372

A MAYGAR NYELV

SZÓTÁRA.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

KÉSZITETTÉK:

CZUCZOR GERGELY ÉS FOGARASI JÁNOS,

M. TUD. AKAD. RENDES TAGOK.

ÖTÖDIK KÖTET.

PEST,

KIADJA ÉS NYOMTATJA AZ „ATHENAEUM“ IRODALMI ÉS NYOMDAI R. TÁRSULAT.

1870.

Acad.
145.

ALMÁSSY PÁL
könyvtárából

48564

M. N. Múzeum KÖNYVTÁRA
II. Nyomt. növedéknapló
1915 ev 300. sz.

R.
1965

A MAGYAR NYELV

SZÓTÁRA.

ÖTÖDIK KÖTET.

RÖVIDÍTÉSEK.

= olvasd : annyi mint
am. = annyi mint
áth. = átható ige
átv. = átvitten
átv. ért. = átvitt értelemben
belsz. = belszenvedő ige
elv. = elvontan, elvont értelemben
ért. = értelemben
fér. kn. = férfi keresztnév
fn. = főnév
fő- és mn. = fő és melléknév
gyak. = gyakorlatos
harm. szr. = harmadik személyraggal
h. = helyett
helyn. = helynév
helyr. = helyragok v. helyraggal
htn. = határtalan mód
ih. = igehatározó
igek. = igeképző
isz. = indulatszó
k. = középige
kics. = kicsinyező
km. = közmondat
ksz. = kötszó
külsz. = külszenvedő
l. = lásd
m. = múlt idő
magash. = magashangon
mélyh. = mélyhangon
mivelt. = miveltető
mn. = melléknév
mváros = mezőváros
névk. = névképző
női kn. = női keresztnév
nm. = névmás
névr. = névrag
önh. = önható ige
ösz. = öszvetett
p. v. *pl.* = például
par. = parancsoló mód
tb. = többes szám
t. i. = tudniillik
tt. = tárgyeset
tulajdon ért. = tulajdon értelemben
v. = vagy
v. ö. = vesd öszve.

P

P, kisded alakban *p*, huszonnyolczadik betü a magyar ábéczében, s a mássalhangzók sorában tizenhetedik; kiejtve: *pé*. Mint ajakhang a lágyabb *b*-nek keményített szervtársa; de mint az alábbiakból is láthatni, rokon és néha fölcseréltetik a többi ajakhangokkal is. Ezen *p*-ről nevezetesebb észrevételeink, hogy ez 1) a következő természeti hangzók alapja: *pacz, paczka; pacs, pacskol, pacsangol, pacsirta, pacsmag; páhol; pall* (ver); *paskol, paskolás, paskoló, passogat; pattog, pattan, pattant, pattantyú, pattogat, pattogzik, patvar, patvarkodik*, (csete) *paté; páva; pecz, peczeget, peczegtet, peczczent; pelyh* v. *pehely, pihe* (a lehelő *h*-val, mint könnyen elfúhatók); *pelyp, pelypeg, pelypes; pénge, pénget, péndít, péndül; perczen, perczeg; petike* (a malomban, máskép: *perpencze); pesz, peszeg, peszszen, peszszent; pezs, pezseg, pezsdül, pezsdít; pif paf, pifeg pufog, puffan, puffant, puffancs* (sütemény); *pih, piheg, pihen, pihes, pihéskedik, pihöl; pili*; *pincz, pinty, pintyeg, pintyöke; pip, pipeg, pipe, pipel, pipis, pipiske; pis, pisa, pisál; pizs, pizse, pizselle, pizsitnek*, máskép süsétek, (hegyes taréju, vagy búbu pacsirta); *pisz, pisze, piszeget, piszszen; pity, pitye, pityer, pityereg, pityergés; pitty, pittypalatty; pittyed, pittyeget, pittyeszt*, az alálógás, pityegés mellékfogalmával; *pocs, pocsalék, pocsék, pocséta, pocskol, pocsol, pocsolya, pocsos; pof, pofa, poféz, pofoz, pofók*, egyszersmind felfuvásra vonatkozik; *porcz, porczog; pos, posvad, posvány; posz, poszog, poszszan; poty, potyog, pottyan, pottyant, potyol, potyolódik; póka; pólicz, póling; pöf, pöfeteg, pöfög, pöfékel; pök, pökdös, pökedék, pökedelem; pölyh, pölyhös; pöng, pöngő, pönget, pöndít, pöndül; pör, pöröl, pörlekedik; pör, pörög, pördít, pördül, pörget, pörgő; pös, pösöl; pösz, pösze, pöszög; pöty pötyög; prüsz, prüszszen, prüszög; puf, pufog, pufogat, puff, puffan, puffant, puffaszkodik*, a felfuvódás és dudorodás mellékfogalmával; *pujka* v. *pulyka, pukk, pukkan, pukkant, pukkantó, pukkaszt, pú, puska, putyóka, putyókáz; pücsök* v. *prücsök* stb. 2) Előhangja némely puffadtat, dudorodottat, felfuvódottat jelentő szóknak: *pocz, poczok, poh, pohos, podgyázz, pofa, ponk, pók, pota, púp, potroh, potrohos, pad.* V. ö. PAD. 3) Előtéti hang ezekben: *palaj* (alaj), *papa* (apa), *pap* (ap ?), *penyv, Panna* (Anna), *Pere, Perzsi* (Erzsi), *pikó, pikós, Pila, pillog, pillangó, pillant, pille, pindely* (ingaly), *piócza, pióka, Pista, pislog, piszkál, piti, pitizál, pityó, pityókos, pityós, piczi, piczurka, pizseg, pozsog, pozdorja.* 4) Azon *r* gyökhangu szókban, melyek forgásra, kerekségre vonatkoznak, rokon *f*-hez, midőn ez az *r*-vel hasonló értelmü szókat képez, mint: *paracskó*, szaglászva ide-oda forgó vadászeb, *paripa, parittya, pereg, perdül, perge, pereszlen, perecz.* 5) Tüzre, égésre, sütésre, illetőleg vörös szinre vonatkozó némely *r* alaphangu szók előhangja, ú. m. *parázs, parázsol, párol, párna, pergyó, pérj, pérjeszt, pérked, pérnye, pérnyeszt, pérzs, pérzsöl, pir, pirít, piritos, pirúl, pirhanyag, pirkad, pirong, pirongat, pironkodik, pironság, piros, pirók, porzs, porzsol, porzsoló, porít, pörzs, pörzsöl, pörcz, pörnye, pörnyeszt, pörgöl, pörken, pörs, pörsen*, mindezek több *b, f* és *v* ajak- mint előhangu szókkal állnak fogalmi rokonságban; l. B, F, V. Így 6) néha fölcseréltetik szervtársaival, mint *m* ajakhanggal, mint: *part mart, pocs mocs, pocsolya mocsolya, paczi, maczi; paszat, maszat*; továbbá *f* szintén ajakhanggal: *pérég, férég; patying, fatying; patyolat, fátyol*; hasonlókép *b*-vel, mint: *pótor, bódor, terepély, terebély, pezderkedik, bézderkedik*, stb. l. B betü.

A *p* betüvel kezdődő idegen szók száma nem csekély, milyenek: *palánk, pallér, pálma, palota, pamut, pánczél, pánt (?), pántlika, papir, parola, pásztor, pázsit, pelengér, pénz (?), pogány*, stb. stb. mint a maguk helyén megjegyezvék.

P betüvel kezdődő részint önálló, részint elvont gyökök száma mintegy 100-ra, *p*-vel végződőké pedig, mint: *ap, ep, ép, ip, áp, csáp, csip, csup* stb. körülbelül 80-ra megy.

P. v. pl. rövidítése *például*, és p. o. rövidítése *példának okáért* szóknak.

—P, ritka képző ú. m. *tal-p, kom-p, pely-p*; mint közép képző eléjön *hor-p-asz, ter-p-eszkedik*, s némely más szókban. Jelentése részint alap, fenék, részint valamely más ajakhangból, főleg *v*-ből változott el.

—PA, magas hangon —PE, névképző néhány szóban, mint: *tompa, tömpe, törpe.*

PACS, hangutánzó gyök, melynek fordítva megfelel: *csap*; tompább hangon: *pat, tap*; szi-szegve: *pacz.* 1) Főnév gyanánt alkalmazva, tenyérnek tenyérbe csapása. *A gyerekek tisztelet- vagy barátság jelül pacsot szoktak adni. Adj fiam pacsot.* 2) Tisztátalan, mocskos, álló víz; máskép: *pocs*, honnan: *pacsangol* am. pocsároz; *pacsmag*, seprűféle eszköz, melylyel valamit befecskendeznek, megnedvesítenek, pl. a kovácsok pacsmaga, máskép: *pemet* v. *karapoló. Pacs*, mint hangutánzó gyök rejlik a *pacskol, pacsi, pacsirta, pattan* stb. szókban is. Mint ilyenhez rokonok a hellen *παταάσσω*, latin *batuo*, franczia *battre* stb.

PACSA, faluk Szala és Gömör megyékben; helyr. *Pacsá-ra, —n, —ról.*

PACSANGOL, (pacs-ang-ol) gyak. önh. m. *pacsangol-t.* Sárban, vízben járva, taposva pocsároz, bemocskítja magát. Gyöke *pacs*, a középképzőbeli *n* közbevetett hang. V. ö. PACS.

PACSANGOLÁS, (pacs-ang-ol-ás) fn. tt. *pacsangolás-t*, tb. *—ok.* Sárban, vízben járva, maga bemocskolása.

PACSÉR, falu Bács, puszta Somogy m.; helyr. *Pacsér-ra, —on, —ról.*

PACSI, (pacs-i) kicsiny. fn. tt. *pacsi-t*, tb. —*k*. A kis gyermekről mondjuk, hogy pacsit ad, midőn tenyerkéjét másnak tenyerére csapja, mintegy tisztelkedve, vagy barátkozva. *Adj fiam pacsit a bácsinak.* V. ö. PACS.

PACSIHÁZA, puszta Veszprém m.; helyr. *Pacsiházá-n*, —*ra*, —*ról*.

PACSING, (pacs-ing) fn. tt. *pacsing-ot*, harm. szr. —*ja*. Szórás vagy rostálás alkalmával lefölözött gabonafej. Balatonmelléki szó.

PACSIRTA, (pacsir-tevő?) fn. tt. *pacsirtát*. Ismeretes, csicsergő kis madárnem, egyenes, hengerded, hegyesen végződő csőrrel. (Alauda).

„Szól a pacsirta fönn lebegvén,
S az égiekhez közeledvén."
Vörösmarty.

„A kisded pacsirta
Az eget hasítja
Szárnyaival.
Ékesen hangicsál,
Napsugárin sétál
Lábaival." Népvers.

Törzse : *pacsir*, rokon a magashangu *pityer* törzszsel, s tájdivatosan a pacsirtát pityernek is hívják. Különösen a *mezei pacsirta*, szép tavaszi napokon, egyenes vonalban fölfelé emelkedve, majd leereszkedve énekelget, honnan másképen : *szántóka* a neve.

„Kis pacsirta is szánt,
Mint a szegény költő fényes levegőben :
Dalt zengve repült fel, dalt zeng a magasban ...
Hallgat leesőben." Arany János.

Továbbá a *búbos pacsirta*, másképen a hangjáról : *csücsörke*, *csicserke* (= csicsergő), *pipiske* (= pipisgő). Vannak *déli*, *északi*, *erdei* pacsirták is.

PACSIRTACSÉSZESZÁRNY, (pacsirta-csészeszárny) ösz. fn. A csészeszárnyak (polygala) nemehez tartozó növényfaj; szára tövön megdölt; levelei szálas láncsásak, hegyeskék; virágai fürtösek, rojtos ajakúk; csészeszárnyai három inúk. Virága kékes, veres vagy fejér. (Polygala vulgaris). Köznépi nyelven : *pacsirtafű*, *pacsirtavirág*, *tejhozó fű*.

PACSIRTAFOGÁS, (pacsirta-fogás) ösz. fn. A madarászat sajátságos neme, melylyel a pacsirtákat fogják.

PACSIRTAFŰ, (pacsirta-fű) ösz. fn. L. PACSIRTACSÉSZESZÁRNY.

PACSIRTAHÁLÓ, (pacsirta-háló) ösz. fn. Pacsirták fogására különösen készített és kipányvázott madarászháló.

PACSIRTAVIRÁG, (pacsirta-virág) ösz. fn. L. PACSIRTACSÉSZESZÁRNY.

PACSKOL, (pacs-og-ol) gyak. áth. m. *pacskol-t*. Csapkodva ver, ütöget valakit v. valamit; másképen : *paskol*. Finnül : *pieksen* am. paskolok. V. ö. PACS.

PACSKOLÁS, (pacs-og-ol-ás) fn. tt. *pacskolás-t*, tb. —*ok*. Csapkodva ütögetés.

PACSKONDÁL, (pacs-og-ond-ál) gyak. áth. Gúnyoló, gyalázó szókkal piszkol, pirongat valakit, mintegy pocsékol, pocsékká tesz valakit. Erdélyi szó.

PACSKONDÁLÁS, (pacs-og-ond-ál-ás) fn. tt. *pacskondálás-t*, tb. —*ok*. Gúnyolódva piszkolás.

PACSMAG, (pacs-m-ag) fn. tt. *pacsmag-ot*, harm. szr. —*ja*. 1) Elkoszpitolt rosz czipő vagy papucs. *Pacsmagod nem leszek.* A törökben *basmak* am. papucs (ritka használatu. Hindoglu). 2) Seprűféle eszköz, vagyis pemet a kovácsoknál, melylyel a tüzet fecskendezik. 3) A festők, mázolók ecsetje; szokottabban : *pamacs*. Első értelemben közvetlenül hangutánzó, második és harmadik jelentésénél fogva gyöke a *pocs*, *mocs* szókhoz áll legközelebb, mennyiben nedvességet jelentenek; egyébiránt ez utóbbiak is hangutánzók. V. ö. PASMAG. A persában *pacsm* am gyapjú; fan.

PACSMAGOL, (pacs-m-ag-ol) áth. m. *pacsmagol-t*. Pacsmaggal fecskend, pl. tüzet; vagy mázol, pl. a festő. Vadásznyelven a macskafajú dúvadról mondják, midőn fajzik. (Bérczy Károly).

PACSMAGOLÁS, (pacs-m-ag-ol-ás) fn. tt. *pacsmagolás-t*, tb. —*ok*. Pacsmaggal fecskendés; vagy mázolás. Vadásznyelven a macskafajú dúvadak fajzása.

PÁCSON, falu Vas m.; helyr. *Pácson-ba*, —*ban*, —*ból*.

PACZ, hangutánzó fn. tt. *pacz-ot*, harm. szr. —*cza*. Lapoczkaféle eszközzel a nyilt tenyérre ütött csapás, egyszersmind ennek hangja. Kicsinyítve : *paczka*. V. ö. PACS.

PÁCZ, (1), fn. tt. *pácz-ot*, harm. szr. —*cza*. A székelyeknél Kriza J. szerént a meghéhelt kendernek a csepünél és szösznél valamennyivel fínomabb részecskéje. Gyarmathi Sámuel szerént pedig kenderfő; a midőn talán a török *bas* (= fő) szóval rokoníthatnók; vagy talán *pák* fn. módosúlata?

PÁCZ, (2), fn. tt. *pácz-ot*, harm. szr. —*cza*. Éles csipősségü, eczetes vagy sós folyadék, mely az érintett s általjárt testet mintegy megrágja, megeszi, megpuhítja, s néha szinét is megváltoztatja. Különösen ilynemü folyadék, melylyel a vadak húsait, vagy más szívosabb húsokat megpuhítják. Közvetlenül a német *Beize* után alakult, egyébiránt rokon hozzá a a vékonyhangu magyar *edz*, *pedz*.

PÁCZ, (3), puszta Bihar m.; helyr. *Pácz-ra*, —*on*, —*ról*.

PÁCZA, tájdivatosan am. pálcza; l. ezt.

PÁCZAFALU, falu Szatmár m.; helyr. —*faluba*, —*ban*, —*ból*.

PACZAL, (1), (pacz-al) fn. tt. *paczal-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*ja*. A nagyobbféle vágómarhák, nevezetesen ökrök, tehenek béle, melyet elkészítve eledelül is szoktak használni. Sándor I. szerént tréfásan : *nagyszombati tisztesség*, talán, mivel a vendéget valaha

ily étellel tisztelték meg. *Aki paczalt eszik, ne gondoljon rá, mi volt benne.* (Km.). *Olyan, mint a paczal,* puha, lettyedt. *Paczalra szokott s pástétomra vágyik.* (Km.). Minthogy a paczalt szalagokra vagdalva árulják, innen átv. ért. *tésztapaczal,* mely szalagosan hasogatott tésztából áll; *czifra paczal,* mely csipkésen van metélve. — E szónak gyöke *pacz* egy azon *pocz* szóval, melyből *poczok, poczokos* származnak, miért a poczokos, vagyis hasas embert *paczalos*-nak is mondják. E szerint azon szók osztályába tartozik, melyek *po pö, bo bö* gyöküknél fogva valami felfuvottat, dudorút, gömbölyűt jelentenek, mint : *poh, pohos, potroh, potrohos, pók, pöfeteg, pofa, bog, boglya, bödön, bög* stb.

PACZAL, (2), KIS—, NAGY—, faluk, amaz Kraszna, emez Közép Szolnok m. ÚJ-KIS—, l. PACZALUS; helyr. *Paczal-ba, —ban, —ból.*

PACZALÁRUS, (paczal-árus) ösz. fn. Hentes vagy kofa, kik megtisztított s ennivaló marhapaczalt árulnak.

PACZALFŐZŐ, (paczal-főző) ösz. mn. Amiben paczalt főznek, vagy személyről, aki paczalt főz.

PACZALKA, erdélyi falu Alsó Fehér m.; helyr. *Paczalká-ra, —n, —ról.*

PACZALUS v. PACZALUSA, KIS—, falu Közép Szolnok m.; helyr. *Paczalus-on, —ra, —ról;* vagy *Paczalusá-ra, —n, —ról.* Máskép : ÚJ-KIS-PACZAL. (Lenk).

PACZI, fn. tt. *paczit.* A *maczi* szó módosulata. L. MACZI. Rokon vele *piczi.*

PÁCZIKA, PÁCZIKÓ, fn. tt. *páczikát, páczikót;* tájdivatosan am. pálczácska, kis pálcza.

PÁCZIN v. PÁCZINY, falu Zemplén m.; helyr. *Páczin-ba, —ban, —ból.*

PACZKA, (pacz-ka) fn. tt. *paczká-t.* Kicsi pacz. V. ö. PACZ.

PACZKÁL, (pacz-ka-al) áth. és önh. m. *paczkál-t.* L. PACZKÁZ.

PACZKÁLÓDÁS, (paez-ka-al-ó-od-ás) fn. tt. *paczkálódás-t,* tb. *—ok.* Némi sérelmekkel illetés.

PACZKÁLÓDIK, (pacz-ka-al-ó-od-ik) k. m. *paczkálód-tam, —tál, —ott.* Némi sérelmekkel illet valakit. V. ö. PACZKÁZ.

PACZKAMESTER, (paczka-mester) ösz. fn. Gúnyneve az oly mesternek vagy tanítónak, ki paczkával szereti fenyíteni tanitványait.

PACZKÁZ, (pacz-ka-az) áth. és önh. m. *paczkáz-tam, —tál, —ott,* par. *—z.* 1) Paczkaféle csapószerrel ütöget, vereget. *Paczkázni a gyermekeket.* 2) Úgy bánik valakivel, mint paczkamester a növendékekkel, azaz, apró sérelmekkel, gúnyokkal illeti; gyöngédtelenséget, gúnyos megvetést gyakorol más irányában. *Velem,* v. *rajtam ne paczkázz. Valakinek orra alatt paczkázni.*

PACZKÁZÁS, (pacz-ka-az-ás) fn. tt. *paczkázás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Paczkával verés; apró sérelmekkel illetés. V. ö. PACZKÁZ.

PACZKOL, (pacz-og-ol) áth. m. *paczkol-t.* Bizonyos testet némi szerrel megver, hogy puhább legyen; nevezetesen folyadékkal is megpuhít. *Vadhúst paczkolni. Megpaczkolni a kendert,* hogy könnyebben lehessen fonni. V. ö. PACZ.

PACZKOLÁS, (pacz-og-ol-ás) fn. tt. *paczkolás-t,* tb. *—ok.* Cselekvés, midőn valamit paczkolnak.

PACZKONA, székely tájszó, lásd : PASZKONCZA.

PÁCZLÉ, (pácz-lé) ösz. fn. Éles csipősségü, sós, eczetes lé, melyben bizonyos húsnemüeket puhítanak, hogy izletesb eledelül szolgáljanak. *A vadak húsát páczlében áztatni.*

PACZÓ, fn. tt. *paczót.* Baranyában Tóbi Antal szerént am. gyomor. Nem egyéb mint a ‚paczal' szónak palóczos kiejtése, mely szerént *al* = *ó,* pl. szalma = szóma.

PÁCZOD, puszta Somogy m.; helyr. *Páczod-ra, —on, —ról.*

PÁCZOD-SZENTMÁRTON, falu Szala m.; helyr. *—Szentmárton-ba, —ban, —ból.*

PACZOK, (pacz-ok) fn. tt. *paczok-ot,* harm. szr. *—ja.* Bodrogközi tájszólás szerént, rövid darabfák, czövekek, melyeket a szarufákra végül helyeznek, hogy a födél ez által horpadtabb legyen. Megegyezik a vékonyhangu *péczék* v. *pöczök* szóval.

PÁCZOL, (pácz-ol) áth. m. *páczol-t.* Úgynevezett páczban, páczlében áztat valamit, hogy szívósságát elvesztve, puhább, porhanyóbb legyen. *Nyulat, őzczombot páczolni.* Átv. ért. valakit szorongatás által megizzaszt, meggyötör.

PACZOLAJ, falu Nyitra m.; helyr. *Paczolaj-ba, —ban, —ból.*

PÁCZOLÁS, (pácz-ol-ás) fn. tt. *páczolás-t,* tb. *—ok.* Cselekvés, midőn valamit páczolnak.

PACZUHA, (pacz-u-ha) mn. tt. *paczuhát.* Lugossy József szerént Debreczen vidékén am. lipistes, pongyola; s gyöke *pacz* magas hangon rokon *petyhe, petyhüdt* szók *pety* gyökével. Alkatára olyan, mint a szintén tájdivatos *lacsuha,* honnan *lacsuhodik.*

PACZVIRÁG, (pacz-virág) ösz. fn. Kis paczkához hasonló tányéru virág. Balatonmelléki szó. L. PIPITÉR.

PAD, (1), fn. tt. *pad-ot,* harm. szr. *—ja.* Általán, bizonyos alap, fenék, mely fölé valamit helyeznek, vagy helyezni lehet, vagy helyezve van valami. Innen *köpad*-nak nevezik Szalában azon kőréteget, melyen a kertiföld fekszik; *köpados szántóföld,* melynek feneke köves, sziklás. Különösen jelent oly fekmentes, telepszerű csinálmányt, épületet, mely alapot, feneket képez; mely is 1) lábakon álló hosszu szék, vagy kőből, földből csinált ülőhely, vagy fekvésül szolgáló állvány. *Deszkapad. Köpad. Gyeppad. Padok az ivóasztal mellett. Pad alá inni valakit. Padra fekünni. A pad lábát eltörni. Gyászpad,* melyre a halottat fektetik. *Iskolai, templomi, szinházi padok. Az evező legények padokon ülnek.* 2) Deszkázat, melylyel bizonyos helynek fölszinét kirakják, hogy a járóke-

lőknek alapul szolgáljon, szokottabban : *padló, padolat.* 3) A háztetőnek feneke, máskép : *padlás,* sőt jelenti azon üreget is, vagy hiút, melyet a háztető belseje képez. *A padot megrakták szénával, szalmával. Padon szárítani a kukoriczát.*

Alaphangra és értelemre megegyezik vele a német *Boden,* cseh *puda,* lengyel *spod,* latin *fund-us,* hellén πυθ-μήν (Boden), szanszkrit *budh-na-sz* (Boden. Curtius). Eredeti jelentésénél fogva am. alap, fenék, úgy hogy a háztetőben is tulajdonképen ennek fenekét jelenti. Ezen alapfogalomból kiindulva, valószínűnek tartjuk, hogy gyökhangja a *p*, mely, miként általán az ajakhangok (amennyiben nem hangutánzókban találtatnak) valamely puffadtat, dudorút jelent, milyenek különösen a fenekek, az alapok, talapzatok is szoktak lenni. Úgy hogy *ap-ad* szóban is feneket jelent, és az egész am. a fenékre, alapra száll, mélyed. A persában *pá* v. *páj* am. láb, nyom; talap; melylyel egyezik Vullers szerént a zendben *pádha,* s az ékiratokban *páta.* Továbbá a persában *pácsa* am. lábszár. Így ütnek öszve a cseh *pod* (alá), és *puda* (pad).

PAD, (2), erdélyi falu Hunyad m.; helyr. *Pad-ra, —on, —ról.*

PÁD, puszta Somogy m.; helyr. *Pád-ra, —on, —ról.*

PADÁGY, (pad-ágy) ösz. fn. Padra vetett ágy; heverésül, fekvésül használt pad.

PADÁNY, NAGY—, falu, KIS—, puszta Pozsony m.; helyr. *Padány-ba, —ban, —ból.*

PADÁR, faluk Gömör és Szala m.; helyr. *Padár-ra, —on, —ról.*

PADÉ, v. PÁDÉ, falu Torontál m.; helyr. *Padé-ra, —n, —ról.*

PADGYÁSZ, tájdivatosan am. *podgyász;* lásd ezt.

PADHÁT, (pad-hát) ösz. fn. A padnak hosszában elnyuló emelvényféle karzat, melynek a hátat neki lehet vetni.

PADIKA, (pad-i-ka) fn. tt. *padikát.* Baranyában am. alacson tűzhely.

PADIMALOM, puszta Somogy m.; helyr. *—malom-ba, —ban, —ból.*

PÁDIMENTOM v. PADIMENTOM, v. PAGYIMENTOM, a latin *pavimentum*-ból alakított idegen szó; tt. *pádimentom-ot;* harm. szr. *—a* v. *—ja.* A szoba alsó padolata. V. ö. PADOLAT; és TALAJ.

PADKA, (pad-ka) fn. tt. *padkát.* 1) Kis pad, kis lócza, mely ülőhelyül szolgál. *Egy padkán ülnek.* (Km.). 2) Téglából vagy sárból rakott padféle állvány a kemencze vagy fal mellett.

„Édes anyám szoktatott padkára,
Nem is vágyok soha vetett ágyra."

Népdal.

3) Így nevezik néhutt a kisebbféle alacson tűzhelyet, mely Baranyában : *padika.*

PADKAPOCS, (pad-kapocs) ösz. fn. Padot tartó, vagy padhoz szoritó kapocs.

PADLÁB, (pad-láb) ösz. fn. Azon lábak, melyeken a pad áll. Gúnyosan szólva, jelent kistermetű sovány emberkét. *Akkora, mint a padláb. Padlábember.*

PADLÁDA, (pad-láda) ösz. fn. Hosszú keskeny láda, mi egyszersmind ülőhelyül, ruhanemüek tartásául is szolgál.

PADLAN, fn. tt. *padlan-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—ja.* L. PANDAL.

PADLÁS, (pad-ol-ás) fn. tt. *padlás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* A háztetőnek alapja, vagyis a ház falait öszvefoglaló gerendázat, deszkázat által alakult térség. Így nevezik általán azon üreget, vagy hiút is, melyet a padolat a tető oldalaival együtt képez. *Az istáló padlását szénával megrakni. Szájpadlás,* a száj üregének felső része. Hanyag kiejtéssel : *pallás.*

PADLÁSABLAK, (padlás-ablak) ösz. fn. Ablakféle nyilás, szelelőlik a háztető oldalán, vagy homlokzatán.

PADLÁSAJTÓ, (padlás-ajtó) ösz. fn. Ajtó a padláson.

PADLÁSBÉR, (padlás-bér) ösz. fn. Az idegen ház padlásának haszonvételeért fizetett pénz.

PADLÁSHÁGCSÓ, (padlás-hágcsó) ösz. fn. Hágcsó, melyen a padlásra járnak.

PADLÁSKAMRA, (padlás-kamara) ösz. fn. A padláson, vagyis annak üregében alkalmazott kamara, illetőleg szoba.

PADLÁSKULCS, (padlás-kulcs) ösz. fn. Kulcs, melylyel a padlás ajtaját zárják, nyitják. *A házmestertől elkérni a padláskulcsot.*

PADLÁSLYUK, (padlás-lyuk) ösz. fn. Padlásüregből ki- vagy oda benéző ablakforma lyuk az épület födelén.

PADLÁSOL, (pad-ol-ás-ol) áth. m. *padlásol-t.* Az épületnek padlást csinál. V. ö. PADLÁS.

PADLÁSOLÁS, (pad-ol-ás-ol-ás) fn. tt. *padlásolás-t,* tb. *—ok.* Padláscsinálás.

PADLÁSSOR, (padlás-sor) ösz. fn. Az épületnek azon emelete, ahol a padlás szokott lenni.

PADLÁSSZOBA, (padlás-szoba) ösz. fn. A padlás üregéből, hiújából alakított lakszoba. *A padlásszoba nyáron meleg, télen szellős.*

PADLAT, (pad-ol-at) fn. tt. *padlat-ot,* harm. szr. *—a.* Gerendák vagy deszkák szerkezete, melyek bizonyos tért befödnek, s alapot, feneket képeznek. *Padlat a hidon, a hajó fenekén.* Szélesb ért. téglákkal, kövekkel berakott, vagy agyaggal betapasztott fenéktér. L. PADOLAT.

PADLÁZAT, l. PADLÓZAT.

PADLÓ, (pad-ol-ó) fn. tt. *padló-t.* 1) Vastagabbféle deszka, vagy laposra faragott gerenda, melyet padlatnak alkalmaznak. *Fölszedni a híd padlóit. Az elkopott padlók helyett ujakat rakni.* A hajókon hasonló deszka a hajó és part vagy két hajó közti köz-

lekedés végett; máskép: *járódeszka*. A hegedű vagy koboz padlója, mely a húrok alatt nyúlik el. 2) Az ily deszkák vagy gerendák összes szerkezete. *A lóistálóban padlót csinálni.* 3) Szélesb ért. az épület valamely fenékterére rakott lapos kövek, vagy téglák szerkezete. Köznépies kiejtéssel: *palló*. Pázmánnál átv. ért. *a törvények pallója* am. azok ösvénye.

PADLÓDESZKA, (padló-deszka) ösz. fn. Vastagabbféle deszka, melyet padolatul használnak, pl. a hidakon, hajókon, istálóban stb.

PADLÓFÜRÉSZ, (padló-fürész) ösz. fn. Deszkametszők fürésze, melylyel a faderekakból, tönkökből padlónak való deszkákat fürészelnek.

PADLÓGERENDA, (padló-gerenda) ösz. fn. Alyfa, talpfa a padlózatoknál.

PADLÓGYÉKÉNY, (padló-gyékény), l. PADOLATGYÉKÉNY.

PADLÓKOCZKA, (padló-kokzka) ösz. fn. Deszkából koczkaformára öszveillesztett egyes darab, melyhez többeket toldva, ezekkel a szoba alsó padolatát rakják ki.

PADLÓSZEG, (padló-szeg) ösz. fn. Nagyobbféle vastag szegek, melyekkel a padlódeszkákat a fenékgerendákhoz szegezik.

PADLÓTÁBLA, (padló-tábla) ösz. fn. Egy tábla a padlózatból.

PADLÓTÉGLA, (padló-tégla) ösz. fn. Téglák, melyekkel bizonyos tért kipadlóznak.

PADLÓZ, (pad-ol-ó-z) áth. m. *padlóz-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *—z*. Széles ért. bizonyos téren padlót rak, akármiféle anyagból. Különösen gerendákkal vagy deszkákkal behúz, berak. *Hidat, hajót padlózni. Szobákat padlózni.*

PADLÓZÁS, (pad-ol-ó-z-ás) fn. tt. *padlózás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Építési munka, mely által valamit padlóval ellátnak. *A hidlábak levervék, a gerendák fölrakvák, csak a padlózás van hátra.*

PADLÓZAT, (pad-ol-ó-z-at) fn. tt. *padlózat-ot*, harm. szr. *—a*. A padlónak, mint kész műnek, egész szerkezete. *Viaszszal beeresztett, koczkás padlózat.*

PADMALY, fn. tt. *padmaly-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Üreg a part oldalában. *A víz nagy padmalyt mosott. A padmalyt turbokolják, gübülik, zurbolják a halászok.* (Szabó D.). Így nevezik néhutt a sírverem oldalán beásott üreget is, melybe a koporsót szokták tenni. E szó vagy öszvetett *pad* és *mál* vagyis *mally* szókból, oly mally, mely valaminek padján, alapján, alján létezik; vagy pedig e szót alaphangjára és értelmére nézve leginkább a szintén üreget jelentő *adu, odu, odv* szóhoz hasonlíthatni, s ebből lehetett *advaly, admaly*, s előhanggal *padmaly*, advas vagy odvas hely a vízpart oldalán. A székelyeknél: *padmaj, padmoj;* Tornában, Abaújban: *padlan*. Néhutt: *pandal*. V. ö. PANDAL.

PADOL, (pad-ol) áth. m. *padol-t*. Fenékül, alapul szolgáló paddal ellát bizonyos építményt. *Padolni a szobát, hidat, istálót.*

PADOLÁS, (pad-ol-ás) fn. tt. *padolás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, építési munka, mely által valamit padolnak. *Az asztalosok a szobák padolásával foglalkodnak.* V. ö. PADOL.

PADOLAT, (pad-ol-at) fn. tt. *padolat-ot*, harm. szr. *—a* v. *—ja*. Építési mű; az úgynevezett padlónak egész szerkezete. *Gyalult deszkákból, koczkás táblákból álló, viaszszal beeresztett padolat. Besározni, felsúrolni a szoba padolatát. Alsó, felső padolat. Csapos vagy köldökpadolat*, a felső padolat, mely kettéfürészelt gerendákból, illetőleg szálfákból van néha csapokkal is öszverakva. *Koczkás* v. *kirakott padolat*, rendszerént négyszögü koczkatáblákból. *Nádozott padolat*, ha a felső padolatra nádak vannak szegezve, hogy a vakolatot jobban tartsák.

PADOLATGYÉKÉNY, (padolat-gyékény) ösz. fn. Gyékényféle szőnyeg, melyet a padolatra terítenek, pl. besározás, bemocskolás ellen.

PADOLATKOCZKA, (padolat-koczka) ösz. fn. L. PADLÓKOCZKA.

PADOLATSZŐNYEG, (padolat-szőnyeg) ösz. fn. Padolatot befödő szőnyeg, részint tisztaság, részint dísz vagy fényüzés végett.

PADOZ, (pad-oz) áth. m. *padoz-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *—z*. Paddal, vagyis lábakon álló padolattal ellát, fölszerel. *Padozni a szinházat.*

PADOZAT, (pad-oz-at) fn. tt. *padozat-ot*, harm. szr. *—a* v. *—ja*. Deszkákból készített, s lábakon álló emelvény, mely bizonyos üreget födöz, milyen pl. a szinpadot képező állvány.

PADRAG, falu Veszprém m.; helyr. *Padrag-ra*, *—on*, *—ról*.

PADSZÉK, (pad-szék) ösz. fn. Ülőhelyül szolgáló pad, milyen a köznépies bútorzathoz tartozó karszék, vagy a templomi, iskolai székek.

PADUCZ, fn. tt. *paducz-ot*, harm. szr. *—cza*. Halfaj a potykák neméből, melynek állkapcsa orr gyanánt fölfelé hajlik. (Cyprinus nasus). E halfaj talán a part-üregekben szeret tartózkodni, minél fogva neve a *padmaly* szóval volna rokonságban; vagy mintegy *aducz*, aduban lakó.

PADUCZHAL v. PADUCZPONTY, (paduczhal v. -ponty) ösz. fn. L. PADUCZ.

PADURÁNY, falu Krassó m.; helyr. *Paduráný-ba*, *—ban*, *—ból*.

PADVA, PADVÁS; l. PUDVA, PUDVÁS.

PÁFRÁN, PÁFRÁNY, fn. tt. *páfrán-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—ja*. A lopvanőszők közé tartozó növénynem; termése foltonként, csoportonként van a levél alsó lapjára rakva, kerekded vagy veseforma pikkelyek alatt. (Polypodium L. Mások szerént: aspidium). Több fajai vannak: *édesgyökerü páfrán* (polypodium vulgare), mely köznépiesen: *páprág, köméz;* továbbá: *forrási* (p. fontanum); *szakálas* (p. phlegopteris); *taréjos* (p. cristatum); *erdei* (p. filix mas); *páprágy* (p.filix foemina) stb. Talán a német *Baumfarr*-ból,

vagyis *Farn-* vagy ‚Farren-Kraut'-ból kölcsönzött, illetőleg módosított szó. V. ö. PÁPRÁD.

PAGOCSA, erdélyi falu Torda m.; helyr. *Pagocsá-ra, —n, —ról.*

PAGONÁL, áth. m. *pagonál-t.* Balaton vidékén, Szalában és Pápa körül am. dorongol, doronggal ver, megver, lever. *Megpagonálni valakit. Pagonálni a diót.* Ez értelemből okszerüleg gyaníthatni, hogy törzsöke *pagona*, dorongot jelent, s rokon hozzá a szintén (bottal) verést jelentő *páhol.* Ha továbbá tekintetbe veszszük, hogy a *p* és *f* közel rokon ajakhangok (miért a finn nyelv e helyett is amazzal szokott élni): nem valószinűtlen, hogy a pagona gyöke *fa*, s az egész am. *fagonya*, és jelentene különösen faágat, vagy fiatal fát, mely ághoz hasonló, s ezzel öszveköttetésben *pagony* am. fiatal erdő, mely vágás után újra kihajt; s minthogy a pagony a nagy erdőhöz képest alacson, kicsin: innen átv. értelemben Pápa vidékén *pagonya ember*, am. kistermetü, törpe ember. Vagy pedig, mivel vannak *Pogony* helynevek, s a pagonya néhutt: *pogonya*; valamennyi rokonhangzásu szó (pagony, pagonya, pagonál) származtatható a *bog* szótól is, amidőn pagony annyi volna mint bogony; tehát ágabogos helyet, vagyis ágabogos erdőt jelentene.

PAGONY, fn. tt. *pagony-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Túl a Dunán, fiatal erdő, mely vágás után hajt. Bérczy K. vadászműszótára szerént általában: nagyobb kiterjedésü fiatal erdő. *A pagonyban tilos a legeltetés. Epret szedni a pagonyban.* Sándor I. szerint az erdőnek azon része, mely a vadászok és hajtók között fekszik. Egyébiránt minthogy a nyulak különösen a fiatal erdőben szeretnek tartózkodni, s a vadászok leginkább ezt kerülgetik; innen ez értelmezés alapját is a fiatal erdő teszi. — Elemzésére nézve l. PAGONÁL.

PAGONYA, (pagony-a) mn. tt. *pagonyá-t.* Pápa vidékén a kistermetü, törpe emberről mondják, hogy *pagonya ember*; másképen: *pogonya.*

PAGONYVADÁSZ, (pagony-vadász) ösz. fn. Vadász, ki különösen a pagonyokban lappangó vadakat üzi. Továbbá hajtóvadász. V. ö. PAGONY.

PAGYERÓCZ, falu Pozsony m.; helyr. *Pagyerócz-ra, —on, —ról.*

PÁH, gyök *páhó, páhog* és *páhol* szókban. Részint hangutánzónak látszik az ütéstől, ide-oda hányástól, pufolástól; az első szó is raktárfélét jelentvén, melyben a tárgyak ki- s berakosgattatnak; ‚páhog' szóban pedig az erős lihegés- v. pihegéstől, illetőleg szájtátástól, midőn rokon hozzá: *bá, bám.*

PÁHA, l. PÁLHA.

PÁHI, puszta Pest m.; helyr. *Páhi-ba, —ban, —ból.*

PÁHÓ, (páh-ó) fn. tt. *páhó-t.* Deszkákból öszveállított pajtaféle épület, melyet rakhelyül használnak; néhutt am. magtár, csür. Finnül: *piha.* (Fábián István). Magyar eredetére nézve l. PÁH gyököt; vagy talán alapul azt is vehetjük, hogy fából levén építve, e szerint *páhol*-lal együtt *pagony* szóval volna gyökrokonságban. Akik minden lehetőt idegen szóból származtatnak, azok e szót is az ácsoknak faragóhelyét, deszkabódéját jelentő német *Bauhof*-ból magyarázzák.

PÁHÓBÉR, (páhó-bér) ösz. fn. A páhóért kialkudott vagy kifizetetni szokott bér.

PÁHOG, (páh-og) gyakorító önh. m. *páhog-tam, —tál, —ott.* Erősen liheg, lelkendez. Bodrogközi szó. (Mindszenti). Magashangon rokon vele: *piheg.*

PÁHOGÁS, (páh-og-ás) fn. tt. *páhogás-t*, tb. *—ok.* Erős lihegés, lelkendezés.

PÁHOK, ALSÓ—, FELSŐ—, faluk Szala m.; helyr. *Páhok-ra, —on, —ról.*

PÁHOL, (pá-h-ol) áth. m. *páhol-t.* Bottal, doronggal, darab fával ver valakit. V. ö. PAGONÁL.

PÁHOLÁS, (pá-h-ol-ás) fn. tt. *páholás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Bottal, doronggal verés, pufolás.

PÁHOLY, fn. tt. *páholy-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Szinházakban, vagy bizonyos látványokra épített körben szobaforma külön rekesz, kivált az előkelőbb nézők számára. *Udvari páholy, társulati páholy. Földszinti, első, másod emeleti páholy.* Ujabb korban alkotott, de általán elfogadott szó, mely hasonlat után a köznépies *páhó*-tól kölcsönöztetett. V. ö. PÁHÓ.

PÁHOLYBÉR, (páholy-bér) ösz. fn. Színházi vagy más páholynak bizonyos időre előleg fizetendő ára.

PÁHOLYBÉRLÉS, (páholy-bérlés) ösz. fn. Színházi vagy más páholynak bizonyos időre előleg fizetendő bérbe vétele.

PÁHOLYBÉRLET, (páholy-bérlet) ösz. fn. Szerződés valamely páholy kibérlése iránt. (Logen-Abonnement).

PÁHOLYBÉRLŐ, (páholy-bérlő) ösz. fn. Aki színházi páholyért előleges bért fizet, vagy fizetett. (Logen-Abonnent).

PÁHOLYI, (páholy-i) mn. tt. *páholyi-t*, tb. *—ak.* Páholyt illető, arra vonatkozó. *Páholyi szám. Páholyi ülés.*

PÁHOLYSZÉK, (páholy-szék) ösz. fn. Szék a páholyban.

PAIS v. PAIZS, v. PAJZS, fn. tt. *pais-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* 1) Régies fegyverzethez tartozó, szilárd anyagból készült, s a testet az ellenség lövései, szurásai vagy vágásai ellen födöző védeszköz, melyet fogatujánál kézbe szorítva, vagy karra öltve tartottak. Alakra nézve különféle: *kerek domboru pais*, köldökformára kidudorodó középpel; *homoru hosszu pais; négyszögü pais; kis spanyol pais, félpaizs, tatárpaizs.* Anyagra: *érczpais, bőrpais. Paissal feltartani, visszanyomni az ellenség lökését, nyilait.* Innen képes kifejezéssel am. akármily veszély ellen hathatós erős védszer. *Uram, te vagy az én*

paisom és oltalmam. 2) Szélesb ért. paisforma festett vagy faragott kép, melyre a nemes nemzetségek czímereit ábrázolni szokták, honnan a paistan a czímertannal legszorosabb összeköttetésben van. 3) Még szélesb ért. így neveztetnek különféle dolgok, melyek bizonyos testeknek takaróul, védszerül szolgálnak; nevezetesen az állatországban némely kétlakiak csont- vagy szarunemü takarója, pl. a tekenősbékáknál, továbbá több rovarok szárnyait födöző kemény hártya.

Minthogy a pais bajvívási védeszköz, legvalószinübb, hogy a *baj* szóval rokon, s eredetileg *bajis* (bajos, t. i. bajhoz, bajvíváshoz tartozó fegyver) volt, s az ajakhang megkeményítése, és némi rövidítés által alakult belőle a *pais* v. *paizs*. Hangi és fogalmi rokonságban állanak vele: *pajk, pajkos*, és a régies *pajktárs*, ma *pajtás* v. *bajtárs*, továbbá a *pajzán*, t. i. mind a pajkos, mind a pajzán alapértelemben jelentenek nyugtalankodót, baj-okozót, szilajt, másokat békén nem hagyót, kicsapongót, s ugyan ezt jelenti a tájdivatos *bajza, bajzát*. Dankovszky szerént *paizs* olaszul: *pevese*, spanyolul: *paves*, románul: *pavez*, tótul: *paveza*.

PAIS- v. PAIZSALAKÚ, (paizs-alakú) ösz. mn. Olyan alakú, milyen egyik vagy másikféle paizs szokott lenni, pl. kerekdomború, vagy hosszudad homorú. *Paizsalakú békateknő.*

PAIS- v. PAIZSBOGÁR, (paizs-bogár) ösz. fn. Bogárfaj, mely növényeken és növényekből éldegel, s melynek egész testét paizsalakú kemény burokhártya takarja. (Cassida).

PAISDA v. PAIZSDA, (paizs-da) fn. tt. *paizsdát*. Általános nevezete azon bogaraknak, melyek testét paizsforma szilárd hártya födi.

PAISDAD v. PAIZSDAD, (paizs-dad) mn. tt. *paizsdadot*. L. PAIZSALAKÚ.

PAIS- v. PAIZSGYÁRTÓ, (paizs-gyártó) ösz. fn. Mesterember, ki leginkább a régi korban paizsok készítésével foglalkodott.

PAIS v. PAIZSHORDOZÓ, (paizs-hordozó) ösz. fn. Régi, különösen lovagi korban hadi szolga, ki a paizst ura után hordozta.

PAISKA v. PAIZSKA, (paizs-ka) kics. fn. tt. *paizskát*. Kicsi paizs.

PAIS- v. PAIZSMIRIGY, (paizs-mirigy) ösz. fn. Mirigy, mely a légcső felső részén fekszik. (Glandula thyreoides).

PAISOS v. PAIZSOS, (paizs-os) mn. tt. *paizsos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Paizszsal ellátott, fölfegyverzett, vagy paizsalakú takaróval födözött. *Paizsos régi vitézek, lovagok. Paizsos bogarak.* V. ö. PAIZS.

PAISOSAN v. PAIZSOSAN, (paizs-os-an) ih. Paizszsal fölszerelve, ellátva.

PAISOZ v. PAIZSOZ, (paizs-oz) áth. m. *paizsoztam*, —*tál*, —*ott*, par. —*z*. Valakit paizszsal ellát, fegyverez, folszerel.

PAIS- v. PAIZSPÁR, (paizs-pár) ösz. fn. A négyfőbbhímesek osztálya alá tartozó növénynem; táskája lapos, kerekded, alul-fölül bekerekített csorba, karéjai kerekdedek. (Biscutella).

PAIS- v. PAIZSSAJT, (paizs-sajt) ösz. fn. Az egyfalkások seregéből és sokhímesek rendéből való növénynem; csészéje kettős, a külső három—öt metszésü, tokjai egymagvuak, gyürüs karikában az anyaszár körül. Némely fajokban ezeket tányéros boríték födözi. (Lavatera L.).

PAIS- v. PAIZSSZEG, falu Szala m.; helyr. *Paizsszeg-én*, —*re*, —*ről*.

PAIS- v. PAIZSTOK, (paizs-tok) ösz. fn. Növénynem a négyfőbbhímesek közől; táskája ép, kerekded, öszvenyomult, lapos, ki nem nyiló, egyhárom magvu. (Peltaria L.).

PÁJA, fn. tt. *pájá-t*. Sándor I. szerént bizonyos nemü szövet, és Szabó D. szerént portéka neme, de hogy különösen miféle szövet vagy portéka, egyik sem mondja. Eredetre talán ‚pólya' szóval rokon. Dankovszky szerént tótul azt tenné: pannus albus, Flanell; de ezzel nem egyezik a ‚fekete pája.'

PAJÁND, puszta Bihar m.; helyr. *Pajánd-ra*, —*on*, —*ról*.

PAJK, törzsök *pajkos* szóban és származékaiban, s öszvetételül szolgál a régies *pajktárs*-ban. Gyöke alkalmasint *baj*; V. ö. PAJKOS; PAJZÁN.

PAJKOS, (pajk-os) mn. tt. *pajkos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Oly magaviseletü, ki tulcsapongó jó kedvében, vagy bizonyos negédből, szeszélyből a köz illedelem korlátait áthágja, midőn pl. szeméremsértőleg beszél, vagy holmi csínyokat követ el, melyek másokat bántanak. Ez különösen a neveletlen ifjuságnak és pórias elbizakodásnak tulajdonsága, szóval, oly embereké, kik, mintegy bőrükben nem férve, szóval és tettel mások gyöngéd érzelmeit sértik. *Pajkos sihederek. Pajkos beszédek. Pajkos hányivetiség. Pajkos aggatódzás, kötelődzés. Pajkos táncz.* Mondják a magát szilajul, kényesen hányövető lóról is.

E szónak törzsöke *pajk*, melyből régiesen az öszvetett *pajk-társ* jelentett egy felekezethez tartozó, együtt működő társat, különösen hadi czimborát, azaz bajtársat; miért valószinü, hogy a keményebb kiejtésü *pajk* gyöke: *baj*, s *k* képzővel: *bajk*; honnan *pajk-társ*, mintegy baj-ügyben társ, és *pajkos* am. másoknak bajokat okozó. V. ö. PAIS.

PAJKOSAN, (pajk-os-an) ih. Pajkos módon. *Pajkosan viselni magát.*

PAJKOSÍT v. PAJKOSIT, (pajk-os-ít) áth. m. *pajkosít-ott*, htn. —*ni* v. —*ani*. Pajkossá tesz.

PAJKOSÍTÁS, PAJKOSITÁS, (pajk-os-ít-ás) fn. tt. *pajkosítás-t*, tb. —*ok*. Pajkossá tevés.

PAJKOSKODÁS, (pajk-os-kod-ás) fn. tt. *pajkoskodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Pajkos beszédek vagy tettek gyakorlása. V. ö. PAJKOS.

PAJKOSKODIK, (pajk-os-kod-ik) k. m. *pajkoskod-tam*, —*tál*, —*ott*. Pajkos beszédeket vagy

tetteket gyakorol; tulságos jó kedvében, és negédesen illetlen, betyáros, pórias csinyokat követ el.

PAJKOSODIK, (pajk-os-od-ik) k. m. *pajkosodtam*, —*tál*, —*ott*. Pajkossá kezd lenni, pajkossá válik.

PAJKOSSÁG, (pajk-os-ság) fn. tt. *pajkosságot*, harm. szr. —*a*. 1) Tulajdonság, vagyis azon jelenségek, melyeknél fogva valakit, illetőleg valamit pajkosnak nevezünk. *Minden szava, mozdulata, tette pajkosságra mutat.* 2) Szóbeli nyilatkozat vagy tett, melyet a pajkos ember véghez visz. *Így szólani pajkosság vala töled. Pajkosságaért megfenyiteni a gyermeket.*

PAJKTÁRS, (pajk-társ) régies szó; l. PAJTÁS, BAJTÁRS; és v. ö. PAJKOS.

PAJKTÁRSASÁG, (pajk-társaság) l. PAJTÁSSÁG.

PAJMOG, (paj-m-og) önh. m. *pajmog-tam*, —*tál*, —*ott*. Kriza J. szerént a székelyeknél am. magában evődik, magában valamit mondogat; olyan alkatu mint *mormog*; másképen: *pusmog, pustog.*

PAJMOGÁS, (paj-m-og-ás) fn. tt. *pajmogás-t*, tb. —*ok*. Magában evődés; magában mondogatás.

PAJOD, PAJÓD, l. PAJÓT.

PAJÓT, fn. tt. *pajót-ot*, harm. szr. —*ja*. Néhutt, pl. Gömörben: *pajod, pajód*. Kukaczfaj, mely a földben a növények gyökereit rágdossa, s melyből átalakulva cserebogár leszen. Néhutt: *csimasz*. Szeged tájékán, legnagyobb kukaczfaj, mely kiveszett vén fák alatt terem. Eredetére nézve talán *bujót*. Dankovszky szerént tótul: *pajed*.

PAJTA, fn. tt. *pajtát*. 1) Gazdasági épület, melybe a szalmás gabonát vagy takarmányt rakják, vagy a kinyomtatott, elcsépelt polyvás jószágot ideiglen begyüjtik; másképen, csür. Nagyobbféle pajtában nyomtatni, csépelni is szoktak. 2) A székelyeknél jelent ólat, istálót, pl. disznópajta. 3) Szélesb ért. lerakó helyül szolgáló épület, pl. *sópajta, gyapjupajta*. 4) Sándor I. szerént am. zsákmány. Ez értelemben úgy látszik, nem egyéb, mint a módosított német *Beute*, s hihetőleg a katonák által behozott kifejezés. A pajta, mint épület, alkalmasint rokonságban áll *páhó* szóval, honnan pajta = *páh-ó-ta* vagy csak *páh-ta* és valóban magyarul szintén csak valamely raktárt jelent, mint *páhó*.

Egyezik vele a házat jelentő héber *bajith*, *beth*, arab *bejt*. Ide sorozható a persa *pájga* (ól), német *Bude*, lengyel *buda*, orosz *bodka* is, stb.

PAJTABIRÓ, (pajta-biró) ösz. fn. Alsóbbrendü gazdasági tiszt, kinek kötelessége a szérüre, csürökre felügyelni, s a gabona mennyiségéről számolni, másképen: *pajtamester*.

PAJTAFIA, (pajta-fia) ösz. fn. A nagyobbféle pajták oldalához ragasztott fióképület, melybe leginkább a kinyomtatott vagy kicsépelt polyvás gabonát takarítják.

PAJTAMESTER, (pajta-mester) ösz. fn. Lásd: PAJTABIRÓ.

PAJTÁRS, (baj-társ) ösz. fn. Eredetileg katonai műszó lehetett, s am. hadi társ, ki egy másikkal a hadi bajokban részt vesz. *Vitéz pajtárs.* Innen szélesb ért. ki valakinek bizonyos életviszonyban bizodalmas társa; ki mással rendesen társalkodik, barátkozik, együtt jár-kel, mulat. Közönséges kiejtéssel: *pajtás*; a régieknél, nevezetesen Csúzinál, Bíró Mártonnál: *pajktárs*. Eredeti jelentésénél fogva l. BAJTÁRS. V. ö. PAJKOS; és PAJTÁS.

PAJTÁS, fn. tt. *pajtás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Értelmére s elemzésére nézve l. BAJTÁRS. Egyébiránt az is lehető, hogy *bajtárs* és *pajtás* eredetre nézve különböznek, t. i. amaz öszvetett szó a *baj* és *társ* elemekből, emennek gyöke pedig *pajta*, mely a héber *bajith* szerént házat is jelent, miszeriut pajtás annyi volna, mint egy pajtában (házban) lakó. Így értelmezik ezt Bíró Márton és Baróti Szabó D. Egyezik vele e fejtegetés szerént az egyszerü *társ*, mely elemezve *tár-os* a házat jelentő ‚tár' gyöktől, tehát *táros* v. *társ* am. velünk egy *tárban* (házban) lakó. V. ö. TÁRS. Vámbéry szerént a törökben és csagatajban eléjön *bajtas* am. lelki barát.

PAJTÁSKODÁS, (baj-társkodás) ösz. fn. Hasonlók közti bizalmas társalkodás, vagyis pajtások által üzött szövetségi viszony. V. ö. PAJTÁS.

PAJTÁSKODIK, (baj-társkodik) ösz. k. m. *pajtáskod-tam*, —*tál*, —*ott*. Valakivel, mint annak pajtása, belső viszonyban él, társalkodik, barátkozik. V. ö. PAJTÁS.

PAJTÁSSÁG, (baj-társaság) ösz. fn. Szövetségi, társalkodási, barátsági viszony és állapot, mely a pajtások között létezik. *Pajtásságba lépni, pajtásságot kötni valakivel.* V. ö. PAJTÁS.

PAJTASZÉR, (pajta-szér) ösz. fn. Általán a pajta vagy pajták tájéka, környéke; különösen, némely falukban a kertek alja, hol a pajták bizonyos szerben (sorban) állanak.

PAJZ, törzs *pajzán* szóban és származékaiban; v. ö. PAJZÁN.

PAJZÁN, (paj-z-án) mn. tt. *pajzán-t*, tb. —*ok* v. —*ak*. 1) Beszédben és cselekedetben pajkos, kicsapó, kevéssé szilaj. *Pajzán fiú, legény.* 2) Mondják lóról, melyet a kocsi mellett szabadon bocsátanak vagy csak kötőfékkel fűznek a befogottak mellé. *Pajzánon eresztení a lovat, a csikót.* E szóval megegyezik a szintén szilajat, kicsapongót jelentő *bajza*, s valószinüleg ez az eredeti, melynek gyöke *baj*, honnan az elavult ige *bajoz, bajz*, s ebből az igenes melléknév *bajza*, megnyújtva *bajzán, pajzán*. A persában *pájzen* am. a latin leno, azaz bordélyos, és *pajazan* Beregszászi szerént am. a német ausschweifend.

PAJZÁNKODÁS, (paj-z-án-kod-ás) fn. tt. *pajzánkodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Pajkoskodás, szilajkodás, dévaj csintalankodás. V. ö. PAJZÁN.

PAJZÁNKODIK, (paj-z-án-kod-ik) k. m. *pajzánkod-tam, —tál, —ott.* Pajzánul, pajkosan viseli magát. V. ö. PAJZÁN.

PAJZÁNSÁG, (paj-z-án-ság) fn. tt. *pajzánságot*, harm. szr. *—a.* Pajkosság, szilaj csintalanság.

PAJZÁNUL, (paj-z-án-ul) ih. Pajzán módon, pajkosan, szilajul csintalankodva. *Pajzánul hányni-vetni magát, másokat megtámadni.* V. ö. PAJZÁN.

PAJZS, PAJZSOS, l. PAIZS, PAIZSOS.

PÁK, (1), fn. tt. *pák-ot*, harm. szr. *—ja.* A kákának bogos virága vagy feje. Van egy kákafaj, melynek bogát különösen buzogánynak nevezik. A *pák*, máskép : *páka* v. *páklya.* Véleményünk szerént rokon hozzá a *bog*, s a kendernek fejét jelentő *buga*, mindenek fölött pedig gyökre nézve legközelebb áll hozzá : *bákány.*

PÁK, (2), törzs, melyből *pákász* v. *pákosz*, és *pákosztos* származnak. Mint gyök eléfordúl a *Páka, Pákácz, Pákod, Pákozd* helynevekben is. Eredetére nézve azonosnak látszik *pajk* törzszsel, az *aj* hosszu *á*-vá változván, mint *szám, szád* = szájam, szájad, sőt a régies *szá* is = *száj.*

PAKA, CSUKÁR— v. CZUKOR—, KIS—, NAGY—, faluk Pozsony m., Ó—, Szepes m.; helyr. *Paká-ra, —n, —ról.*

PÁKA, (1), (pák-a), fn. tt. *páká-t*, lásd : PÁK, (1), fn.

PÁKA, (2), falu Szala m., puszta a Kis-Kunságban ; helyr. *Páká-ra, —n, —ról.*

PÁKÁSZ, (1), (pák-ász = pajk-ász) mn. tt. *pákász-t*, tb. *—ok* v. *—ak.* Pajzán, csintalan, vásott. Id. Mándy Péter szerént kobozó, kóborló. Mondják különösen ebről, macskáról, mely torkoskodni szokott ; nyalánk, kutató, a fazekakat megkereső. *Pákász agár, kutya.* Alakjából kitünik, hogy törzsöke *pák*, mely ismét *pajk*-ból látszik módosultnak, úgy hogy *pákász* vagy *pákosz* jelentése is hasonló a ‚pajkos' szóéhoz, s az *ász* képző. Máskép : *pákosz.* Egyértelmü vele, s gyökhangra némileg hasonló a palóczos *paskorta* is.

PÁKÁSZ, (2), (mint föntebb) fn. tt. *pákász-t*, tb. *—ok.* A Tiszamelléki Sárréten pákászoknak nevezik azon embereket, kik folytonosan a réten, és a rétből élnek. A pákász se nem vet, se nem szánt, se napszámba nem jár, hanem a kész után nyúl, vagyis ‚pákászkodik.' Az elnevezés hihetőleg a már elavult ‚pák' gyökszóból ered. A pákász valóban, mint valamely pákosz eb, szünet nélkül konczot keres a réten, s minden zsákmányon, mit magának itt kilesett, mohón kap. Ő az egész Sárrétnek korlátlan ura s birlalója, de egyszersmind nemtője, ki nélkül e roppant vadfészket ránk nézve elveszettnek kellene tartanunk. Vétereit, vészeit és varsáit kirakja minden irányban, azokban halat, csíkot, puszta kézzel nadályt, s nagy boszuságára rákot fog, mely utóbbiról úgy van meggyőződve, hogy az Isten nem teremtette ételnek, miért is ‚féreg'-nek nevezi, s nagy méreggel hányja ki a fogóból. Mindennemü vízivad után leselkedik, s ha nincsen lőfegyvere, csapófát és tőrt vet neki ; a vadludak, vadruczák, szárcsák és libuczok fészkeiből a fris tojást ezrével szedi, apró vadlibát fogdos ; kócsag, vakvarju s vadgémtollakat szedeget ; a vízi vadászatokon a vadász kalauza és kis sajkájával a közlekedést tartja fenn stb. (Bérczy Károly Hazai s Külföldi Vadászrajzok. 88—89. l. és Vadászműszótár).

PÁKÁSZKODIK, (pák-ász-kod-ik) k. m. *pákászkod-tam, —tál, —ott.* Fazekakat kikeresve torkoskodik, nyalánkoskodik. V. ö. PÁKÁSZ.

PAKASZTÓ, falu Zemplén m.; helyr. *Pakasztóra, —n, —ról.*

PAKÉ, erdélyi falu Orbai Sz. ; helyr. *Paké-ra, —n, —ról.*

PAKELENCS v. PAKILINCS, fn. tt. *pakilincs-et*, harm. szr. *—e.* 1) Büdösféreg, poloska, palaczka, különösen, mely az ágyakban és ágyak körül szeret tenyészni. E szó úgy látszik, hogy a poloska és palaczka szók módosított alakja, t. i. utóbbi részében helycserék történvén, mint *püspök*-ben is e-piscop-us után. 2) Némely tájakon jelent kullancsféle férget, mely a juhokba és más állatokba szokott csipeszkedni.

PAKILINCSFŰ, (pakilincs-fű) ösz. fn. Mérges növényfaj a koriándromok neméből ; szára szegletes, gyümölcse két bogyóju, ernyője legtöbbször egyszeres. Növénytani néven : *pakilincs-kóriándrom.* (Coriandrum testiculatum).

PAKLINCS, l. PAKILINCS.

PÁKLYA, (pák-lya) fn. tt. *páklyá-t.* Lásd : PÁK, (1).

PAKOCSA, törzsök, melyből *pakocsál, pakocsás* származékok eredtek. Jelent gúnynevetést. Nem igen ismert szó.

PAKOCSÁL, (pakocsa-al) áth. m. *pakocsál-t.* Kinevet, kigúnyol valakit vagy valamit. „Ironice tréfál, pakocsál, csúfolkodva beszél." (Pázmán P.).

„Vaj még evvel pakocsáltál,
És vele ként nem vallottál."
Katalin verses legendája.

PAKOCSÁS, (pakocsa-as) mn. tt. *pakocsás-t* v. *—at*, tb. *—ok.* Szabó D. szerént am. gúnyoló, pajkos, csúfoló.

PAKOCSÁSAN, (pakocsa-as-an) ih. Gúnyolódva, csúfolódva. *Pakocsásan kinevetni a bünöst.* (Szabó D.).

PAKÓCZA, (pak-ó-cza) fn. tt. *pakóczá-t.* Növénynem az együttnemzők seregéből és egyenlőnősök rendéből ; vaczka kopasz ; fészke födelékes, hosszúdad, kevés virágu ; anyaszála hosszú, kétágu ; bóbitája szőrös. (Eupatorium). Fajai : *gyürüs, kender-, magas pakócza.* A kenderpakócza köz nyelven : *keresztes bodza, vízi kender, paszkoncza, pakócza.* Gyöke *pak* valószinüleg egy a bogot, bugát jelentő *pák* szóval. L. PÁK, fn.

PAKÓD, falu Szala m.; helyr. *Pakód-ra, —on, —ról.*

PAKOL, áth. m. *pakol-t.* Holmit, különösen elszállítás végett, ládába, zsákba, tarisznyába stb. belerak, csomagol. *Bepakolni az útravaló ruhákat. Kipakolni a holmit*, ami t. i. be, és öszve volt rakva. Tréfás, népies kifejezéssel : *bepakolni az ételből* am. sokat enni. Önhatólag *elpakolni valahonnan*, am. eltakarodni. *Pakolj. Elpakolj* (Packe dich). Eredetileg német szó : *packen.*

PÁKONY, puszta Pest m.; helyr. *Pákony-ba, —ban, —ból.*

PÁKOSZ, (pák-osz) mn. tt. *pákosz-t* v. *—at*, th. *—ak;* l. PÁKÁSZ, PÁKOSZTOS.

PÁKOSZD, l. PÁKOZD.

PÁKOSZTÁS, l. PÁKOSZTOS.

PÁKOSZTOS, (pák-osz-t-os) mn. tt. *pákosztos-t* v. *—at*, tb. *—ak.* Torkos, nyalánk. Mondják különösen ebekről és macskákról. Idősb Mándy P. szerént máson élődő, tányérnyaló. *Pákosztos agarak.* Eléjön *pákosztás* alakban is. „Rákóczi fejedelemre indulván az pogányság, szegént vevé tárgyul; hát néki nem Rákóczi fejedelem veszedelme, hanem Jenő s Lippa, Karán-Sebes, és hazánknak szép és nagyoszlopos bástyája, Várad, nyalánkoztatta pákosztás telhetetlenségét az pogánynak.“ Gr. Wesselényi Ferencz 1661-ben. (Politikai Szónoklat). E szónak gyöke *pák*, melyből a *pákász* is származott. Pák gyökből lett *pákos*, csangósan *pákosz*, s *t* utótéttel *pákoszt*, mint *válasz* tájdivatosan : *választ, harasz haraszt.* V. ö. PÁKÁSZ.

PÁKOSZTOSKODIK, (pák-osz-t-os-kod-ik) k. m. *pákosztoskod-tam, —tál, —ott.* Torkoskodik, nyalánkoskodik. Egyértelmü vele a palócz *paskortáskodik.* V. ö. PÁKOSZTOS.

PÁKOZD, falu Fehér m.; helyr. *Pákozd-ra, —on, —ról.*

PAKRÓCZ, l. POKRÓCZ.

PAKS, NAGY—, mváros, KIS—, puszta Tolna m.; helyr. *Paks-ra, —on, —ról.*

PAKTAKÖZ, puszta Sáros m.; helyr. *Paktaközre, —ön, —ről.*

PAKULÁR, fn. tt. *pakulár-t*, tb. *—ok.* Erdélyi tájszólás szerént juhászt jelent. „A fiú egész naphosszat sem heveredett le, mind (= mint) más lomha pakulárok, hanem a johokat téringette, furujált, s ment utánik.“ Székely népmesék. (Kriza J. gyüjt.). Közvetlenül román eredetünek látszik : *pecurár* (pecuarius).

PAL, gyök, 1) *paláczol* vagy *palázol, palangol, palangozik, palinkózik*, 2) *pal* vagy *palol*, 3) *pala* szókban. Az 1-sőre nézve rokon *bal* gyökkel, honnan : *ballag;* a 2-ikra nézve *páhol* szóval (l. PALL); a 3-ikra *vál* vagy *válik* szóval.

PÁL, (1), (a görög nyelvből eredett, melyben *παῦρος* csekélyet, kicsit jelent); férfi kn. tt. *Pál-t*, tb. *—ok.* Paulus. Változatai : *Pali, Palkó, Palcsó.* Közmondásilag : *Szél Pál*, szeles, hebehurgya férfi, valamint *Szél Pila* v. *hetre Pila*, v. *vaksi Pila*, am. szeles fehérszemély. *Tudja Pál, mit* v. *hol kaszál*, (Km.). *Ez sem volt a Pál érsek udvarában.* (Km.). *Ha Pál fordúl köddel* (télhó 25.), *ember húll döggel.* (Időjóslat). E nevet, kivált *szent* előtéttel, sok magyar helység viseli, ide tartoznak a *Páld, Pálos* helynevek is.

PÁL, (2), NAGY—, falu Baranya m., SZENT—, faluk Somogy, Szala, puszta Győr m., DUNA-SZENT—, Győr, TÓT-SZENT—, ZSELITZ-SZENT—, Somogy m.; helyr. *—Pál-ra, —on, —ról.*

PALA, fn. tt. *palá-t.* Kőnem, melynek részei rétegesen feküsznek egymáson, s könnyü módon úgy elválaszthatók, hogy lapokat képezzenek. *Agyagos, meszes pala. Fekete, kékes, szürke, vörös pala.* Különösebben a közönséges feketekék agyagos pala, melyet a többek közt ház-, és más épület födelezésére használnak. E kőnek neve görögül *λίθος σχιστός*, mely utóbbinak gyöke *σχίζω*, (hasítok, elválasztok); s ezen alapfogalomból kiindulva azt gyaníthatni, hogy a magyar *pala*, gyökre nézve rokon a *válik, választ* szókhoz, továbbá ez látszik rejleni a *balta*, és német *spalten* szókban; ha pedig alapul e kőnemnek laposságát veszszük, azt vélhetnök, hogy a *pala* szó *p* és *l* hang helycserélésével eredetileg *lapa.*

PALAAGYAG, (pala-agyag) ösz. fn. Igen szivos, leginkább kékszinü agyagfaj.

PALAASZTAL, (pala-asztal) ösz. fn. Asztal, melynek lapja palaköből van.

PALABÁNYA, (pala-bánya) ösz. fn. Bánya, melyben a palaköveket fejtik.

PALACSINTA, fn. tt. *palacsintá-t.* Lapos, lepényszerü tésztaétek. Úgy látszik, az idegen, különösen a latin *placenta*-ból van kölcsönözve és módosítva, németül : *Plinse.*

PALACSINTASÜTŐ, (palacsinta-sütő) ösz. fn. Konyhaedény, melybe a palacsintának való folyadékos tésztát sütés végett öntik.

PALACZ, l. PALACZK.

PALACZK, fn. tt. *palaczk-ot*, harm. szr. *—ja.* Némely vidékeken, nevezetesen a székelyeknél, am. kulacs, honnan a *fa palaczk* név. Baranyában és Sziget vidékén csobolyóforma faedény, mely kereksajt formáju lapos szokott lenni. Szélesb ért. üvegedény, milyenben az italt asztalra adják, *flaskó.*

E szóban a *k* lehet toldalékhang, mint a *tövisk, viaszk* és némely másokban, tehát eredetileg *palacz.* Egyébiránt egyezik a német *Flasche*, régi felső-német *vlascum*, olasz *flasco, fiasco*, franczia *flasque, flacon* stb. szókkal. Ha a magyar nyelvből nyomozni szabad, és ha ezen edényben, úgymint kulacsban, alapértelmül a lapos formát veszszük, úgy valószinü, hogy némi hangátvetéssel am. *lapacz.* E tekintetben megegyeznék vele a büdösférget jelentő *palacz, palaczka*, mely szintén a maga nemében lapos féreg. Baranya némely vidékén a palacz v. palaczk jelent hüvelk-

ujjat is, de ez értelemben egy a szláv *palecz* v. *palacz* szóval.

PALACZKA, fn. tt. *palaczká-t*; PALACZKAFÉREG, (palaczka-féreg) ösz. fn. L. POLOSKA.

PALACZKAFŰ, (palaczka-fű) ösz. fn. A tarsókák neméhez tartozó növényfaj; táskái kerekdedek, kevessé csorbák; levelei nyilformák, fogasak, hamvasak; máskép, szintén köz nyelven: *vad mustár*, *temondádfü*; növénytani néven: *mezei tarsóka*. (Thlaspi campestre). Néhutt *nagy palaczkafü*-nek hívják a lótormát, vagyis növénytani néven a lótormabércsét. (Clematis erecta).

PALACZKAKOSBOR, (palaczka-kosbor) ösz. fn. Növényfaj a kosborok neméből; pilise háromhasábu; hasábjai egyenetlenek, csipkések, lepittyedtek; szirmai öszveállanak; virága sötét vörös, zöldes, büdös. (Orchis coriophora).

PALACZKAMAG, l. PALASZKAMAG.

PALACZKFÉREG, (palaczk-féreg) ösz. fn. L. POLOSKA.

PALACZKFŰ, (palaczk-fű) ösz. fn. L. PALACZKAFŰ.

PALACZKKEFE, (palaczk-kefe) ösz. fn. Kefe, melylyel a palaczkok belsejét megtisztítják.

PALACZKKOSÁR, (palaczk-kosár) ösz. fn. Fiókokra osztott kosár, melybe a szállítani való palaczkokat rakják.

PALÁCZOL, (pal-ácz-ol) önh. m. *paláczol-t*. Túl a Dunán, házról házra jár, különösen Lucza napját járja, vagy úgynevezett tikverőt jár. Máskép: *palázol*. Minthogy mind Lucza estéjén a tikokat szokták póznával piszkálni az ülőn, mind a tikverőn tikot vagy kakast nyakaznak: innen legvalószinübb, hogy gyöke *pal* egy azon *pall* igével, mely ütést, rázást, mozgatást jelent. Ha pedig, ami hihetőbb is, minthogy a székely *palangol*, *pallinkózik* szintén *pal* gyökből erednek, alapfogalomul az ide-oda járást, csavargást veszszük, rokon hozzá a latin *palatur*, és a magyar *pálya*, *pályázás*, lágyabb ajakbetüvel: *ball*, *ballag*.

PALÁCZOLÁS, (pal-ácz-ol-ás) fn. tt. *paláczolás-t*, tb. —*ok*. Cselekvés, midőn valaki paláczol.

PALÁD, BOD—, KIS—, NAGY—, faluk Szatmár m.; helyr. *Palád-ra*, —*on*, —*ról*.

PALADICS, puszta Pest m.; helyr. *Paladics-ra*, —*on*, —*ról*.

PALAFÉDÉL; —FEDÉS; —FEDŐ; l. PALAFÖDÉL, —FÖDÉS, —FÖDŐ.

PALAFEJTÉS, (pala-fejtés) ösz. fn. Kőbányai munka, mely által a palakőtömeget rétegenként, táblánként felszakgatják.

PALAFEJTŐ, (pala-fejtő) ösz. fn. Ki a palaköveket a bányákban felszakgatja; vagy eszköz a palakövek felszakgatása végett.

PALAFEKETE, (pala-fekete) ösz. mn. Oly fekete, sajátlag feketéskék szinü, milyen a fekete pala. Tudnivaló, hogy van más szinü palakő is.

PALAFÖDÉL, (pala-födél) ösz. fn. Épület födele, palakőtáblákból.

PALAFÖDÉS, (pala-födés) ösz. fn. Palával födés.

PALAFÖDŐ, (pala-födő) ösz. fn. Mesterember, cserepező, kinek különös foglalatossága, az épületeket palakőtáblákkal befödni.

PALÁGY, falu Ung m.; helyr. *Palágy-ra*, —*on*, —*ról*.

PALÁGY-KOMORÓCZ, falu Ung m.; helyr. —*Komorócz-on*, —*ra*, —*ról*.

PALAHEGY, (pala-hegy) ösz. fn. Hegy, melynek tömege palakövekből áll.

PALAHEGYSÉG, (pala-hegység) ösz. fn. Palahegyek öszvege, lánczolata.

PALAJ, (1), fn. tt. *palaj-t*, tb. —*ok*. Szatmár vidékén jelent iszapos helyet. Minthogy az ilyen hely alacson fekvésü szokott lenni, valószinü, hogy a *p* csak előtét, s eredetileg: *alaj*; vagy, ha az iszapnak és iszapos víznek állás által megromlott, megbüdösödött természetét veszszük alapfogalmul, rokon a romlott tojást jelentő *palas*, *polos*, *polozsna*, és a büdös *poloska*, *palaczka* szókhoz. Hasonló hozzá a latin *palus*, *paludis*.

PALAJ, (2), puszta Baranya m.; helyr. *Palajba*, —*ban*, —*ból*.

PALAKALAPÁCS, (pala-kalapács) ösz. fn. Kalapács, melyet a palafödők használnak.

PALAKÉK, (pala-kék) ösz. mn. Oly szinü, milyen a kék pala. Főnévileg bizonyos bányakék szín, mely a palán csügg.

PALAKŐ, (pala-kő) ösz. fn. L. PALA.

PALALÉCZ, (pala-lécz) ösz. fn. Egyike azon léczeknek, melyekre a palafödők a palatáblákat fektetik.

PALAMÁR, fn. tt. *palamár-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*ja*. A dunai hajósoknál am. horgonykötél. Kenessey Albert szerént román szó *pale-* és *mare*ből = nagy kötél.

PALAMETSZŐ, (pala-metsző) ösz. fn. Kőfaragó, ki különösen palaköveket táblákká alakít, hogy bizonyos czélra alkalmasakká legyenek.

PALANGOL, (pal-ang-ol) önh. m. *palangol-t*. A székelyeknél Kriza J. szerént am. lebeg a szélen (szélben?). Olyan mint *barangol*. Máskép: *palangózik*, *palankál*, *palinkózik*. V. ö. PALINKÁRA.

PALANGOZIK, (pal-ang-oz-ik) k. m. *palangoztam*, —*tál*, —*ott*; par. —*zál*. L. PALANGOL.

PALÁNK, (1), falu Hont m.; helyr. *Palánk-ra*, —*on*, —*ról*.

PALÁNK, (2), fn. tt. *palánk-ot*, harm. szr. —*ja*. Egymás mellé vert, s öszvekötött vagy szegezett fahasábokból álló kerítés. (Baranyában, Pápa vidékén, a Balaton mellékén stb.). Így nevezik néhutt a deszkakerítést is. *Palánkkal bekeríteni a kertet*, *a szérűt*. Különösen, hadi ostrom ellen állított ilyetén faczölöpök, melyek a rohanó ellenséget akadályoz-

zák. Eredetileg talán a karót jelentő latin *palus*-tól származik, melyből lett a németes *Planke*, franciás *planche, palanque, palissade* stb. is. Magyarul *karózat*-nak nevezhetnők. Eléjön a törökben is : *palánka*, hasonló jelentéssel.

PALANKA, bányatelep Beszterczebánya határában ; helyr. *Palanká-ra, —n, —ról.*

PALÁNKA, (1), fn. tt. *palánkát.* Gombanem, melynek teste sima tönköt képez, s jobbára kalaptalan. Nevét a palánk szótól vette, minthogy némileg karóhoz hasonló. (Clavaria).

PALÁNKA, (2), puszta Tolna m., NÉMET—, Ó—, ÚJ—, mvárosok Bács m. ; helyr. *Palánká-ra, —n, —ról.*

PALÁNKKERÍTÉS, (palánk-kerítés) ösz. fn. 1) Egymás mellé vert fahasábokból álló kerítés, milyen erdős vidékeken, pl. a bakonyi helységekben nagy divatban van. 2) Deszkakeritès.

PALÁNKOL, (palánk-ol) áth. m. *palánkol-t.* Valamely tért palánk nevü fahasábokkal, karókkal, deszkákkal bekerít vagy elzár.

PALÁNKOLAT, (palánk-ol-at) fn. tt. *palánkolat-ot*, harm. szr. *—a.* Valamely palánk egészben véve. Különösen ilyetén mü, mely hadi tekintetben védgátul szolgál, pl. a sánczok, várak környékén. Magyarosan : *karózat.*

PALÁNKOZ, (palánk-oz) áth. m. *palánkoztam, —tál, —ott.* L. PALÁNKOL.

PALÁNKSÖVÉNY, (palánk-sövény) ösz. fn. Vesszővel öszvekötött fahasábokból álló kerítés, milyet a Bakonyságban sokat láthatni.

PALÁNT, fn. tt. *palánt-ot.* 1) Az eredeti latin *planta* értelmében am. növény. 2) Szokottabban : csemetenövény, magból kikelt fiatal sarjadék, kivált a kerti növényekben, melyet el szoktak ültetni. *Virág-, káposzta-, paradicsomalma palánta.* A székely asszonyok ‚palánt' alatt csupán káposztapalántot értenek ; másnemü palántnál kimondják : *hagyma (hajma-)palánt, répapalánt.* Innen a közmondat : *A nagy palánt kész káposzta, a nagy leány kész gazdaszszony.* (Kriza J.).

PALÁNTA, fn. tt. *palántá-t ;* l. PALÁNT.

PALÁNTÁL, (palánta-al) áth. m. *palántál-t.* Fiatal csemetenövényt ültet, elültet, hogy tenyészszék, növekedjék. *Káposztát palántálni.* Öszvehúzva, vagyis, az eredeti latinhoz hívebben : *plántál.*

PALÁNTÁLÁS, (palánta-al-ás) fn. tt. *palántálás-t*, tb. *—ok.* Fiatal növénynek, csemetének ültetése.

PÁLANYA, (Pál-anya) ösz. fn. Hentesek nyelvén, gyomorhurka, melyet ha holmi öszvevagdalt bürkével, szalonnával megtöltenek, leszen belőle az úgynevezett sajtólt hurka, tréfásan : *kálvinista sajt.*

PALÁST, (1), fn. tt. *palást-ot*, harm. szr. *—ja.* Molnár A. értelmezése szerént : *pallium, palla*, azaz köpenyféle lebenyeg, felső ruha. Úgy látszik azonban, hogy a palást eredetileg díszköpenynemü, s uriasabb ruhát jelentett, melyet nyakba akasztva lógósan viseltek, milyenek voltak a régies hosszú menték, pl. a papok mentéje, vagy dolmánya ; innen : *palástul venni föl a mentét*, am. panyókán, fel nem öltve, csak nyakba vagy vállra vetve. *Közelebb az üng a palástnál.* (Km.). *Meginná a Krisztus palástját is.* (Km.). „Más szélnek vetvén ravaszkodásának palástját." Faludi Ferencz. Egy népmesében nevezetes az *Argirus palástja.* Jelenleg a papok hosszú felső öltönye, melyet fontosabb hivataloskodásuk közben panyókásan nyakukba akasztanak.

A palást mind gyökre, mind értelemre egyezik ugyan a latin *pallium* és *palla*, valamint *pellis, vela* szókkal ; de mint takaró, több magyar szóval is áll rokonságban, ú. m. : *palmant*, takar, föd ; továbbá : *páló* v. *pólya, bulál, buláz, bulázó.* A *t*, úgy látszik, csak hangtoldalék, mint némely, kivált *s* és *sz* végzetü szókban (l. PÁKOSZTOS), miszerint eredetileg *palás* (takaró, födő) volna ; innen : *palástolni, elpalástolni volamit*, am. eltakarni, elfödni. Egyébiránt Dankovszky szerént a cseh nyelvben : *plást.*

PALÁST, (2), falu Hont m. ; helyr. *Palást-ra, —on, —ról.*

PALÁSTDÍJ, (palást-díj) ösz. fn. Valamely lelkész hivatalos működéséért, pl. házasulók esketéséért, keresztelésért, temetésért stb. járó illeték. (Stola).

PALÁSTFŰ, (palást-fü) ösz. fn. Népnyelven növényfaj a bokálok neméből ; levelei veseformák, karéjosak, fürészfogúk ; virágai sátorozók ; máskép szintén népnyelven : *orozlántalpfü ;* növénytani néven : *karélyos bokál.* (Alchemilla vulgaris). Nevét, hasonlatnál fogva széles és kanyar levelcitől kapta.

PALÁSTOL, (palást-ol) áth. m. *palástol-t.* Átv. ért. valamit elföd, eltakar, hogy mások észre ne vegyék, vagy bizonyos álszinben tüntet elé. *Terveit, czéljait palástolja.* V. ö. PALÁST.

PALÁSTOLÁS, (palást-ol-ás) fn. tt. *palástolás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Átv. ért. cselekvés, mely által valamit mások szeme vagy tudomása elől eltakarunk, elrejtünk. V. ö. PALÁSTOL.

PALÁSTOS, (palást-os) mn. tt. *palástos-t* v. *—at*, tb. *—ak.* Palásttal ellátott, palástot viselő.

PALASZÉG, (pala-szég) ösz. fn. Mintegy másfél hüvelyknyi hosszú és négyszögü szegek, melyekkel a palafödők a palatáblákat megerősítik.

PALASZELŐ, (pala-szelő) ösz. fn. 1) Kőfaragó, ki a palarétegeket elszeldeli, hogy bizonyos czélra alkalmasak legyenek. 2) Azon eszköz, melylyel a palatáblákat idomítják.

PALASZÍN, (pala-szín) ösz. fn. és mn. 1) Olyan szín, milyen a palaköveké. Van *fekete, kék* s másféle palaszín. 2) L. PALASZÍNŰ.

PALASZÍNŰ v. —SZINÜ, (pala-szinű) ösz. mn. Olyan szinü, mint a palakő.

PALASZK, l. PALACZK.

PALASZKA; PALASZKAFÉREG, (palaszka-féreg); l. POLOSKA.

PALASZKAMAG, (palaszka-mag) ösz. fn. Növénynem az egyhímesek seregéből és egyanyások rendéből; csészéje nincs; bokrétája kétszirmu; magva egy, csupasz. (Corispermum).

PALASZÜRKE, (pala-szürke) ösz. mn. Oly szürkeszinü, milyen a szürke pala.

PALATÁBLA, (pala-tábla) ösz. fn. Palakőből alakított tábla, milyenre pl. irni szoktak, vagy melylyel az épületeket födik.

PALATIMSÓ, (pala-tim-só) ösz. fn. A palaféle ásványból kivont timsó.

PALATINCZA, puszta Tolna m.; helyr. *Palatinczá-ra, —n, —ról.*

PALATKA, erdélyi falu Kolos m.; helyr. *Palatká-ra, —n, —ról.*

PALATTY, a fürjmadárnak hangja, melyet rendesen *pity* hanggal egyesítve mondanak ki: *pity-palatty.*

PALATTYOL, (palatty-ol) önh. m. *palattyol-t.* Fürjmadárról mondjuk, midőn *palatty* v. *pittypalatty* hangon szól vagy kiált.

PALATTYOLÁS, (palatty-ol-ás) fn. tt. *palattyolás-t,* tb. *—ok.* ‚Palatty' hangon szólás vagy kiáltás.

PALAVESZSZŐ, (pala-veszső) ösz. fn. Palakőből alakított szegforma eszköz, melylyel palatáblán irni szokás.

PALÁZOL, önh. L. PALÁCZOL.

PALÁZOLÁS, fn. L. PALÁCZOLÁS.

PALAZÖLD, (pala-zöld) ösz. mn. A zöld palakőhöz hasonló szinü.

PALCSI, PALCSÓ, tt. *Palcsit* v. *Palcsót. Pál* keresztnévnek kicsinyített módosulatai.

PÁLCZA, (1), fn. tt. *pálczá-t.* 1) Valamely szilárd rostozatu igenyes növényszárból, vagy ágból csinált botféle eszköz, mely különösen a járásban támaszul vagy ékességül is szolgál, azonban rendesen a bottal egy értelemben is vétetik, de némely jelzőinél fogva különbözik tőle, és szükebb jelentésü. A pálcza vékonyabb, és inkább csak sima, azonban van bunkós (gombos), görcsös is. *Nádpálcza, mogyorópálcza, káplárpálcza, birópálcza.* Mint hatalomnak jelvénye: *királyi pálcza, püspöki pálcza. Vas pálcza.* „Megérzette volna nyilván kegyelmetek itt létét az vas pálczának, ha az kegyelmességet és atyai intést megvetette." Gr. Eszterházy M. nádor. (Az vármegyéknek. 1644). 2) A járó pálczához hasonló eszköz fából vagy más anyagból, pl. *függönypálcza, akólópálcza*, melylyel a hordók bellegét mérik. — Valamint a bot, hasonlóan a pálcza is nem csak a járónak támaszul, hanem ütőszerül is szolgál. *Huszonöt pálczára ítélni valakit.* Sőt, úgy látszik, hogy mindkettő eredetileg inkább ütésre vonatkozik, innen ezen hangi és fogalmi rokonságok: *bot, botlik, botol*, melyhez hasonló az *ötlik, ütlik, ütközik*, latinul: *batuo, baculus* (batulus), francziául *battre, bâton*; továbbá a magyar *pall* v. *palol* am. ütöget; *páh, páhol; pacz, paczka, paczkáz; patok, patél; patélófa*, vékony hangon: *pecz, peczeget, peczér* (kutyaverő), *petike*, a malomban azon pálczika, mely a szitát ütögeti és rázza; ilyenek a hellen *παταάσσω*, a német *patsche* stb., melyek végelemzésben azon hangot utánozzák, melyet az ütögetett test adni szokott. Mint járópálcza rokonítható *pálczol*, v. *pálázol* igével. Egyébiránt alakra nézve a pálczához legközelebb áll a szláv *palicza.*V. ö. BOT.

PÁLCZA, (2), TORNYOS—, falu Szabolcs m.; helyr. *Pálczá-ra, —n, —ról.*

PÁLCZAFEJ, (pálcza-fej) ösz. fn. A pálczának felső vége, gombja.

PÁLCZAGOMB, (pálcza-gomb), l. PÁLCZAFEJ.

PÁLCZAKAJMACSÓR, (pálcza-kajmacs-ór) ösz. fn. Növényfaj a kajmacsórok neméből; szára ágatlan, levelei szárnyasak, szárnyai csavargós élük, csipkések; csészéji ötfogúk; fogai rojtosak; virága befogott száju. (Pedicularis sceptrum Carolinum).

PÁLCZÁL, (pálcza-al) áth. m. *pálczál-t.* Lásd: PÁLCZÁZ.

PÁLCZALÓ, (pálcza-ló) ösz. fn. Pálcza, melyet valaki, például a játszó gyermek, lába közé vesz, és futkos, ugrál rajta; máskép: *nádparipa, veszszőparipa.*

PÁLCZAPARIPA, (pálcza-paripa) ösz. fn. L. PÁLCZALÓ.

PÁLCZÁS, (pálcza-as) mn. tt. *pálczás-t* v. *—at,* tb. *—ak.* Pálczával ellátott, pálczát hordozó. *Pálczás úr.* Mint fn. tárgyesete: *pálczás-t*, tb. *—ok.* Lásd: PÁLCZAVIVŐ.

PÁLCZAÜTÉS, (pálcza-ütés) ösz. fn. Ütés, melyet valakin pálczával tesznek.

PÁLCZAVIVŐ, (pálcza-vivő) ösz. fn. Személy, ki bizonyos innepély vagy szertartás alkalmával azon pálczát viszi, mely az illető hatalomnak vagy méltóságnak jellege. *Királyi, püspöki pálczavivő.*

PÁLCZÁZ, (pálcza-az) áth. m. *pálczáz-tam, —tál, —ott,* par. *—z.* Pálczával üt, ver, büntet valakit. *Büntetésül megpálczázni a tolvajt, a veszekedőt.*

PÁLCZÁZÁS, (pálcza-az-ás) fn. tt. *pálczázás-t,* tb. *—ok,* harm. szr. *—a.* Pálczával ütés, verés, büntetés.

PÁLCZIKA, (pálczi-ka) kics. fn. tt. *pálczikát.* Aránylag kicsin, vékony pálcza.

PÁLD, faluk Hont és Pozsony m.; helyr. *Páld-ra, —on, —ról.*

PÁLÉ, falu és puszta Baranya m.; helyr. *Pálé-ra, —on, —ról.*

PALÉTA, fn. tt. *palétá-t.* Utasító nyilt levél vagy czédula. Különösen a katonáknál divatozó szó, s jelenti a beszállásolásra vonatkozó utasítványt. Idegen eredetü, s egy a *bolletta, Bollet*, vagy talán *Billet, Blatt* szókkal.

PÁLFA, faluk Tolna és Vas, puszta Tolna m.; helyr. *Pálfá-ra, —n, —ról.*

PÁLFALA, falu Borsod m.; helyr. *—falá-ra, —n, —ról.*

PÁLFALU, faluk Liptó és Somogy m.; helyr. *—falu-ba, —ban, —ból.*

PÁLFALVA, faluk Bereg, Gömör, Szatmár m., ALSÓ—, FELSŐ—, Nógrád m.; erdélyi faluk Udvarhely és Csík sz.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

PÁLFISZÉG, falu Szala m.; helyr. *—szég-re, —én, —ről.*

PÁLFI-SZIGET, vadászház Pozsony m.; helyr. *—Sziget-re, —én, —ről.*

PÁLFÖLDE, falu Zemplén m.; helyr. *—Földére, —n, —ről.*

PÁLHA, fn. tt. *pálhá-t.* 1) Köz értelemben toldat az üngben, mely a hón alatt az ujjat és derekat öszveköti; Göcsejben : *pálla.* 2) A növénytanban némely levél nyelének tövén vagy azzal átellenben nőni szokott apró levélnemü rész, mint pl. a borsó levelének nyele tövén levő növés. (Stipula). Minthogy a föntebb érintett toldat a *hón alá* esik, valószinü, hogy alapértelme *al*, s ebből képződött *p* előtéttel *palha, pálha*, mint az iszapos alacson helyet jelentő *alaj, palaj;* s helyesen alkalmaztatott a növénytanban is. — A *p* szintén előtét ezekben is : *Panna, Pannus, Pere, Pila, Pista* stb. Hangra hasonló hozzá, de értelemre némileg különbözik tőle azon *pályha*, mely a gyalomhoz kötött gyékénykötelet jelenti, s mely inkább a bekötésre vonatkozó *páló* vagy *pólya* szókhoz rokon.

PÁLHÁZ, (pálha-az) áth. m. *pálház-tam, —tál, —ott*, par. *—z.* Az üngöt úgynevezett pálhával megtoldja. V. ö. PÁLHA.

PÁLHÁZA, falu Abaúj, puszta Veszprém m.; helyr. *Pálházá-ra, —n, —ról.*

PÁLHÁZÁS, (pálha-az-ás) fn. tt. *pálházás-t*, tb. *—ok.* Pálhával toldás.

PÁLHIDA, l. PELBÁRTHIDA.

PALI, férfi kn. tt. *Pali-t.* ‚Pál' keresztnévnek kicsinyített alakja.

PÁLI, falu Sopron m.; KIS—, NAGY—, faluk Szala m.; helyr. *Páli-ba, —ban, —ból.*

PALICZKA, falu Kraszna m.; helyr. *Paliczká-ra, —n, —ról.*

PÁLIHÁLÁS, puszta Veszprém m.; helyr. *Pálihálás-ra, —on, —ról.*

PALINKA v. PALINKÓ, (pal-in-ka v. pal-in-kó), Kriza J. gyüjteményében felható raggal jön elé : *palinkára* v. *palinkóra*, olyanformát jelent, mint az általános *panyókára* v. *panyókásan;* vagyis : szélnek eresztve, fillengősen (venni vállára pl. a zekét); Ferenczi János szerént félválra (akasztani). V. ö. PALANGOL önh. és PAL gyök.

PÁLINKA, fn. tt. *pálinká-t.* Általán növényekből, gyümölcsökből, magokból, gabonából stb. főzés által kivont és csepegtetett szesz, különösen, mely talul használtatik. *Törköly-, burgonya-, szilva-, rozs-, enyőmag-, borpálinka.* Eredetileg szláv szó, s ‚égettet' jelent, *pálim* = égetek; honnan *égettbor*-nak is nevezzük. A Tájszótárban hibásan áll : *pálinkára* (e helyett : *palinkára) vetni a mentét*, t. i. panyókán palástul viselni.

PÁLINKAFŐZÉS, (pálinka-főzés) ösz. fn. Iparüzlet neme, mely holmi szeszes italok készítésével foglalkodik.

PÁLINKAFŐZŐ, (pálinka-főző) ösz. fn. 1) Személy, ki gyümölcsökből, növényekből, gabonából stb. pálinkanemü szeszeket, italokat égetés által készít. 2) Azon hely és készület, mely ezen iparüzletre használtatik.

PÁLINKAHÁZ, (pálinka-ház) ösz. fn. Kocsma, melyben pálinkát árulnak, mérnek.

PÁLINKÁS, (pálinka-as) mn. tt. *pálinkás-t* v. *—at*, tb. *—ak.* 1) Miben pálinkát tartanak. *Pálinkás hordó, üveg, butyka.* 2) Hol pálinkát árulnak. *Pálinkás bolt, kocsma.* 3) Pálinkával vegyített, bekent, ellátott, stb. *Pálinkás bor; pálinkás ruhával bekötött daganat; pálinkás jó reggelt!* parasztos köszöntés.

PÁLINKÁZ, (pálinka-az) önh. m. *pálinkáz-tam, —tál, —ott*, par. *—z.* Pálinkát iszik vagy iddogál. *Korán reggel pálinkázni.* Visszaható tárgyesetes névmással : *felpálinkázni magát*, am. jól felönteni a pálinkából. Képzésre olyan, mint : *boroz, serez, kávéz.*

PALINKÓZIK, (pal-in-k-ó-z-ik) k. m. *palinkóztam, —tál, —ott;* par. *—zál.* L. PALANGOL.

PALISZKA, tájdivatosan am. *puliszka;* l. ezt.

PALIZSNA, l. POLOZSNA.

PALKA, fn. tt. *palká-t.* Növénynem a háromhímesek seregéből és egyanyások rendéből; csészéjének polyvái csónakosak, egymásnak háttal kétsoros öszvenyomult, pikkelyezett füzérkét formálnak; virágzata csomós vagy füzéres; magva egy, kopasz, a polyva alatt. (Cyperus).

PÁLKÁS, puszta Abaúj m.; helyr. *Pálkás-ra, —on, —ról.*

PALKASÁS, (palka-sás) ösz. fn. Növényfaj a a sások neméből; barkáji gömbölyüded csoportban, alul hímek, levélgallérosak; gyümölcsei láncsásak. (Carex cyperoides).

PALKÓ, férfi kn. tt. *Palkó-t.* „Pál" névnek némileg nagyító változata; t. i. ‚Palkó' korosabb mint ‚Pali'; máskép : *Palcsó.* mint : *Ferkó, Fercsó; Jankó, Jancsó;* ellentétül *Feri, Fercsi*, és *Jani, Jancsi* szóknak. Győr megyében ‚palkó' jelent fingot is. (Tájszótár).

PALKONYA, faluk Baranya és Szala megyében; DRÁVA—, Baranya, TISZA—, Borsod m.; helyr. *Palkonyá-ra, —n, —ról.*

PALL, (pal-ol) áth. m. *pall-ott*, htn. *—ani.* Kevéssé ismert szó. Molnár A. értelmezése szerént valamit ütöget, vereget, például pálczával a ruhát, hogy a por kimenjen belőle.

„Likas a nadrágom, kapitány uram!
Itt a snájder befógygyja,
Két káplár jól kipajja" (pallja).
Székely népvers. (Kriza J. gyüjt.).

Különösen mondják a rostáról, midőn gabonát tisztítnak vele, honnan pallani annyit is jelent, mint rostálni; máskép: *pallól*. Hangra és értelemre rokona: *pállol*, azaz a kiszakasztott kenyértésztát csapkodja, ütögeti, hogy gömbölyüvé alakítsa; továbbá: *páhol*; és talán az ütőszert jelentő *pálcza* is. A persában *pál-ú-dan* am. csömöszölni; átszűrni. A latinban a rokonhangu *vann-us* rostát jelent. A *pall* elemezve *palol*, mely túl a Dunán jelenti azon kisebbnemü szórást, midőn a szemetes vagy polyvás magokat kosárból, vagy más, edényből szélnek eregetik, mely esetben az illető edény oldalát lassacskán ütögetni szokták. Általán ez igében, valamint rokontársaiban, az ütés alapértelme rejlik, miért a hangutánzók osztályába tartozik.

PALLAG, (1), mn. és fn. L. PARLAG.

PALLAG, (2), NAGY—, puszta Hont m.; helyr. *Pallag-ra*, *—on*, *—ról*.

PALLANY, fn. tt. *pallany-t*, tb. *—ok*. Azon nehéz és nemes fémek egyike, mely az érenynek (platina) rendes kísérője gyanánt jön elé a természetben, s ahhoz csakugyan mind szinére, mind kalapálhatóságára, mind pedig igen magas hőfoknál ömlékenységére nézve nagyon hasonlít. A latin *palladium* név előrésze: *pall* vétetett a magyarban is törzsül, s az elemek *any* képzőjéből alkottatott a ‚pallany' nevezet. (Török József tanár).

PALLAS, tájdivatosan am. *polos*; l. ezt.

PALLÁS, (1), l. PADLÁS.

PALLÁS, (2), (pal-ol-ás) fn. tt. *pallás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Ütögetés, különösen, midőn rostáláskor a rosta oldalait, vagy szeleléskor az edényt ütögetik, hogy a benne levő magok lassanként kifolyjanak. V. ö. PALL. Különbözik tőle a *padlás* helyett henyén kiejtett *pallás*. V. ö. PALL.

PÁLLÁS, helyesebben lásd: PÁRLÁS v. PÁROLÁS.

PÁLLASZT, l. PÁRLASZT.

PALLÉR, fn. tt. *pallér-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a* v. *—ja*. Az idegen eredetü *politor*, *polier* után képzett szó, tulajdonkép oly személyt jelent, ki bizonyos művet vagy műtárgyat fínomabbá, czélirányosabbá idomít, csinosít; ezen értelem rejlik a *palléroz*, *pallérozott*, *pallérozatlan* származékokban. Különösen oly személy, ki bizonyos munkásokra fölügyel, s műveiket, munkáikat igazgatja. *Útcsinálókra fölügyelő pallér*. A kőmívesek és ácsok között, az építészetben némi ügyességet szerzett személy, ki a legények előtt áll, s az építőmesternek mintegy segéde, s tervének végrehajtója. *Kőmívespallér*, *ácspallér*.

PALLÉRAGYAG, (pallér-agyag) ösz. fn. Fínom, szilárd állományu földnem, melyet érczek, üvegek, kövek csiszolására, simitására használnak.

PALLÉRFÖLD, (pallér-föld), lásd: PALLÉRAGYAG.

PALLÉRKODÁS, (pallér-kod-ás) fn. tt. *pallérkodás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Foglalkodás, melyet valaki mint pallér gyakorol; felügyelői működés bizonyos munkások mellett. V. ö. PALLÉR.

PALLÉRKODIK, (pallér-kod-ik) k. m. *pallérkod-tam*, *—tál*, *—ott*. Bizonyos munkások mellett felügyelői hatalmat gyakorol, s műveiket igazgatja. V. ö. PALLÉR.

PALLÉROS, (pallér-os) mn. tt. *palléros-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Kicsiszolt, sikárlott, fényesített. *Palléros fegyverek*.

PALLÉROZ, (pallér-oz) áth. m. *palléroz-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *—z*. Valamit csiszároz, simít, idomít, hogy csinossá, fényessé alakuljon. *Bútorokat*, *fegyvereket pallérozni*. Átv. darabos, nyers erkölcsöket finomít.

PALLÉROZÁS, (pallér-oz-ás) fn. tt. *pallérozás-t*, tb. *—ok*. Cselekvés, mely által valamely darabos, rögös, idomtalan testet kicsiszolnak, kisimítanak stb. Átv. ért. az eredeti nyers állapotban levő erkölcsöknek vagy lelki tulajdonságoknak finomítása, illetőleg mivelése.

PALLÉROZATLAN, (pallér-oz-atlan) mn. tt. *pallérozatlan-t*, tb. *—ok*. Simává nem csiszárlott, nem idomított; rögös, fénytelen. *Pallérozatlan üvegek*, *kövek*, *fegyverek*. Átv. ért. eredeti nyerseségü, darabos erkölcsü, faragatlan, bárdolatlan, müveletlen. *Pallérozatlan rüpök*. Határozóként am. pallérozatlanul, csiszárlás nélkül.

PALLÉROZOTT, (pallér-oz-ott) mn. tt. *pallérozott-at*. Kicsiszárlott, kisimított, fényesített, idomított. *Pallérozott kövek*. Átv. ért. fínom, müvelt erkölcsü, magaviseletü. V. ö. PALLÉR.

PALLÉROZOTTAN, (pallér-oz-ott-an) ih. Pallérozott állapotban.

PÁLLIK, helyesebben l. PÁRLIK.

PALLIN, falu Szala m.; helyr. *Pallin-ba*, *—ban*, *—ból*.

PÁLLÍT, helyesebben l. PÁRLÍT.

PALLÓ, (1), l. PADLÓ.

PALLÓ, (2), pal-ol-ó) mn. tt. *palló-t*. Aki pall, azaz ütöget, vereget, pl. a ruhát pálczával; vagy a rostát, midőn gabonát tisztít vele. Továbbá amivel pallanak, pl. *pallórosta*.

PALLÓ, (3), falu Ung m.; helyr. *Palló-ra*, *—n*, *—ról*.

PALLÓCZ, puszta Pozsony m.; helyr. *Pallócz-ra*, *—on*, *—ról*.

PALLÓDESZKA; PALLÓFÜRÉSZ stb. L. PADLÓDESZKA; PADLÓFÜRÉSZ stb.

PALLÓL, (pal-ol-ó-l) áth. m. *palló-l-t*. Lásd: PALL.

PÁLLOL, (páll-ol) áth. m. *pállolt*. A kiszakasztott kenyértésztát ide-oda forgatva csapkodja, egyengeti, hogy kellő alakban a szakajtókosárba helyezhesse. Elemzésére nézve l. PALL. A fenn írt kiejtés tájszokásos, és helyesebben *palol*, vagy öszvevonva *pall* volna; legalább ezekkel egy eredetü.

PALLOS, fn. tt. *pallos-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Széles pengéjü, egyenes kard. *Két éles pallos nem fér egy hüvelybe.* (Km.). „A kopját kopjával, a pallost pallossal szokták viszszaverni.“ (Kis-Viczai 398. l.). *Forgó pallos, kétélü pallos, meztelen pallos.*

„Míg győző eleid pallosa czombodon
Csattog : győzni fog a magyar.“
Berzsenyi.

Különösen a hóhérok nyakazó fegyvere. Egyezik vele a szláv *pales, palos, palas*, régi franczia *palache, palanche*, olasz *palascio*, német *Pallasch*. A svéd *balyxa* v. *bolyxa* Adelung szerént am. bárd (grosse Axt, Streitaxt). Vámbéry szerént a törökben *palla* kétélü kurta kard. Heyse ‚Idegen szótárá‘-ban (Fremdwörterbuch, 12-ik kiadás) a magyar vétetik eredetinek. A magyar szóelemzés nyomán azon szókkal rokonítható, melyekben a *pal* gyök ütést, csapást jelent, s mely szintén rokon *bal* gyökkel ‚balta‘ szóban. V. ö. PAL, PALL.

PÁLLOS, (pár-ol-os) mn. tt. *pállos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Állásban, mintegy párolás vagy gőzölésben rothadásba ment. V. ö. PÁRLOTT.

PALLOSJOG, (pallos-jog) ösz. fn. Jog, melynél fogva bizonyos felsőség vagy hatóság valakit halálra itélhet.

PALLÓSZEG ; PALLÓTÁBLA; PALLÓTÉGLA stb., l. PADLÓSZEG ; PADLÓTÁBLA ; PADLÓTÉGLA stb.

PÁLLOTT, l. PÁRLOTT.

PALLÓZ, l. PADLÓZ.

PALLÓZAT, l. PADLÓZAT.

PÁLLYA, l. PÁLYA.

PÁLMA, fn. tt. *pálmá-t*. Szép és hasznos fák neme az ázsiai, áfrikai, amèrikai s némileg európai meleg tartományokban, melyek az illető lakosoknak nem csak eledelt és italt, hanem törzseik különböző bútorzatokra is stb. anyagot nyújtanak. Derekok egyenes, ágatlan, de csúcsaikat koronaféle bokrozat ékesíti. Van *datolyapálma* (phoenix dactylifera), *kókuszpálma* (cocos nucifera), *olajpálma* (elaeis guinensis), *borpálma* (raphia vinifera) stb. Nálunk köznépi nyelven néhutt így nevezik a magas olasz nyárfát.

PÁLMAÁG, (pálma-ág) ösz. fn. A pálmafának ága, sajátlag levele, minthogy a pálmafáknak úgynevezett valóságos ágaik nincsenek. A régiek ezek alatt föképen a datolyapálma leveleit értették. Átv. ért. győzelem jele, és a béke jelvénye. „Toábbi lehetetlen szenvednyi ezeket az nagy képtelen insolentiákat, ... kiket eddig pálmaágnak kezünkben való hordozásával néztünk.“ Gr. Eszterházy M. nádor. „És békességnek pálmaágát is nyújtottuk kegyelmeteknek.“ Ugyanaz.

„Ősz atyáink közt, fiatal korodban
Pálmaágakkal koszorús fejedre,
A kitündöklő magas elme s lélek
Égi sugárt vont.“
Berzsenyi.

PÁLMABAB, (pálma-bab) ösz. fn. Fekete petytyes babfaj, mely némileg az aszú pálmafigéhez hasonló.

PÁLMABÉL, (pálma-bél) ösz. fn. A pálmafának béle, széke.

PÁLMABOR, (pálma-bor) ösz. fn. Szeszes ital, melyet a pálmafák gyümölcséből készítenek, mely sokáig nem tartható.

PÁLMACZUKOR,(pálma-czukor) ösz. fn. Campe szerént, fínom, fehér porczukor, a kanáriai szigetekről, mely nevét különösen a Pálma nevezetü szigettől vette.

PÁLMAERDŐ, (pálma-erdő) ösz. fn. Pálmafákból álló erdő.

PÁLMAEVET, (pálma-evet) ösz. fn. Kisded, szürkeszőrü evetfaj, mely meleg tartományokban, pl. Keletindiában a pálmafákon lakik. Alakra némileg a patkányhoz hasonló. (Sciurus palmarum).

PÁLMAFA, (pálma-fa) ösz. fn. L. PÁLMA.

PÁLMAGYÜMÖLCS, (pálma-gyümölcs) ösz. fn. A pálmafákon termő datolya- vagy fügeféle, vagy szilvaalaku gyümölcs.

PÁLMAJOR, puszta Sopron m.; helyr. *Pálmajor-ra*, —*on*, —*ról*.

PÁLMAKOSZORÚ, (pálma-koszorú) ösz. fn. Pálmaágakból vagyis levelekből készített díszkoszorú, diadalkoszorú.

PÁLMALEVÉL, (pálma-levél) ösz. fn. A pálmafának nagyterjedelmü levele, melyre hegyes árrforma eszközzel írni is szoktak.

PALMANT, (pal-m-ant) áth. m. *palmant-ott*, htn. —*ni* v. —*ani*, par. *palmants*. Sándor István és Szabó D. szerént am. valamit betakar, beföd. A maga nemében sajátságos alaku ige, melynek nyelvünkben alig van mása. Egyébiránt gyökre nézve azon szókhoz rokon, melyeknek alapjelentése födés, takarás, milyenek : *palást, pálló*, módosítva : *pólya ;* továbbá a halmocskát jelentő *boly* (fn.), és a gyalom felső részén levő kákaköteleket jelentő *pályha ;* tehát mintha volna : *pal-om-ant*.

PALMANTÁS, (pal-m-ant-ás) fn. tt. *palmantás-t*, tb. —*ok*. Valaminek betakarása, fedése.

PÁLMAOLAJ, (pálma-olaj) ösz. fn. Olaj, melyet különösen az olajpálma (elaeis guinensis) gyümölcséből nyomnak vagy sajtolnak ki.

PÁLMAZÖLD, (pálma-zöld) ösz. mn. Olyan szinü zöld, milyenek a pálmafa levelei.

PÁLMAZSIZSIK, (pálma-zsizsik) ösz. fn. Zsizsik vagy szúféle féreg Délamérikában, mely a pálmafák derekába furakodik, s azok belséből éldegel. (Curculio palmarum).

PALMÉD, fn. tt. *palméd-ot* v. —*ét*. Madárfaj Braziliában, mely nagyságra a pávához hasonló, fülsértő hangu ; csőre fölött szarva, és szárnyai közől szaruféle kinövései vannak. (Palamedea cornuta). Ugyan Braziliában létezik egy másik faja is, mely szarvatlan, és szaru helyett búbja van. (Palamedea cristata).

PÁLÓ, fn. tt. *páló-t.* Molnár A. és Szabó D. szerént am. pólya. L. PÓLA, PÓLYA.

PALOCSA, mváros Sáros m.; SZULIN—, falu u. o.; helyr. *Palocsá-ra, —n, —ról.*

PALÓCZ, fn. tt. *palócz-ot*, harm. szr. *—cza.* 1) Horvát István nyomozásai szerént, a régi szláv, különösen orosz és lengyel krónikaírók *polowcze* néven hítták a magyar nemzetnek azon felekezetét, kik szabad csapatokban a hadsereg előtt portyáztak, az ellenséget hadizenet nélkül, véletlenül megtámadták és dúlták, s ugyanezek a német krónikákban *walwen*, a honi íróknál *latrunculi*, *primipili*, *praecalcatores*, *harami*. Kik e szót a szláv nyelvből elemzik, úgy vélekednek, hogy *mezőn lövöldözőt*, *nyilazót* jelent; de minthogy e név nálunk is országszerte honos, a dolog természeténél fogva azt inkább a magyar *palázol* v. *paláczol*, s *ballag* igékkel rokoníthatjuk, melyek futkosásra, illetőleg csatangolásra, barangolásra vonatkoznak, s közel áll hozzájok a latin *palatur*. Minthogy különösen az orosz írók palóczoknak nevezik a kunokat, ugyancsak Horvát István szerént ezen palóczok nem voltak egyebek, mint az Árpáddal beköltözött kunok, kik Borsod felső vidékén, Hevesben, Nógrádban, Hontban, Barsban, Nyitravölgyében, némelyek Baranyában, és elszórva több más vidékeken telepedtek meg, kik táj szerént különböző neveket viselnek, milyenek a gömöri *barkók*, a mátraaljai *matyókok*, a moldvai *csangók*, Eszék vidékén a *berenczók*, a Szeged alsó városában lakó *tahók*, kik mindnyájan a többi, kivált síkföldi magyarságtól sokban elütő, és sajátságos beszédjétéssel élnek. Kerékgyártó Árpád szerént is a Tiszán inneni (felső) részek jobbára palócz szójárásuak által népesíttettek meg. Figyelemgerjesztésül ide írunk Erdélyi J. gyüjteményéből egy palóczos kiejtésü dalt.

„Nincs falóonkban ollyan legény mint Meska,
Mert a szógabéerót is megszólétja,
Van is neki vagy háromszáz forémtja,
Piros bőrből van a pigyulárusa.

Nincs szebb állat a gyesznóná, mikor túr,
Nem vagyok éen Balatonban födes úr,
Széép a czigányasszony szeme, fekete,
Mert azt az Isten is úgy teremtette.

Öö köö (El kell) mennyi, nincs mit tennyi, messzire,
Téeged rózsám öö köö hagyni, nincs kire;
Te rád hagyom éedes kedves pajtásom!
Éeljed vele velágodat, nem bánom.“

Hogy e nyelvkülönbség legrégibb időkben már létezett, arról Konstantin császár is teszen említést. Egyébiránt mai szorosb ért. a Kárpátok aljain, nevezetesen a Borsodtól Nyitravölgyig húzott térvonalon lakó magyarokat nevezik palóczoknak, kik a többi magyar vidékiek előtt mint jámbor, együgyű, gyermeteg tulajdonságuak gyakran gúny és élczeskedés tárgyai, s rólok sok nevetséges adoma forog a népnek dévajkodó nyelvén, például különösen a lédecziekről Gímes mellett. 2) A gabona között, kivált lapályos földeken termő vékonyszáru gazfü.

Figyelmet érdemel, hogy ezen név többféle jelentésekben előfordul a persa szótárakban is. Így Vullersnél: *bolucs*, *boluds*, 1) nomen gentis barbarae, deserta inhabitantis, stolidae (?) et fortis et *latrociniis* deditae, Boluzii, de quibus vide Z(eitschrift) für die K(unde) des Morgenlandes, t. IV. pag. 475. 199.; 2) nomen regionis in Iran, qua terra Boluziorum designari videtur; 3) signum quod fastigio palatii vel porticus imponitur; 4) crista galli; 5) caruncula in loco circumcisionis feminarum, quae ex lege resecanda est.“ Az utóbbiak jelentése is mind valami *billegő*, *paláczoló*. A ‚stolida‘ és ‚fortis‘ nem igen fér össze, hanem az elsőbb onnan magyarázandó, hogy a nép minden idegen (barbarus) nemzetet, melynek nyelvét nem érti, ostobának tart. Az őskun vagy hunn nép nevezete különbözik ezen szoros értelemben vett palócztól (v. ö. HUN); noha mint a MAGYAR czikk alatt olvasható, ezen hunnok voltak első ősei a tatároknak, mongoloknak, és magyaroknak is.

PÁLÓCZ, falu Ung m.; helyr. *Pálócz-ra, —on, —ról.*

PALÓCZOS, (palócz-os) mn. tt. *palóczos-t* v. *—at*, tb. *—ak.* 1) Olyan, mint a palóczoknál szokás. *Palóczos kiejtés, szójárás. Palóczos magyarság; viselet.* 2) Palócz nevü gazzal benőtt. *Palóczos gabona, szántóföld.* V. ö. PALÓCZ.

PALOGÁR, némely régieknél am. *polgár.* „Mennyei palogárok“ Benigna asszony imakönyve.

PALOJTA, ALSÓ—, FELSŐ—, KÖZÉP—, faluk Hont m.; helyr. *Palojtá-ra, —n, —ról.*

PALOL, (pal-ol) áth. m. *palol-t.* Göcsejben am. felhányva rostálja a búzát vagy gabonát. Balaton mellékén am. a gabonát vagy kendermagot magasan tartott edényből lassanként eregeti le, hogy a szél a gazt s port elvigye. Néhutt: *pelel.* V. ö. PALL.

PÁLÓL, l. PÓLYÁL, PÓLYÁZ.

PALOLÁS, (pal-ol-ás) fn. tt. *palolás-t*, tb. *—ok.* Cselekvés, midőn valaki palol.

PALOS, l. POLOS.

PÁLOS, puszták a Jászságban, erdélyi falu F. Fehér m.; helyr. *Pálos-ra, —on, —ról.*

PALOTA, (1), fn. tt. *palotá-t.* 1) Nagyszerü, fényes épület, pl. valamely főrangu úrnak vagy fejedelemnek lakhelye. *Királyi, herczegi, grófi palota. Mátyás király hajdani palotája Buda várában.* 2) Nagyobb terjedelmü fényes szoba, lakóházi terem (Salon). 3) Viselik e nevet több helységek Magyarországban, melyek között a veszprémvármegyei Palota maiglan grófi palotákkal díszeskedik. Úgy látszik, hogy közelebbről a latin *palatium* után módosított szó; így a német *Pallast*, régi felső német: *palas*, *palice*, *palinza*, *falanzo*, orosz: *palata* stb. is. Azonban kérdés, ha nincsen-e az eredetileg összeköttetésben a magyar *falu* szóval, mely régente ‚oppidum‘-ot

jelentett, s melynek a szanszkritban *pallí*, s görögben *πόλις* felel meg? Szintén figyelmet érdemel Beregszászi szerént az arab *balath*, és chaldäai *pallatin* (Pallast, Schloss).

PALOTA, (2), mváros Veszprém m., faluk Csanád, Zemplén m., RÁKOS—, Pest, Ó— és ÚJ—, puszták Bihar m.; erdélyi falu Torda m.; helyr. *Palotá-ra, —n, —ról.*

PALOTÁS, (1), (palota-as) mn. tt. *palotás-t* v. *—at*, tb. *—ak*. 1) Kinek palotája vagyis palotásháza van, pl. *palotás gróf, nemesúr*. 2) Palotához tartozó, palotában szolgáló, palotához illő, palotában divatos (saloni), pl. *palotás cselédek, palotás magyar* (nagyobb magyar zenei mű vagy táncz, ellentéteül a *csárdás*-nak). Mint főnév tárgyesete: *palotás-t*, tb. *—ok*, jelent különösen palotára felügyelő személyt, tisztet, vagy palotai ajtónállót. Hajdan így nevezték a királyi tábla eléadóinak hites jegyzőit, midőn főnökük mellett a rendes (palotai) szolgálatot tevék.

PALOTÁS, (2), falu Nógrád m.; helyr. *Palotás-ra, —on, —ról.*

PALOTÁSHÁZ, (palotás-ház) ösz. fn. Palotával (teremmel) épült ház.

PALOTÁSKODIK, (palota-as-kod-ik) k. m. *palotáskod-tam, —tál, —ott*. Palotás hivatalt visel; palotás szolgálatot teljesít.

PALOTÁSTÁNCZ, (palotás-táncz) ösz. fn. Urias, mulatságokban divatozott lassu lejtésü régies táncz, melyet a korosabb személyek is eljártak. Ilyenféle tánczczal nyitották meg a lakodalmi mulatságot a násznagyok, örömapák és örömanyák. V. ö. CSÁRDÁS.

PÁLOVECZ, falu Szala m.; helyr. *Pálovecz-re, —en, —ről.*

PÁLOZ, (páló-z) áth. m. *pálóztam, —tál, —ott*; par. *—z*. L. PÓLYÁZ; és v. ö. PÁLÓ.

PALOZNAK, falu Szala m.; helyr. *Paloznak-ra, —on, —ról.*

PALOZSNA, l. POLOZSNA.

PÁLPÜSPÖKI, puszta Heves m.; helyr. *—püspöki-be, —ben, —ből.*

PÁLTELEK, puszta Veszprém m.; helyr. *telek-re, —en, —ről.*

PALUGYA, KIS—, NAGY—, faluk Liptó m.; helyr. *Palugyá-ra, —n, —ról.*

PÁLVÁGÁS, KAPI—, KECZER—, faluk Sáros m.; helyr. *Pálvágás-ra, —on, —ról.*

PALYA, tájdivatosan, különösen Gömörben, Tornában am. *Pali.*

PÁLYA, fn. tt. *pályát*. 1) Szabó D. szerént 150 lépésnyi föld. 2) Általában útvonal. Különösebben 3) vonal, vagy út vagy tér, melyen ketten vagy többen egymással versenyezve bizonyos iránypont felé futnak. *Kimérni a lófuttatási pályát. Megfutni a pályát. Elmaradni a pályán. Vaspálya* am. vasút. *Vívó pálya* am. harcztér.

„Puszta már a vívó pálya,
Csak magában szálldogálja
Azt olasz vitéz.“
Vörösmarty.

4) Azon görbe vagy körded vonal, melyet az égi testek bizonyos idő alatt bejárnak, vagy bejárni látszanak. 5) Átv. ért. az élet folyama, melyet a pályavonalhoz hasonlítunk, s melyen holtunkig haladunk. *Az élet pályáján sok viszontagsággal küzdeni. Élete pályáját bevégezte.* „Nehéz a haladásnak pályája, mert ezer ellenkező magán érdekekkel kell küzdeni.“ (Deák Ferencz.). „Rögös minden pálya, mely fölfelé vezet.“ (B. Eötvös József.). Különösen az életmódnak kitűzött iránya vagy neme, melyet valaki követ, gyakorol. *Ügyvédi, irodalmi, katonai, egyházi pálya.*

„Oh ezer örvény és hinár
Fogja pályád majd körül.“
Berzsenyi.

„Sándor csillogó pályája,
Nyúlvadászat, őzfutás.“ Kölcsey.

„Néz tengerre, néz partokra
Messze pályáján.“ Ugyanaz.

„Int a pálya, ifju hős!
Karddal, észszel légy erős.“ Bajza.

Ha e szóban magyar nyomozással alapfogalomul a folytonos menést, sietést, futást veszszük; úgy a rokon jelentésü *palázol, paláczol, palangol* szókhoz, illetőleg *ballag* szóhoz köthetjük. Egyébiránt általánosan szokták a német *Bahn*-nal hozni kapcsolatba, melynek törzse Adelung szerént a régi északi *bana* után ütést jelent.

PÁLYAÁG, (pálya-ág) ösz. fn. 1) Valamely pályának, különösen vasútnak egyes vagy mellékvonala. 2) Átv. ért. az életbeli működésnek egyes faja. *Némely pályaágban kevés a versenyző.*

PÁLYABÉR, (pálya-bér) ösz. fn. Jutalom, melyet a versenyzők közől az nyer el, ki a pályát legelőbb megfutotta, vagyis a kitűzött irányponthoz leghamarabb eljutott.

„Néked vajjon ezért lészen-e pályabér?“
Orczy árnyékához. (Berzsenyi).

Átv. ért. tudományos vagy müvészeti pályakérdés vagy feladat megfejtéséért kapott díj.

PÁLYADARAB, (pálya-darab) ösz. fn. Színházi pályaköltemény. V. ö. PÁLYAKÖLTEMÉNY.

PÁLYADÍJ, (pálya-díj), l. PÁLYABÉR.

PÁLYAFOK, (pálya-fok) ösz. fn. Megkülönböztethető időrész vagy időszak valamely előhaladó esemény vagy állapot folyamában. (Stadium). Máskép: *pályaszak.*

PÁLYAFŐ, (pálya-fő) ösz. fn. 1) A versenyfutási pályavonal eleje, honnan a kiindulás kezdődik. 2) Vasútaknál, hol az indóházból a vaspálya kezdetét veszi; innen maga az indóház is.

PÁLYAFUTÁS, (pálya-futás) ösz. fn. Versenyezés, midőn ketten vagy többen bizonyos vonalon vagy téren futva, egymást megelőzni, s a kitűzött iránypontra mielőbb eljutni törekszenek. Átv. ért. bizonyos életmódban való haladás.

„Megjön pályafutásából,
Itt letelepedik."

Katonadal. (Amadétól).

PÁLYAFUTÓ, (pálya-futó) ösz. mn. és fn. Ki versenyezve, különösen valamely kitett díjért, vagy fogadásból bizonyos pályán futva, határozott czélpontra jutni törekszik. *Gyalogos, lovas, kocsizó pályafutók.*

PÁLYAHAGYÁS, (pálya-hagyás) ösz. fn. A bujdosócsillagok eltérése a rendes kúpszeletű vonaltól.

PÁLYAHELY, (pálya-hely) ösz. fn. Tér, melyen a versenyezők pályát futnak.

PÁLYAIRAT, (pálya-irat) ösz. fn. Tudományos mű, melyben valaki bizonyos jutalomkérdésre megfelelni, s a kitett jutalmat elnyerni törekszik. Szorosb ért. oly versenyző észmű, mely jelességéért a kitűzött jutalmat csakugyan megérdemlette, és elnyerte.

PÁLYAJÁTÉK, (pálya-játék) ösz. fn. Általán, mindenféle játék, melyben a játszótársak egymást megnyerni versenyezve törekszenek, különösen föltett díj mellett.

PÁLYAKÉP, (pálya-kép) ösz. fn. Valamely pályának, különösen vaspályának rajza egészben vagy részben.

PÁLYAKÉRDÉS, (pálya-kérdés) ösz. fn. l. JUTALOMKÉRDÉS.

PÁLYAKOSZORÚ, (pálya-koszorú) ösz. fn. Szoros ért. valódi koszorú, melylyel a pályanyertest ékesítik, mint ezt hajdan a görögök és rómaiak tették. Átv. ért. a jutalomnak vagy dicsőségnek bizonyos neme, melyben az életnek, cselekvésnek bizonyos pályáján kitünő személy részesül. *A jutalomkérdés megfejtéséért pályakoszorút nyerni.*

PÁLYAKÖLTEMÉNY, (pálya-költemény) ösz. fn. Költői mű, melyet valaki valamely köz felszólításra, többek versenyzése mellett készít vagy készített. Különösebben, mely jelességéért a többiek sorában kitüntetésben vagy díjban részesült.

PÁLYAKÖR, (pálya-kör) ösz. fn. 1) Körded vonal, melyet a versenyző futók mielőbb megfutni törekszenek. 2) Azon körkörös vagy petekörös vagy kúpszeletű vonal, melyet az égi testek bizonyos idő alatt bejárnak, vagy bejárni látszanak. *A bujdosó csillagok pályaköre.* 3) Átv. ért. az életbeli működés folyama.

PÁLYAMUNKA, PÁLYAMŰ, (pálya-munka v. —mű) ösz. fn. L. PÁLYAIRAT.

PÁLYAŐR, (pálya-őr) ösz. fn. A vaspályavonalon felállított őrök.

PÁLYÁS, (pálya-as) mn. tt. *pályás-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Pályán levő; pályafutó.

PÁLYASOROMPÓ, (pálya-sorompó) ösz. fn. L. PÁLYAKÖR, 1), 3).

PÁLYASZAK, (pálya-szak) ösz. fn. A pályának egy bizonyos lefutott része, különösen bizonyos időköz valamely előhaladó esemény avagy állapotban. (Stadium).

PÁLYATÁRS, (pálya-társ) ösz. fn. Aki egy másikkal ugyanazon pályán halad. Különösebben, aki valamely jutalomért, dicsőségért többed magával pályáz.

PÁLYATÁRSULAT, (pálya-társulat) ösz. fn. Részvényes személyek társulata valamely pálya, főkép vaspálya építése, igazgatása és jövedelmeztetése végett.

PÁLYATÉR, (pálya-tér) ösz. fn. L. PÁLYAHELY.

PÁLYATERV, (pálya-terv) ösz. fn. Valamely pályának, különösen vaspályának előrajza s kiviteli költségeinek előleges felszámítása.

PÁLYATÖRŐ, (pálya-törő) ösz. mn. és fn. Átv. ért. aki először kísért meg valamely ismeretlen tárgyról akár értekezni, akár azt gyakorlatba venni; máskép: *úttörő.*

PÁLYAUDVAR, (pálya-udvar) ösz. fn. A vasútak mentében, különösen helységekben, városokban vagy azok mellett épületekkel s tágasb térekkel ellátott állomási hely.

PÁLYÁZ, (pálya-az) önh. m. *pályáz-tam, —tál, —ott*, par. *—z*. 1) Tulajdon értelmü pályavonalon vagy téren versenyezve fut, egymást megelőzni iparkodik. *Gyalog, lóháton, kocsizva pályázni.* 2) Átv. ért. valamely közzétett jutalomkérdésre, vagy feladatra felelő iratot vagy művet készít. 3) Nyilvánosan kihirdetett hivatalra másokkal versenyez.

PÁLYÁZÁS, (pálya-az-ás) fn. tt. *pályázás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. 1) Versenyfutás bizonyos pályavonalon. 2) Átv. ért. tudományos vagy szépmüvészeti versenyzés, mely által valaki bizonyos jutalomkérdésre megfelelni, vagy feladatot teljesíteni iparkodik. 3) Nyilvánosan kihirdetett hivatalra, állam- vagy egyéb szolgálatra versenyzés.

PÁLYÁZAT, (pálya-az-at) fn. tt. *pályázat-ot*, harm. szr. *—a*. Pályázás elvont értelemben (Concurs, Concurrenz).

PÁLYÁZÓ, (pálya-az-ó) mn. és fn. tt. *pályázó-t*. 1) Aki tulajdon értelmü pályán versenyez. *Pályázó gyalogok, lovagok, kocsisok. Pályázókat illető és kötelező szabályok.*

„Komoly, csendes üdvözlettel
Száll a pályázók között el."

Kölcsey.

2) Átv. ért. ki valamely jutalomkérdésnek vagy feladatnak megfelelni iparkodik. 3) Aki valamely nyilvánosan kihirdetett állam- vagy egyéb szolgálat elnyeréseért versenyez.

PÁLYHA, l. PÁLHA.

PÁLYI, HEGYKÖZ—, HOSSZU—, MONOSTOR—, faluk Bihar, Ó—, Szatmár m.; helyr. *Pályi-ba, —ban, —ból.*

PÁLYIN, falu Ung m.; helyr. *Pályin-ba, —ban, —ból.*

PÁLYINKA l. PÁLINKA.

PAM, gyök *pamacs, pamat, pampuska, pamlag* szókban. Jelent valamely tömöttet, búbosat. V. ö. PAMPUSKA.

PAMACS, fn. tt. *pam-acs-ot*, harm. szr. *—csa.* Gorombábbféle ecset szőrből vagy sertéből, melyet mázolásra használnak. A képirók ilyetén nemü eszköze szabatosabban: *ecset.* Vadászok nyelvén a hímek és bakok nemző részéről lelógó szőrcsomó. Elemzésére nézve l. PACSMAG.

PAMACSOL, (pam-acs-ol) áth. m. *pamacsol-t.* Pamacs nevü eszközzel beken, bemázol valamit. V. ö. PAMACS.

PAMACSOLÁS, (pam-acs-ol-ás) fn. tt. *pamacsolás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Pamacscsal kenés, mázolás.

PAMÁR, fn. tt. *pamár-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—ja.* Gönczy Pálnál a forrt portokuak (syngenesia) seregébe tartozó növénynem; vaczka belsőszélén köröskörül termésvirágai között polyvás, közepén kopasz; fészke apró ötszögü, vagy kúpalaku; külső levelkéi gyapjasak, a belsők hártyásak (Filago).

PAMAT, fn. tt. *pamat-ot*, harm. szr. *—ja.* Holmi vékonyabbféle szálas testekből álló csomó, kötés. *Pamat haj, szőr, sörtegyapjú. Pamat virág, fü.* Szélesb ért. egy csomóba, egy marokba szorított holmi. *Pamat papiros, rongyok, ruhanemüek.* Alapértelemben a *pamacs* szóhoz rokon, s úgy látszik, ennek csak módosulata. Egyezik vele némileg a vékonyhangu *pemet.* V. ö. PAMACS; PACSMAG.

PAMLAG, fn. tt. *pamlag-ot*, harm. szr. *—ja.* Kresznerics szótárában e szó nem fordul elé, de Simai Kristóf említi, s görögösen anaclinterium szóval értelmezi. Szabó Dávidnál am. *vánkosszék, ágyszék, párnaszék.* Kényelmes ülésül vagy nyugágyul, fekvésül szolgáló, különféle alaku szobabútor, melynek az ismeretesb idegen *szófa*, vagy *kanapé* vagy *díván* felel meg.

„Nem kér chínai pamlagot,
Sem márvány palotát a megelégedés.“
Berzsenyi.

Különbözik tőle némileg *kerevet.* Egyébiránt a pamlag gyöke *pam* lévén, mely szintén megvan *pamacs, pamat, pampuska* szókban, az egész valami tömöttet jelent.

PAMLAGOS, (pamlag-os) mn. tt. *pamlagos-t* v. *—at*, tb. *—ak.* Pamlaggal ellátott, felkészített. *Pamlagos szoba.*

PAMLAGOZ, (pamlag-oz) áth. m. *pamlagoztam, —tál, —ott.* Pamlaggal ellát, feldíszít.

PAMLÉNY, falu Abaúj m.; helyr. *Pamlény-ba, —ban, —ból.*

PÁMPILLÁS, (ám-pillás?) mn. tt. *pámpillás-t* v. *—at*, tb. *—ak.* Balatonmelléki tájszó, mondják leginkább nőszemélyről, ki hiúságra vágyó.

PÁMPOLÓDIK, l. PÁNTOLÓDIK.

PAMPUS, l. PAMPUSKA.

PAMPUSKA, (pampus-ka) fn. tt. *pampuskát.* Némely vidékeken azon nyalánk tésztasütemény, melynek másutt: *fánk, pánkó*, Mátyusföldén *siska* a neve. L. FÁNK. Alsó-Nyitra- és Vágvidéken, a *pomposka* kenyértésztából sodrott, s kétáguan öszvehajtott sütemény, melyet fölszelve, leforrázva, megzsírozva, és turózva esznek.

A pampuska mint gömbölyü alaku sütemény, rokon a szintén gömbölyüt, dudorút jelentő *púp, púpos, búb, buborék* szókhoz; a *ka* kicsinyítő képző, s törzsöke *pampus* v. *pompos* = púpos, búbos.

PAMUK, (1), fn. tt. *pamuk-ot*, harm. szr. *—ja.* L. PAMUT.

PAMUK, (2), falu Somogy m.; helyr. *Pamukra, —on, —ról.*

PAMUT, fn. tt. *pamut-ot*, harm. szr. *—ja.* Másképen: *pamuk.* Általán a német *Baumwolle* után alakított idegen eredetü szónak tartják; pedig eléjön nem csak a törökben is *pamuk* v. *pambuk* (panbuk), és a persában *pamba* v. *pembe*, hanem a csagataj nyelvben is *mamug.* (Abuska, Vámbéry Á.). Lásd: GYAPOTT.

PAMUTFA, (pamut-fa); l. GYAPOTTFA.

PAMUTFARKKÓRÓ, (pamut-fark-kóró) ösz. fn. A farkkórók neméhez tartozó növényfaj; szára fejér molyhos (a molyhok alatt vörös); levelei tojásdadok, csaknem épélük; virága a szároldalon apró csomókban; tokjai gömbölyük; hímszálai fejérszörük; virága sárga. (Verbascum floccosum).

PAMUTFONAL, (pamut-fonal); PAMUTSZÖVET, (pamut-szövet); l. GYAPOTTFONAL; GYAPOTTSZÖVET.

PAN, gyök 1) *panasz* szóban és származékaiban. Azon *n* alaphangu számos gyökeink egyike, melyek valamely folytonos hangzást jelentenek. Ilyen maga a *han-g* szó, melyből hall (= hanl) is származik. Ilyenek: *csen-g, bon-g, don-g, zen-g, zson-g* stb. *Pan* csaknem azonos *bon*-nal *bong* szóban, a honnan panasz mintegy bonasz, vagyis bonás, bongás, más szóval zúgás, zúgolódás; a német *bange* is a szanszkrit *ang* (= aggódom) s latin *ango* szókkal szokott öszveköttetésbe hozatni. 2) *Pang* szóban és származékaiban; l. PANG.

PANÁCZ v. PANÁKSZ, fn. tt. *panászot* v. *panákszot.* A pásztinák nemü növények egyik faja; levelei egyszer szárnyaltak; levelkéi a levél vége felől félfarúk; növénytani néven: *panácz-pásztinák* (pastinaca opoponax).

PANÁCZFŰ, (panácz-fű) ösz. fn. L. PANÁCZ.

PANÁD, erdélyi falu Küküllő m.; helyr. *Panád-ra, —on, —ról.*

PANANÓCZ, falu Vas m.; helyr. *Pananócz-ra, —on, —ról.*

PANASZ, (1), fn. tt. *panasz-t*, tb. — *ok*, harm. szr. —*a*. 1) Szóbeli nyilatkozat, midőn valamely kellemetlen, fájdalmas, szomorú érzéseinket mások előtt kitárjuk, pl. hogy gyöngélkedünk, hogy fejünk fáj, hogy sok a házi bajunk. *Teli van panaszszal. Valakinek keserves panaszára megindulni. Isten panaszképen* vagy *panaszul* (vagy *panasznéven*) *ne vegye!* 2) Szorosb ért. bizonyos személyek vagy dolgok által okozott kellemetlen, fájdalmas érzések közlése másokkal. *Az úrnak panasza van cselédjei ellen. Cselédek panasza az étel ellen. Ellened semmi panaszom sincsen.* 3) Törvényszék vagy bíró előtt elmondott, vagy irományban benyujtott nyilatkozat bizonyos személy vagy dolog ellen, aki, illetőleg ami sérelmet, megbántást, kárt okozott. *Szóbeli, irásbeli panasz. Panaszt tenni.* (‚Panaszt emelni' újabbkori; azonban szokott: ‚panaszszót emelni'). *Becsületünk sértését illető panasz. Benyujtani, meghallgatni a panaszt. Fölvenni, elutasítani a panaszt. Semmiségi panasz*, melyben valamely alsóbb bírói határozatnak megsemmisítése kéretik.

E szónak eredetére nézve l. PAN gyök. A magyarországi szlávoknál ugyan létezik *ponosz*, de ez másképen eredeti szlávul *zsáloba* v. *nárek*, s amaz hihetőleg a törvénykezési magyar nyelvből kölcsönöztetett. Hasonló hozzá a szomort, keservet jelentő hellen ἀνία is, honnan ἀνιάζω am. búsítom, szomorítom (áthatólag); és: búslakodom, szomorkodom (önhatólag).

PANASZ, (2), puszta Bihar m.; helyr. *Panasz-ra, —on, —ról.*

PANASZHANG, (panasz-hang) ösz. fn. Fájdalmasan kitörő hang, mely által szenvedő, bajos állapotunkat nyilvánítjuk; a panasz eléadását jellemző szomoru hang. *A szenvedett sérelmet panaszhangon elmondani.*

PANASZKODÁS, (panasz-kod-ás), fn. tt. *panaszkodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Kellemetlen, fájdalmas érzéseknek, bajoknak stb. elbeszélése, mások elé terjesztése; többszörös panasz. V. ö. PANASZ.

PANASZKODIK, (panasz-kod-ik) k. m. *panaszkod-tam, —tál, —ott.* Kellemetlen, fájdalmas érzéseit, bajait, sérelmeit elmondja valakinek. *Fejfájásról, szegénységéről panaszkodik. A szomszédok egymás ellen panaszkodnak. Fűnek fának panaszkodik.*

„Miért panaszkodjam, szerencse, ellened,
Ha bővíted minden nap én örömemet?"

Zrínyi.

PANASZKÖNYV, (panasz-könyv) ösz. fn. Némely társulatoknál, intézeteknél minden tag előtt nyitva álló könyv, hogy abba, ha a szolgálatban valamely fogyatkozást vagy hanyagságot tapasztal, azt az illető igazgatók stb. tudomására juttatás végett bejegyezhesse.

PANASZLÁS, (panasz-ol-ás) fn. tt. *panaszlás-t*. tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Nyilatkozás, mely által valamiért, vagy valaki, valami ellen panaszolunk. V. ö. PANASZOL.

PANASZLEVÉL, (panasz-levél) ösz. fn. Irat, mely valamely panaszt tartalmaz; a törvénykezésben másképen: *keresetlevél*, melyben valaki a bíró előtt valaki ellen, szenvedett vagy állítólagos bántalmát vagy követelését eléadja, és a bírótól igazság szolgáltatását kéri.

PANASZLÓ, (pan-asz-ol-ó) mn. és fn. Aki valami vagy valaki ellen panaszszal lép fel.

PANASZNÉV, (panasz-név) ösz. fn. Roszaló nyilatkozat. *Panasznéven venni valamit. Hogy az Isten panasznéven ne vegye* E kifejezést némi mentekezésül szokás használni, midőn valaki bizonyos jótéteményét említi, pl. *az Isten panasznéven ne vegye, én is adtam a szegénynek valamit.*

PANASZOL, (panasz-ol) áth. m. *panaszol-t* vagy *panaszl-ott*, htn. —*ni* v. *panaszl-ani*. 1) Panaszképen elmond valamit. *Elpanaszolni a szenvedett sérelmet, kárt.* 2) Roszalásképen szemrehány valamit. *Megpanaszolni valakinek az ételt*, pl. hogy sokat eszik, vagy sorsához képest duskásan él. 3) Vádol. *Bepanaszolni valakit a törvényszék előtt.*

PANASZOLKODIK, (panasz-ol-kod ik) k. m. *panaszolkod-tam, —tál, —ott.* L. PANASZKODIK.

PANASZOS, (panasz-os) 1) mn. tt. *panaszos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Ami ellen panaszt tenni, amit roszallani szoktak; különösen némi irígységre mutatólag roszallott. *Panaszos étel, kenyér*, melyért az evőt megszólják, megirígylik. *Panaszos ajándék. Legjobb ízü a panaszos étel.* (Km.). *Udvari lé, panaszos kenyér.* (Km.). A népmonda szerént a panaszos ételtől meghízik az ember. 2) Fn. tt. *panaszos-t*, tb. —*ok*. Személy, ki a törvényszék vagy illető bíró előtt vádlókép áll elé valaki ellen. *A panaszosokat meghallgatni, elutasítani.*

PANASZSZÓ, (panasz-szó) ösz. fn. Szó vagy nyilatkozat, mely által panaszunkat kijelentjük. *Panaszszót emelni valaki vagy valami ellen. Oly türelmes, hogy egy panaszszót nem hallani tőle.* V. ö. PANASZ.

PANASZTÁMASZTÁS, idegenszerü; l. PANASZTÉTEL.

PANASZTÉTEL, (panasz-tétel) ösz. fn. A panasznak valamely felsőség, különösen bíróság előtt elmondása; a sértő és sérelem ellen eléadott vád. V. ö. PANASZ.

PANASZTEVŐ, (panasz-tevő) ösz. fn. L. *Panaszos*, fn.

PANÁT, ÚJ—, falu Arad m.; helyr. *Panát-ra, —on, —ról.*

PANAKSZFŰ, (panaksz-fű) ösz. fn. Növényfaj a pasztinákok neméből; levelei egyszer szárnyaltak,

levelkéi a levél vége felől félfarúk; szokottabban: *panácz;* növénytani néven: *panácz-pásztinák* (Pastinaca opopanax. L.).

PANCSUSKA, fn. tt. *pancsuská-t.* Szőrből kallott vagy posztószélekből öszvefont, szőtt tágas téli czipő, máskép: pacsmag. Felső Dunamellékén, nevezetesen Tatában, Érsekujvárt, Váczon stb. divatos tájszó.

PANCSOL, (pam-acs ol?) áth. m. *pancsolt.* Valamely híg anyagot mintegy pamacsolva kavar. Hangutánzónak és *pocsol* szóval rokonnak látszik. A német nyelvben is eléjön *pantschen,* melyről Adelung azt mondja, hogy csak a köznépi életben fordúl elé, és azon hangot utánozza, melyet a vízben vagy vízzel ügyetlen kezelés okoz; (szerénte) *bort pancsolni* am. azt ügyetlen vagy tiltott módon keverni és meghamisítni. Lugossy József felhozza magas hangon is: *pencsöl,* melyet ‚pepecsel' szóval értelmez.

PÁNCZÉL, fn. tt. *pánczél-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*a* v. —*ja.* Hadi fegyverzethez tartozó öltözék, rendesen vas- vagy réz-lemezből, melynek rendeltetése az illető vitéz testét az ellenség szurásai, vágásai, lövései ellen biztosítani. *Vas pánczél a mellen. Drótokból szövött panczél. Felkötni, magára venni a pánczélt.*

„Vért, sisak, pánczél ragyogtak."
Kölcsei.

„Pánczérát, fegyerét magára fölveszi."
Gr. Zrínyi M.

Baranyában jelent rövid vászonkabátot. Vadászok nyelvén a vaddisznó lapoczkáin néha ujjnyi vastagságu bőr. (Bérczy K.). Továbbá nagy barna folt, mely a fogoly kakast a jérczétől megkülönbözteti. (Ugyanaz). Idegen eredetű szó; középkori latin nyelven: *panceria,* németül: *Panzer,* olaszul: *panziera,* csehül: *pancyr* stb. Magyarul megfelel neki a *vért,* mely paist is jelent. V. ö. VÉRT.

PÁNCZÉLHAJÓ, (pánczél-hajó) ösz. fn. Különös szerkezetü hadihajó, mely a feltalálás kezdetén (III. Napoleon találmánya) fából volt építve s az ellenséges ágyúk rombolásának ellenállhatás végett 3—4 hüvelyknyi vas-lapokkal, mintegy pánczéllal bevonva; legközelebbi időben a porosz kormány 8 hüvelyknyi vastag pánczélos hajót is építtetett. A lissai osztrák-olasz tengeri ütközetben (1866-ban) e hajók nem feleltek meg a várakozásnak.

PÁNCZÉLING, (pánczél-ing) ösz. fn. Sodronyból fonott ingféle öltözék, milyet a régi hadviselésben használtak.

„Olykor hogy pánczéring fedi be tagokat."
Gr. Gvadányi József.

V. ö. PÁNCZÉL.

PÁNCZÉLKEZTYŰ, (pánczél-kezty ü) ösz. fn. Sodronyból vagy pléhből csinált kezty ű a régies hadi fegyverzetben.

PÁNCZÉLLÁNCZ, (pánczél-láncz) ösz. fn. Láncz, melyet hajdan a pánczélokon viseltek; továbbá, díszláncz, mely alakra nézve a régi pánczéllánczhoz hasonló.

PÁNCZÉLOS, (pánczél-os) mn. tt. *pánczélos-t* v. —*at,* tb. —*ak.* Pánczélba öltözött, pánczéllal födött. *Pánczélos lovagok, vitézek. Pánczélos mell. Pánczélos hajó* (l. PÁNCZÉLHAJÓ). Átv. ért. mondják némely állatokról, melyeknek testét pánczélforma kemény pikkelyek födik. Képes kifejezéssel, erős ellenszegülés ellen fölkészült, kemény vitatkozásu. *Pánczélos, paizsos vita, értekezés.*

PÁNCZÉLOSAN, (pánczél-os-an) ih. Pánczéllal fölkészülve, vagy készítve, pánczéllal ellátva.

PÁNCZÉLOSODIK, (pánczél-os-od-ik) k. m. *pánczélosod-tam,* —*tál,* —*ott.* Vadászok nyelvén a fogoly madárról mondják, midőn tollazata színesedik. (Bérczy K.). V. ö. PÁNCZÉL.

PÁNCZÉLOZ, (pánczél-oz) áth. m. *pánczéloztam,* —*tál,* —*ott,* par. —*z.* Pánczélba öltöztet, pánczéllal föd. „És láta Eleazar egyet a vadak közől felpánczélozva a király pánczéljával." (Káldi Mak. I. 6, 43.).

PÁNCZÉLRUHA, (pánczél-ruha) ösz. fn. Pánczélból álló öltözék, pl. mellvas, drótüng, vas kezty ű.

PÁNCZÉR; PÁNCZÉROS, lásd: PÁNCZÉL; PÁNCZÉLOS.

PÁND, falu Pest m.; helyr. *Pánd-ra,* —*on,* —*ról.*

PANDAL, fn. tt. *pandal-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*a.* A vízpart oldalában ásott, vagyis kimosott lik; és a sírnak oldalában befelé ásott, koporsónak való külön hely. Ez értelménél fogva egy a „padmaly" szóval, *d* és *m* (vagy *n*) áttétel által helyet cserélvén. Néhutt: *padlan,* melyben ismét az *l* és *n* (m) cseréltek helyet. Mások szerint, vízben levő, s a fenék szinén fölemelkedő halmocska, melyet egy oldalról a víz mosogat. Szeged tájékán am. a töltésnek víz felől levő harántékos alja. Vadászok nyelvén így hívják a vidra és hód lakhelyét is a vízben. Mind ezek alapfogalomban megegyeznek. L. PADMALY.

PANDALLÓ, (pandal-ló) fn. tt. *pandalló-t.* Toldalékos alakja ‚pandal' szónak; l. PANDAL.

PANDÁS (pandal-os?) fn. tt. *pandás-t,* tb. —*ok.* Tájdivatosan am. pandal; l. PANDAL.

PANDÚR, (1), fn. tt. *pandúr-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*ja,* 1) Így neveztettek ama híres neves, rabló szabad csapatok, melyeket Mária Terézia uralkodása alatt Trenk Horvát- és Szlavonországban összetoborzott. 2) Utóbb a vármegyéknek, nevezetesen túl a Dunán, azon szolgáji, kik a köz bátorságra felügyelnek, s a pusztai vagy erdei kóborlókat üldözőbe veszik, kiknek nevei másutt: *megyekatonák, hadnagyok, csetnekek* (Bácskában), *látók,* latinosan: *persecutorok.* — Elemére nézve a *banda, bandita, Banner* szókkal van rokonságban.

PANDÚR, (2), puszta Pest-Solt m.; helyr. *Pandúr-ra, —on, —ról.*

PANG, (pan-g) önh. m. *pang-ott* vagy *pang-tam, pang-tál*, htn. *—ni* v. *—ani*. Folytonos veszteg állapotban van, hatásának, működésének alig adja jelét, csak imígy, amúgy teng, a kellő mozgalom hiánya miatt romlik, fogy, vész. *Kereskedés, közlekedés nélkül pang az ipar. Tétlenségben pang a szellemi erő.*

„Ámde hunok földjén meleg öröm pezsdül,
Felzajlik az élet, mely pang vala restül."

Arany J. (Buda halála).

Ez igében a *g* gyakorlati képző, mint a *dong, leng, teng* igékben, s az illető állapot folytonosságát jelenti. Gyökének eredeti értelmét tekintve, a menynyiben állás által okozott romlást, s ebből eredni szokott büdösödést jelent, rokon hozzá a büdös romlott tojásnak neve *palas, polos*, a *palaczka* v. *poloska* nevü féreg, és az iszapos vizet jelentő *palaj* gyöke *pal;* miszerént eredetileg *palg palog* volna, az *l* átalakulván *n*-re, mint, *balga banga, talál tanál, dalol danol.* Vékony hangon rokonai a *penyhed, penyved, pemhed, penész*, tájdivatosan : *piliez* v. *pilisznye.* Végelemzésben a büdösség utálatát kifejező *pi! phi, piha, pfuj* természeti hangra is viszszavihető.

PANGÁS, (pan-g-ás) fn. tt. *pangás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Veszteglő állapot, melyben a szükséges mozgalmat nélkülöző tárgy romlik, fogy, vész, illetőleg épségét veszti, büdösödik. *Pangás a kereskedésben, iparban, szellemi életben. Pangásban elromlott tojás.* V. ö. PANG.

PANGYOLA, l. PONGYOLA.

PANIT, falu Köz.-Szolnok m.; erdélyi falu Maros sz.; helyr. *Panit-ra, —on, —ról.*

PANIT-DARÓCZ, falu Nógrád m.; helyr. *—Darócz-ra, —on, —ról.*

PANK, (1), l. PÓK.

PANK, (2), erdélyi falu Hunyad m.; helyr. *Pank-ra, —on, —ról.*

PÁNK, tájdivatos, 1) *ponk* vagy általánosabban *pók* helyett; 2) *pánt* helyett. L. PÓK; és PÁNT.

PANKÁSZ, falu Vas m.; helyr. *Pankász-ra, —on, —ról.*

PANKHÁLÓ, l. PÓKHÁLÓ.

PÁNKÓ, tájdivatos, *fánk* helyett; l. FÁNK.

PANKOTA, (1), mezőváros Arad, és puszta Bihar m.; erdélyi falu Hunyad m.; helyr. *Pankotá-ra, —n, —ról.*

PANKOTA, (2), fn. tt. *pankotá-t*. Szeged vidékén szőlőfaj, melynek neve máskép : *rózsaszőlő*; alkalmasint a ‚Pankota' helynév után.

PANN, falu Nyitra m.; helyr. *Pann-ra, —on, —ról.*

PANNA, női kn. tt. *Pannát*. *P* előtéttel am. Anna.

PANNI, női kn. tt. *Pannit*, tb. *—k*. Az Anna vagy Panna névnek kicsinyített alakja. A *p* előtét, mint több keresztnevekben.

PANNIKA, (Panni-ka), kicsinyőleg am. PANNI.

PANNUS, az „Annus" női keresztnévből *p* előtéttel módosult.

PÁNT, fn. tt. *pánt-ot*, harm. szr. *—ja*. Általán kötő-eszköz; különösen holmi műveket öszvetartó vasdarab. *A gerendákat pánttal öszvekötni. Kerékszint öszvetartó pánt.* Idegen eredetü, s megegyezik vele nemcsak a német *Band* (‚binden' igétől), hanem különösebben a szanszkrit : *bandh, vant*, és zend *beandao*, valamint pehlvi *band* is, melyek általán egybekötést jelentenek, és *bongy* gyökkel rokonoknak látszanak.

PANTALLÉR, fn. tt. *pantallér-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—ja*. Kresznericsnél (Sándor I. után) am. puskaheveder (balteus sclopeti); alkalmasint a latin ‚balteus' módosulata, s jelenthetett más hevedert, vagy kötőszert is, pl.

„Bogláros pantallér csörög a nyakokon."

Gr. Gvadányi József.

PÁNTÁLÓDIK, l. PÁNTOLÓDIK.

PÁNTLIKA, fn. tt. *pántliká-t*. A német *Bandl, Bändl* után módosított, s köz divatu szó; néhutt : *pántyika;* magyarosabban l. SZALAG.

PÁNTLIKAFŰ, (pántlika-fű) ösz. fn. Közneve a nád (arundo) nemü növény egyik fajának, melynek növénytani neve Diószegi szerént : *pántlikanád.* (Arundo colorata. W. vagy : phalaris arundinacea. L.).

PÁNTLIKANÁD, (pántlika-nád), lásd : PÁNTLIKAFŰ.

PÁNTLIKÁS, (pántlika-as), l. SZALAGOS.

PÁNTLIKÁZ, (pántlika-az), l. SZALAGOZ.

PÁNTOL, (pánt-ol) áth. m. *pántol-t*. Pánt nevü kötővel megerősít, megköt. *Megpántolni a kereket, a vas abroncsot.* Átv. tréfás ért. valakit keményen megver. *Derekasan megpántolták.* V. ö. PÁNT.

PÁNTOLÓDÁS, (pánt-ol-ó-d-ás) fn. tt. *pántolódás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Kötekedő ingerkedés, kötelődzés, kapczáskodás.

PÁNTOLÓDIK, (pánt-ol-ó-d ik) belsz. m. *pántolód-tam, —tál, —ott*. Mással megbántólag ingerkedik, kötekedik, valakibe kapczáskodik. Gyöke vagy a pánt, mint kötő eszköz, honnan pántolódni am. kötelődzni; vagy talán rokonhang-változattal : *bántolódik, bánt*, (másnak békét nem hagy) törzsöktől, és *bán* gyöktől. Néhutt : *pántálódik, pámpolódik.*

PÁNTOZ, (pánt-oz) áth. m. *pántoz-tam, —tál, —ott*. L. PÁNTOL.

PÁNTSZEG, (pánt-szeg) ösz. fn. Pántforma kötő, v. öszvetartó szeg.

PÁNTVAS, (pánt-vas) ösz. fn. Vasdarab, melylyel bizonyos testeket öszvekötnek, együvé szorítanak, megerősítenek. V. ö. PÁNT.

PÁNY, (1), falu Abaúj m.; helyr. *Pány-ba, —ban, —ból.*

PÁNY (2), v. PANY, gyök *pányva* s hihetőleg *panyóka* szóban is. Azonos *fon* szóval vagy pedig *bony* gyökkel *bonyodalom, bonyol* stb. szókban.

PANYA, fn. tt. *panyá-t*. A székelyeknél Gyarmathy Sámuel szerént am. pányvaskötél.

PANYIK, erdélyi falu Kolos m.; helyr. *Panyik-ra, —on, —ról.*

PANYIT, GÖMÖR—, falu Gömör m.; helyr. *Panyit-ra, —on, —ról.*

PÁNYOK, falu Abaúj m.; helyr. *Pányok-ra, —on, —ról.*

PANYÓKA, (pany-ó-ka) fn. tt. *panyóká-t*. Egészen föl nem öltött, hanem csak vállra vetett, zsinóron függő felső ruha. V. ö. PANYÓKÁN.

PANYÓKÁN, (pany-ó-ka-an) igehatározó. Föl nem öltve, hanem nyakba akasztva, vállra vetve, panyókára, panyókásan. *Panyókán viselni a dolmányt, mentét.* Máskép : *palástul.* Törzsöke *panyóka*, mely valószínüleg egy gyökből eredt a *panya, pányva* szóval, s jelent kötelkét, madzagocskát, zsinórkát, melynél fogva a felső öltönyt nyakba vetni szokás. V. ö. PÁNYVA.

PANYÓKÁRA, (pany-ó-ka-ra), l. PANYÓKÁN.

PANYÓKÁS, (pany-ó-ka-as) mn. tt. *panyókás-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Panyókán hordozott vagy hordoztatni szokott. *Panyókás mente.*

PANYÓKÁSAN, (pany-ó-ka-as-an) ih. l. PANYÓKÁN.

PANYOLA, falu Szatmár m.; helyr. *Panyolá-ra, —n, —ról.*

PÁNYOVA, falu Temes m.; helyr. *Pányová-ra, —n, —ról.*

PÁNYVA, (pány-va) fn. tt. *pányvá-t*. Kötél, madzag, melynél fogva a barmot, illetőleg apró marhát is, czövekhez, karóhoz kötik, hogy bizonyos helyről el ne távozhassék. *Pányván legeltetni a lovat, ökröt. Pányvára kötni a kakast, tyukot, hogy a szomszéd kertébe ne menjen.* Néhutt így nevezik azon kötelet is, melynek végére hurkot alkalmazva azt, a szabad, szilaj lovak vagy tinók nyakába vetik, hogy vele megfoghassák.

„Majd tiszta fehér ment, kin nem vala szeplő,
Kantár soha nem tört, nem nyűgöze gyeplő —
Ilyen lovat ólból pányván kivezettek,
Onnan, hol az oltár szent állati ettek.“

Arany J. (Buda halála).

A székelyeknél divatozik rövidebben is : *panya.* — Minthogy a pányva kötelet, fonadékot jelent, valószinü, hogy gyöke *pány* v. *pany* a *fon*, vagy, ha tetszik, *von* igének, vagy végre *bony* gyöknek módosulata; mintha volna *fonó, fona, fonya*, vagy *fonva, fonyva* stb. A németben is rokonok a *spinnen* és *spannen, ausspannen* (kipányvázni), miszerént a magyar *pany* és német *span* gyökök oly viszonyban állanak egymáshoz, mint a *fon* és *spin-*, a *mocs* és *Schmutz.* Egyébiránt hogy a *pany* hajdan ige lehetett, gyaníttatja a *panyóka* származék, mert panyókán viselni a ruhát am. fel nem öltve, hanem zsinóron, szalagon, madzagon stb., nyakba akasztva hordozni. Továbbá rokon hozzá : *fányol* v. *ványol*, azaz : vékony vesszővel bekerít valamit. Hogy az *f* vagy *v* és *p* szervrokonságuknál fogva fölcseréltetnek, tudva levő dolog, pl. *fereg pereg, fáczán páczán, fánk pánkó, föcstej pöcztej, fátyoloz patyókál* stb.

PÁNYVADORONG, (pányva-dorong) ösz. fn. Hajósok nyelvén vastag szál fából, melylyel a farvitorla alsó szélét feszítik ki. (Giekbaum. Kenessey A.).

PÁNYVAFA, (pányva-fa) ösz. fn. Hajósok nyelvén szögirányos vitorlafa, rúd, mely némely saját metszésü négyszögvitorlának (minő csak naszádokon alkalmazható) egyik alsó és egyik felső csúcsát szögirányban (diagonal) feszíti ki. (Spriet, Sprett. Kenessey A.).

PÁNYVAFÁS, (pányva-fás) ösz. mn. Pányvafával ellátott. *Pányvafás vitorla.* (Sprietsegel). V. ö. PÁNYVAFA.

PÁNYVAKÖTÉL v. PÁNYVÁSKÖTÉL, (pányva- v. pányvás-kötél) ösz. fn. L. PÁNYVA.

PÁNYVÁS, (pány-va-as) mn. tt. *pányvás-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Pányvával ellátott; pányvával megkötött.

„Tartnak helyben lábán ennek pányvás láncot.“

Gyöngyösi István.

V. ö. PÁNYVA.

PÁNYVÁSAN, (pány-va-as-on) ih. Pányvával ellátva; pányvával megkötve.

PÁNYVÁZ, (pány-va-az) áth. m. *pányváz-tam, —tál, —ott*, par. *—z*. Barmot vagy baromfiat pányvakötéllel czövekhez, karóhoz köt. *Kipányvázni a lovakat.* Innen átv. ért. Göcsejben am. kiczövekel; pl. kipányvázza a rétet, hogy a szomszéd bele ne vágja kaszáját. Ismét átv. ért. valamely lebenyeg testet kiterjeszt. *Kipányvázni a lepedőt.* V. ö. PÁNYVA.

PÁNYVÁZÁS, (pány-va-az-ás) tt. *pányvázás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Czövekhez, karóhoz kötés. V. ö. PÁNYVÁZ.

PÁNYVÁZGAT, (pány-va-az-gat) gyakorító áth. m. *pányvázgat-tam, —tál, —ott*. Gyakran vagy többet egymás után pányváz.

PAP, fn. tt. *pap-ot*, harm. szr. *—ja*. 1) Általán, akármely hitvallást követő felekezetben oly személy, ki különösen arra van felavatva, hogy nyilvános isteni szolgálatot tegyen. *Pogány, zsidó, keresztény papok. Római, görög szertartásu, protestáns papok.* 2) Különösen a római és görög anyaszentegyházban : *misés* v. *áldozó pap*, ki püspöki fölszentelés által képességet és hatalmat nyert, hogy misét szolgálhasson, a szentségeket feladhassa stb. *Világi pap, szerzetes pap, főpap, félpap* Komjátinál am. diaconus, néhutt máskép : *szerpap, kispap*, papi hivatalra ké-

szülő növendék. Továbbá 3) a hívek bizonyos gyülekezetének lelkésze. *Városi, falusi pap; tábori pap, udvari pap.*

„Még a pap is vétkezik,
Ha jó kedve érkezik.“ Népdal.

A plebánost, kinek káplánja van, néhutt *öreg pap*-nak nevezik, és a káplánt *segédpap*-nak. 4) Átv. ért. *múzsák, szépművészetek papja*, ki azok titkaiba be van avatva, ki a szépműveket gyakorolja. 5) Népnyelven papnak hívják a gabonakereszt tetejére tett kévét, vagy az asztagba rakott gabona fölé fektetett kévéket, továbbá a szőlő- vagy gyümölcssajtóban a nyomtató deszkát, mint a többiek fölött levő tárgyakat; vagy különösen a gabonakeresztben talán, míg fennállott, a papidézmába adandó részt; minthogy kivált az úgynevezett fél keresztben rendesen 10 kéve van. A papról, mint jelentékeny személyről, sok közmondás divatozik a népnyelvben, pl. *a jó pap holtig tanul. Urak a papok. Pap sem mondja kétszer. Elég egy pap egy templomban. Üsd a lovat, hadd húzzon, mért nem lett pappá. Papnak élünk, papnak halunk. Jól van dolga mint a pap szolgájának, akkor izzad mikor eszik. Kinek a pap, kinek a papné*, az ízlés különféle. *Jobb az Isten száz papnál. Papra lelkedet ne bízd*, ne várj mindent csak az imádságtól. — E szóval megegyezik az apát jelentő újabb latin *papa*, hellen *papas, pappas* stb., melyektől származtatja Adelung a német *Pfaff* szót is, mely a régi felsőnémetben : *paff*, a hollandban : *paap*, a szlávban : *pope* stb. T. i. azon fiúi tiszteletnél fogva, melylyel az illető hívek papjaikhoz viseltetnek, legvalószinübb, hogy az említett nevek az *aba, apa* stb. szókkal állanak legbensőbb viszonyban, innen a magyar nép ajkain divatozó és tisztesebbnek tartott *atya* szóval felváltott *atyám uram, szent* vagy *szentséges atyám* czímek is.

PAPA, (1), fn. tt. *papá-t*. Az ‚apa‘ szónak gyöngédebb módosítása, melylyel leginkább a gyermekek élnek. Törökül : *baba*. L. APA.

PAPA, (2), fn. tt. *papá-t*. Gyermeknyelveu am. étel, talán az ajakmozgástól. *Kell-e, fiam, papa?* Lugossy Józsefnél s Kresznericsnél eléjön magas hangon is : *pepe*, mely *pép* szóval rokonítható. A persában *páh* am. étel, különösebben : leves (cibus, sed usitatius : iusculum. Vullers).

PÁPA, (1), fn. tt. *pápá-t*. A római katholika anyaszentegyháznak látható feje, s Krisztusnak e földön helytartója, kinek széke, és székesegyháza kezdettől fogva Rómában vala. Minthogy az első római püspök Szent Péter apostol volt, innen Péter utódjának is neveztetik. *Rómában volt, és pápát nem látott.* (Km.). *Pápa katonája*, közmondásilag am. szelíd, bátortalan katona.

Középkori latin szó, mely értelmi viszonyban áll az *apa*, törökül *baba, papa*, s több rokonhangu szókkal, melyek atyát jelentenek, honnan a *pap* szó is; és ezekkel öszveüt a *szentséges atya* czímezet is. V. ö. PAP.

PÁPA, (2), mezőváros Veszprém, és puszta Somogy m.; helyr. *Pápá-ra, —n, —ról.*

PÁPAFŰ, (pápa-fü) ösz. fn. Köz nyelven a csüküllők neme alá tartozó növényfaj; fészkei kétszeresen tövisesek, szöszösek, levélgallérosak; levelei lefutó szabásuak, tövisfogasak; sugár szirmai háromfogúk, aprók; virága sárga; máskép szintén köz nyelven : *áldottfű;* növénytani néven : *áldott csüküllő.* (Centauria benedicta).

PAPAGÁLY, fn. tt. *papagály-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Ázsia, Áfrika, és Amérika meleg tartományaiban honoló madárnem; felső csőre vastag, és meggörbült, alsó csőre pedig rövidebb; nyelve húsos, vastag, miért a szókat utánozni könnyen megtanulja; farka jó hoszszú, s karmai igen görbére hajlók. Színre nézve vannak vörösek, zöldek, sárgák, szürkék, stb. Kiáltozó tulajdonságánál fogva újabb elnevezéssel : *kajdács.* Természetrajzi latin neve : *psittacus.*

PÁPAI, (pápa-i) mn. tt. *pápai-t*, tb. *—ak.* 1) Pápát, mint anyaszentegyház fejét, illető, ahhoz tartozó, attól eredő, arra vonatkozó stb. *Pápai hatalom, méltóság. Pápai birtok. Pápai áldás, feloldozás.* 2) Pápa nevü mezővárosból való, ahhoz tartozó, azt illető stb. *Pápai bucsusok;* pápai *várkastély; pápai malom* stb.

PÁPAKESELYŰ, (pápa-keselyü) ösz. fn. Déli Amérikában élő, pulyka nagyságu keselyűfaj, melyet tollainak szépsége miatt keselyükirálynak is hívnak. (Vultur papa).

PÁPAKÖVET, (pápa-követ) ösz. fn. A római pápának, mint a katholika anyaszentegyház fejének, követe valamely fejedelmi udvarnál, vagy állodalmi kormánynál. l. KÖVET.

PAPÁL, (pa-pa-al) önh. és áth. m. *papál-t.* Gyermeknyelven am. eszik.

PÁPALEVÉL, (pápa-levél) ösz. fn. A római pápa irodájából, kevesbé fontos tárgyakban kelt, hivatalos levél, innepélyes bevezetés nélkül, (Breve). Különbözik tőle a fontosabb tárgyakban, s innepélyesb alakban kiadott *Bulla.*

PÁPÁLKODIK, (pápa-al-kod-ik) k. m. *pápálkod-tam, —tál, —ott.* Pápai hatalmat, mint anyaszentegyház feje, s Krisztusnak helytartója gyakorol. Éltek e szóval Heltai és Pázmán; egyébiránt oly alkatu, mint *uralkodik.*

PÁPARENDÉLET, (pápa-rendélet) ösz. fn. A római pápától, mint egyház fejétől kiadott rendelet az egyházi kormányhoz, szertartásokhoz stb. tartozó különféle ügyekben. *Szerzetek szabályozását, böjtöket, innepszentelést illető páparendelet.*

PÁPASÁG, (pápa-ság) fn. tt. *pápaság-ot*, harm. szr. *—a.* Pápai méltóság, hatalom, egyházi fejedelemség. *Pápaságot elnyerni, pápaságról lemondani* : V. ö. PÁPA.

PÁPASÜVEG, (pápa-süveg) ösz. fn. Hegyes süveghez hasonló hármas korona, a római pápának innepélyes díszsüvege. (Tiara).

M.N. MÚZEUM KÖNYV-TÁRA

PÁPASZÉM, (pápa-szém) ösz. fn. 1) Lásd: SZEMÜVEG. *Nem mind tudós az, kinek pápaszem függ orrán.* (Km.). E szó alkalmasint nem annyira a ‚pápa' mint ‚papa' szóból van öszvetéve, s a gyermekek, fiatalok onnan csinálták, mivel az apák mint idősbek szokták hordani. 2) Kígyófaj, máskép: *pápaszemeskígyó.* (Brillenschlange).

PÁPASZÉMÉS, (pápa-szémés) ösz. mn. Aki pápaszemet, vagyis szemüveget visel. *Pápaszemes öregember, öregasszony.*

PÁPASZEMESKIGYÓ, (pápa-szemes-kigyó) ösz. fn. L. PÁPASZEM, 2).

PÁPASZEMÜVEG, (pápa-szem-üveg) ösz. fn. 1) A pápaszemhez tartozó üveg. 2) Maga a pápaszem.

PAP-BIKÓ, falu Szatmár m.; helyr. —*Bikó-ra, —n, —ról.*

PAPD, puszta Tolna m.; helyr. *Papd-ra, —on, —ról.*

PAPERSZÉNY v. PAPERSZÉNYFŰ, (paperszény-fű) ösz. fn. Növényfaj a tarsókák neméből; táskáji visszás szívesek; gyökérlevelei szárnyasan hasgattak; szárlevelei sokféle formájuak, leginkább nyilformán láncsásak; máskép, szintén köznyelven: *pásztortáska, békatarsoly, vadmustár, szükés, vérállató fű, porczogó fű;* növénytani néven: *pásztortarsóka.* (Thlaspi bursa pastoris. L.).

PAPFALVA, faluk Bereg, Bihar, Pozsony m.; erdélyi falu Kolos m.; helyr. —*falvá-ra, —n, —ról.*

PAPFÖLD, (pap-föld) ösz. fn. A papi jövedelem végett, vagy annak pótlására adott föld.

PAPGALLÉR, (pap-gallér) ösz. fn. Papi öltözékhez tartozó, a nyakat, illetőleg vállakat kerítő gallér.

PAPGYÖRGYFALVA, falu Bereg m.; helyr. —*falvá-ra, —n, —ról.*

PAPGYŰLÉS v. —GYÜLÉS, (pap-gyűlés) ösz. fn. Bizonyos kerülethez vagy megyéhez tartozó, vagy több megyékből öszvejött papok gyülése, melyben az egyházat illető tárgyakról tanácskoznak.

PAPHÁZ, (pap-ház) ösz. fn. Ház, melyben pap, különösen valamely gyülekezetnek lelkésze lakik, paplak; idegen, de szokott kiejtéssel: *plebániaház,* túl a Dunán több vidéken: *fáraház,* vagy egyszerüen: *fára* (Pfarre), néhutt csak: *plebánia* a ‚plebanus' szótól.

PAPI, (1), (pap-i) mn. tt. *papi-t,* tb. —*ak.* 1) Papot illető, papra vonatkozó, ahhoz tartozó. *Papi jószágok, javadalmak. Papi lak. Papi hivatal, kötelesség. Papi hit, feloldozás. Papi törvényszék. Papi köntös, mente, öltözet.* Továbbá, papok szokására mutató. *Papi alázatosság, szelídség.* 2) Mint fn. tárgyesete: *papi-t,* többese: —*k.* Gyermeknyelven: am. *étel.*

PAPI, (2), falu Abaúj m.; HEJŐ—, falu Borsod m., MÁROK—, CSONKA—, faluk Bereg m.; helyr. *Papi-ba, —ban, —ból.*

PAPICS, l. PIPACS.

PAPILLETÉK, (pap-illeték) ösz. fn. Papnak járó díj, papi tartás.

PAPINA, falu Zemplén m.; helyr. *Papiná-ra, —n, —ról.*

PAPIR; fn. tt. *papir-t,* tb. —*ok;* PAPIRABLAK; PAPIRCSINÁLÓ; PAPIRGYÁR stb. Lásd: PAPIROS; PAPIROSABLAK; PAPIROSCSINÁLÓ; PAPIROSGYÁR stb.

PÁPIR, fn. tt. *pápir-t,* tb. —*ok.* Bodrogközben így nevezik a parázsnak piheforma hamvát, vagy elhamvadását; mely úgy látszik, mintha vékony papírdarabka formát jelentene.

PAPIREND, (papi-rend) ösz. fn. 1) Társadalmi osztály, melyhez általán a papok, mint vallás szolgái tartoznak; egyházirend. 2) A római és görög egyházban a kellő szertartással papokká szentelt és avatott személyek osztálya, valamint azon szentség, melynek feladása által olyanokká lesznek. V. ö. PAP.

PAPIRFA, (papir-fa) ösz. fn. Japánban tenyésző szederfának faja, melynek sík héjából papirost, köteleket s más szereket szoktak készíteni. (Morus papyrifera. L.).

PAPIRKA, göcsei tájszó *paprika* helyett; l. PAPRIKA.

PAPIRKÁL, (papir-ka-al) áth. m. *papirkál-t.* Göcsejben am. böngész, keresgél. Egyértelmü vele a *babirkál,* átvetve *babrikál,* mely a *babrál* igének kicsinyező alakja.

PAPÍROS, PAPIROS, fn. tt. *papiros-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*a.* Eredetileg némely növényanyagok rostjaiból készített lebenyegszerü vékonyabb, vastagabbféle lap, különösen, hogy írni lehessen rája. Az egyiptomiak voltak az elsők, kik az úgynevezett papirosfa síkhéjából készítettek ilynemü szert. Ma különösen, kender-, len-, gyapot- stb. rongyokból készült vékony lemez vagy lap, hogy írni, nyomtatni lehessen rája; néha vagy némely része (itató papíros) takaróul is stb. használtatik. Rövidebben: *papír. Megenyvezni* a papírt v. papirost, hogy ne itasson. *Itató-, irópapír* v. *papiros, nyomtató papír* v. *papiros. Posta-, levélpapír* v. *papiros; fehér, vörös, zöld* stb. *papír* v. *papiros. Egy koncz, ív, negyedív, tizenkettedrét papír* v. *papiros. Kemény, vastag, lágy, vékony papiros. Eltüri a papiros, akármit irsz rá.* (Km.).

PAPÍROS- v. PAPÍRABLAK, (papíros- v. papír-ablak) ösz. fn. Ablak, melynek táblái üveg helyett papirosból vannak, melyet rendesen bizonyos olaj- vagy zsíranyaggal átáztatnak, hogy a világosságot jobban átereszsze.

PAPÍROS- v. PAPÍRANYAG, (papíros- v. papír-anyag) ösz. fn. Kender-, lenrongyból stb. készült pép, melyből papírost készítenek.

PAPÍROS- v. PAPÍRBÉLŰ, (papíros- v. papírbélű) ösz. mn. Kinek béle, illetőleg gyomra igen gyönge, s kevés emésztő erővel bir; máskép: *kákabélű.*

PAPÍROS- v. PAPÍRCSINÁLÓ, (papíros- v. papír-csináló) ösz. fn. Gyári mives, ki rongyokból s egyéb anyagokból papirost készít.

PAPÍROS- v. PAPÍRDARAB, (papíros- v. papír-darab) ösz. fn. A papírívből elszakasztott vagy elvágott rész.

PAPÍROS- v. PAPÍRDIÓ, (papíros- v. papírdió) ösz. fn. A papíroshoz hasonló, vékonyhéju dió, melyet ujjaink közt is könnyen fel lehet törni.

PAPÍROS- v. PAPÍRELLENZŐ, (papíros- v. papír-ellenző) ösz. fn. Papiroslap, melyet közvetlenül a szemek elé, vagy a világító test ellenébe helyeznek, hogy az erősebb fény hatása ellen a szemeket kímélje. *Papirosellenző a gyertyatartón, a homlokon.*

PAPÍROS- v. PAPÍRELLENZÉK, (papíros- v. papír-ellenzék), l. PAPÍROSELLENZŐ.

PAPIROS- v. PAPÍRGYÁR, (papiros- v. papírgyár) ösz. fn. Gyár, melyben rongyokból, vagy más anyagokból papirost készítenek.

PAPIROS- v. PAPÍRGYÁRTÓ, (papiros- v. papír-gyártó), l. PAPIROSCSINÁLÓ.

PAPIROS- v. PAPIRHÉJÚFA, (papiros- v. papir-héjú-fa) ösz. fn. Fa, vagyis csemete, melynek héjából készítették legelsőben az írólemezt.

PAPÍROS- v. PAPÍRHULLADÉK, (papíros- v. papír-hulladék) ösz. fn. Azon részecskék, szeletek, melyeket a papirosból elmetélnek, elnyirkálnak, s mint haszontalanokat eldobnak.

PAPIROS- v. PAPÍRÍV, (papiros v. papír-ív) ösz. fn. Négyes szögletü papiroslap.

PAPIROS- v. PAPÍRKERESKEDÉS, (papíros- v. papír-kereskedés) ösz. fn. Kereskedés neme, melynek áruczikkeit különféle papirosok teszik.

PAPÍROS- v. PAPÍRKERESKEDŐ, (papíros- v. papír-kereskedő) ösz. fn. Kereskedő, kinek áruczikkei papirosokból állanak.

PAPIROS- v. PAPÍRMALOM, (papiros- v. papír-malom) ösz. fn. Malomféle műépület, melyben a papirosnak való anyagot idomítják, elkészítik.

PAPIROS- vagy PAPÍRMANDOLA, (papíros- v. papír-mandola) ösz. fn. Papiroshoz hasonló vékony héju mandola, melyet ujjaink közt is könnyen föl lehet törni.

PAPIROS- v. PAPÍRNYIREDÉK, (papiros- v. papír-nyiredék) ösz. fn. Szeletkék, melyeket a használatba vett, s bizonyos czélra idomított papirosból lenyírnek.

PAPIROS- v. PAPÍROLAJ, (papiros- v. papír-olaj) ösz. fn. Olajnemü barna nedvesség, mely az elégetett papirosból kifejlik.

PAPIROS- v. PAPÍROLLÓ, (papíros- v. papír-olló) ösz. fn. Hosszú águ olló, milyennel a papirost nyirbálni szokták.

PAPIROS- v. PAPÍRPALKA, (papiros- v. papír-palka) ösz. fn. A palkák neméhez tartozó növényfaj, mely különösen Egyiptomban a Nilus mentében tenyészik, s melyből hajdan az egyiptomiak papirosfélét készítettek. (Cyperus papirus).

PAPIROS- v. PAPÍRPÉNZ, (papiros- v. papírpénz) ösz. fn. Bizonyos papírjegyek, czédulák, melyek a köz forgalomban az ércz pénzt helyettezik, s melyek értékét az illető állodalom, vagy ez által meghatalmazott bank biztosítja.

PAPIROS- v. PAPÍRRONGY, (papíros- v. papír-rongy) ösz. fn. Rongy, különösen kender- és lenszövetből, melyből papirost készítenek, vagy készíteni lehet.

PAPÍROS- v. PAPÍRRONTÓ, (papíros- v. papír-rontó) ösz. fn. Gúnynév, s am. irkász, irkafirkáló, ki haszontalan munkákra vesztegeti a papirost.

PAPÍROS- v. PAPÍRSZELET, (papíros- v. papír-szelet) ösz. fn. Ollóval vagy késsel metszett papírdarab.

PAPIROS- v. PAPÍRTEKERCS, (papíros- v. papír-tekercs) ösz. fn. Öszvetekergetett papíros. V. ö. TEKERCS.

PAPÍROS- v. PAPÍRTÉSZTA, (papíros- v. papír-tészta) ösz. fn. Kender-, len- stb. rongyokból összezúzott tésztanemü állomány, melyből a papirost készítik.

PAPÍROS- v. PAPÍRTOK, (papiros- v. papírtok) ösz. fn. Keményebbféle papirosból készitett tok, különösen ilyféle díszmű.

PAPÍROS- v. PAPÍRTÖLCSÉR, (papíros- v. papír-tölcsér) ösz. fn. Tölcsérformán öszvehajtogatott papiros, melybe holmit bele lehet rakni, pl. a fűszerárusok papirostölcsérei, vagy melyen valamely folyadékot átszűrnek.

PAPISKOLA, (pap-iskola) ösz. fn. L. PAPNÖVELDE.

PÁPISTA, fn. tt. *pápistát.* Eredetileg a római katholikusok gúnyneve, melylyel őket a protestánsok czimezték; de utóbb, legalább nálunk magyaroknál, gúnycsipőssége megszünt, minthogy a katholikus nép nem átallja maga magát pápistának nevezni, valamint a református népnél a kálvinista czím nem foglal gúnyt vagy sérelmet magában. *A jó pápista megtartja a böjtöt. Pápisták temploma, papja, hite.* Egyébiránt mind írói, mind müveltebb társalgási nyelvben inkább a *katholikus*, v. *római catholicus* nevezettel élünk.

PÁPISTÁS, (pápista-as) mn. tt. *pápistás-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Olyan, mint a pápistáknál szokás, gúnyos vagy olcsárló értelemben. *Pápistás papolás. Pápistás szín*, tréfásan am. halvány arczszín. V. ö. PÁPISTASZÍN.

PÁPISTASÁG, (pápista-ság) fn. tt. *pápistaságot*, harm. szr. *—a*. Köz nyelven am. a római katholika anyaszentegyházhoz tartozó hívek közönsége; továbbá ugyanazon egyháznak tanai. V. ö. PÁPISTA.

PÁPISTÁSAN, (pápista-as-an) ih. Pápistás módon.

PÁPISTASZÍN, (pápista-szín) ösz. fn. Sáppadt, halavány arczszín, mint oly pápistáé, ki szigorú böjtök által sanyargatja magát. *Nagyon pápistaszínben vagy.*

PÁPISTASZÍNŰ, (pápista-szinű) ösz. mn. Sáppadt, halavány szinű.

PÁPISTAVARJÚ, (pápista-varjú) ösz. fn. Tréfás, népies neve a gabonaevő varjúnak, mely hússal

nem él; valamint másfelől szintén tréfásan : *kálvinistavarjú*, mely hússal él.

PAPJELÖLT, (pap-jelölt) ösz. mn. és fn. Aki papságra készült s már az illető vizsgálatot le is tette, hogy választás vagy kinevezés utján papihivatalba léphessen.

PAPKÉPEZDE, (pap-képezde), lásd : PAPNÖVELDE.

PAPKESZI, falu Veszprém m.; helyr. *Papkeszi-be, —ben, —ből.*

PAPKÉVE, (pap-kéve) ösz. fn. 1) A keresztbe rakott gabonának azon kévéje, mely legfölül van helyezve, egyszerűen : *pap*, l. PAP, 5). 2) Részkéve, melyet különösen a községi pap járandóságul kap vagy kapott, pl. hajdan a dézmának úgynevezett tizenhatod része.

PAPKORMÁNY, (pap-kormány) ösz fn. Lásd : PAPURALKODÁS.

PAP-KÖRMÖSD, falu Pozsony m.; helyr. *—Körmösd-re, —ön, —ről.*

PAPLAK, (pap-lak) ösz. fn. Ház, melyben az illető hívek gyülekezetének helybeli papja, lelkésze lakik; köznyelven a katholikusoknál : *plebániaház, fáraház*, vagy egyszerüen : *plebánia, fára*, lásd : PAPHÁZ.

PAPLAKA, erd. falu Szeben sz. helyr. *—lakára, —n, —ról.*

PAPLAN, fn. tt. *paplan-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* v. *—ja.* Rendesen pamukkal, vagyis gyapottal béllelt ágytakaró, különféle kelmeszövetből, pl. cziczből, selyemből, stb. E szó leginkább hasonló a palóczoknál divatos *bablon*-hoz, mely pamukot jelent, mi szerint a paplan sem egyéb, mint pamukból való takaró. Végelemzésben mindegyik a német ‚Baumvolle' után látszik alakultnak.

PAPLANÁRUS, (paplan-árus) ösz. fn. Ki paplanokat árul.

PAPLANOS, (paplan-os) 1) mn. tt. *paplanos-t*, v. *—at*, tb. *—ak.* Paplannal ellátott, vagy bővelkedő.

„A bojtárom vizen sáron,
Magam a paplanos ágyon." Népd.

Paplanos bolt, sátor. 2) fn. tt. *paplanos-t*, tb. *—ok.* Mesterember, ki paplanokat készít. Pápán : *zubbonycsi*, hihetőleg azért, mert eredetileg zubbonyféle ruhanemüeket készített.

PAPMACSKA, (pap-macska) ösz. fn. Nagyobb faju igen szőrös hernyó.

PAPMALOM, puszta Somogy m.; helyr. *—malom-ba, —ban, —ból.*

PAPMEZŐ, falu Bihar m.; helyr. *—mező-re, —n, —ről.*

PAPMUNKA, (pap-munka) ösz. fn. Papi szolgálathoz tartozó munka, pl. keresztelés, temetés, gyóntatás stb.

PAPNÉ, (pap-né) ösz. fn. Pap felesége, hitestársa. *Görög, oláh, orosz papné. Reformatus papné. Jobb a papné, mint a pap, mert a pap csak pirongat, de a papné pogácsával kinálgat.* (Km.). *Kinek a pap, kinek a papné.* (Km.). Különbözik : *papnő;* v. ö. NŐ, —NÉ.

PAPNEVELDE, l. PAPNÖVELDE.

PAPNEVENDÉK, l. PAPNÖVENDÉK.

PAPNŐ, (pap-nő) ösz. fn. Nő, ki papi szolgálatot tesz, milyenek voltak a régi helleneknél és romaiaknál bizonyos istenek szolgálatára rendelt nők, pl. a vesztaszüzek. Átv. ért. némely müvészetekbe avatott nők. *Múzák papnője, Thalia papnője* stb.

PAPNÖVELDE, (pap-növelde) ösz. fn. Intézet, melyben papságra készülő ifjakat nevelnek, tanítanak.

PAPNÖVENDÉK, (pap-növendék) ösz. fn. Személy, kit bizonyos intézetben papi hivatalra képeznek; fordítva : *növendékpap.*

PAPNÖVENDÉKHÁZ, ösz. fn. L. PAPNÖVELDE.

PAP-NYÁRASD, máskép : FELSŐ-NYÁRASD, falu Pozsony m.; helyr. *—Nyárasd-on, —ra, —ról.*

PAPÓ, (p-apó) fn. tt. *papó-t.* Apó; nagyapó, öregapó.

PAPOCS, falu Gömör m.; helyr. *Papocs-ra, —on, —ról.*

PAPOCSKA, (pap-ocs-ka) kics. fn. tt. *papocskát.* Kicsi pap; növendék, fiatal pap.

PÁPÓCZ, mváros Vas m.; helyr. *Pápócz-ra, —on, ról.*

PAPOL, (pap-ol) önh. és áth. m. *papol-t*, 1) Mint pap egyházi beszédet tart; ez értelemben használják rendesen a protestánsok, s am. a katholikusoknál a *prédikál.* 2) Olcsárló, gúnyos jelentéssel, sokat beszél, locsog, fecseg. *Ne papolj. Mit papolsz? Kipapolta a titkot.*

PAPOLÁS, (pap-ol-ás) fn. tt. *papolás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* 1) Pap által elmondott egyházi beszéd; prédikálás. 2) Gúnyosan szólva, locsogás, fecsegés. V. ö. PAPOL.

PAPOLCZ, erd. falu Orbai sz.; helyr. *Papolcz-ra, —on, —ról.*

PÁPONYA v. PAPONYA, fn. tt. *páponyá-t.* Az öthímesek seregéből, és egyanyások rendjéből való növénynem; csészéje egy tagu, öt hasábu; bokrétája kerékforma, ránczbaszedett lemezű; hímszálai s porhonjai öszveállanak; bogyója két rekeszű, s ezt felfuvódott veresszinü csészéje zárja be. (Physalis). Fajai : *altató páponya* (ph. somnifera), *piros p.* (ph. alkekengi); ez köznéven : *muharcz, zsidócseresznye, hólyagcseresznye, Vénus köldöke, körontófű;* stb. Köznépi nyelven a *páponya*, máskép : *papkalap* v. *húnyor* am. a latin helleborus viridis (zöld hunyor), és *büdös páponya* am. helleborus foetidus; Molnár Albertnél azonban rövid *a*-val : *paponya* am. helleborus.

PAPOS, (1), (pap-os) mn. tt. *papos-t* v. *—at*, tb. *—ak.* 1) Papok szokására mutató, emlékeztető,

papoknál divatozó. *Papos viselet, öltözék.* 2) Ki a papokhoz fölötte ragaszkodik, velök örömest társalog; a papokkal szoros viszonyban levő. *Papos család, papos ház.*

PAPOS, (2), falu Szatmár m.; helyr. *Papos-ra, —on, —ról.*

PAPOSAN, (pap-os-an) ih. Papos módon. V. ö. PAPOS, (1).

PAPP, falu Szabolcs m.; helyr. *Papp-ra, —on, — ról.*

PAPRÁD, (1), fn. tt. *paprád-ot*, harm. szr. *—ja.* A lopvanőszők, nevezetesen mohok közé tartozó növénynem; tokszája harminczkét fogas, hegyei egy lapos kerek hártyához ragadtak köröskörül; hímvirági csillagformák a szárhegyen; máskép: *páprád, páprágy.* (Polytrichum). A ‚páfrán' és ‚páprág' szókkal együtt alkalmasint a német *Farrenkraut*-ból módosult; t. i. a *polypodium*, mások szerént *aspidium* is a Farrenkraut-félékhez tartozik; s Diószeginél mind a páfrán (mint haraszt), mind a páprád (mint moh), a lopvanőszők seregében jön elé. (V. ö. PÁFRÁN, PÁPRÁG).

PAPRÁD, (2), falu Baranya m.; helyr. *Paprád-ra, —on, —ról.*

PAPRADNÓ, falu Trencsín m.; helyr. *Papradnó-ra, —n, —ról.*

PÁPRÁG, fn. tt. *páprágot.* Köznépies neve az édes gyökerü páfránnak. (Polypodium vulgare). Máskép szintén köznéven: *kőméz.*

PÁPRÁGY, l. PÁPRÁD.

PÁPRÁGYPÁFRÁN, (páprágy-páfrán) ösz. fn. A páfrán nemü növényekhez tartozó faj; lombjai kétszer szárnyaltak; levelkéi szárnyasan bevagdaltak, hegyesek; lombja, szára kopasz, néha gyapjas. (Polypodium filix foemina. L.).

PAPRAMORGÓ, (papra-morgó) ösz. fn. Tréfás népnyelven, mindenféle égett szeszes-ital, pl. gabona-, szilvapálinka.

PAPRIKA, fn. tt. *paprikát.* Növénynem az öthímesek seregéből és egyanyások rendéből; bokrétája kerékforma, öt szögü; porhonjai csúcsosan összeállanak, nem lyukas végük; bogyója száraz, belül üreges. (Capsicum). Nálunk köz ismeretü faja, mint kedves fűszer, a *török paprika*, vagyis *török bors.* (Capsicum annuum). A déli szlávoknál is eljön a *paprika* szó; rokon hozzá a görög *πίπερι* v. *πέπερι*, latin *piper*, s az ezekből keletkezett német *Pfeffer*; és hihetőleg ugyanazokból módosult a magyar s déli szláv paprika is (piperke v. piperka).

PAPRIKÁS, (paprika-as) mn. tt *paprikás-t* v. *—at*, tb. *—ak.* 1) Paprikával fűszerezett, készített. *Paprikás csirke, borjúhús, hal, szalonna.* 2) Miben paprikát tartanak. *Paprikás zacskó, szelencze.* 3) Paprikát termő; vagy áruló. *Paprikás kerti ágy; paprikás kofa.* Átv. tulságos áru, máskép: *borsos;* továbbá, a maga nemében éles, csípős hatásu. *Paprikás versek.*

PAPRIKÁSAN, (paprika-as-an) ih. Paprikával elkészítve, fűszerezve.

PAPRIKÁZ, (paprika-az) áth. m. *paprikáz-tam, —tál, —ott*, par. *—z.* Paprikával meghint, megkever, fűszerez, elkészít valamely eledelt. *Szalonnát, kenyeret paprikázva enni. A bográcsos húst megpaprikázni.*

PAPROCSÁN, falu Szala m.; helyr. *Paprocsán-ba, —ban, —ból.*

PAPRUHA, (pap-ruha) ösz. fn. Sajátságos szabásu és színü ruha, hosszu köntös, milyet a papok mint olyanok jelmezül viselnek.

PAPSÁG, (pap-ság) fn. tt. *papság-ot*, harm. szr. *—a.* 1) Papi személyek közönsége, egyházi rend. 2) Papi állapot, papi hivatal. *Papságra szentelni életét. Bolondság a papság, ha deákul nem tud.* (Km.).

PAPSAJT, (pap-sajt) ösz. fn. Némely málvanövénynek sajtforma terménye; így nevezik magát a növényt is; mely kétféle: 1) *kis papsajt*, máskép: *apró* v. *kerek mályva, haslágyító fü, úti mályva;* növénytani néven: *kerekmályva* (malva rotundifolia, németül: Käsepappel); 2) *nagy papsajt;* növénytani néven: *erdei mályva* (malva sylvestris). *Nem mindenkor papsajt.* (Km.).

PAPSALÁTA, (pap-saláta) ösz. fn. Göcsejben mezei vad saláta, mely tavaszszal bujik ki.

PAPSEGÉD, (pap-segéd) ösz. fn. Nagyobb gyülekezetekben valamely lelkész oldalánál működő egyházi és már papi hivatalokra felavatott személy; közönségesebb és idegenből származott néven: *káplán.*

PAPSIPKA, (pap-sipka) ösz. fn. 1) Négyszegletü föveg, melyet a római katholikus papok bizonyos isteni szolgálatok alatt, pl. termetéskor, körmeneteken, prédikálószékben, az oltárhoz menve stb. föltesznek. 2) A ‚kecskerágó' nevü cserje egyik fajának (csíkos kecskerágó, evonymus europaeus) a papsipkához hasonló alakú vörös gyümölcse.

PAP-SÜVEG, ösz. fn. Süvegféle fejtakaró, milyet a közpapok néhutt viselnek. Hazánkban nincs divatban.

PAPSZÉG, falu Vas m.; helyr. *Papszég-re, —én, —ről.*

PAPSZÉK, (pap-szék) ösz. fn. Egyháziak, lelkészek szószéke a templomokban.

PAPSZENTELÉS, (pap-szentelés) ösz. fn. Innepélyes eljárás, midőn valamely személy papi hivatalra, és szolgálatra felavattatik. Különösen a római és görög egyházban, midőn ezt valamely püspök, illetőleg, főpüspök, érsek stb. bizonyos szertartások által eszközli, s az úgynevezett egyházi rend szentségét feladja.

PAPSZÉR, (pap-szér) ösz. fn. Így nevezik túl a Dunán a katholikus hívek azon szolgálati sort, mely szerint az illető lelkészt fuvarral ellátni kötelesek. *Papszerbe menni.* V. ö. SZER.

PAPSZOLGA, (pap-szolga) ösz. fn. Papnál szolgáló férfi személy. Gúnyos mellékértelemmel, tunya, könnyen élő szolga. *Csak akkor izzad, ha eszik, mint a pap szolgája.* (Km.).

PAPTAMÁSI, falu Bihar m.; helyr. *Tamási-ba, —ban, —ból.*

PAPTELEK, falu Köz.-Szolnok m.; helyr. *Telekre, —én, —ről.*

PAPTELKE, falu Kraszna m.; erd. f. Doboka m; helyr. *Telké-re, —n, —ről.*

PAPTIZED, (pap-tized) ösz. fn. Tized a terményekből, melyet hajdan a papság kapott; különösen az illető helybeli lelkészek ilyetén járandósága.

PAPUCS, fn. tt. *papucs-ot*, harm. sz. *a — csa.* Száratlan, pongyola lábbeli, melynek csak talpa, s fél feje van. *Ház körül, a szobában papucsban járni. Kattogó papucs. Olyan a szája, mint a papucs*, azaz, nagyra tertyedt. *Azt sem mondta, hogy papucs* (km.) egyszerre megnémult, meghalt. *Papucs alatt lenni*, asszonyi kormánytól függeni. Néhutt használják ‚alabor' helyett is (idősb Mándy P.). Egyedül magyar elemzéssel gyöke *pap* hangutánzónak, s *tap* gyökkel (*tapod, tapos*, stb. szókban) rokonnak látszik; tehát mintegy taposó. Így *czipő, czipellő*, ‚tipeg' és *topány* ‚topog' szóval, illetőleg ezek gyökeivel (tip, top) állnak rokonságban. Egyébiránt törökül : *pabucs*, v. *pabuds*, és perzsául *pápus*, (Vullers szerént : tegmen pedum, calceus, Zenker szerént : Pantoffel); melyre nézve megjegyzendő, hogy a persa *pá* v. *páj* lábat, és *pus* födőt, takarót jelent, tehát ‚pápus' szó szerént am. lábtakaró. S ha a magyar ‚papucs' idegen eredetü, úgy alkalmasint a perzsából származott hozzánk, valamint a törökökhöz is; még pedig, ha úgy tetszik, mi közvetlenül a törökből vehettük által, ámbár az östörténelemben mi is valánk a perzsával szomszédosak.

PAPUCSKORMÁNY, (papucs-kormány) ösz. fn. Házi kormányról mondják, midőn a nő parancsol és rendelkezik a háznál.

PAPUCSOS, (papucs-os) mn. tt. *papucsos-t* v. *—at*, tb. *—ak.* Ki papucsot visel. *Papucsos törökök, falusi nők.*

PAPUCSVARRGA, (papucs-varrga) ösz. fn. Varrga, ki különösen papucsok készítésével foglalkodik.

PAPUCSVIRÁG, (papucs-virág) ösz. fn. Déli Amerikában tenyésző növénynem, melynek virágszirmai némileg papucshoz hasonlók; nálunk csak meleg házakban nevelhető. (Calceolaria).

PAPUNYÁZ, (pap-uny-a-az) áth. m. *papunyáztam, —tál, —ott*, par. *—z.* Szénát, szalmát, fahasábokat magasan felhalmoz, de gyéren, csak hogy látszatja legyen. Székely szó. V. ö. PAP, (5).

PAPURALKODÁS, v. PAPURALOM, (papuralkodás v. uralom), ösz. fn. Uralkodás, melyet a papok általán az emberek fölött a vallást illető ügyekben, s néhutt vagy néha némely világi dolgokban is gyakoroltak, és gyakorolnak (Hierarchia).

PAPURALKODÁSI, PAPURALMI, (pap-uralkodási v. uralmi) ösz. mn. Papuralkodásra vonatkozó, papuralkodást illető, ahhoz tartozó.

PAPURASÁG, PAPURSÁG, (pap-uraság v. urság) l. PAPURALKODÁS.

PAPUSA, l. PAPUZSA.

PAPUSÁL, l. PAPUZSÁL.

PAPUZSA v. PAPUSA, fn. tt. *papu-zsá-t.* A székelyeknél am. egy csomó, vagy kötés dohány. Talán : *pamuzsa* am. *pamat, —csa* képzővel : *pamat-csa* vagyis *pamatocska.*

PAPUZSÁL v. PAPUSÁL, (papuzsa-al) áth. m. *papuzsál-t.* A székelyeknél am. rakosgat. „Napestig csak a lábát kalongyálgassa, s egymásra papusálja." (Kriza J. gyüjt.)

PAPVIRÁG, (pap-virág) ösz. fn. Köznéven az aranyvirág (chrysanthemum) nemü növény egyik faja; máskép szintén köznéven : *ökörszemvirág*; növénytani néven : *ökörszemaranyvirág.* (Chr. Leucathemum).

PAR, (1), mely égést, tüzet és ezzel összefüggésben melegséget s vöröset jelentő származékoknak szolgál alapul, milyenek, *parázs*, tájdivatosan : *porázs*, továbbá megnyujtott önhangzóval : *pára, párol, párlik.* Hangban és értelemben rokonai : *pörzsöl*, v. pörzsöl, v. *porzsol, pörgöl*, v. *pörgöl, pörnye, pörked, pergyó*; valamennyiben a *par, per, por, pör* gyök hangutánzónak látszik, s az égéssel járó *rop*-ogást fejezi ki. Kitetszik ez a rokon gyökü török *parlamak*-ból, mely Zenker szerént a többi közt am. a német *prasseln* (von der Flamme, tehát ropogni, recsegni), továbbá glänzen, *flackern* stb. A görög rokon gyökü *πρήθειν* is oly ropogást v. recsegést jelent, mely mind a szélről mind a tüzről értetik (vom Wind, der sich in die Segel legt, so das die Segelstangen knarren, und vom Feuer, welches das Holz ergreift und knistern lässt. Griechisch-deutsches Wörterbuch von Rost). Rokon még a föntebbiekkel *pír, pirít, piros;* úgy hogy a régieknél pl. az átvitt értelmü ‚pirít' azaz ‚pirongat' helyett gyakran ‚porít' olvasható, (Müncheni, Bécsi cod.), maga ‚pírongat' helyett ‚porongat' (Debreczeni Legendáskönyv), ‚pironkodik' helyett ‚poronkodik' (Sz. Krisztina élete) stb. Rokonok még szintén ajakhangu *f* előtéttel *forr, v* előtéttel : *vér, vérés* v. *vörös, veröfény* stb. Gyökeiknél fogva idegen nyelvekben rokonok még a föntebbieken kivül a szanszkrit *bhá* (fénylik, ég), *bhár* (ég), *prus* (ég, lángol), görög *πῦρ*, latin *ferveo, uro, comburo, pruna*, finn *palan*, (=pállom, uror, Fabián I.), *puraan, purajan*, (forrok, u. a.), héber בָּעַר (exarsit), בְּעֵרָה (ardor, incendium), franczia *brûler*, olasz *brucciare, brugiare*, stb.

PAR, (2), elvont gyök, mely forgásra, keringő mozgásra, körded alakra vonatkozik ezen származékokban : *paracskó, paripa, parittya, parázna*, megnyújtva : *párta, párkány;* hangzóváltozattal *porgol, porgolat.* Rokonai : *pörög, pördül, pördít, pereszlén*, továbbá azon *far, fer, for, för, für, fir* gyökü szók, melyekben alapértelem a forgás, keringés, kerekdedség; *b* rokonhangu előtéttel : *barangol, barkácsol, bereg*, stb. Ezen gyökkel egyezik a görög *περί*, hindu *pari.*

PAR, (3), elvont gyök, különböző jelentésekkel; ú. m. 1) *paraj* v. *paré* szókban, azonos *ar er* gyökökkel, midőn ezek terjedést, illetőleg buja tenyészést jelentenek, mint a vadon termő növények; 2) *paraszt* és *parlag* szóban; l. PARASZT; 3) *parancs* (székelyesen *poroncs*) és *part* szókban, azonos az emelkedést jelentő *or* gyökkel; l. PARANCS; 4) *parány* szóban, midőn *por* szóval egyezik; l. PARÁNY.

PÁR (1), törzs, *párta* és *párkány* szókban; rokon a forgást vagy fordulást, kört jelentő *par* gyökkel.

PÁR, (2) fn. tt. *pár-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*ja*. 1) Valamely nyirkos testből erjedés által kifejlő melegség, pl. midőn a nedvesen öszverakott széna, szalma, vagy nyirkos helyen tartott gabona általmelegszik, vagy a kovászszal vegyített s melegen tartott liszt kelésnek indúl. 2) Külső melegség által kifejtett, elzárt, és az illető testet átjáró gőz, pl. midőn lúgot csinálnak, vagy gyümölcsöt főznek be, innen: *párolni valamit*, am. ilyetén gőzzel átjáratni. Rokon ezekben azon *par* gyökkel, mely égést, tüzet jelent.

PÁR, (3), fn. tt. *pár-t*, tb. —*ok*. A latin *par*, s talán ettől a német *Paar*, franczia *paire*, stb. értelmében am. hasonló nemüekből kettő. *Pár kesztyű, három pár csizma; pár ökör, gerlicze. Párjával* am. kettesével. *Pár forint, pár nap*, am. egykét forint, egykét nap, azaz nehány forint, nehány nap. A persa nyelvben *barábar*, v. *beráber*, am. hasonló, egyenlő. A házas életre vonatkozólag társat jelent. *Derék pár ember. Élete párja meghalt.* E szóban alapértelem a hasonlóság, honnan, *nincs párja*, am. nincs hozzá hasonló, nincs mása; *levélnek párja*, mely az eredeti levélhez hasonló, annak hasonmása. A pár mint hasonló nemüből kettőt jelentő szó helyett a régiek gyakran *boko:* szót használtak. L. BOKOR, fn.

PARA, fn. tt. *pará-t*. 1) Igen vastag taplós héju tölgyfa, mely a németben ‚Pantoffelbaum' máskép „Gorkbaum" név alatt ismeretes, parafa, paratölgy. L. PARAFA. 2) A Tájszótár és Szabó D. szerént a hálón lebegő könnyű fa, mely annak egyik oldalát a víz színén föntartja, a mely t. i. a parafa héjából készült. 3) Néhutt halszárny, uszószárny.

PÁRA, (pár-a) fn. tt. *párá-t*. Általán, a testekből melegség által kifejlődött, finom, rugalmas erejű nedvesség; gőz, mely az által válik láthatóvá, hogy a hűsebb levegőben igen apró cseppekké alakúl. Különösen, az állati tüdőből lélekzés által kinyomuló levegő, lehelet. „Bestyie áruló, míg az párát benned érzem, adik (addig) mind gyeterlek." Levél 1558-ból (Szalay Ág. 400 m. l.). Az oktalan állatokról és ördögről azt tartja a nép, hogy nincs lelkök, csak párájok, honnan népnyelven jelenti magát az oktalan állatot is. *Szegény pára! Ne kínozd a nyomorult párát. Kiadta páráját*, azaz megdöglött. Gúnyosan vagy feddőleg mondják emberről is. *Hamis pára, gonosz pára.* Eredetre nézve nem egyéb, mint a *pár* (2) szónak megtoldott módosítása, s azon szók osztályába tartozik, melyekben a *par, por, per, pör* gyök melegre, tűzre vonatkozik. V. ö. PÁR, (2).

PARABAGOLY, (para-bagoly) ösz. fn. A bagolynemü madarak legkisebb faja, piri v. parányi kis bagoly.

PARABUTY, falu Bács m.; helyr. *Parabuty-ra, —on, —ról.*

PARACSKÓ, fn. tt. *paracskó-t*. Szaglározva lótófutó vadászeb. Alapértelménél fogva azon szók osztályába sorozhatjuk, melyek egyik *par* gyöktől erednek, és közös mozgást jelentenek. Szóképzési hasonlat szerint igenévnek látszik, az elavult *parasg* (mintegy forosg) gyakorlatos igétől, melyből *parasgó, paracskó*, azaz, körülfutkosó fejlett ki, mint *csacsogó, csacskó csacska, csuszogó csuszkó, szotyogó szotyka, szajogó (zajogó) szajkó*, stb. Rokon hozzá a tájdivatos *baracskál*, azaz görbe utakon csavarog, és *barkácsol*, szüntelen ide-oda mozogva foglalatoskodik, sürögforog.

PARÁCZ, falu Temes m.; helyr. *Parácz-ra, —on, —ról.*

PARÁD, falu Heves m.; helyr. *Parád-ra, —on, —ról.*

PARÁDÉ, fn. tt. *parádé-t*. Közszemlére, mutogatásra, fitogtatásra számított díszállapot, különösen öltözékben, bútorzatban kitüntetett fényüzés. *Parádét üzni. Parádéra, parádéból czifrán öltözködni. Parádéra való fogatok, paripák.* Katonai nyelven, midőn a hadsereg legdíszesebb öltözetben, és fegyverkezetben bizonyos innepélyre, tisztelgésre, szemlére stb. öszvegyül. Bakáink nyelvén az *őrszemle* a fele német fele franczia *Wachtparade* után: *vakparádé*. Közelebbről franczia eredetű szó; a franczia *parade*, név, valamint a *parer* ige pedig a latin *parare*, illetőleg a latin *paratus* szóval hozatik összeköttetésbe. (A. Régnier).

PARADÉROZ, (a német ‚paradiren' után) l. PARÁDÉZ.

PARÁDÉS, (parádé-s) mn. tt. *paradés-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Parádéra készített, parádéban használtatni szokott. *Parádés öltözet. Parádés ló. Parádés hintó.*

PARÁDÉZ, (parádé-z) önh. m. *parádéztam, —tál, —ott*. Parádét űz, különös díszkészületben, fényüzéssel mutogatja, fitogtatja magát. V. ö. PARÁDÉ.

PARADICS, fn. tt. *paradicsot*; PARADICSALMA, PARADICSMAG stb. L. PARADICSOM; PARADICSOMALMA, PARADICSOMMAG.

PARADICSOM, (1), fn. tt. *paradicsom-ot*, harm. szr. —*a*, v. —*ja*. Tulajdonkép az első emberpár lakhelye, melyet Mózes a Teremtés első könyvében mint fölötte kieset ‚éden' név alatt ír le. A régi halottas beszédben többször eléjön, írva: *paradisum*, melyben az *s cs*-nek, és az *u o*-nak olvasandó, mint számos más szónál. „Es mend paradicsomben valou gyimilcsiktől monda neki élnie." Átv. értelemben igen szép vidék, mulatókert, lakhely; továbbá mennyország, mint az üdvözülteknek boldogságos laka. „Bizony mondom neked, ma velem leszesz a para-

dicsomban.“ Káldi, Lukács 23. 43. Általán népünk nyelvén a gyönyörüséges tájnak, és lakhelynek, életmódnak netovábbját jelenti. Közvetlen eredetije a hellen *παράδεισος*, latinosan : *paradisus*, mely azonban szintén a régi perzsa vagy más régi néptől kölcsönöztetett, minthogy a perzsában *paradaészasz*, a szanszkritban *paradésza* jelent idegen és legjobb, legszebb tartományt (fremdes Land und bestes, schönstes Land); a héberben pedig *pardész*, az arabban *firdausz* (többese : *farádísz*) am. kéjkert (Lustgarten). A latin *paradis-us* ‚us‘ végzetéből a magyar nyelvérzés ‚om‘-ot csinált, valamint ‚Aegyptus‘-ból is ‚Egyiptom‘-ot. (Paradics-hon? Egyipt-hon?).

PARADICSOM, (2), puszta Tolna m.; helyr. *Paradicsom-ba, —ban, —ból.*

PARADICSOMALMA, (paradicsom-alma) ösz. fn. 1) Piros, és ízletes almafaj, mely törpe fákon terem, és korán érik. (Mint fának latin neve : Pyrus malus pumila.) 2) l. PARADICSOMCSUCSOR.

PARADICSOMCSUCSOR, (paradicsom-cucsor) ösz. fn. Növényfaj a csucsorok neméből; szára lecsöpült, tövistelen, levelei szárnyasak, levélkéi bevagdaltak, virágfürtöcskéje kétágu, gyökere nem csicsókás, bogyója piros, néha sárga; máskép : *paradicsomalma, szerelemalmája.* (Solanum lycopersicum. L. Némely mások szerént : lycopersicum esculentum).

PARADICSOMI, (paradicsomi) mn. *paradicsomi-t*, tb. *—ak.* Paradicsomot illető, arra vonatkozó, ahhoz tartozó; igen gyönyörű, kellemes, kies. *Paradicsomi boldogság.* V. ö. *Paradicsom.*

PARADICSOMILAG, (paradicsom-i-lag) ih. Igen boldogul, gyönyörüségesen.

PARADICSOMMADÁR, (paradicsom-madár) ösz. fn. Keletindiai igen szép madár, melynek derékteste alig nagyobb, mint a seregélyé, tollazata gyönyörüséges szinezetű, s farka aránylag igen hosszú. Kitömve a természetiek gyüjteményének egyik kitünő ékessége. (Paradisea. L.)

PARADICSOMMAG, (paradicsom-mag) ösz. fn. Borsszemhez hasonló alakú fűszermag, mely Madagaskárban és Guineában tenyésző bizonyos növényen terem. (Cardamomum minus, grana paradisi).

PARADUGASZ v. —DUGÓ, (para-dugasz, v. dugó) ösz. fn. Könnyű, rugalmas parafahéjból való dugasz, milyennel a palaczkokat szokás bedugni. V. ö. PARAFA.

PÁRÁDZIK, (pár-a-ad-oz-ik) k. m. *párádz-tam* v. *—ottam, —tál, —ottál, —ott;* htn. *—ni*, v. *—ani;* par. *párádzzál.* L. PÁRÁZIK.

PARAFA, (para-fa) ösz. fn. Déli Európában tenyésző tölgyfaj, mely örökzöld, a közönséges tölgyfához hasonló vastagságu, s megehető makkokat terem. Kérge taplószerüleg puha, könnyü, és rugalmas, melyet minden nyolczadik vagy tizedik évben le szoktak hántani, s különféle czélra, különösen dugaszoknak használni. (Quercus suber. L.).

PARAG, l. PARLAG.

PARAGA, falu Bács m.; helyr. *Paragá-ra, —n, —ról.*

PARAGÖMB, (para-gömb) ösz. fn. A hajósoknál sürü madzagfonat, melyben belül parafa van, s a para ruganyosságánál fogva ütődések mérséklésére igen alkalmas, ezért két hajó közé, különösen midőn egyik a másikhoz köt ki, igen előnyösen alkalmaztatik.

PARÁHOL, áth. m. *parához-t.* Id. Mándy Péter szerént am. langyosan (valami langyossal?) locsol; talán ‚pára‘ szótól.

PARAJ, (par-aj) fn. tt. *paraj-t*, tb. *—ok.* harm. szr. *—a.* 1) Széles ért. holmi dudva-, gyom-, burjánféle növény, kivált mely a kertekben v. ugarokon tenyészik. *Disznóparaj, östörparaj.* stb. 2) Szorosb ért. a kétlakiak seregébe és négyhímesek rendébe tartozó növénynem; hímvirágának csészéje öt hasábu; bokrétája nincs; hímszálai a csészénél hosszabbak; anyavirágának csészéje négyfogu; bokrétája nincs, anyaszála négy; magva egy a megkeményült csészében. (Spinacia). Máskép : *paré, paréj.* Legismeretesebb faja az eledelül használt *kerti paraj* (sp. oleracea), köznyelven : *spinát* v. *spenát.* A régiek általán *paraj-*, vagy *paréj*-nak hivták. „Husvét napján szentelt borjuhús zúzával (susaval), paréj orjjal, lúdfi, vadhús, tejes étek. Vacsorára szentelt sült, paréj, vadhús, tikfi (csibe) éles lével, tejesétek.“ Egy 1547-ben kelt levél borítékán. (Szalay Ág. 400 m. l.). Ugyanitt meg van különböztetve a spináttól. „Ebédre szentelt parétjt szalonnával, vadhúst, tejes étek, tehénhús, kappan spináttal. *Sokszor főzheted a parajt, még sem lesz jó ízü.* (Km.). Köznyelven még az *eper paraj* v. *paré*, am. a fejes mangolt (blitum capitatum), *disznóparaj* v. *disznóparé* am. gyom amaránt (amaranthus hybridus), *östör* v. *esterparaj* am. a fejér libatopp (chenopodium album); *piriparé* Kalocsa tájékán am. szegfü; és *német paré* v. *laboda paré* v. *ízetlen fü* am. a kerti maglapél (atriplex hortensis). Hangelemre és értelemre legközelebb rokonai a *perje, bervény, porczfü, burján,* mint buján tenyésző növények. Gyöke : *par*, melyből *é* v. *éj, aj* képzővel lett *paré, paréj, paraj,* mint *taré, taréj, taraj, gané, ganéj, ganaj, karé, karéj, karaj* s némely mások.

PARAJCSIMASZ, v. CSIMAZ, (paraj-csimasz, v. csimaz) ösz. fn. A kerti parajon éldegélő csimaszféle féreg.

PARAJD, erd. falu Udvarhely sz. helyr. *Parajd-ra, —on, —ról.*

PARAJLIBATOPP, (paraj-liba-topp) ösz. fn. Növényfaj a libatoppok neméből; levelei háromszögük, nyilformák, épélük, alul lisztesek; szár- és ághegyein füzérbugái leveletlenek; máskép köznyelven: *kenőfü, vad spenát.* (Chenopodium bonus Henricus).

PARAJLÓROM, (paraj-lórom) ösz. fn. A lóromok neme alá tartozó növényfaj; szirmai épélük, csak egyik púpos; levelei tojásdad láncsásak. (Rumex patientia).

PARAJOS, (par-aj-os) mn. tt. *parajos-t*, v. *—at*, tb. *—ak*. Parajt termő; parajjal ellepett (pl. föld, kert); parajjal készített (pl. étel).

PARAJPILLE, (paraj-pille) ösz. fn. Az éji pilléknek egy faja, mely tojásait a zöldségek, nevezetesen parajok leveleire rakja. (Phalaera oleracea).

PARAJTIPOLY, (paraj-tipoly) ösz. fn. Tipolyféle féreg, mely a kerti vetemények, zöldségek, parajok gyökerein rágódik. (Tipula oleracea).

PÁRÁL, (pár-a-al) áth. m. *párál-t*. Valamely testet páranemü finom nedvvel, gőzzel általjárat, puhít, megfőz. *Párálni a káposztát, riskását, az eltenni való befőzött gyümölcsöt. Eczettel párálni a burogatni való ruhát.* V. ö. PÁRA.

PÁRÁLÁS, (pár-a-al-ás) fn. tt. *párálás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, midőn párálnak valamit. V. ö. PÁRÁL.

PÁRÁLLIK, (pár-a-al-al-ik) k. m. *páráll-ott*, htn. *—ani*. 1) Bizonyos hőség, tüz miatt folytonosan fejlik belőle a pára. *Párállanak a hévvizek. Párállik a főtt eledel.* 2) A pára általjárja, a párában megpuhúl, megföl, megpörkölődik. V. ö. PÁRA.

PARANCS, fn. tt. *parancs-ot*, harm. szr. *—a*. Valamely felsőbbnek, vagy hatalmasabbnak akaratnyilvánítása, szóval, vagy írásban, mely által kijelenti, hogy az illető alárendelt személy valamit tenni köteles. *Isteni, anyaszentegyházi, fejedelmi, atyai, úri parancs. Parancsot adni, osztani, bocsátani. Parancsot kapni, teljesíteni, megtartani, megvetni.* Mennyiben a parancs bizonyos ténynek végrehajtására vonatkozik, ellentéte : *tilalom*, egyébiránt széles ért. ez is a parancs alatt foglaltatik, p. ezen természettörvényi s isteni tilalmak : *ne ölj, ne orozz.* A régibb törvénykezési nyelvben a parancsnak sok nemei valának : *átküldő, birórendelő, elhalasztó, siettető, lezárló, semmisítő, végrehajtó* stb. parancs. Tájdivatos kiejtéssel, különösen a székelyeknél : *poroncs*. E szó gyöke *par*, melynek megfelel nyelvünkben az *or* gyök *orom* szóban, V. ö. PAR gyök (3). A héberben is פָּרַע, és az arabban *fara'a*, am. in summo fuit; imperium capessivit, imperavit. Legközelebbről rokon vele a persa *parm-uden*, v. *ferm-uden* (parancsolni) honnan *parman*, *ferman* am. parancs, továbbá : *paráne* szintén am. parancs. A szlávban eljön : *poruka*, parancs s *porucsivati* am. parancsolni; ez elemezve kézmutatásra vonatkozik, mintha a parancsoló felsőség kézzel intene, hogy valamit tenni kell. Egyébiránt a *par* gyök szintén meg van a latin öszvetett *imperat* igében, melyet „Fabri Thesaurus"-a a *paro* igétől származtat. A szanszkritban *parvan* am. emelkedés, hegy (orom). A *par* gyökből *parancs* úgy fejlődött ki, mint a *var, gör, rip, rap, gub* gyökökből a *varancs, göröncs, ripancs, rapancs, gubancs.*

PARANCSÁR, (parancs-ár) fn. tt. *parancsár-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. 1) Szélesb ért. felsőségi személy, különösen a hadseregeknél, kinek az illetők engedelmeskedni kötelesek, ki teljes hatalommal intézkedik, parancsnok. 2) Szorosb ért. személy, ki rendkivüli esetekben az illető ország vagy nép fölötti kormányt magához ragadja, vagy megbízásból átveszi, s azt függetlenül, teljes hatalommal, tekintet nélkül a rendes közjogra, saját belátása szerint igazgatja. Ilyenek voltak különösen a régi dictátorok Rómában.

PARANCSLEVÉL, (parancs-levél) ösz. fn. Valamely felsőség, hatalmasság által kibocsátott, és bizonyos személyhez, vagy közönséghez intézett levél, melyben valami parancsoltatik. *Idéző, végrehajtó parancslevél.*

PARANCSNOK, (parancs-nok) fn. tt. *parancsnok-ot*, harm. szr. *—a*. Katonai főnök, ki bizonyos sereget, csapatot kellő hatalommal vezényel; vagy valamely helyőrségnek főnöke. *Elővéd, utóvéd parancsnoka, szárnyparancsnok. Vár-, térparancsnok.* (Commandant).

PARANCSNOKI, (parancs-nok-i) mn. tt. *parancsnoki-t*, tb. *—ak*. Parancsnokot illető, arra vonatkozó, attól eredő. *Parancsnoki hatalom, rendelet.*

PARANCSNOKSÁG, (parancs-nok-ság) fn. tt. *parancsnokság-ot*. Parancsnoki hivatal, méltóság. Parancsnokok együttvéve.

PARANCSOL, (parancs-ol) önh. és áth. m. *parancsol-t*. Mint fölebbvaló, vagy hatalmasabb, a nálánál alantabbvalónak, vagy gyöngébbnek erélyesen meghagyja, kötelezőleg kijelenti, hogy valamit cselekedjék. *Az úr parancsol, a szolga szót fogad. Annak parancsolj, kinek enni adsz.* (Km.). *Otthonn parancsolj.* (Km.). *Nem parancsol nekem senki*, azaz : független, szabad vagyok. *Mit parancsol nagyságod? Azt parancsolom, hogy . . .*

„Én vagyok a kunsági fi,
Nem parancsol nekem senki."
Népdal.

Igekötőkkel : *beparancsolni az utczán futkosó gyermekeket. A szemtelen tolakodót kiparancsolni a házból. Megparancsolni az ebédet. Ráparancsolni valakire. Összeparancsolni a falu lakosait. Visszaparancsolni a munkásokat.*

PARANCSOLÁS, (parancs-ol-ás) fn. tt. *parancsolás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Felsőségnek vagy nagyobb hatalomnak gyakorlása, melynél fogva parancsokat osztogat valaki. *Igen megszokta a parancsolást.*

PARANCSOLAT, (parancs-ol-at) fn. tt. *parancsolat-ot*, harm. szr. *—a*, v. *—ja*. Élőszóval kijelentett vagy írásba foglalt nyilatkozat, melynek tartalmát bizonyos parancs teszi. Tudniillik szabatosan véve a *parancs* inkább általános, elvont értelmü akarat, a *parancsolat* pedig inkább különösen meghatározott jelentésü kifejezése az akaratnak, vagyis az, amit megparancsoltak. *Isteni tíz parancsolat. Anyaszentegyház öt parancsolatja. Meghallgatni, elolvasni a parancsolatot.* „Kegyelmedet kérem megbocsásson, de mi szolgák lévén a dologban parancsolat hordoz bennünket." Gr. Eszterházy M. nádor 1644-ben Rá-

kóczi György, erd. fejedelemhez. *Úgy megy a dolog, mint a parancsolat*, azaz : kellő rendben, pontosan, halasztás nélkül.

„Estve jött a parancsolat,
Violaszín pecsét alatt.“
Csokonai.

V. ö. PARANCS.

PARANCSOLDOGÁL, (parancs-ol-d-og-ál) áth. m. *parancsoldogál-t*. L. PARANCSOLGAT.

PARANCSOLGAT, (parancs-ol-og-at) áth. m. *parancsolgat-tam, —tál, —ott;* par. *parancsolgass*. Többször vagy folyvást parancsol.

PARANCSOLGATÁS, (parancs-ol-og-at-ás) fn. tt. *parancsolgatás-t*, tb. *—ok*. Cselekvés, midőn valaki parancsolgat.

PARANCSOLÓ, (parancs-ol-ó) mn. tt. *parancsoló-t*. Aki parancsol vagy ami által parancsolnak. *Parancsoló tiszt. Parancsoló hangon, parancsoló szóval jelenteni ki akaratát. Sok a parancsoló, kevés a szófogadó.* (Km.).

PARANCSOLÓLAG, (parancs-ol-ó-lag) ih. Úgy, mint aki parancsolni szokott, erélyes, kötelező hangon s akarattal.

PARANCSOLÓMÓD, (parancsoló-mód) ösz. fn. Nyelvtani ért. az igeragozás azon módja, mely az illető cselekvés, szenvedés vagy állapot szükségességét fejezi ki, mely határozottan meghagyja, rendeli, akarja, hogy valami történjék, legyen. Nyelvünkben a parancsolómód rendes képzője *j*, pl. *dobj, adj, döfj, rúgj, hagyj, lökj, ülj, tömj, unj, tépj, türj, hivj;* kivétetnek az *s, sz, z* végzetü igék, melyekben a véghanghoz hasonúl, pl. *keres-s, vesz-sz, irgalmaz-z, néz-z, üz-z;* régente ezekben is épen maradt a *j*, pl. *irgalmazj, néz-j* sőt a *j* után *h* is találtatik : *irgalmaz-jh, néz-jh*. Sajátlag képeztetnek a *tégy, végy, légy, higy, vigy*, s némely mások ; továbbá a *t* végzetüek : mint, *ronts, bonts, taníts*, melyeknek néha gyökhangjaik is *s*-re alakulnak által, pl. *fuss, lóss, üss, nevess* stb., sőt a régieknél a *t* és *j* v. *s* is elhagyatott, és csak *h* képző használtatott, pl. *szabadóh* = szabadóts, azaz : szabadíts (Jordánszky-codex), fényesséh meg = fényesséts v. fényesíts meg, feszéhed meg = feszétsed v. feszitsed (Tatrosi codex), *feszéhed* = feszétsed v. feszitsed, *szabadóhad* = szabadótsad v. szabadítsad (Régi magyar passio stb.); mi abból fejthető meg, hogy eredetileg a parancsoló képzője nem csupán *j* hanem *jh* volt, mit számtalan példák bizonyítnak, pl. *akarjh, járjh, irgalmazjh* stb. L. — J. (2), a parancsolómód képzője.

PARANCS-ŐR, (parancs-őr) ösz. fn. A katonai parancsnoknál szolgálatot tevő altiszt vagy közlegény, kinek mindig készen kell lennie, hogy főnökének parancsait, rendeleteit teljesítse. (Ordonnanz).

PARANCSSZÓ, (parancs-szó) ösz. fn. 1) Széles ért. minden szó vagy mondat, mely által a felsőbb állásu vagy hatalmasabb személy parancsot ad, osztogat. 2) Hadi műszó vagy mondat, különféle fordulatok, mozdulatok, működések gyakorlatára buzdító, igazító, pl. *Indulj! Állj! Jobbra nézz! Balra nézz!* stb. máskép : *vezényszó*.

PARANCSÚR, (parancs-úr) ösz. fn. L. PARANCSÁR.

PARANCSVIVŐ, (parancs-vivő) ösz. fn. Katonai parancsnok szolgálatában levő altiszt vagy közlegény, ki főnökének parancsát az illetőkhöz eljuttatja ; máskép : *parancsőr*.

PARÁNY, (por-ány) fn. tt. *parány-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a* v. *—ja*. Általán a maga nemében igen piczi test, honnan *parányi*, am. igen piczi. Bölcsészeti ért. a hellen-latin *atomus* (= oszthatlan) szónak felel meg, s oly kicsi testet jelent, melyet kisebb részekre felosztani nem lehet. Tájdivatosan ejtve : *porány*, honnan : *porányi;* s valószinű, hogy gyöke egy az apró testecskét jelentő *por* szóval, honnan *izzé porrá* zúzni valamit, am. legapróbb részecskékre, s *porczika*, am. legkisebb ízecske, tagocska ; kicsinyítve *pirinyó, piri*, melyből : *pirinkel a hó*, am. igen aprón esik ; ide tartozik a *permet*, apró csöppü eső vagy harmat, *permetezik*, apró csöppekben esik. Hangi és fogalmi rokonságban van vele legközelebb a mongol *paramanosz* (Atome) szanszkritul : *paramanu* (Schmidt. Mongolisch-Deutsch-Russisches Wörterbuch) ; továbbá a persa-török *pare* v. *para*, melynek jelentése : darab, rész ; továbbá : kis pénz neme ; az arab *farasza*, eldarabolt, héber פָּרַץ széttört ; a latin *parvus, pars, parum*, sőt a magyar *apró*-ban is, *apr*, úgy látszik, némileg át van vetve, és ‚apró‘ eredetileg = *poró* = *paró*, innen *parányi* és *aprányi* rokon értelmüek ; s a székelyeknél *porongy*, am. inaska, szolgácska, azaz : *apród*. V. ö. PORONTY, PEREPUTTY.

PARÁNYI, (por-a-nyi) mn. tt. *parányi-t*, tb. *—ak*. A maga nemében igen kicsiny, akkora, mint egy parány, mint a porszem. A kicsinyítés vagy kicsinylés felső fokát fejezi ki, melynek némi módosulata tájszólásokban a tulzólag kicsinyítő *pirinyó, pirindike, pirinkó* v. *piránkó, pirányi*, s hangáttétellel *pindirkó, pindurka, piczurka. Parányi gyönyörüség, sereges jaj*. (Km.). E szónak, ha azt a köz kiejtés után elemezzük, közvetlen törzsöke *para* (= *paro, poró*), melyhez a mértéket jelentő *nyi* járulván megnyujtva lett, *parányi*, mint *anya anyányi, morzsa morzsányi, serke serkényi* stb. — Egyébiránt tudnivaló, hogy, valamint más nagyító és kicsinyítő szók, a parányi is gyakran csak képes kifejezésül és tulzólag használtatik, pl. parányi kis gyerek. Ilyenek : *morzsányi, csipetnyi, körömnyi, mákszemnyi* stb.

PARÁNYISÁG, (por-a-nyi-ság) fn. tt. *parányiság-ot*, harm. szr. *—a*. Kicsiség, a legcsekélyeb mértékben véve. Átv. ért. szerényen szólva : *parányiságom*, am. csekély személyem.

PARÁNYTAN, (parány-tan) ösz. fn. 1) Némely kivált régibb világbölcsészek azon tana, mely szerint a világ mindensége eloszthatatlan picziségü testrészecskékből állott össze. 2) A vegytanban a testeknek gondolatban képzelt legkisebb részecskéje. V. ö. PARÁNY.

PARÁNYVÉDŐ, (parány-védő) ösz. fn. Oly világbölcsész, kinek véleménye szerint a világ mindensége parányokból keletkezett. V. ö. PARÁNY.

PARAPÁCS, (para-pács) mn. tt. *parapács-ot.* A székelyeknél divatos szó, am. sokat és szaporán beszélő, daráló, tereferélő, tereturáló; máskép: *parapáty.* Hangutánzónak látszik, s első része *per* szóval rokonnak; mintha *perepács*, v. *perepacs* volna, olyan formán mint *szeleburdi* azaz szeleverdi.

PARAPÁTY, l. PARAPÁCS.

PARÁS, (1), (para-as) mn. tt. *parás-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Paraféle fadarabkákkal ellátott, fölszerelt. *Parás gyalom.* V. ö. PARA, 2).

PARÁS, (2), l. PARÁZS.

PÁRÁS, (pár-a-as) mn. tt. *párás-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Miből páraféle gőz fejlődik ki, mit a pára általjárt. *Párás hévíz, fris ganaj. Párás étel, szoba.* Népies felfogás szerint: *párás állat*, am. oktalan állat, melynek a nép hiedelme szerént nincs lelke, csak párája.

PÁRÁSAN, (pár-a-as-an) ih. Párás minőségben vagy állapotban.

PARASINA, fn. tt. *parasiná-t.* Gyermeket fenyítő vesszö. Székely szó. Homályos eredetü; talán am. *porosina*, v. *porozina*, amivel kiporoznak valamit, mert mondják: *kiporolták a hátát*, azaz megverték.

PARASINÁL, (parasina-al) áth. m. *parasinál-t.* Vesszővel megver.

PARASZKAFÖLD, puszta Turócz m.; helyr. *föld-re*, —*ön*, —*ről.*

PARASZNYA, faluk Borsod és Szatmár m.; helyr. *Parasznyá-ra*, —*n*, —*ról.*

PARASZT, fn. tt. —*ot*, harm. szr. —*ja.* 1) Szoros ért. a legújabb korszakig, jobbágytelket biró, s földmíveléssel foglalkodó, nem nemes származásu mezei lakos. (A nemesek, habár jobbágyok voltak is, a paraszt nevezet alá nem foglaltattak, sőt a nemest parasztnak nevezni becstelenítés lett volna). Innen a *nemes jobbágy*, és *paraszt jobbágy* nevezetek is. Gyöngédebb kifejezéssel másképen: *földmives, földmivelő, szántóvető*, vagy *parasztember;* némi panaszképen: *húzóvonó szegény ember. Ha paraszt nem volna, kenyerünk se volna.* (Km.). Régi időben a nemes ember katona volt, s a szolgák mivelték a földet. Túl a Dunán némely megyékben *pógár* (=polgár) v. *pógárember.* A királyi városok, és szabadalmas mezővárosok azon polgárai, és lakosai, kik földmivelésből élnek, néhutt, pl. Győrött, *szekeresgazdák*-nak, a szőlőmivesek pedig, pl. Esztergomban, Fehérvárott *kapások*-nak nevezik magukat, s a paraszt név rájok nézve megvető, és sértő. *Egészhelyes, félhelyes-paraszt. Hat ökrös paraszt. Neki düleszkedik, mint az egészhelyes paraszt.* (Km.) *Búslakodik mint a kereke tört paraszt.* (Km.) *Esik eső a haraszton, nem kapok én a paraszton.* (Népd.) 2) Szélesb ért. közrendü személy, akár nemes, akár nem nemes, ki földmivelési munkával keresi kenyerét; s ez, mint alább kitünik, eredeti értelme is. 3) Minthogy a parasztok osztályához tartozók rendesen kevesebbé müveltek, mint kivált az előbbkelő nemesség, és polgárság: innen a paraszt, mint melléknév, jelent müveletlent, durvát, nyerset, gorombát, butát. *Otromba paraszt; parasztnál parasztabb. Ne légy oly paraszt. Oh te paraszt!* Így a Nádor-codexben is am. tudatlan, járatlan. A molnároknál: *parasztra őrleni*, am. szita nélkül, gorombán, korpástúl. Néhutt, nevezetesen Gyöngyös körül Hevesben, jelent együgyüen szelidet, bárgyút, butácskát. Ez értelemben rokon hozzá a tót *szprosztí, szproszták.* A varrásban parasztnak nevezik az illető ruhának hímezetlenül hagyott részét. *A ruhának, kendőnek hímese, parasztja.* Mig a nemesség előjogokkal maga bírt, akkori szójárás szerént mindenki paraszt volt, aki nem nemes. A katonák dévajkodó nyelvén *paraszt ruha*, mely nem díszruha, vagyis közönséges polgári öltözet. 4) Némely régieknél, pl. a Debreczeni Legendáskönyvben, az egyházi személynek ellentéte, laicus: „Akár parasztok, akár egyháziak legyenek.“ „E^{h} szent Szilvester pápa szerzé hogy parasztembörnek egyházi népön hatalma ne legyön.“ A Carthausi névtelen Legendáiban: „Es belhivatá az egyházi fejedelmeket, es kik akkoron jelen valának, paraszt urakat.“ „Azt hallván kedég az sok népek mind egyházi népek, mind parasztok, oda futamának csodára, mi dolog volna?“ stb. 5) Végül jelent olyasmit, mi a parasztoknál divatozó szokásokra, munkákra, stb. vonatkozik, pl. *paraszt példa, paraszt mulatság, lakodalom, paraszt mesterségek, munkák, eszközök, paraszt szekér*, stb. Ez értelemben rendesen összetéve írjuk: *parasztdal, parasztt áncz, parasztgazdaság, parasztház.*

A ‚paraszt‘ máskép: *pór*, mely utóbbi egy a német *Bauer* szóval; így hivják különösen túl a Dunán a hansági, németül *Heidbauer* nevü, horvát és német parasztokat. Mennyiben a paraszt földmivelőt jelent, gyökre egyezik vele *parlag. Par* gyökkel pedig, a héber בָּר (campus), arab *berr* (ugyanaz); arab-török *baur* v. *bür* (Brachacker); persa *barz* földmivelés; továbbá: a tatár nyelvekben *föld* értelemben eléforduló *er, jer, jir, szirr* stb. (Adelung. Mithridates); ide tartozónak tekintethetik a latin: *arvum* s görög ἄρα, ἄρουρα is. Eredetileg tehát am. *paraszt* földdel bánó, földmivelő, s e nevezetben elemeinél fogva semmi becstelenítő nem foglaltatik. Beregszászi után figyelmet érdemlőnek látszik még a persa *parasztidan* v. *pereszt-iden*, mely 1) am. imádni; 2) szolgálni; innen *parasztár* v. *peresztár*, 1) imádó; 2) szolga. Azonban úgy véljük, hogy ezen szónak, habár hangokban egyezik is, semmi összefüggése nincs a magyar ‚paraszt‘ szóval, úgy hogy Vullersben épen maga a ‚paraszt‘ szó is eléjön ‚imádó‘ értelemben; pl. *átes paraszt* tüzimádó; talán ‚párszа‘ névtől, mely am. jámbor; szerzetes; koldulás.

PARASZTASSZONY, (paraszt-asszony) ösz. fn. 1) Parasztember felesége. 2) Paraszt nő.

PARASZTBÉRÉS, (paraszt-bérés) ösz. fn. Parasztnál szolgáló, vagy paraszt munkát tevő béres. Különböztetésül az *uraságí* bérestől.

PARASZTBIRÓ, (paraszt-biró) ösz. fn. Parasztokból álló helységnek birája, ki maga is paraszt.

PARASZTBIRTOK, (paraszt-birtok) ösz. fn. Kisebbszerü birtok, mely paraszt ember kezében van. Szoros értelemben am. parasztteleK.

PARASZTDAL, (paraszt-dal) ösz. fn. A népdalnak alsóbb neme, melynek tárgya szorosan a mezei vagy paraszt életre, gondolkozási, és érzési módra vonatkozik, pl.

„Szeretnék szántani,
Hat ökröt hajtani,
Ha a rózsám jönne
Az ekét tartani."

„Arass szivem, arass,
Megadom a garast.
Nem kell nekem garas,
Csak te velem arass."

„Ha kel az ég szép hajnala,
Kezemben az eke szarva,
Ekém előtt négy tulok jár,
Csákó, Szilaj, Gyöngyös, Bogár,
Jézus segélj! hajh!"

PARASZTÉLELÉM, (paraszt-élelem) ösz. fn. Durvábbféle vastag eledelek, milyekkel a parasztok élni szoktak.

PARASZTÉLET, (paraszt-élet) ösz. fn. Élet neme, milyet a parasztok viselnek, saját kifejezésök szerint: *húzóvonó élet*, sanyarú, nehéz munkával járó élet.

PARASZTEMBÉR, (paraszt-ember) ösz. fn. Valamivel gyöngédebb, kíméletesb kifejezés, mint az egyszerü *paraszt*, mely a müveletlenség, durvaság eszméjét is felkölti elménkben. Dunán túl több vármegyében *pógár* v. *pógárember*. Régi nyomott állapotukra vonatkozva *szegény emberek*-nek is nevezik magukat. „Nincs boldogtalanabb a paraszt embernél, ki nyomorúsága nagyobb a tengernél." (Régi panaszdal.)

PARASZTGAZDA, (paraszt-gazda) ösz. fn. Telekkel biró, földmivelést üző parasztember.

PARASZTGAZDASÁG, (paraszt-gazdaság) ösz. fn. Mezei gazdaság, melyet a földmivelő parasztok üznek; különösen, régies, egyszerü, gépek nélküli, nem rendszeres gazdaság, különböztetésül, az okszerü, müvelt, tudományos, kellő szerekkel müködő gazdaságtól.

PARASZTGŐG, (paraszt-gőg) ösz. fn. Durva hányivetiségü, müveletlen lélekre mutató gőg.

PARASZTHÁBORÚ, (paraszt-háboru) ösz. fn. Az illető urak, és felsőség ellen fellázadt parasztok háborúja, milyen volt nálunk a 16-ik század elején a Dózsa György által vezérlett, és kegyetlenkedett parasztoké, vagy Németországban azoké, kiket Münzer vezénylett.

PARASZTHÁZ, (paraszt-ház) ösz. fn. Egyszerüen épített, alacson, kisszerü ház, milyekben rendesen a parasztok laknak. *Náddal, zsuppal födött, kis ablaku parasztház.*

PARASZTI, (paraszt-i) mn. tt. *paraszti-t*, tb. —*ak*. Parasztot illető; parasztho illő; parasztnál szokásos.

PARASZTÍT, (paraszt-ít) áth. m. *parasztít-ott*, par. —*s*, htn. —*ni*, v. —*ani*. Olyan erkölcsüvé tesz valakit, milyenek a parasztok szoktak lenni, azaz, nyerssé, müveletlenné. Tájszokásilag, jámborrá, szelíddé tesz. V. ö. PARASZT.

PARASZTJOBBÁGY, (paraszt-jobbágy) ösz. fn. A régi hübéri rendszerben földmivelő, ki bizonyos uraságnak jobbágya volt. V. ö. JOBBÁGY.

PARASZTKENYÉR, (paraszt-kenyér) ösz. fn. Szoros ért. oly kenyér, milyennel a parasztok szoktak élni, pl. rozs-, árpakenyér. Szélesb. ért. erősebb, durvább táplálék, vagy, paraszt életmód. *Parasztkenyéren lenni, élni.*

PARASZTKOCSI, (paraszt-kocsi) ösz. fn. Létrás oldalu kocsi, milyet a parasztok használnak, mely vidékek szerint különféle alaku, nagyságu, pl. görbe oldalu, egyenes oldalu, deszkaoldalu, kasos, saraglyás stb. kocsi.

PARASZTKODIK, (paraszt-kod-ik) k. m. *parasztkod-tam*, —*tál*, —*ott*. Paraszt, földmivelő munkákkal foglalkodik, mint földmivelő keresi kenyerét.

PARASZTKUNYHÓ, (paraszt-kunyhó) ösz. fn. Alacson, szük, inkább kunyhóhoz, mint házhoz hasonló paraszt lak, különösen a helységek azon részeiben, melyeket gúnyosan *gyurgyalag*-nak, *burgundiák*-nak hívnak, hol a zsellérek szoktak lakni.

PARASZTLEÁNY, (paraszt-leány) ösz. fn. Paraszt szüléktől származott, s paraszt életmódra nevelt leány.

PARASZTLEGÉNY, (paraszt-legény) ösz. fn. Nőtelen fiatal paraszt suhancz.

PARASZTLÓ, (paraszt-ló) ösz. fn. Paraszt munkákra, földmivelés körül használt, nem nemesített, kisebb fajtáju lovak, milyeket a parasztok tenyésztenek, különböztetésül a nemesebb faju úri lovaktól.

PARASZTMAJOR, (paraszt-major) ösz. fn. Major, mely parasztember birtoka, s melyben parasztgazdaságot visznek.

PARASZTMUNKA, (paraszt-munka) ösz. fn. Mindenféle munka, melyet a parasztok, mint olyanok, visznek véghez, pl. szántás, vetés, aratás, nyomtatás, csépelés, ganajozás, stb.

PARASZTNÉ, (paraszt-né) ösz. fn. Parasztember felesége. Különbözik: *parasztnő*.

PARASZTNÉP, (paraszt-nép) ösz. fn. Parasztokból álló nép. *Falukon lakó, földmiveléssel foglalkodó parasztnép.* Különböznek tőle: *nemesnép, úri nép, városi nép.*

PARASZTNŐ, (paraszt-nő) ösz. fn. Nőszemély, ki parasztházból való s paraszt életmóddal foglalkodik.

PARASZTNYELV, (paraszt-nyelv) ösz. fn. Beszédmód, melyet a parasztnép szokott használni. Nálunk magyaroknál tulajdonképeni parasztnyelv nincsen, mert a közönséges müveletlen ember nyelve, általában véve, csak az, ami a müveltebbé, úgy hogy a müveltebbek legfölebb a nyelvtani szabályokra ügyelnek jobban, de a kiejtés a népnyelvben inkább csak tájdivatosan különbözik.

PARASZTOS, (paraszt-os) mn. tt. *parasztos-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Parasztok szokására, cselekvésmódjára mutató, vonatkozó; nyers, durva, müveletlen, faragatlan. Ellentétei: urias, udvarias, müvelt, finom. *Parasztos beszéd, magaviselet, életmód.*

PARASZTOSAN, (paraszt-os-an) ih. Parasztok módjára; nyersen, durván. *Parasztosan viselni magát.*

PARASZTOSODIK, (paraszt-os-od-ik) k. m. *parasztosod-tam*, —*tál*, —*ott*. Olyan szokásuvá, magaviseletüvé leszen, milyenek a parasztok; durvúl, nyersesedik, parlagosodik, finomságból, müveltségből kivetkőzik. *Falun egészen elparasztosodott.*

PARASZTOSSÁG, (paraszt-os-ság) fn. tt. *parasztosság-ot*. Parasztos viselet, szokás; durvaság.

PARASZTPÉLDA, (paraszt-példa) ösz. fn. Rövidebben am. paraszt példabeszéd, paraszt mondás. *Amint a parasztpélda tartja*, pl. „Szür vágja a fát, ködmön hozza haza, palást rakja a tüzet, bunda nyugszik mellette“ azaz ki fát vág és hoz, szürben, ködmönben jár; tüzet már véknyabb ruhában (palástban) is rakhatni, aki pedig mellette nyugszik, oly jó melege van, mintha bundában volna (Erdélyi János.)

PARASZTREND, (paraszt-rend) ösz. fn. Parasztokból álló néposztály, különböztetésül a papi, úri, polgári, katonai rendtől.

PARASZTRIPŐ v. —RIPŐK, (paraszt-ripő v. ripők) ösz. fn. Ki a parasztviseletben piperéskedik vagy nyalkálkodik.

PARASZTRUHA, (paraszt-ruha) ösz. fn. Öltözet, milyet a parasztok különféle tájdivat szerint viselnek, pl. szür, juhászbunda, ködmen, guba stb. Katonák nyelvén, minden, úgynevezett polgári ruha, mely nem katonai, nem papi, nem magyar nemzeti öltözet.

PARASZTSÁG, (paraszt-ság) fn. tt. *parasztság-ot*, harm. szr. —*a*. 1) A parasztnépek összvesen véve, a parasztok közönsége. Képzésre olyan mint, nemesség, papság, katonaság, diákság, stb. 2) Paraszt szokás, tulajdonság, nyerseség, durvaság, müveletlenség. *Micsoda parasztság így beszélni? Parasztságából a városban sem tud kivetkőzni.*

PARASZTSIHEDER, (paraszt-siheder) ösz. fn. Felserdült parasztifju, suhancz, suttyó.

PARASZTSZABÁSU, (paraszt-szabásu) ösz. mn. Inkább csak ruházatra vonatkozva am. parasztos.

PARASZTSZEKÉR, (paraszt-szekér) ösz. fn. Hosszú oldalu szekér, melyen nagyobb terheket, pl. szénát, gabonát hordanak. *Négy ökrös, hat ökrös parasztszekér. Vendégoldalakkal, nyomórúddal fölszerelt parasztszekér.*

PARASZTSZOKÁS, (paraszt-szokás) ösz. fn. Mindenféle szokás, mely a parasztok között divatozik, pl. az életmódban, beszédben, tisztelgésekben, lakodalmakban. Továbbá, udvariatlan, nyers, müveletlen szokás.

PARASZTSZOLGA, (paraszt-szolga) ösz. fn. Parasztgazdának férfi cselédje, bérese, ki parasztmunkákat végez.

PARASZTSZOLGÁLÓ, (paraszt-szolgáló) ösz. fn. Parasztházhoz szegődött nőcseléd, vagy, parasztleányból való szolgáló, ha nincs is paraszháznál. *A városi polgároknál sok parasztszolgáló van.*

PARASZTTÁNCZ, (paraszt-táncz) ösz. fn. Táncz, amint azt a parasztok szokták járni, melynek lejtései nem oly finomak ugyan, mint az úri tánczé, de kedélyesebbek, szabadabbak. Ilyenek tájszokások szerint a *mártogató, reszelő, kopogtató, oldaltáncz*, palóczosan: *ódótáncz*, stb.

PARASZTTELEK, (paraszt-telek) ösz. fn. Szoros ért. a régi hübéri rendszerben jobbágytelek. Különböztetésül a nemestelektől.

PARASZTTUSKÓ, (paraszt-tuskó) ösz. fn. Megvető értelemben, faragatlan, durva, otromba magaviseletü ember, finomabb müveltség, udvariasság, uriasság nélkül.

PARASZTUL, (paraszt-ul) ih. Nyers, durva, müveletlen paraszt módja szerint. *Parasztul viselni magát. Parasztul bánni valakivel. Parasztul, és szín nélkül hazud.* Pázmán Kal. 210. l.

PARASZTÚL, (paraszt-úl) önh. m. *parasztúl-t*. Paraszt szokásokat ölt, parasztosodik, durvúl. Átv. tájnyelven, buta, együgyü, szelid természetet ölt.

PARASZTVISELET, (paraszt-viselet) ösz. fn. Saját nemü kelmékből álló, és szabásu öltözék, milyen különböző tájak szerént a parasztoknál divatozik.

PARASZTZENDÜLÉS, (paraszt-zendülés) ösz. fn. Elégületlen parasztok fölkelése az illető uraság vagy felsőség ellen.

PARATÉLY, erd. falu Meggyes sz.; helyr. *Paratély-ba*, —*ban*, —*ból*.

PÁRATLAN, (pár-at-lan) mn. tt. —*t*, tb. —*ok*. 1) A maga nemében egy, minek vagy kinek hasonló mása nincsen. Különösen oly dolgokról mondják, melyek kettesével tesznek bizonyos egészet, pl. páratlan czipő, keztyü, csizma; továbbá oly sokaságról, melynek egyéni számát kettővel elosztani nem lehet, pl. *páratlan számok*: 1, 3, 5, 7.; *páratlan napok* a hónapban pl. 3-dik, 9-dik, 15-dik. 2) Átv. a maga nemében hasonlíthatlanul jeles, kitünő. *A magyar ruha páratlan*, részint mint kitünő, részint mennyiben páratlan számu gombokkal és zsinórzatokkal van diszítve. *Páratlan mü, szorgalom.* Vadászok nyelvén: *páratlan hatos, nyolczas, tízes*, stb. ha a szarvas egyik

tülkén (az agancs egyik törzsén) több ág nőtt ki mint a másikon, akkor a nagyobb számot kettőzik, s az ilyen szarvasról mondják, hogy páratlan hatos stb. Határzónként am. pár nélkül, páratlanul.

PÁRATLANSÁG, (pár-at-lan-ság) fn. tt. *páratlanság-ot*, harm. szr. —*a*. Állapot avagy tulajdonság, midőn valaminek vagy valakinek párja nincs. V. ö. PÁRATLAN.

PÁRATLANUL, (pár-at-lan-ul) ih. Pár nélkül, társ nélkül; jelesül, kitünőleg. V. ö. PÁRATLAN.

PÁRÁZÁS, (pár-a-az-ás) fn. tt. *párázás-t*, tb. —*ok*. Páraféle gőznek kifejlődése.

PÁRÁZAT, (pár-a-az-at) fn. tt. *párázat-ot*, harm. szr. —*a*, v. —*ja*. 1) Párázás elvont értelemben. 2) A kifejlett párának összvege.

PÁRÁZIK, (pár-a-az-ik) k. m. *páráz-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*zál*. Páraféle finom gőz fejlődik ki belőle.

PARÁZNA, (par-áz-na) mn. és fn. tt. *parázná-t*. A Müncheni codexben am. kurva. *És a paráznák* (meretrices) *elől mulnak titeket*. Máté 21. Innen a Bécsi codexben : *paráználkodat* am. kurvával való közösködés (fornicatio); ellenben az adulterium *törvénytörés, törvénytöret*. Szélesb. ért. Molnár A. szerint bujálkodó személy, legyen az férfi vagy nő, akár házasságban, akár azon kivül élő. *Parázna legény, leány, férj, asszony*. Továbbá, ami buja érzelmekre vonatkozik, vagy gerjeszt. *Parázna beszédek, énekek, képek, gondolatok, vágyak*. Tájdivatosan : *porázna*, sőt Dunán túl *perázna* is. Törökül, illetőleg persául : *zempare*, köznépiesen ejtve : *zampara*, az első szónak *zem*, v. *zam*, utóbbra tételével csaknem teljesen egyezik a magyar ‚parázna' szóval; egyébiránt a *zem* úgy látszik a persa *zen* (a könyvekben így is van írva), mely am. asszony, nő, és *bara* Beregszászinál am. buja, vagy pára, Vullersnél a többi közt am. puella quae non est virgo, vagy *párgi* v. *bárgi* szintén Vullersnél am. kurva, kurválkodás; tehát az egész mintegy ‚nővel bujálkodó' volna; eléjön továbbá a törökben *oruszpu* am. kurva; kurafi (Hure; Hurensohn); chaldäai nyelven Beregszászi szerént: *parucz* v. *parucsa* (geil; Hure). Gyökre és értelemre rokonok még hozzá a hellen *πόρνη, πορνεία, πόρνος*, és latin *fornicatio*. A magyar bizonyos állatok nemi közösülését a *forgó* mozgásról nevezte el, pl. *forog* a kutya, *bereg* (fereg) a juh, *görög* a disznó, *üzelkedik* a tehén. E hasonlatnál fogva valószínü, hogy a *parázna* szóban is a nő kerülgetésének alapértelme rejlik, s gyöke *par* v. *por* rokonságban van azon szókkal, melyekben a *par por* forgásra, keringésre, körre vonatkozik; V. ö. PAR. (2). A hellen nyelvben is némely *πορ* gyökü szók gyűrűt, karikát jelentenek, mint : *πόρκης*, és *πόρπη*, továbbá maga a *περί* elüljáró (praepositio), melynek alapjelentése körül (németül : *um*. Rost Görög-német szótára). Mi e szónak alakját illeti, magyar elemzés alapján több oly szóval áll képzői rokonságban, melyek a maguk nemében valami alávalót jelentenek, mint : *vézna, elemezne, rusnya, susnya, satnya, csúnya, tunya, tohonya, gérnye* (görhes) stb. A szláv *prázni* v. *prázdni* csak hangban egyezik vele, mert értelemre am. üres (Jancsovics Szláv-magyar szótára), a magyar „parázna" pedig szlávul : szmilní, (Ugyanott).

PARÁZNÁLKODÁS, (parázna-al-kod-ás) fn. tt. *paráználkodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Szoros ért. kurválkodás. 2) Szélesb ért. a nemi ösztön kielégítésének tiltott gyakorlása, bujálkodás. V. ö. PARÁZNA.

PARÁZNÁLKODAT, (parázna-al-kod-at) fn. tt. *paráználkodat-ot*. A régieknél am. paráználkodás (fornicatio) pl. a Bécsi codexben. V. ö. PARÁZNA.

PARÁZNÁLKODIK, (parázna-al-kod-ik) k. m. *paráználkod-tam*, —*tál*, —*ott*. A nemi ösztön kielégítését tiltott, törvénytelen módon gyakorolja, bujálkodik. Szoros ért. kurva életmódot üz, vagy kurvákkal közösködik. V. ö. PARÁZNA.

PARÁZNASÁG, (parázna-ság) fn. tt. *paráznaság-ot*, harm. szr. —*a*. Bujálkodó cselekedet; női részről : kurvaság; férfi részről : kurvásság, kurafiság. *Erőszakos paráznaság*, midőn a férfi erőszakot követ el valamely nőszemélyen. V. ö. PARÁZNA.

PARÁZNÁUL, (parázna-ul) ih. Parázna módon, buján.

PARÁZNÍT, PARÁZNIT, (parázna-ít) áth. m. *paráznít-ott*, par. —*s*, htn. —*ni*, v. —*ani*. Paráznává, bujálkodóvá tesz. Szeplősít.

PARÁZNÍTÁS, PARÁZNITÁS. (parázna-ít-ás) fn. tt. *paráznítás-t*, tb. —*ok*. Paráznává tevés. Szeplősítés.

PARÁZS, (par-ázs) fn. tt. *parázs-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. tájdivatosan : *parazs*, tt. *parazsat*, tb. *parazsak*. Székelyesen : *parázsa* v. *parézsa* is. 1) Izzó tűztől általégett test, mely egészen tűzzé lett, s már bomladozóban van; máskép : *pártűz, párszén, eleven szén. Parázst tenni a lábas alá. Parázsban sült burgonya, vakarcs, pogácsa*. Innen átv. ért. porhanyó, pl. *parázsföld, parázskő*; de ez értelemben lehet eredetileg *porázs* is, a ‚por' névtől. 2) A székelyeknél és némely tiszai vidékeken a félig főtt borsót, paszulyt, húst, azért-e hogy a parázs féltüzes hamu, vagy mivel a mellett nem föl meg jól semmi, parázsborsónak, paszulynak, húsnak nevezik. A parázsborsó Szabó D. szerént parázson főtt borsó. Parázsborsó az is, mikor ezt megfőzik ugyan, de se meg nem hajalják, se meg nem törik. (Tájszótár).

E szó első értelmében alapfogalom az égés, tüzesség, melegség, s gyöke *par* rokon a *pára, párol* szók gyökéhez. Ugyanezen alapfogalom rejlik a *porzsol, pérzsél, pörzsöl, pérgél, pörgöl, pörköl, pérnye, pörnye* szókban, s általán azon szók osztályába tartozik, melyekben az *ar, er, or, ör, ur*, alaphang tűzre, égésre vonatkozik, milyek az árja és más családu nyelvekben nagy számmal találtatnak. Közelebb rokonok hozzá a szanszkrit *prus* (brennen, flammen), hellen *πρήθειν* (verbrennen), persa *parváz* (fény, világ), *purszúz* (égő), német *braten*, szláv *prázsen* stb. V. ö. PAR (1). A szlávban Dankovszky megkü-

lönbözteti a *prázsen* szót a *prásni* szótól, amazt a *tostus, frixus, geröstet*, (pirított), emezt a *pulverulentus, staubig, locker* (porhanyó) szókkal értelmezvén; egyébiránt e szerző itt is mint számtalan más helyen erőteti a rokonítást, mert *par, pár, pír*, gyökök, mint PAR (1) alatt érintők, rokon és természeti hangot utánzók levén, már ennélfogva más nyelvekben is eléfordúlhatnak, és elé is fordúlnak.

PARÁZSBORSÓ, (parázs-borsó); PARÁZSHÚS, (parázs-hús), l. PARÁZS alatt.

PARÁZSHAMU, (parázs-hamu) ösz. fn. Tüzes hamu, izzó hamu.

PARAZSINA, l. PARASINA.

PARÁZSKENYÉR, (parázs-kenyér) ösz. fn. Sándor István szerént am. parázsban sült kenyér.

PARÁZSODIK, (parázs-od-ik) k. m. *parázsodtam, —tál, —ott.* Parázszsá válik.

PARÁZSOL, (parázs-ol) áth. m. *parázsol-t.* Parázsféle tüzön vagy tüz mellett éget, perzsel, pergel, pörköl, porzsol, porgol valamit. *Kávét parázsolni.* (Szabó D).

PARÁZSTÓRONGY, (parázs-tó-rongy) ösz. fn. Az egylakiak seregéből, s egyhímesek rendéből való növényfaj; gyökerei czérnaszálúk, ágatlanok, lefüggők; szára szétterülő, két-két águ; levelei hármasak és ellenesek, keskeny szálasak, fulánkos fogasak, legörbültek, töredékenyek. (Caulinia fragilis. W.)

PARÁZSTŰZ, (parázs-tűz) ösz. fn. Parázszsá égett test, különböztetésül a lángoló, lobogó tüztől. *A serpenyö alá parázstüzet hidorni.* V. ö. PARÁZS.

PÁRBAJ, (pár-baj) ösz. fn. Máskép: *párviadal*, t. i. két félnek a megsértett, akár valóságos, akár képzelt becsület és jog megtorlása végetti viadala egymás ellen. *Párbajra hívni valakit. Párbajt vívni. Párbajba keveredni.*

PÁRBAJSEGÉD, párbaj-segéd) ösz. fn. A párbajvívó felek egyike és másikának mintegy szemtanúja, illetőleg mérséklője s ha lehetséges, békítője.

PÁRBAJVÍVÓ, (pár-baj-vívó) l. PÁRVÍVÓ.

PÁRBESZÉD, (pár-beszéd) ösz. fn. Két személy között folyó beszéd. *Színpadi párbeszéd.*

PARCSFŰ, (parcs-fű) ösz. fn. A székelyeknél am. másutt barcsfű, v. bárcsakánt (acanthus spinosus).

PÁRDAL, (pár-dal) ösz. fn. Dal, melyet két személy együtt, egyszerre vagy egymást váltogatva énekel.

PÁRDÁNY, MAGYAR—, RÁCZ—, mvárosok Torontál m.; helyr. *Párdány-ba, —ban, —ból.*

PÁRDARAB, (pár-darab) ösz. fn. Darab, mely egy másiknak párja, hasonmása, pl. kettő szelt kenyérdarab. Használjuk ‚egy-két' értelemben is, s ekkor elválasztva iratik. *E kögyüjteményből pár darabot elviszek magammal.*

PARDUCZ, v. PÁRDUCZ, fn. tt. *párducz ot*, harm. szr. *—a.* Áfrikai ragadozó vad állat, mely a leopardnál sokkal nagyobb, de nem oly szép, mert tarka foltjai hol kerekek, hol szögletesek, és más különféle alakúak. Ordítása iszonyú, mint az orozláné. A Bécsi codexben: *párdicz.* Költői nyelven használtatik ‚párduczbőr' helyett.

„Vala ékes párducza vállán."
Zalán futása (Vörösmartytól).

A latin nyelvben: *pardus*, és *panthera*, németül: *Panther, Pardel*; görögül: *πάνθηρ*; alkalmasint a keleti altaji nyelvekből; pl. a keleti törökben Zenker szerént *parsz* v. *pars*, am. Tiger, Panther, Luchs; a mongolban is *barsz* Schmidt szerént am. Tiger, Panther, Leopard. A kalmuk nyelvben szintén *barsz*; a a persában *parsz.* Hindoglu szerént am. leopard, mely máskép: *juz* (hiúz?)

PÁRDUCZBŐR, (párducz-bőr) ösz. fn. A párducz nevü ragadozó vadnak tarka foltos bőre, akár magán az állaton, akár lenyúzva és kikészítve ruházat ékesítése stb. végett. *Párduczbőrt viselő vitézek. Párduczbőrből ágyterítő.*

PÁRDUCZFŰ, (párducz-fű) ösz. fn. Népies neve a ‚kis szeplén' (cerinthe minor) nevü növénynek; máskép szintén köznyelven: *szeplőlapu, viaszfü.*

PÁRDUCZKACZAGÁNY,(párducz-kaczagány) ösz. fn. Kaczagány nevü viselet párduczbőrből. V. ö. KACZAGÁNY.

PÁRDUCZOS, (parducz-os) mn. tt. *párduczos-t*, v. *—at*, tb. *—ak.* 1) Párduczokkal bővelkedő, pl. *párduczos vadon, sivatag.* 2) Párduczbőrt viselő. *Párduczos öseink, párduczos Árpád.*

„Hol vagyon, aki merész ajakát hadi dalnak eresztvén
— — — — — méltán látassa vitézlő
Párduczos Árpádot?"
Vörösmarty.

„Úgy tetszik, elhunyt párduczos öseink
Támadtanak fel hamvaikból."
Berzsenyi.

„Párduczos őseink, s őseitek tüze
Lobbantgassa lelketeket."
Csatadal, 1809-ből.

PARÉ, (1), fn. tt. *paré-t.* A székelyeknél am. játszó tér. *Ki a paréra* = ki a parlagtérre. (Kriza J.)

PARÉ, (2) fn. tt. *paré-t.* l. PARAJ.

PARÉJ, fn. tt. *paréj-t*, tb. *—ok.* L. PARAJ.

PÁRGÁT, puszta Somogy m.; helyr. *Párgát-ra, —on, —ról.*

PÁRGOL, (pár-og-ol) áth. m. *párgol-t.* Valamely testet párféle gőzzel általjárat, megpuhít, becsinál. *Bizonyos ételeket, gyümölcsöket párgolni.* V. ö. PÉRGÉL, PÖRGÖL.

PÁRGOLÁS, (pár og-ol-ás) fn. tt. *párgolás-t*, tb. *—ok.* Cselekvés, midőn párgolunk.

PARGYÓKA, l. PÉRGYÓKA, PERTYÓKA.

PÁRHAJMA, (pár-hajma) ösz. fn. A leveles száru és lapos levelü hajmák egyik faja, mely a szé-

les levelűtől abban különbözik, hogy hajmája réteges, máskép : *póréhajma*, vagy csak *póré*. (Allium porrum.) Nevét a latin porrumtól kapta.

PÁRHANGOS, (pár-hangos) ösz. mn. Zenészi ért. ami két szózatra van téve. *Párhangos ének.* Ha főnevül vétetik am. párdal (duett.).

PÁRHORDÓPILLE, (pár-hordó-pille) ösz. fn. Éjjeli pillefaj, boszorkánypille, mely a hátán alakot képző foltot visel.

PÁRHUZAM, (pár-huzam) ösz. fn. Egyenlő távolsági irányban egymás mellett menő vonalak által képzett térviszony (paralellismus). Máskép : *párvonal.* Itt a *pár* szabatosan véve nem kettőset, hanem hasonlót jelent, minthogy kettőnél több vonalak is képeznek párhuzamot. Átv. hasonlati viszony két vagy több tárgy között, bizonyos tekintetben.

PÁRHUZAMOS, (pár-huzamos) ösz. mn. Egyenlő távolsági irányban egymással viszonyló. *Párhuzamos vonalak*, melyek pontról pontra egyenlő távolságra esnek egymástól. Átv. ért. bizonyos tekintetben vagy több tekintetből hasonlati viszonyban gondolt, v. értett, v. tárgyalt.

PÁRHUZAMOSAN, (pár-huzamosan) ih. Egyenlő távolsági irányban menve egymás mellett. Átv. ért. bizonyos tekintetben vagy több tekintetből hasonlati viszonyban értve, gondolva, tárgyalva, stb.

PÁRI, falu Tolna m.; helyr. *Pári-ba, —ban, —ból.*

PARIHUZÓCZ, falu Zemplén m.; helyr. *Parihuzócz-ra, —on, —ról.*

PARIPA, fn. tt. *paripá-t.* Szoros ért. különösen nyereg alá idomított, kényes járásu, többnyire herélt, úriféle ló, úgyhogy a pusztai dalokban e nevezet ‚ló' helyett ritkán jön elé. *Délczeg, táncoló, ágaskodó, ficzkándozó, kényes paripa.* Szélesb. ért. minden hátas vagy nyerges ló; de a kocsiba vagy szekérbe fogott nyergest ide nem értve. *Százforintos paripa is botlik;* vagy : *a jó paripa is megbotlik néha.* (Km.). *Sárga csikó a paripám, azon mennék hozzád babám.* (Népd.). *Fegyvert, paripát, feleséget ne bízz másra.* (Km.). *Nyergeljétek föl a paripákat.*

„Röpülj, röpülj, hű paripám."
Kölcsey.

„S egy karcsu vitéz aranyos paripán
Lejt kéjre derülten a nászok után."
Kisfaludy K.

„Szelíd paripájok a vadat elgyőzi
Körül, örvény módra, száguldja, előzi."
Arany. J.

„A katona jó paripán megugratja magát."
Vers a XVIII. századból (Thaly K.).

„Erős paripákon ülnek, nem gyengéken,
Ki pejen, ki barnán, némelyek szürkéken,
A pécsi Olaj bék van szép almáskéken."
Gr. Kohári István a XVII. században.

Héberül : *paras*, am. ló.

Alapértelménél fogva azon *par, por, per*, gyökü szók osztályába sorozható, melyek forgó, keringő mozgásra, vagy általán körre vonatkoznak, mint : *paracskó, parittya, párta, perdül, pereszlen, porgolat, pörget, pörgetyű.* V. ö. POROSZKA. Alakra, és képzésre rokon a *ragyiva, kacsila, galiba, karima, tömpe, törpe, görbe, csalfa*, stb. szókhoz, melyek nyelvhasonlat szerint átalakult részesülők, részint önálló szókból, részint gyökökből, pl. *csalfa* am. *csalava, csalva; törpe* am. *töreve, törve; tömpe* am. *tömeve, tömve; ragyiva* az elavult *ragy* gyöktől *ragyava*, s kicsinyítve *ragyiva.* E szerint *paripa* am. *parava, pariva*, mint a *kar* gyöktől *karava, karama, karima.* Tudnivaló, hogy a *b, p, v, f, m*, mint ajakhangok rokonok. A görög *πάριππος* szót, mely Rost szótára szerént am. daneben reitend; neben einem Pferde herlaufend, einem Pferde gleich laufend, lehetetlen ide vonszolni. A szláv nyelvekben eléforduló *parip, paripa, parippa*, alkalmasint a magyarból ment által, úgy hogy Jancsovics István a szláv-magyar részben fel sem hozza.

PARIPAFING, (paripa-fing) ösz. fn. Néhutt a köznép tréfásan így nevezi a száraz köleskását, melyben sem hús, sem zsír nincsen.

PARIPAÓL, (paripa-ól) ösz. fn. Ól, melyben paripákat tartanak.

PARIPÁZ, (paripa-az) önh. m. *paripáz-tam, —tál, —ott*, par. *—z.* Paripán jár, nyargal. V. ö. PARIPA.

PARIPÁZÁS, (paripa-az-ás) fn. tt. *paripázás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Paripaféle nyerges lovon járás, nyargalás.

PÁRIS, (1), fn. tt. *Páris-t.* Francziaországnak világhírü, s köz ismeretü fővárosa; helyr. *Páris-ba, —ban, —ból.*

PÁRIS, (2), mn. tt. *páris-t*, v. *—at*, tb. *—ak.* Tájdivatosan am. páros; mint *hamos, hamis.* „Közből fekszik páris gyermek." Ó székely regések dala. Némelyek szerént am. ‚piros.' (Kriza J.).

PÁRISFŰ, (páris-fű) ösz. fn. A csillár (növénytani néven : paris) nevü növény faja; másképen : *farkasszőlő, négylevelü fü*; növénytani néven : *négylevelü csillár.* (Paris quadrifolia).

PÁRISHÁZA, falu Liptó megyében; helyr. *Párisházá-n, —ra, —ról.*

PÁRISI, mn. tt. *párisi-t*, tb. *—ak.* Párisból való, azt illető, arra vonatkozó. *Párisi utasok, divat, párisi kiállítás* v. *tárlat*, stb.

PÁRISMADÁR, (páris-madár) ösz. fn. L. CZINEGE.

PARISZTOL, áth. m. *parisztol-t.* Tájdivatosan am. egymástól szét ver. Úgy látszik, mintha eredetileg *porosztól* volna, és *poroszló*, régiesen *porosztó* szóval viszonyban állana. V. ö. POROSZLÓ.

PARISZTOZ, önh. m. *parisztoz-tam*, *—tál*, *—ott*. Szétszórt cseppekben fecskendik vagy lövellik. Székely szó. Törzse : *parisz*t hangutánzónak látszik, s a *fercseg*, *fercsen* igéknek *fercs*, továbbá a német *spritzen* igének *spritz* törzsével rokonnak. Finnül is *parskun*, v. *pirskun*, v. *purskun*, v. *priskun*, am. fercsenek. (Fábián I.).

PÁRÍT, (pár-ít) áth. m. *párít-ott*, par. *—s*, htn. *—ni* v. *—ani*. Két külön, de némileg rokon faju egyedet oly viszonyba tesz, hogy társas egységet képezzenek; szokottabban párosít. *Párítani a befogni való tinókat, csikókat.* Különösen, hímet és nőt nemzési viszonyba hoz, egyesít.

PÁRÍTÁS, PÁRITÁS, (pár-ít-ás) fn. tt. *párítás-t*, tb. *—ok*. Cselekvés midőn párít valaki.

PARITTYA, fn. tt. *parittyá-t*. Régiek lövőszere a lőpor feltalálása előtt, melyből szabad kézzel kisebb köveket, kavicsokat röpitettek az ellenségre. Két oldalt szíjról vagy zsinegről lógó bőrmedencze, melyet elébb megpörgetnek, s azután suhintanak el. Ilyennel sujtotta homlokon a kis Dávid az óriás Góliátot.

Ezen eszköznek magyar neve kétségtelenül a pergetés, forgatástól vétetett, s gyöke azon *par*, mely *per*, *por* rokonaival forgásra vagy körre vonatkozik, melyből lett az elavult ige *parít* v. *parint*, azaz : *perít*, *perint*, abból *paritó*, *parintó*, *parittó*, végre *parittya*. Így képződtek : *gyertya*, *totya*, *kutya*, *retyemutya*, *lőtye*, *rekettye* v. *rakottya*, melyek hogy átalakult igenevek, világos hasonlatok reá : *pattantyu* pattantó, *forgatyú* forgató, *tárogatyú* tárogató, *szivattyú* szivató, *csikoltyú* csikoltó, *csengetyű* csengető, *förgetyű* förgető, s több mások. A persában *partáb* v. *partáv* Vullers szerént : genus sagittae, quod longe coniici potest. A szláv nyelvekben eléjön : *prachya*, *sprach*, *precha*, *prjasts* (Gyarmathinál), *prak* (Jancsovicsnál).

PARITTYAKŐ, (parittya-kő) ösz. fn. Akkora kő vagy kavics, melyet a parittyával kiröpíteni szoktak. Vagy azon kő, melyet már a parittyába tettek vagy ki is röpítettek.

PARITTYÁS, (parittya-as) mn. tt. *parittyás-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Parittyával ellátott, fegyverzett. *Parittyás vitézek a régieknél.* Használtatik önállólag főnevül is, s ekkor tt. *—t*, több. *—ok*.

PARITTYÁZ, (parittya-az) önh. m. *parittyáztam*, *—tál*, *—ott*, par. *—z*. Parittyával lődöz. *Parittyázzon egymásra a két fél, az egész pásztorság szeme láttára, vérző sebig.* (Faludi).

PARITTYÁZÁS, (parittya-az-ás) fn. tt. *parittyázás-t*, tb. *—ok*, harm. sz. r. *—a*. Parittyával lődözés.

PÁRIZS, PÁRIZSI, PÁRIZSFŰ, PÁRIZSMADÁR, l. PÁRIS, PÁRISI stb.

PÁRIZSHÁZA, falu Liptó m. helyr. *—házá-ra*, *—n*, *—ról*.

PÁRJÁL, áth. m. *párjált*. Am. másol. A latin *paria* (= másolat) többesi főnévből *al* képzővel alakult ige.

PÁRKÁNY, (1) fn. tt. *párkány-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a* v. *—ja*. Általán, bizonyos testet vagy tért bekerítő mű. *Párkány a házfalakon*, mely azokat koszorú gyanánt dombormű vagy szemöldök alakjában körülveszi. *Ajtó párkánya*, melyhez az ajtót ragasztják, s mely azt mindünnen keríti. *Kemencze párkánya*, a körülötte álló padka a sárból készítetteknél, vagy font kiálló része az úriasabbaknál. *Kút párkánya*, azaz : kávája, gárgyája. Továbbá, bizonyos tért kerítő palánk, karózat. Alapértelménél fogva a körre vonatkozó s *par per por* gyökü szókhoz rokonítható. Eléjön a szláv nyelvekben is : *párkán*. Közel áll hozzá s gyökben egyezik vele a szüzek fejét kerítő *párta*, s a ránczos ruhaneműeket körbe fogó *pártázat*.

PÁRKÁNY, (2) mváros Esztergam m. helyr. *Párkány-ba*, *—ban*, *—ból*.

PÁRKÁNYGYALU, (párkány-gyalu) ösz. fn. Asztalosok gyaluja, melylyel bizonyos bútorok párkányait alakítják. V. ö. PÁRKÁNY, (1).

PÁRKÁNYKŐ, (párkány-kő) ösz. fn. Az építőknél azon kövek, melyeket az épületek párkányaiba raknak.

PÁRKÁNYOS, (párkány-os) mn. tt. *párkányos-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Párkánynyal ellátott, díszített, kerített. *Párkányos falak, kemenczék, kutak.* A növénytanban a szervről (organum) mondják, midőn az töle, legalább színre nézve, különböző anyaggal van szegélyezve, mint az erdei mályva és tapsir magva, az időérző csüküllő fészke levelei szegélye ; (marginatum. Gönczy Pál). V. ö. PÁRKÁNY, (1).

PÁRKÁNYOSAN, (párkány-os-an) ih. Párkánynyal ellátva, díszítve, kerítve.

PÁRKÁNYOZ, (párkány-oz) áth. m. *párkányoztam*, *—tál*, *—ott*, par. *—z*. Bizonyos építményt vagy tért párkánynyal kerít, ellát. *Az épület falait emeletenként párkányozni. Kutat, kertet párkányozni. Párkányozó gyalu.* V. ö. PÁRKÁNY, (1).

PÁRKÁNYOZÁS, (párkány-oz-ás) fn. tt. *párkányozás-t*, tb. *—ok*. Párkánynyal kerítés, ellátás.

PÁRKÁNYZAT, (párkány-oz-at) fn. tt. *párkányzat-ot*, harm. szr. *—a*. Valamely építménynek vagy térnek párkánya egészen, kész mű gyanánt véve. *Domború lapos, szemöldökforma párkányzat az épületen. A kútnak négyszögü párkányzata.* V. ö. PÁRKÁNY, (1).

PARKET, fn. tt. *parket-ot* v. *—et*. Len és gyapotfonalakból vegyes szövet, melynek pl. szálfonala len, keresztfonala pedig gyapot. Közvetlenül az idegen *Barchent* v. *Parchent* után képeztetett, melyet arab eredetünek tartanak ; t. i. *barrakán* arab nyelven hosszú fekete ruhát jelent. (Heyse). Mint melléknév jelent ilyen kelméből valót, pl. *parket zubony*, *nadrág*, *szoknya*.

PARKETSZÖVŐ, (parket-szövő) ösz. fn. Takács, ki különösen parketféle szöveteket, kelméket gyárt. V. ö. PARKET.

PARKETTAKÁCS, l. PARKETSZÖVŐ.

PARLAG, (1), fn. és mn. tt. *parlag-ot*, harm. szr. —*a*, v. —*ja*. Általán, miveletlen mezőföld, melyet eke, ásó, kapa érintetlenül hagyott; különösebben pedig, melyet mivelni elhanyagoltak, megszüntek. Különbözik tőle magyarban az *ugar*, mely csak bizonyos ideig, péld. egy évig miveletlenül s vetetlenül maradt szántóföldet jelent. *Feltörni, felszántani a parlagot. Az ujonnan feltörött parlagba kölest, lent, zabot vetni.* A régi magyar Passióban ‚ager' értelemben fordúl elé: „De tanálcstartván, vőnek azzal egy téglagyártónak parlagát" (agrum figuli, a Müncheni codexben: „fazokasnak földét"). Mint melléknév jelent miveletlent, elhagyottat. *Parlag földek, szőlők. Parlag nagy részént Hunnia földe s ugar.* (Virág B.).

Megfelel neki hangokban a német *brach*, de amely a magyarban ugart jelent, s melyről Adelung úgy nyilatkozik, hogy valódi eredetét kielemezni nehéz; továbbá rokon hozzá a latin *vervactum* is. Tájdivatosan egy *r*-vel is használatban van: *parag*, pl. Vas megyében. Mint oly szó, melyben alapértelem a föld, (nyers, miveletlen föld): nyelvünkben a *paraszt* és a paragokon v. parlagokon tenyészni szerető *paréj, perje* szókkal egy gyökre vezethető. Alkatra hasonló a *csillag, hólyag, szőnyeg, hideg, meleg, felleg*, stb. szókhoz. Még más tájdivatos kiejtéssel *parrag* v. *pallag*, mint: sarló sarró salló, tarló tarró talló. V. ö. PARASZT.

PARLAG, (2), puszták Szabolcs és Nógrád m. helyr. *Parlag-ra, —on, —ról.*

PARLAGFÖLD, (parlag-föld) ösz. fn. Szántóföld, mely elhagyatottan, miveletlenül áll.

PARLAGI, (parlag-i) mn. tt. *parlagi-t*, tb. —*ak*. 1) Parlagon tenyésző, termő, vad, mivelés által nem nemesített. *Parlagi virágok, rózsák, gyümölcsök.* 2) Átv. ért. miveletlen erkölcsü, nyers. *Parlagi ember. Parlagi suhancz.* Szelidebb értelemben am. falusi, mezei életet üző; falusi gondolkodásmódhoz illő. *Parlagi versek. Parlagi politika.*

PARLAGI GYOPÁR. A gyopár nemü növény egyik fajának népies nevezete; máskép: *kis egérfül;* növénytani néven: *kétlaki gyopár* (gnaphalium dioicum).

PARLAGILAG, (parlag-i-lag), ih. Mezei, falusi lakosok módjára, egyszerüen, nem finomul. Keményebb jelentéssel am. durván, nyersen, miveletlenül. V. ö. PARLAG, (1).

PARLAGODÁS, (parlag-od-ás) fn. tt. *parlagodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Állapoti változás, midőn valami parlaggá vagy valaki parlagivá alakúl által, pl. midőn a szántóföldeket mivelni megszünnek; vagy, midőn a falura költözött városi ember a miveltséget elhanyagolja, s egyszerű, vagy épen nyers mezei szokásokat ölt.

PARLAGODIK, (parlag-od-ik) k. m. *parlagodtam, —tál, —ott*. 1) Valamely mivelt föld elhanyagolás által eredeti miveletlen állapotba megy által. 2) Átv. finomabb erkölcsökből kivetközvén egyszerü vagy épen miveletlen, nyers falusi szokásokat ölt. V. ö. PARLAG, (1).

PARLAGON, (parlag-on) ih. Eredeti miveletlen állapotban vagy mivelését elhanyagolva. *Parlagon heverő mezők, puszták, kertek, szőlők. Parlagon hagyott lelki tehetségek.*

PARLAGOSODIK, (parlag-os-od-ik), l. PARLAGODIK.

PARLAGSÁG, (parlag-ság) fn. tt. *parlagság-ot*, harm. szr. —*a*. Parlagi vagy miveletlen állapot.

PARLAGSZŐLŐ, (parlag-szőlő) ösz. fn. Szőlőhegy vagy kert, mely elhagyatottan, miveletlenül áll.

PARLAGUL, (parlag-ul) ih. l. PARLAGON.

PARLAGÚL, (parlag-úl) önh. m. *parlagúl-t*; l. PARLAGODIK.

PÁRLÁS, (pár-ol-ás) fn. tt. *párlás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Midőn a *párol* igéből származik, cselekvés, melynél fogva valamit párféle gőzzel általjáratnak, lágyítanak, tisztítanak stb. szokottabban, *párolás*. V. ö. PÁROL. 2) Midőn törzsöke *párlik*, szenvedő állapot, melyben akkor van valamely test, ha belső hőség által kifejlett párnedv miatt fülledni, rohadni, büdösödni kezd. *Párlás a lábujjak között, hónok alatt, száj csúcsain. A nedvesen összerakott szénának, kölesszalmának párlása.* V. ö. PÁRLIK.

PÁRLASZT, (pár-ol-asz-t) áth. m. *párlaszt-ott*, par. *párlaszsz*, htn. —*ni* v. —*ani*. Eszközli, hogy bizonyos testet párféle gőz járjon által, azt meglágyítsa, tisztítsa stb. *Szapulóban mocskos ruhákat, fonalat, nyers taplót párlasztani.* Az *r* hasonulásával: *pállaszt*.

PÁRLASZTÁS, (pár-ol-asz-t-ás) fn. tt. *párlasztás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, midőn valaki párlaszt.

PÁRLASZTÓ, (pár-ol-asz-t-ó) mn. és fn. Aki vagy ami párlaszt. Különösen timároknál azon hely, hová a bőröket párlasztás végett rakják.

PÁRLAT, (pár-ol-at) fn. tt. *párlat-ot*; harm. szr. —*ja*. Párolás által megtisztított valami, pl. víz. V. ö. PÁROL.

PÁRLIK, (pár-ol-ik) k. m. *párl-ott*, htn. —*ani*. 1) Melegség által párféle finom gőz fejlődik ki belőle, pl. párlik az edénybe zárt és tűzre tartott gyümölcs. 2) Mondják növényi vagy állati testről, midőn nedvei belső hévség által erjedésbe jönnek, s az illető test rohadni, büzhödni kezd. *A nedvek túl bősége miatt kipárlik a fü. Kipárlanak a lábujjak közei a nagy izzadságtól. Kipárlik a tisztátalanul tartott száj.* Közönséges kiejtéssel: *pállik*. Mindkét jelentésben alapértelem a párnak meleg tulajdonsága, az elsőben mint *ok*, a másodikban mint *okozat*.

PÁRLÓ, (pár-ol-ó), mn. tt. *párló-t*. 1) Mint a *párol* származéka, am. pároló, miben vagy mivel valamely testet párféle gőz által lágyítanak, tisztítanak. *Párló sajtár, üst, szapuló. Daganatot párló szerek.* 2) Midőn törzsöke *párlik*, am. a megromlott nedvek miatt rohadó, erjedő, büzhödő. *Párló füvek, lábujjak, szájcsúcsok.* 3) Növénytani ért. fn. a tizenkéthímesek

seregéből és kétanyások rendéből való növénynem; csészéje öt fogu; bokrétája öt szirmu, szirmai a csészéből nőttek, magva kettő, a megnőtt csésze agyában; hímje Diószegi szerént 10-től 20-ig. Latinul: *agrimonia*, melylyel a magyar műszót öszvehasonlítván azt kell vélnünk, hogy ez eredetileg *parló*, s gyöke a *parlag* és *paraszt* szók gyökével azonegy, vagy talán a gyógyfüvek közé tartozván, beteg tagok párolására használtatik, mire mutat köznépies neve is, *párlófű*. 4) A székelyeknél Ferenczi János szerént fél singes mérték, melylyel a timárok a bőrt fölmérik, s a talpakat párosítják. Ez értelemben gyöke, úgy látszik, a hasonlót jelentő *pár*.

PÁRLÓFŰ, (párló-fű) ösz. fn. l. PÁRLÓ, 3).

PÁRLÚG, (pár-lúg) ösz. fn. Vízben fölmelegített hamuból való lúg, melyet különösen szennyes és gorombábbféle ruhák tisztítására használnak.

PÁRNA, fn. tt. *párnát*. 1) Az ország némely vidékein azon tollakkal tömött ágyi ruha, melyet az egész ágy hosszában a derék alá terítenek, s lepedővel betakarnak, másutt *derekaly*. *Fosztott, fosztatlan tollakkal tömött párna*. 2) Általánosabban am. fej alá való ágyi ruha, máskép: *vánkos, fejaly*, Nyitravölgyén: *fejel*. *Addig keressz lágy párnát, hogy aszu padon is elhálnál*, (km.), az igen válogatósról mondják. 3) Vánkosféle fölszerelés a zsellyeszékeken, pamlagokon, kereveteken, nyugágyakon, hintókban, nyergeken. 4) Átv. bizonyos müveken, gépekben talapféle szer, melyre valamit fektetnek, pl. *párna a kocsi tengelyén*, melyen az oldalak és nyujtó feküsznek.

Eredeti jelentése homályos, mert a *par pár* gyökü magyar szókkal értelmi rokonsága nincsen, ha csak mint a testet átmelegítő ruhaneműt a *pára, párol* szókkal nem hasonlítjuk öszve, noha a *na* végzet több kölcsönözött szavainkat bélyegzi, és vannak ily végzetü eredeti neveink is, pl. *marczona, dajna, márna, vézna*, s lágyítva: *susnya, rusnya, csúnya*. Persa nyelven a szinte rokon hangu *bálín* am. párna; továbbá: támaszul, talapul szolgáló valami; végül: ágy (cervical, pulvinus capitis; id, quo innitimur, fulcrum; lectus, cubile. Vullers); másképen: *bális*, ezen eredeti értelmével együtt: bővülés, nevekedés; mindkettő *bálíden* igétől, mely am. bővülni, nevekedni (crescere, augescere). Zend nyelven: *vered*. Némelyek azt tartják, hogy az a szláv *perina* szóból alakult volna, melynek gyöke *pero* tollat jelent, s perina am. tollas, tollal kitömött, dunna.

PÁRNAHAJ, PÁRNAHÉJ, (párna-haj v. -héj) ösz. fn. Héjféle ruha, melybe a párnatollak vagy pölyhök bevarrvák. *Külső párnahéj*, melyet mosás végett időnként le szoktak húzni; *belső párnahéj*, mely a tollakat, pölyhöket közvetlenül takarja. *Nem párnahaj, hogy megforgasd, mint akarod*. (Km.).

PÁRNANYEREG, (párna-nyereg) ösz. fn. Párna forma kitömött nyereg.

PÁRNÁS, (párna-as) mn. tt. *párnás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Párnával ellátott, fölszerelt. *Párnás ágy, pamlag, karszék, kocsiülés, nyereg*. *Párnás tánczdal* a székelyeknél (Kriza János gyüjtem. 267. dal). V. ö. PÁRNA.

PÁRNÁSAN, (párna-as-an) ih. Párnával ellátva, fölszerelve.

PÁRNASZÉK, (párna-szék) ösz. fn. Kényelmes karszék, zsellyeszék, mely párnával vagy párnákkal van fölszerelve.

PÁRNATOK, (párna-tok) l. PÁRNAHÉJ.

PÁRNÁZ, (párna-az) áth. m. *párnáz-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*z*. Párnával ellát, fölszerel. *Karszéket, pamlagot, kocsiülést, nyerget, ágyat párnázni*. V. ö. PÁRNA.

PÁRNÁZÁS, (párna-az-ás) fn. tt. *párnázás-t*, tb. —*ok;* harm. szr. —*a*. Párnával ellátás.

PÁRNAZSÁK, (párna-zsák) ösz. fn. Zsák, melybe az útravaló párnákat, ágynemüeket teszik.

PARNICZA, falu Árva m. helyr. *Parniczá-ra*, —*n*, —*ról*.

PARNÓ, falu Zemplén m. helyr. *Parnó-ra*, —*n*, —*ról*.

PARÓCZA, falu Nógrád m. helyr. *Paróczá-ra*, —*n*, —*ról*.

PARÓKA, fn. tt. *parókát*. Magyarosan: *vendéghaj, álhaj*, melyet tulajdonkép a kopaszok szükségből viselnek; néha pedig, kivált régibb időben, divatból is viseltek. Eredetije közelebbről a franczia *perruque* vagy olasz *parruca;* spanyolul: *peluca* a *pelo* szótól, mely am. a latin *pilus* (szőr, hajszál).

PARÓKABÉL, (paróka-bél) ösz. fn. Azon reczés szövet, mely a parókaféle vendéghaj szálait öszvefüzve tartja.

PARÓKADOBOSZ, (paróka-dobosz) ösz. fn. Dobosz, azaz skatulya, melyben parókát tartanak.

PARÓKALÁB, (paróka-láb) ösz. fn. Állvány, melyre a fodrászok az elkészített parókát feszítik, s látványul kirakatba teszik.

PARÓKÁS, (1) (paróka-as) fn. tt. *parókás-t*, tb. —*ok*. Fodrász, ki parókákat készít.

PARÓKÁS, (2) (paróka-as) mn. tt. *parókás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Mint fn. tárgyesete: —*t*, tb. —*ok*. Ki parókát visel.

PARÓKÁSAN, (paróka-as-an) ih. Parókát használva. *Parókásan járni*.

PAROL, (par-ol) áth. m. *parol-t*. Új alkotásu műszó az ötvösöknél, s am. az olvasztótüzet legyezővel szítogatja, vagyis mintegy parázszsá teszi.

PÁROL, (pár-ol) áth. m. *párol-t*. Általán, párféle gőz által lágyít, készít, átalakít, gyógyít stb. valamit. *Bizonyos ételeket párolni. Rist, káposztát párolni. A daganatot holmi főzetekkel párolni. A ruhákat moly ellen eczettel párolni*. Különösen, hamuból csinált lúggal holmi ruhaneműeket a szennytől megtisztít vagy megpuhít. *Fehérruhát, fonalat párolni*. Továbbá am. pára alakban tisztít meg valamit, pl. a vizet (destilliren).

PAROLA, fn. tt. *parolá-t*. A franczia vagy olasz nyelv után (*parole, parola*) am. szó, különösen: be-

csületszó. *Parolját adta*, magyarosan szavát adta v. becsületszavát adta. Minthogy pedig, mikor szavát vagyis becsületszavát adja valaki, tenyerével a másiknak tenyerébe csap: ezért kivált a gyermekeknél azt is jelenti: *pacsi*, azaz tenyérbe csapás. *Adj fiam! parolát bácsinak.* Máskép: *parula.*

PAROLÁS, (par-ol-ás) fn. tt. *parolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Az olvasztó tűznek legyezővel szítogatása. V. ö. PAROL.

PÁROLÁS, (pár-ol-ás) fn. tt. *párolás-t*, tt. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, mely által valamit párolnak. V. ö. PÁROL. *Sütés, főzés, párolás, mosás, szülés, szoptatás, asszonyoknak nagy kínzás.* (Km.).

PAROLÁZ l. PARULÁZ.

PÁROLG, l. PÁROLOG.

PÁROLGÁS, (pár-ol-og-ás) fn. tt. *párolgás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Az átmelegült testnek azon állapota, midőn folytonosan fejlődik belőle a páraféle gőz. *Meleg ételek, hévvizek, friss ganaj párolgása. A föld párolgása tavaszkor.*

PÁROLMÁNY, (pár-ol-mány) fn. tt. *párolmány-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. L. PÁRLAT.

PAROLÓ, (par-ol-ó) fn. tt. *paroló-t*. Ötvösök legyezője, melylyel az olvasztótüzet szítogatják.

PÁROLOG, (pár-ol-og) gyak. önh. m. *párologtam*, —*tál*, v. *párolgottam*, *párolgottál*, *párolgott*. htn. —*ni* v. *párolgani*, v. *párolgni*. Párféle finom gőz fejlődik ki folytonosan belőle. *Párolognak a meleg ételek, a hévvizek. Párolog az átmelegült víz, az állati test, a föld.* Különösen, bizonyos nedvek szesze elrepül, elszálldogál. *Párolognak az illatszerek, szagos kenőcsök. Nyitott edényből elpárolog a szeszes ital ereje.* Képes kifejezéssel, párolog a fej, midőn a gondok, aggodalmak miatt a vér tulságosan beletolúl; s hévséget okoz.

PÁRONKÉNT, (pár-on-ként) ih. Ketten-ketten együtt vagy egyszerre, párosan. *Páronként sétáló növendékek.*

PÁROS, (1), (pár-os) mn. tt. *páros-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Kettő, mint bizonyos tekintetben hasonlók, együtt véve, nem egyes, nem magányos, hanem egy másikkal együtt levő. *Páros kesztyű, csizma, czipő. Páros gyűrű. Párosával osztogatni az almákat.* Különösen, magához hasonló társsal egyesült. *Páros utazók. Egy igába fogott páros ökrök.* Továbbá, kettő között levő viszonyra vonatkozó. *Páros élet*, am. házasság; *páros táncz*, melyet ketten-ketten járnak; *páros dal, ének, zene*, melyeket ketten zengedeztetnek. Számra vonatkozva: *páros számok*, melyeket kettővel fel lehet osztani, pl. 4. 6. 8. 10. V. ö. PÁR.

PÁROS, (2), erd. falu Hunyad m.; helyr. *Páros-ra*, —*on*, —*ról*.

PÁROSAN, (pár-os-an) ih. Ketten-ketten; kettesével. *Párosan sétáló növendékek. Párosan adja babám a csókot.* Népdal. Továbbá: Olyan számban, melyet kettővel el lehet osztani.

PÁROSDI, (pár-os-di) fn. tt. *párosdi-t*, tb. —*k*. Játék neme, melyben az illetők házaspárokat játszanak; máskép: *feleségesdi*. Továbbá, más játéknem, melyben a játszók ketten-ketten egyesülnek.

PÁROSÉNY, erd. falu Hunyad m.; helyr. *Párosény-ba*, —*ban*, —*ból*.

PÁROSÍT, PÁROSIT, (pár-os-ít) áth. m. *párosít-ott*, par. —*s*, htn. —*ni* v. —*ani*. Két egyént, vagy egyedet bizonyos viszonyban társít, egyesít; különösen férfit és nőt, hím és nőstény állatot összevead. A kertmivelésben olytás faja, midőn egyik, ú. m. a vad vagy kevésbé nemes faághoz egy nemesebb gyümölcsü faágat, mindkettőnek egy részét rézsutosan laposra faragva, hozzá illesztünk, illetőleg kötözünk.

PÁROSÍTÁS, PÁROSITÁS, (pár-os-ít-ás) fn. tt. *párosítás-t*, tb. —*ok*. harm. szr. —*a*. Cselekvés, mely által bizonyos egyéneket, vagy a kertészségben faágakat párosítanak. V. ö. PÁROSÍT.

PÁROSODÁS, (pár-os-od-ás) fn. tt. *párosodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Állapotba lépés, midőn két egyén vagy egyed társas viszonyba jön; különösen, a hímnek és nőnek társulása, vagy nemi közlekedése.

PÁROSODIK, (pár-os-od-ik) k. m. *párosodtam*, —*tál*, —*ott*. Egy valakivel, vagy más valamivel társas viszonyba lép; különösen, am. házasodik, vagy, az oktalan állatokat illetőleg, a hím és nőstény fajszaporítás végett egyesül.

PÁROSSZÁM, (páros-szám) ösz. fn. Olyan szám, melyet kettővel egészen el lehet osztani, pl. 4, 6, 8, 10, 12 stb.

PÁROZIK, l. PÁRZIK.

PARRA, fn. tt. *parrát*. Külföldi vízi madárfaj, melynek szárnya első hajlásából hegyes tüskeféle kinövések állanak ki. A barna parra Brasiliában él, s húsa ízletes. (Parra).

PARRAG, l. PARLAG.

PÁRRAJ, (pár-raj) ösz. fn. Méhrajból, még azon évben kijött raj, a szűzrajnak ivadéka, illetőleg párja.

PARRÓ, erd. falu Fogaras vidékében; helyr. *Parró-ra*, —*n*, —*ról*.

PÁRSOR, (pár-sor) ösz. fn. 1) Kettőssor. 2) Egykét sor, pl. irat.

PÁRSZÉN, (pár-szén) ösz. fn. Eleven, égő, izzó szén. Néhol: *pártűz, parázsszén*, vagy csak *parázs*. V. ö. SZÉN.

PART, fn. tt. *part-ot*, harm. szr. —*ja*. Általán, bizonyos mélység vagy lapály, különösebben folyó, tó, tenger mellett emelkedő magasság, mely némi színvonalban húzódik el; különbözik tőle a dudorú domb, buczka; (noha Szabó D. a ‚part'-ot is ‚domb' szóval értelmezi); a nagyobb magasságu emelkedéseket pedig *halom*-nak, *hegy*-nek mondjuk. *Árok partja, csatorna partja*, mely az árok, csatorna medre fölé emelkedik. *Part bármely kiásott földnek felhányt részén. Tavak, folyók, tengerek partjai; Tisza, Duna partja; Balaton partja*, melyek az illető vizek szélein emelkednek. *Lassú víz partot mos.* (Km.). *Part*

alja, part ürege, oldala. Part málya v. *málja* v. *mallyja*, am. ürege, oduja, padmalya.

„S ím kéklik a part zöld pázsitja,
Homályba tűn a messzeség,
Az egy pár könnyet elborítja.“
Kölcsey.

„Áll a hajós a parton
S a tengeren tekint szét,
Mely koldussá tevé, mely
Elvette minden kincsét.“
Petőfi.

„Bezzeg nem csekély vízben tapogat ám ez a jámbor, hanem ugyan a part mállyját turbokolja.“ (Pázmán Tud. préd. első levél). A hajósoknál divatos szólamok : *Partra szállani, kikötni a partra. Partot érni. Partnak menni, partnak tűzni. Parton lemenni. Partra* v. *partnak felhajtani.* Átv. seggpart, am. seggpofa. Legközelebb áll hozzá hangban és jelentésben : *mart.* A latin *portus* szükebb, a német *Bord* pedig tágabb értelmü, pl. a magyar ‚part‘ csak a ‚révpart‘ öszvetételben egyezik a ‚portus‘ szóval. Finnül : *parras.* (Fábián István).

Elemzésére nézve : l. MART.

PÁRT, fn. tt. *párt-ot*, harm. szr. —*ja*. 1) Jelent általában részt, ügybeli részvétet. *Az én pártomon van*, am. az én részemen van. *Valaki pártjára állani.* 2) Valamely társadalmi egésznek része, felekezete, mely leginkább politikai dolgokban vélemény-, vagy akaratkülönbség miatt a többitől külön vált, elszakadt. *A szabad választásoknál, a tanácskozásban pártokra oszlani, válni, szakadni. Pártnak feje, és tagjai. Pártot alakítani, képezni. Egyik párttól a másikhoz átmenni, szegődni. A nagyobb, erősebb párttal tartani. Pártjához szorosan ragaszkodni. A tudományban nem szabad pártnak lenni.* 3) Minthogy a párt eredete vélemények és akaratok különbségén alapúl, s a magáét kiki védni törekszik ; innen : jelent védelmet is. *Pártját fogni valakinek*, am. védelmére kelni, pártjára kelni. *Pártul venni*, am. védelem alá venni ; *pártolni*, védelmezni. *Valakinek pártjához állani*, am. annak véleményében, törekvéseiben tettleges részt venni. 4) Mint a véleményi és akarati meghasonlás eredménye, jelenti egy résznek, felekezetnek tényleges ellenszegülését, és feltámadását a többiek ellen, s am. zendülés, lázadás, különösen a társadalom főnöke, vagy főnökei ellen. *Pártot ütni.*

Ezen szóban, mint értelmezése mutatja, alapfogalom a részre szakadás, elválás, s külső alakra, valamint jelentésre is hasonló mindenek fölött hozzá a ‚parthus‘ régi scitha szónak, mint nemzeti névnek *parth* törzse, minthogy azon név egészen am. a magyar *pártos*. T. i. Justinus historiájában (XLI. 1) ez áll e szóról : Parthi Scytharum exules fuerunt. Hoc etiam ipsorum vocabulo manifestatur ; nam Scythico sermone Parthi *exules* dicuntur. Innen mondja Funke (‚Parthia‘ szó alatt) : Nach Justin XLI. 1. soll das Wort Parther bei den Scythen so viel als Flüchtling, Emigrant, Landesverwiesener bedeuten. Hasonló továbbá hozzá a persa-török *parcsa* am. részecske, darabka, mint kicsinzője a persa-török *pára* v. *páre* szónak, melynek egyik jelentése szintén : rész, darab, innen a török *parala-mak*, darabol-ni, tör-ni. Hasonló még hozzá a latin *pars*, mely társadalmi szakadást, felekezést is jelent, s melylyel rokonítják a nyelvbuvárok a franczia *partie*, német *Partei*, különösen szanszkrit *mard* (am. tör) szót is. Alaphangjánál és értelménél fogva több oly magyar szóval is viszonyban áll, melyek elválasztást, metszést, szakadást, szóval részekre oszlatást fejeznek ki, milyenek, ha *barázda, borotva* szókat ide nem számítjuk is, mindenek előtt a szintén ajakhangos *farag, forgács, mar, marczangol* szók, és több mások, melyek mind magyar nyelvünkben, mind másokban, vágásra, metszésre, hasításra vonatkoznak, vagy ilyetén műtéthez való eszközöket jelentenek.

PÁRTA, (pár-t-a) fn. tt. *pártát*. Fejet kerítő szalag, vagy koszorú, milyet még maiglan több vidékeken a hajadonok jelvényül viselnek. *Elejtette a pártát*, megesett leányról mondják. *Néha a jól felkötött párta is elesik.* (Km.). *Fejébe sült a párta* (a vén leánynak). *Jaj pártám, jaj pártám, gyönyörü gyöngy pártám, szüzi koronám.* (Régi népd.). *Pártában maradt. Megúnta mint vén szüz a pártát.* (Km.). *Szüz fejemen a párta, kontyát hiába várta.* (Népvers a vén leányról). *Búra termett párta* (A vén leányé).

„Pártám csak a hü szerelemnek adom.“
Kisfaludy K.

„Honn felejtöttem
Záros ládámat,
Benn felejtöttem
Gyöngyös pártámat.“
Székely népd.

Szélesb ért. övféle kötő vagy kerület némely ruhákon, pl. szoknyán, pendelyen, gatyán, szokottabban : *pártázat.* Szélesb értelmü a *pártaöv* is. A növénytanban némelyek így nevezik a bokrétát, vagyis a virágnak a csészén közvetlenül belüleső szines levelekből (szirmokból) álló részét. (Corolla). Költői nyelven, fák, növények, melyek valamely tért kerítenek.

„Rengeteges vadon
Zöld pártája körülfonta az ormokat.“
Berzsenyi.

Persa nyelven : *parda* lepel-félét jelent, vagyis am. a latin velum, aulaeum. (Vullers). A német *Borde* v. *Borte* is ide sorozható. Eléjön a szláv nyelvben is. Eredeti értelménél fogva mint borító vagy körülkerítő eszköz azon szók osztályába tartozik, melyekben a *par, pár, per, pör, por* gyökök körös alakra vagy ilyen mozgásra vonatkoznak, milyenek : *paracskó, párkány, parittya, pereg, perdül, pereszlén, pörge, porgolat*, továbbá a szintén ajakhangu *far, forog, fereg, verem* stb. V. ö. PAR, (2). Képzésénél fogva átalakult igeképzőnek látszik, mintha *borító* volna ; vagy

pedig az elavult *parít* (= kerít) igétől, *paritó* v. *partó*, *parta*, *párta*, azaz kerítő így lett, mint : *hintó*-ból *hinta*, *fintó*-ból *finta*, *pacsirtó*-ból *pacsirta* stb.

PÁRTALAKÚLÁS v. —ALAKULÁS, (párt-alakúlás) ösz. fn. Valamely pártnak életbe lépési vagy létesülési mozgalma.

PARTALJA, puszta Somogy m. helyr. *Partaljá-ra*, *—n*, *—ról*.

PÁRTÁLLÁS, (párt-állás) ösz. fn. A pártban megállapított vagy állapodott nézetek bizonyos fejlettsége. Továbbá egyik párt működése a másik irányában.

PÁRTAMAG, (párta-mag) ösz. fn. Növénynem az együttnemzők seregéből és nősözvegyek rendéből; az aranyvirágtól abban különbözik, hogy magvai pártásak, kerek párkány bóbitájuak, csészepikkelyei hegyeskék. (Pyretrum, Willdenow szerént, Chrysanthemum, Linne szerént). T. i. ez utóbbinál a pártamag is a chrysanthemum — aranyvirág — neme alá tartozik. Innen a *sátoros pártamag* (pyretrum corymbosum) Gönczy Pálnál : *sátoros aranyvirág*. (Chrysanthemum corymbosum).

PÁRTAÖV, (párta-öv) ösz. fn. Molnár A. szerént am. heveder, hevederöv (subcingulum, balteus). Szabó D. szerént : boglár- vagy bogláros öv.

PÁRTÁRNYALAT, (párt-árnyalat) ; l. PÁRTSZÍNEZET.

PARTATLAN, (part-at-lan) mn. tt. *partatlan-t*, tb. *—ok*. Aminek partja nincs, part nélküli. *Partatlan árok*.

PÁRTATLAN, (párt-atlan), mn. tt. *pártatlan-t*, tb. *—ok*. 1) Ki a meghasonlott felekezetek közől egyikhez sem szít, egyikhez sem tartozik, semleges, ki bizonyos ügyben saját véleményét, akaratát követi. 2) Szokottabb ért. részrehajlatlan, vagyis ki itéletében és határozataiban egyedül a józan ész és igazság szabályait követi, s azokat egyik vagy másik párt kedveért meg nem szegi, ki barátja és ellenfele irányában egyaránt kedvez vagy nem kedvez, amint t. i. érdemlik. *Pártatlan bíró*, *müitész*. Határozóként am. pártatlanul, párt nélkül.

PÁRTÁTLAN, (pár-t-a-atlan) mn. tt. *pártátlan-t*, tb. *—ok*. Kinek vagy minek pártája, vagy pártaféle öve nincsen. *Pártátlan fejjel járó leányok*. Határozóként am. pártátlanul, párta nélkül. V. ö. PÁRTA.

PÁRTATLANSÁG, (párt-atlan-ság) fn. tt. *pártatlanság-ot*, harm. szr. *—a*. Részrehajlatlan állapot vagy tulajdonság, midőn valaki mások birálatában felekezetességre nem néz, hanem egyedül meggyőződését és a jogosságot követi.

PÁRTATLANUL, (párt-atlan-ul) ih. Részrehajlás nélkül, párt nélkül, sem felekezeti társának nem kedvezve, sem ellenfelétől az igazat vagy jogosságot el nem tagadva.

PÁRTÁTLANUL, (pár-t-a-at-lan-ul) ih. Párta nélkül.

PÁRTÁZ, (pár-t-a-az) áth. m. *pártáz-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *—z*. 1) Pártaféle szalaggal vagy koszorúval kerít, ékesít. *A menyasszony virágkoszorúval pártázza fejét*. 2) Holmi ruhaneműeket korczczal, ontrával ellát, vagyis szalagforma övet, kerítőt varr rájok. *Pártázni a szoknyát*, *pendelyt*, *gatyát*. 3) Bizonyos müvekre kiálló kerületet csinál, párkányoz. *Falakat*, *bútorokat pártázni*. V. ö. PÁRKÁNYOZ.

PÁRTÁZÁS, (pár-t-a-az-ás) fn. tt. *pártázás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, midőn pártával diszítenek vagy ellátnak valamit.

PÁRTÁZAT, (pár-t-a-az-at) fn. tt. *pártázat-ot*, harm. szr. *—a*. A pártaféle kerítő eszköznek összege, mint elkészített mű. *Szoknya*, *pendely*, *gatya pártázata*. *Sövény*, *fal*, *ház*, *bútor pártázata*. A hajókon kardeszka, azon, akár folyó akár szakgatott keskenyebb vagy szélesebb deszkasor, mely a födélzet karfáit részint erősbitésül, részint csinosbitásul körülfogja (Raaholz, Raaleiste, Bordleiste.)

PÁRTBELI, (párt-bel-i) mn. és fn. tt. *pártbeli-t*, tb. *—ek*. Párthoz tartozó; pártra vonatkozó; pártfél.

PARTBIRTOKOS, (part-birtokos) ösz. fn. Ki bizonyos folyónak, tónak, tengernek partját tulajdonosi, földesuri joggal bírja, s kinek az illető törvények szerint joga van a kikötött hajóktól révbért követelni.

PÁRTCZÉL, (párt-czél) l. PÁRTIRÁNY.

PÁRTDÚLONGÁS, (párt-dúlongás) ; l. PÁRTVISZÁLY.

PÁRTDÜH, (párt-düh) ösz. fn. A meghasonlott, pártokra szakadozott feleknek tulságos indulatú gyülölete, törekvése egymás ellen.

PARTÉL, (part-él) ösz. fn. A parttól vízbenyuló akár mesterséges töltés, akár természetes földgerincz, melyen a hullámok megtörnek. (Hoofd. Kenessey Albert).

PARTÉKA, l. PORTÉKA.

PÁRTEMBER, (párt-ember) ösz. fn. L. PÁRTFÉL.

PÁRTFEGYELEM, (párt-fegyelem) ösz. fn. Szigoru megtartása és tartatása a párt megállapított nézeteinek, elveinek, úgy hogy az egyesek azoknak gyakran saját egyéni nézeteiket is alárendelni kötelesek.

PÁRTFÉL, (párt-fél) ösz. fn. Személy, ki bizonyos párthoz szít, és vele tart; az illető pártnak, felekezetnek részvevő társa. *Néha a pártfelek is meghasonlanak magok között*.

PÁRTFELEKEZÉS, (párt-felekezés) ösz. fn. Ugyanazon elveket vallóknak vagy ugyanazon élet- és gondolkodásmódot követőknek valamely külső társulatban, egyesületben szövetkezése.

PÁRTFOGÁS, (párt-fogás) ösz. fn. A tényleges részvevésnek azon neme, midőn valaki a meghasonlott felek közől egyiket a másik, vagy többi ellen védi, oltalmazza, segíti. Szélesb. ért. minden

segítség, mely által valakinek ügyét némi kegyből, kedvezésből, részvétből előmozdítjuk. *Hatalmasok pártfogását keresni, abba ajánlani magát. Az elhagyott ügyefogyottat pártfogás alá venni. Hivatalt, rangot pártfogás által nyerni.*

PÁRTFOGÓ, (párt-fogó) ösz. fn. Személy, ki különös kegyből, kedvezésből, részvétből, vagy más indokból valakit vagy valamely intézetet oltalmába vesz, védelmez, ügyét előmozdítja stb. A pártfogó és védencz v. kegyelt, v. pártfogolt viszonyos fogalmak. A pártfogó erkölcsileg vagy anyagilag hatalmasabb, erősebb, előkelőbb a védencznél.

PÁRTFOGÓI, (párt-fogói) ösz. mn. Pártfogót illető, arra vonatkozó. *Pártfogói jog, minőség.*

PÁRTFOGOL, (párt-fogol) ösz. áth. Valakit védelme, oltalma alá vesz, hogy annak ügyét mások irányában vagy ellenére segítse, előmozdítsa. Szabatosan véve szélesb jelentésü, mint *pártol* (valakit); amaz általános, emez különös, egyes esetbeli védelemre vonatkozván. Kissé merész szerkezetü szó, mert ‚fogol' igénk nincsen.

PÁRTFOGOLÁS, (párt-fogolás) ösz. fn. Részvéti cselekvés, mely által valakit, illetőleg annak ügyét védelem alá veszszük. V. ö. PÁRTFOGOL.

PÁRTFOGOLT, (párt-fogolt) ösz. mn. és fn. Akinek vagy minek valamely pártfogója van, aki őt vagy azt pártfogása, védelme alatt tartja.

PÁRTFOGÓSÁG, (párt-fogóság) ösz. fn. Védelem, oltalom, mint személyes tulajdonság, vagy felsőbb erkölcsi hatalmasság. *Nagyobb hatalmu fejedelem pártfogósága alatt levő ország, nép.*

PARTFOK, (part-fok) ösz. fn. Valamely partnak a vízbe, tengerbe nyuló sarka vagy csúcsa. (*Huhk* v. *Huk* v. *Huke.* Kenessey Albert).

PÁRTFONDORLAT, (párt-fondorlat) ösz. fn. Ármány, ármánykodás, melyet valamely párt a másik ellen sző vagy üz.

PÁRTFŐNÖK, (párt-főnök) l. PÁRTVEZÉR.

PÁRTGYŰLÖLET v. —GYŰLÖLET, (pártgyülölet) ösz. fn. Gyűlölet, melylyel a pártokra szakadt felek egymás ellen viselkednek.

PÁRTGYŰLÖLSÉG, v. —GYŰLÖLSÉG, (pártgyülölség); l. PÁRTGYŰLÖLET.

PARTHAJÓ, (part-hajó) ösz. fn. Kisebbféle tengeri hajó, mely nem ereszkedik a magas tengerre, hanem csak a partok közelében szállong, leginkább a partkereskedési forgalomban. V. ö. PARTTŐZS.

PARTHAJÓS, (part-hajós) ösz. fn. Hajós, ki csak a tengeri partok közelében, a kikötők körül jár.

PARTHAJÓZÁS, (part-hajózás) ösz. fn. Hajón vagy hajókon csak a tengeri partok közelében járás. V. ö. PARTHAJÓ.

PÁRTHARCZ, (párt-harcz); l. PÁRTTUSA.

PÁRTHELYEZET, (párt-helyezet); l. PÁRTÁLLÁS.

PARTHÍD, (part-híd) ösz. fn. Híd, mely valamely folyó, vagy hajókázható tónak partjáról kisebb-nagyobb hosszuságban benyúlik, hogy rajta a hajókról ki, vagy beszállani lehessen.

PÁRTHÍV, (párt-hív) ösz. fn. Ki bizonyos párthoz ragaszkodik, s annak czéljait előmozdítani tettleg törekszik; az illető pártnak bevallott, beavatott tagja, társa.

PARTI, (part-i) mn. tt. *parti-t*, tb. —*ak.* Partot illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó; különösen, parton tenyésző, tartózkodó, parton lakó. *Parti növények. Parti fecske*, mely a part oldalában lakik, különböztetésül a *házi fecskétől.*

PARTI FECSKE. Fehér örvü fecskefaj, mely meredek partok oldalaiban fészkel és lakik. (Hirundo riparia).

PARTI KAPITÁNY. Azon tisztviselő, ki a kikötőben a rendet, fegyelmet, tisztaságot fentartja; máskép: *ré-* v. *kikötőkapitány, ré-* v. *kikötőparancsnok.*

PARTI KÉP. Amiként s aminőnek a száraz, vízről nézve, látszik. (Landsicht. Kenessey Alb.).

PARTI KERESKEDÉS, l. PARTTŐZS.

PARTI LILE. A lilék neméhez tartozó madárfaj; homloka hódas, bögye fekete, lábai sárgák; a folyók, tavak, tengerek köves és homokos partjain lakik, félénk, és gyors futásu. (Charadrius hiaticula).

PARTI MAGLAPÉL. A maglapél nemü növény egyik faja, mely tenger partján tenyészik. (Atriplex littoralis).

PÁRTINGERÜLTSÉG, (párt-ingerültség); l. PÁRTSZENVEDÉLY.

PÁRTIRÁNY, PÁRTIRÁNYZAT, (párt-irány v. irányzat) ösz. fn. Azon fő czél vagy czélok, melyet v. melyeket valamely párt elérés végett magának kitüzött.

PÁRTÍT, (párt-ít) áth. m. *pártít-ott*, htn. —*ni* v. —*ani.* Szabó Dávidnál jön elé. Pártokra szakaszt. *Szétpártít.* Más pártra vonz. *Elpártít.*

PARTI TŐZS, l. PARTTŐZS.

PARTJÉG, (part-jég) ösz. fn. 1) A vízparton korábban képződő jég. 2) Téli vagy koratavaszi vízáradás- és jégtorlódáskor a partra tolult jég.

PÁRTJELLEG, (párt-jelleg) ösz. fn. Valamely pártnak lényeges jele, alapjele.

PÁRTJELLEM, (párt-jellem) ösz. fn. Valamely pártnak erkölcsi és szellemi sajátsága.

PARTJOG, (part-jog) ösz. fn. A vizek partjait és azokkal határos földbirtokot illető szabályok, és törvények, a partokat használó jövevények, és a partbirtokos közti viszonyokról.

PARTKAPITÁNY, (part-kapitány) ösz. fn. L. PARTI KAPITÁNY.

PARTKÉP, (part-kép) ösz. fn. L. PARTI KÉP.

PÁRTKÉRDÉS, (párt-kérdés) ösz. fn. Kitüzött elv, melyen a pártok egymással megmérkőznek.

PÁRTKÖZLÖNY, (párt-közlöny); L. PÁRTLAP.

PÁRTKÜZDELEM v. —KÜZDÉS, (pártküzdelem v. küzdés); l. PÁRTTUSA.

PARTLAKÓ, PARTLAKOS, (part-lakó v. lakos) ösz. fn. Ki valamely folyó, tó, vagy tenger partján mint lakhelyén tartózkodik.

PÁRTLAP, (párt-lap) ösz. fn. Valamely párt nézeteit, elveit nyilvánító, és támogató vagy védő időszaki irat.

PARTLEJTŐ, (part-lejtő) ösz. fn. Partnak meneteles része.

PARTMÁL, PARTMÁLY, (part-mál v. mály) ösz. fn. A part oldalában a víz által kimosott üreg, odu; máskép: *padmaly*, *pandal*. V. ö. MÁL.

PARTMELLÉK, (part-mellék) ösz. fn. Földterület, mely a part mentében elnyúlik. *Partmelléken fekvő falu, elhúzódó út.*

PARTMELLÉKI, (part-melléki) ösz. mn. Partmelléken épült, lakó, tenyésző, elvonúló, fekvő; ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Partmelléki helységek, lakosok, növények, rétek, földek, utak.*

PARTMELLETTI, (part-melletti) ösz. mn. Ami közvetlenül valamely part mellett fekszik.

PÁRTNÉZET, (párt-nézet) ösz. fn. Valamely tárgyról a pártnak általános gondolkodásmódja, elvisége.

PARTOL, (part-ol) önh. A hajósok nyelvén a hajóról mondják, midőn az a parthoz jár, a parthoz tart; a parthoz vágódik.

PÁRTOL, (párt-ol) áth. és önh. m. *pártol-t*. 1) Valakit védencz gyanánt segít, oltalmaz, kegyel. *Ügyefogyottakat, szegényeket, gyöngébbeket pártolni.* 2) Bizonyos pártnak, felekezetnek véleményét, szándékát szavazattal, tettleges részvéttel magáénak is vallja, igaznak, jónak, czélirányosnak stb. vitatja. *Az indítványt pártolni.* Valamely intézet czélját, leginkább pénzbeli segedelemmel előmozdítni törekszik. *Pártoló tag.* 3) Önhatólag, közelítő ragu viszonynévvel, bizonyos felekezethez áll, távolító raggal pedig, és amazzal egyszersmind, valamely felekezettől elál. *Ellenséghez pártolni. Saját feleitől elpártolni.* 4) Mások ellen pártot alakít, pártot üt, fölzendül. Ez értelemben, melyet Molnár Albertnél olvasunk (seditionem movere, conspirare), ma alig divatozik. S Molnár Albertnél az átható jelentés nincs is följegyezve.

PÁRTOLÁS, (párt-ol-ás) fn. tt. *pártolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Cselekvés, mely által valakit vagy valamit pártolunk, azaz védünk, oltalmazunk, segítünk ellenfele irányában. 2) Véleménynek, nézetnek helyeslése, elfogadása. 3) Az önható *pártol* igétől: társadalmi, nevezetesen polgári vagy katonai meghasonlásból származó szakadás, elválás, máshová szegődés.

PARTOLDAL, (part-oldal) ösz. fn. A partnak lejtős, meneteles része.

PÁRTOLKODÁS (párt-ol-kod-ás); PÁRTOLKODIK (párt-ol-kod-ik); l. PÁRTOSKODÁS, PÁRTOSKODIK.

PARTOS, (1), (part-os) mn. tt. *partos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Minek partja van, vagy partokkal bővelkedő. *Partos tó*, melynek szélén part emelkedik. *Partos útmellék, partos határ. A rétnek, szántóföldnek partosa.* V. ö. PART.

PARTOS, (2), falu Torontál m. helyr. *Partosra, —on, —ról.*

PÁRTOS, (párt-os) mn. és fn. tt. *pártos-t*, v. —*at*, tb. —*ak*, midőn fn. —*ok*. Ki a társadalmilag megalapított törvényes egységben meghasonlást, szakadást tesz, vagy tett, vagy tenni törekszik; a többség ellen fölzendülő, lázadó. *Pártos polgárok, katonák.* „Mint hitiszegett pártosok, fejökkel s jószágokkal játszanak.“ III. Ferdinánd manifestuma a Rákóczy György-féle mozgalomkor. Ha Justinus történetiró értelmezését olvassuk a régi *parthus* népnevezetről, mely szerénte am. *exul*, alig kételkedhetünk, hogy ez a magyar ‚pártos‘ szóval összeüt. V. ö. PÁRT. Szelidebb ért. ki némi részrehajlásból, ellenséges, igaztalan véleményt táplál vagy törekvést mutat mások irányában; ellentéte: *pártatlan.*

PARTOSAN, (part-os-an) ih. Parttal ellátva, partokkal bővelkedve; meneteles.

PÁRTOSAN, (párt-os-an) ih. Pártot alakítva vagy segítve; részrehajlással.

PÁRTOSKODÁS, (párt-os-kod-ás) fn. tt. *pártoskodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Kisebb, nagyobb társadalmi viszonyokra vonatkozó működés, törekvés, melynél fogva valaki pártoskodik. V. ö. PÁRTOSKODIK.

PÁRTOSKODIK, (párt-os-kod-ik) k. m. *pártoskod-tam*, —*tál*, —*ott*. 1) A társadalmi törvényes egység ellen működik, törekszik, a köz vélemény és akarat ellenében szakadást, meghasonlást, felekezetességet tervez, s ez által néha lázadást, zendülést gerjeszt. Másképen s régiesen: *pártolkodik*, honnan: *pártolkodás*. „A mi kemény haragunkon kivül fegyverünknek is erejét és pártolkodásokkal érdemlett méltó büntetéseket is rövid nap fejökre várják.“ III. Ferdinánd manifestuma a Rákóczy György-féle mozgalomkor. 2) Szelidebb ért. némi részrehajlásból igaztalanul saját felekezetének, kegyenczének előnyére vagy az ellenpártnak kárára, rövidségére törekszik.

PÁRTOSSÁG, (párt-os-ság) fn. tt. *pártosság-ot*, harm. szr. —*a*. Részrehajló tulajdonság, saját felekezetének előnyére vagy az ellenpártnak rövidségére.

PARTOZ, (part-oz) áth. m. *partoz-tam*, —*tál*, —ott, par. —*z*. Valamely helyet parttal kerít, erősít, ellát. *Partozni a sik réten futó patakot.*

PARTŐR, (part-őr) ösz. fn. Őr, vagy őrhajó, ki, vagy mely tengerpart hosszában az ellenséges kobzó és csempésző hajókat szemmel tartja; továbbá oly egyes őr is, ki arra vigyáz, hogy a kikötő hajók kárt ne tegyenek a partokban.

PARTŐRHAJÓ, (part-őr-hajó) ösz. fn. Gyors járásu hadi hajó vagy naszád, mely a partok közelében czirkál, s az ellenség stb. mozgalmaira vigyáz. V. ö. PARTŐR.

PARTŐRMESTER, (part-őr-mester) ösz. fn. A kikötők partjaira ügyelő őrök főnöke.

PARTŐRSÉG, (part-őrség) ösz. fn. Őrsereg, mely háborus időben a partokat védi, az ellenség megszállása vagy átkelése ellen.

PARTPÉNZ, (part-pénz) l. PARTVÁM.

PÁRTRAJONGÁS, (párt-rajongás) ösz. fn. Tulzó buzgalom a párt képzelt érdekének felfogásában vagy elővitelében.

PARTRASZÁLLÁS, (partra-szállás) ösz. fn. 1) A hajónak valamely kikötőbe, révbe érkezése. 2) A hajón jött, ment utasok kitakarodása a szárazra.

PARTRÉV, (part rév) ösz. fn. Páriz-Pápainál és Molnár Albertnél am. ugyanő nálok is a megfordított *révpart*.

PARTSÖVÉNY, (part-sövény) ösz. fn. A vízpart oldalán húzott sövény, mint a csapkodó hullámok elleni védgát.

PÁRTSZAKADÁS, (párt-szakadás) ösz. fn. Valamely pártnak több felé válása.

PARTSZEGÉLY, (part-szegély) ösz. fn. L. PARTSZÉL.

PARTSZÉL, (part-szél) ösz. fn. Vízi partnak a vízhez legközelebb álló szélesebb vagy keskenyebb része.

PÁRTSZELLEM, (párt-szellem) ösz. fn. Szellem, vagyis, uralkodó hajlam, melynél fogva bizonyos társadalom tagjai pártokat alkotni, s egyikhez vagy másikhoz csatlakozni szeretnek. *A pártszellem szétoszlatja a véleményeket és szavazatokat.* V. ö. PÁRT.

PÁRTSZENVEDÉLY, (párt-szenvedély) ösz. fn. Valamely pártnak vagy pártbelinek felhevült indulata, mely már többé a helyest a helytelentől megkülönböztetni nem engedi.

PÁRTSZERVEZET, (párt-szervezet) ösz. fn. A pártban az elvek és nézetek megállapitása; továbbá a viendő szerepek felosztása.

PÁRTSZINEZET, (párt-szinezet) ösz. fn. A párt vagy pártok nézeteiben némi eltérések.

PÁRTSZÖVETKEZÉS, (párt-szövetkezés) ösz. fn. Kisebb pártoknak egy nagyobba olvadása, tömörülése.

PARTTETŐ, (part-tető) ösz. fn. A partnak legmagasabban álló része.

PÁRTTÖREDÉK, (párt-töredék) ösz. fn. Egy nagyobb pártnak attól némely nézetekben eltérő kisebb része. *Párttöredékek a szélső bal és jobb oldalon.*

PARTTŐZS, (part-tőzs) ösz. fn. Az ugyanazon ország vagy állam különböző tengeri kikötői között létező kereskedést, mely rendszerént kisebbszerü hajókon történik, hogy t. i. ezek a folyók torkolataira is bejárhassanak, parti kereskedésnek, parti tőzsnek, parttőzsnek nevezik.

PÁRTTUSA, (párt-tusa) ösz. fn. l. PÁRTVITA.

PÁRTUL, (párt-ul) ih. Pártolás, pártfogás, védelem alá. *Pártul fogni valakit.*

PÁRTÚL, (párt-úl) önh. m. *pártúlt*. L. PÁRTOL, 3).

PÁRTURALOM, PÁRTURALKODÁS, (párturalom v. uralkodás) ösz. fn. Államélet, midőn nem a többség akarata, hanem csak egy töredéke, abból egyes párt birja a hatalmat.

PÁRTÜGY, (párt-ügy) ösz. fn. Valamely párt czéljára vonatkozó ügy.

PARTÜTEG, (part-üteg) ösz. fn. Folyam vagy tenger partján felállított üteg. V. ö. ÜTEG.

PÁRTÜTÉS, (párt-ütés) ösz. fn. A társadalom egyik részének tényleges föllépése, a többiek vagy a törvényes felsőség ellen, hogy saját szándékát, terveit erőszakkal végrehajtsa; összebeszélés, összeesküvés következtében kitörő zendülés, lázadás.

PÁRTÜTŐ, (párt-ütő) ösz. fn. Személy, ki a társadalom többsége vagy törvényes felsőség ellen tényleg fölkel, fölzendül, föllázad, hogy felekezetének terveit, czéljait eszközölje.

PÁRTŰZ, (pár-tűz) ösz. fn. Izzó tűz, eleven szén, parázs, különböztetésül a füstölő vagy lángoló tűztől.

PÁRTÜZELEM, (párt-üzelem) ösz. fn. Mind az, amit valamely párt czéljainak elérésére eszközlésbe veszen.

PARTVÁM, (part-vám) ösz. fn. Vám, melyet a kikötő hajók az illető partbirtokosnak fizetni tartoznak, melynek egyik faja nálunk az úgynevezett *karópénz*, mintegy azon helytől, hová a karót leverik.

PARTVÉDHAJÓ, (part-véd-hajó) ösz. fn. lásd *Partőrhajó*.

PÁRTVEZÉR, PÁRTVEZETŐ, (párt-vezér v. —vezető) ösz. fn. Valamely pártnak a feje, ki akár szellemi felsőbbségénél, akár másféle nagyobb befolyásánál fogva a pártban legtöbb tekintélylyel bír.

PARTVIDÉK, (part-vidék) ösz. fn. Vidék, vagyis földterület bizonyos folyó, tó vagy tengerpart közelében, partmellék.

PÁRTVISZÁLY, PÁRTVISZONGÁS, (párt-viszály v. —viszongás) ösz. fn. Erőszakosabb és tartós versengés a pártokra szakadt felek között. *A pártviszályok gyöngítik az országot.*

PÁRTVITA, (párt-vita) ösz. fn. Vita, versengés, a pártokra oszlott felek között.

PARTVONAL, (part-vonal) ösz. fn. Valamely part hosszában távolabbra nyuló szegély.

PÁRTZENDÜLÉS, (párt-zendülés) ösz. fn. Zendülés, melyet valamely fennálló rend ellen egyes párt támaszt.

PÁRÚL, (pár-úl) önh. m. *párúl-t*. Pár gyanánt egy másikhoz járul; különösen a hím és nő szövetkeznek egymással; szokottabban: *párosodik*.

PARULA, fn. tt. *parulá-t*. Eredetije a franczia *parole*, vagy olasz *parola*, honnan *parolá*-nak is mondjuk. Am. adott szó, vagy szó által kötelezett igéret; minthogy pedig ezt rendesen kézbe vagyis tenyérbe csapás által szokás tenni, innen szokottabban jelenti az igéretnek, adott szónak azon jelét, vagyis tenyérrel tenyérbe csapást. *Megtartani a parulát. Parulát adni.* A tenyérbe csapástól a kis gyermekek nyelvén am. *pass. Adj fiam! parulát bácsinak.*

PARULÁZ, (parula-az) önh. m. *paruláz-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *—z.* Szerződés, alkudozás közben az illető féllel tenyeret csapdos öszve, mint az adóvevő köznépnél szokásban van.

PARVA, erd. falu Besztercze vid. helyr. *Parvára*, *—n*, *—ról.*

PÁRVIADAL, (pár-viadal) ösz. fn. Két személynek a megsértett, akár valóságos, akár képzelt becsület és jog megtorolása végetti külön viadala egymás ellen. *A becsületsértésért párviadalra kihíni valakit. Párviadalra megjelent tanúk, segédek. Harczi párviadalban elesett bajnok.* Máskép : *párbaj.*

PÁRVIADALOS, (pár-viadalos) ösz. fn. Személy, ki egy másikkal viadalra kel; továbbá, házsártos, ki másokba szeret kapczáskodni, hogy megvíhasson velök.

PÁRVIVÓ, (pár-vivó) ösz. fn. Sajátlag párbajvivó, ki egy másikkal párviadalra kel vagy kelt.

PÁRVONAL, (pár-vonal); PÁRVONALAS, (pár-vonalas), l. PÁRHUZAM; PÁRHUZAMOS.

PÁRVONALAZ, (pár-vonalaz) ösz. áth. Párvonalat húz. Átv. ért. két vagy több tárgy között egy vagy több tekintetben hasonlati viszonyt vagy viszonyokat jelöl meg.

PÁRZÁS, (pár-oz-ás) fn. tt. *párzás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* A hímnek és nősténynek nemi közösülése, vagy e végett szövetkezése, öszvetársulása. Leginkább az oktalan állatokról, nevezetesen a madarakról mondják, melyek párosan élnek együtt.

PÁRZIK, (pár-oz-ik) k. m. *párz-ott*, htn. *—ani.* Hím és nőstény állatokról, különösen madarakról mondják, midőn egymással szövetkeznek, vagyis nemileg közösülnek.

PAS v. PASS, fn. tt. *pas-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *pass-a.* Jelenti a tenyérbe csapott tenyérnek vagy más lapos eszköznek hangját, továbbá magát a tenyérbe csapást. A gyermeknyelvben divatos szó. *Past adni, past vetni.* A férfi gyermekek barátkozó és tisztelkedő jele, valamint a leánykáknál a csókvetés. Szélesb ért. a testnek akármely részére ejtett tenyércsapás, ütés, honnan, *paskol, megpaskol*, am. tenyerével üt, megver. Hangváltozattal : *pacs, paccs;* rokon hozzá : *pacz, paczka, paczkáz* stb.

PÁSADOZIK, (pás-ad-oz-ik), k. m. *pásadoz-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *—zál.* Máskép : *pássadozik.* Székely tájszólás szerint am. henyeségből sokszor ásítozik. *Csak ne legyen olyan nagy kedved a pássadozásra! indulj immár egyszer dolgodra.* (Kriza J.). Alapértelme és hangja mutatja, hogy egy gyökü a tátott szájra vonatkozó *ásít* igével, s a *p* csak előtét, mint több másokban.

PASINGOL, (pas-ing-ol) önh. m. *pasingol-t.* Idősb Mándy P. szerént tájdivatosan am. fosik; mindkettő gyöke is : *pas, fos* szókkal egyező és *pocs* szóval rokon levén.

PÁSKAHÁZA, falu Gömör m. helyr. *—házára*, *—n*, *—ról.*

PASKÓ v. PÁSKÓ, fn. tt. *paskót* v. *páskót.* Baranyában am. buzogányféle csomó a kákák tetején, másutt *pák, páka, páklya.* Hangáttétellel e helyett *páksó* mint *hágcsó* Balaton vidékén *háskó, szökcső* néhutt *szöcskő, zsákcsó* általában *zsacskó* stb. Elemére nézve l. PÁKA; rokonok hozzá BAKA, BÁKÁNY is.

PÁSKÓCZ, falu Gömör m. helyr. *Páskócz-ra*, *—on*, *—ról.*

PASKOL, (pas-og-ol) áth. m. *paskol-t.* Tenyerével vagy hasonló lapos eszközzel gyakran megüt, megver. *A csintalan gyermeket jól megpaskolták.* Hogy ez igében a *k* nem egyéb, mint az átalakult gyakorlatképző *g*, a nyelvhasonlat, és az alapfogalom tanusitja, ilyenek : *toszogol, tuszogol, toszkol, tuszkol, tuszkál; pergel, perkel; turogál, turkál* stb.

PASKOLÁS, (pas-og-ol-ás) fn. tt. *paskolás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Cselekvés, midőn valaki paskol.

PASKORTA, mn. tt. *paskortá-t.* A honti palóczoknál és gömöri barkóknál am. torkos, nyalakodó. Különösen mondják a kutyáról, macskáról. Egy értelmü vele a *pákász, pákosztos*, miszerint valószinü, hogy a paskorta *s* gyök hangja a *k*-val, mint többször szokott lenni, helyet cserélt, s eredetileg *paksorta* (mint *gyakorta*), elemezve *pakosorta* v. *pakosolta*, az elavultnak tekinthető *pakosol* igéből, melyből *t* képzővel lett *pakosolító, pakosoltó, pakosortó, paksortó, paksorta.*

PASKORTÁSKODIK, k. m. *paskortáskod-tam*, *—tál*, *—ott.* Torkoskodik, nyalakodik, különösen mondják a kutyáról, macskáról, de emberről, kivált gyermekekről is. Palóczosan : *paskortuáskodik.* Egyébiránt v. ö. PASKORTA.

PASLICZA, fn. tt. *pasliczá-t.* Baranyában am. egérfogó. Homályos eredetü. Talán a *pas* ütési, csapási hangtól (minthogy az egeret agyon üti, csapja), mint *csapta, csaptató* is; vagy pedig a latin *mus*, persa *mus*, német *Maus*, orosz *mis* stb. után alakúlt.

PASMAG, (pas-m-ag) fn. tt. *pasmag-ot*, harm. szr. *—a* v. *—ja.* A kártyázó ifjuságnál hasogatott végü fenyőlapiczka, melylyel egymás tenyerébe (t. i. a vesztő fél tenyerébe) ütnek játék közben. (Kriza J.). Gyöke a hangutánzó *pas.* L. PACSMAG szót is.

PASMAGOL, (pas-m-ag-ol) áth. m. *pasmagol-t.* Fenyő vagy más falapiczkával tenyerébe üt. V. ö. PASMAG.

PASS, hangutánzó fn. tt. *pass-t.* L. PAS.

PÁSSADOZIK, l. PÁSADOZIK.

PASSOGAT, (pass-og-at) gyak. önh. m. *passogat-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *passogass.* 1) Tenyereit öszveütögetve ‚pas' hangot, vagyis mint gyakorító hangokat hallat. 2) Balaton vidékén am. szemhéjait tunyán emelgeti. Ez értelemben rokon a székelyeknél szájtátogatást jelentő *pássadozik* igével, t. i. mindenikben tátogatás az alapfogalom, ebben a szájé, amabban a szemeké; vagy talán am. *pislogat.*

PASSOGATÁS, (pass-og-at-ás) fn. tt. *passogatás-t*, tb. —*ok*. Cselekvés midőn valaki passogat. V. ö. PASSOGAT.

PÁST, l. PÁZSIT.

PÁSTÉTOM, fn. tt. *pástétom-ot*, harm. szr. —*a* v. —*ja*. Sült tésztával karimázott becsinált féle húsétek. *Vadaprólékkal készített csibe-, bárány-, borjúpástétom.* A köznép szerint a legfinomabb, leguriasb ételek egyike, melyről csak homályos képzelete van. *Ha pástétommal tartana se mennék hozzá.* Az idegen eredetű s különösen olasz : *pasta*, franczia : *paste*, *pâte* után átalakult szó, melyek *tésztát* jelentenek, s melyek ismét a görög *πάστη*-val látszanak viszonyban állani.

PÁSTÉTOMMINTA, (pástétom-minta) ösz. fn. Szakácsok mintája, melybe a pástétomtésztát töltelékével együtt behelyezik.

PÁSTÉTOMMŰ, (pástétom-mű) ösz. fn. Pástétom, mint a szakácsmesterség egyik jelesebb müve. Kész pástétom.

PASTÉTOMSÜTŐ, (pástétom-sütő) ösz. fn. Szakács, ki különösen a pástétomok készítéséhez ért, vagy sütő eszköz, melyben az elkészített pastétomokat megsütik.

PASZ v. PÁSZ, gyöke, ha tetszik, az ideg eneknek tartott *paszkoncza*, *pászma*, *paszdorja* (= pozdorja), *paszuly* stb. szóknak. Azonos *fosz* gyökkel *foszlik* igében. V. ö. PÁSZMA.

PASZAB, falu Szabolcs m. helyr. *Paszab-ra*, —*on*, —*ról*.

PASZAMÁN, PASZAMÁNOS stb.; l. PASZOMÁN, PASZOMÁNOS stb.

PASZAT, (pasz-at) fn. tt. *paszat-ot*, harm. szr. —*ja*. Túl a Dunán am. a szokottabb *maszat*, vagyis *szemét*, különösen ruhához, testhez tapadó mocsok, piszok. Az *m* és *p* fölcseréltetnek, mint a *mocs pocs*, *mocsolya pocsolya* rokonhangú és értelmű szókban. Rokona az *i*-ben kicsinyített alakú *piszok*, e helyett : *paszok*, *paszék*. V. ö. MASZAT, MOCS.

PASZATOL, (paszat-ol) áth. m. *paszatol-t*. Maszatol, mocskol, beken, beszennyez. V. ö. PASZAT.

PASZATOLÁS, (pasz-at-ol-ás) fn. tt. *paszatolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Maszatolás, mocskolás, bekenés, bezsírozás ; továbbá oly dolgokkal bánás, melyek a kezeket és ruhát bemocskolják. V. ö. PASZAT.

PASZATOS, (pasz-at-os) mn. tt. *paszatos-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Mocskos, piszkos, maszatos, holmi zsiros ragadós nedvekkel bekent.

PASZEKA, falu Ung m. helyr. *Paszeká-ra*, —*n*, —*ról*.

PASZICSA, puszta Máramaros m. helyr. *Paszicsára*, —*n*, —*ról*.

PASZIKA, falu Bereg m. helyr. *Pasziká-ra*, —*n*, —*ról*.

PASZITA, fn. tt. *paszitát*. Balaton mellékén, Kemenesalon s Göcsejben örömvendégség a gyerekágyas háznál, melyet néhutt mindjárt keresztelés, másutt beavatás után szokás tartani. A székelyeknél *radina*, mely alatt nem csak az illető vendégséget értik, hanem azon ételeket is, melyeket a gyerekágyas nőnek a komák s más rokonok küldeni szoktak. Néhutt : *puzdarék*, *puzdrék*, *pusztrik*.

Mindenik szó idegen eredetűnek látszik ; különösebben *radina* rokon az örömet jelentő szláv *rada* szóhoz, miszerint örömlakomát jelentene ; a *paszitához* pedig hasonló volna a szerb *poszati*, mely am. szoptatni, s e hasonlatnál fogva talán a szoptató anya tiszteletére és táplálására adott lakomára vonatkoznék. Azonban, úgy látszik, hogy a *paszita*, tájdivatosan ejtve *poszita* gyöke is a megfordított *szop*, mintha volna *szopita*, *szapita*, mint a ‚szoptat' igének némileg módosított részesülője.

PASZKÓCZA, l. PASZKONCZA.

PASZKONCZA, mn. tt. *paszkoncza-t*. Általán oly állatokról vagy növényekről mondják, melyek elsatnyulás vagy más lényeges hibájok miatt nemzésre, szaporításra elégtelenek, pl. *paszkoncza férfi*, néhutt asszonyról is mondják : *paszkoncza asszony* = magtalan asszony ; *paszkoncza kakas*, melyet roszul heréltek ki, és se nem egész kappan, se nem kakas, néhutt tréfásan féltökü (gyurkó). Több vidékeken így nevezik a virágos kendert, melynek rostjai ugyan finomabbak, és szebb fonalat adnak, mint a magvas kenderéi ; de valószinüleg azért nevezték paszkonczának, mert magtalan, és a szára jóval vékonyabb a magvasénál, kivált az, melynek növése megcsökkent, igen is czérnaszálféle. Néhutt : *paszkócza*. Székelyes kiejtéssel : *poszkoncza*, s alapértelemre és gyökre hasonló a maguk nemében hitványat jelentő *poszka*, *poszáta* szókhoz. V. ö. PASZ. Dankovszky szerént *poszkonnicza*, *poszkonnicze* a szláv nyelvekben virágos kendert jelent, mely Jancsovics szláv-magyar szótárában : *poszkonná konopa* (ez utóbbi am. a latin *cannabis*, német *Hanf* stb.).

PASZKONCZAGALAMB, (paszkoncza-galamb) ösz. fn. Tájdivatosan így nevezik a szürkéskék galambot ; talán am. kenderszínü, vagyis kendermagszínü.

PASZKONCZAKAKAS, (paszkoncza-kakas) ösz. fn. Roszul herélt kakas, s mint ilyen nem való szaporításra. Tréfás néven : *gyurkó*.

PASZKONCZAKENDÉR, (paszkoncza-kendér) ösz. fn. Virágos kender, melynek szára vékonyabb, mint a magvas kenderé.

PASZKONCZANÉV, (paszkoncza-név) ösz. fn. Gúnynév, l. ezt.

PÁSZMA, fn. tt. *pászmá-t*. Midőn a felfont kendert, vagy lent az orsóról motólára szedik, egy kerület a motólán egy fonalat, vagyis *szálat* tesz, tíz szálból egy *ige* lesz, végre három ige, azaz, harmincz szál egy *pászmát* képez, melyet mint külön osztályt öszvekötnek. Idősb Mándy P. szerént Szathmárban 150 szál vagy 50 igefonal teszen egy pászmát.

E szóban alapértelem az osztályrész, minthogy a pászma egy egész fonalkötésnek egy-egy része,

osztálya. E tekintetben rokon hozzá a tájdivatos *pásznát* = *pászta*, néhutt : *pásztágy*, azaz, a földnek azon osztálya, melyet a munkások, pl. az aratók, vagy szőlőben a kapások egyszerre munkába vesznek. Innen a *pásztás eső*, midőn nem az egész határon vagy vidéken, hanem csak itt-ott szakaszonként esik. Ez alapértelemből kiindulva magyar elemzéssel legvalószinübbnek tartjuk, hogy gyöke azon átalakult *osz*, melyből *oszlik* és *osz-t* igék erednek, vagy *f* előtéttel *fosz*, *fosz-l-ik*, *fosz-t*, melyekből fokozatosan *oszma* v. *foszma*, *poszma*, *paszma*, végre *pászma* fejlett ki. Hogy a *p* több szóban előtét, elég példa van rá, milyenek : *Ila Pila*, *Anna Panna*, *Erzsi Perzsi*, *ásadozik pásadozik* (ásítozik), *udva pudva*, *ityi pityi*, *iócza piócza* stb., a honnan nem valószinütlen, hogy pászma közvetlenül : *foszma*, *fászma*. Hogy az *o* majd *a*, majd *á* hangra megy által, mutatják *or* és *armás*, *olló* és *alló*, a latin *orbus orphanus*, és a magyar *árva* (szüleitől fosztott), *orom* és a magasságra vonatkozó *ár*, *árad*, *árok*, előtéttel *vár* stb. Ez elemzés szerint *pászma* = poszma = foszma = *oszma* és *pászta* = poszta = foszta = *oszta*. Mennyiben az oszlás, foszlás az illető egésznek részét, tehát hiányosságát, tökéletlenségét is teszi, rokonok hozzá a *paszkoncza*, *poszáta*, *poszka*, *poszta*, *poszmék* v. *vaszka;* mit a székelyeknél divatozó *poszátlik* is világosan bizonyít, mely am. *sokfelé oszlik*.

Végre, mi a *pászma* alakját illeti, az oly képzésü, mint : *szuszma*, *duzma*, *tutyma*, *eszme*, s némely mások. Figyelmet érdemel, hogy a görögben σπάσμα a többi közt am. a német abgerissenes Stück (Dr. Rost) σπάω igétől, mely am. a német ziehen, zerren, zausen stb. Dankovszky azt mondja, hogy *pászmo* minden szláv nyelvjárásokban megvan ; Jancsovicsnál *paszmo* am. fonalkötés ; földöv.

PÁSZMOS, erd. falu Kolos m. helyr. *Pászmosra*, *—on*, *—ról*.

PÁSZNÁT, fn. tt. *pásznát-ot*, harm. szr. *—ja*. L. PÁSZTA.

PÁSZOGTAT, (pász-og-tat) áth. m. *pászogtattam*, *—tál*, *—ott*, par. *pászogtass*. Id. Mándy Péter szerént Szathmárban am. lassan hajtogat.

PASZOMÁN v. PASZOMÁNY, fn. tt. *paszomán-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—ja*. Arany, ezüst, selyem stb. fonalakból való lapos, szalagforma szövet, melyet némely ruhaneműek vagy bútorok diszesítésére, beszegésére használnak. *Paszomán a nadrágon*, *dolmányon*, *mentén*, *csákón*. *Paszománnal szegett pamlag*.

„Vörös nadrág arany paszománra,
Illik a magyar huszár farára."
Népd.

A franczia : *passement*, vagy olasz : *passamano*-ból kölcsönöztetett ; másképen : *paszománt*, t. i. az *n* végzetü idegen szókhoz *t* szeret járulni, mint, *tulipánt*, *forint*, *rubint* stb.

„Vitéz vagyok, fölmegyek én,
Paszománt lesz csákóm szélén."
Huszárdal, Döbrenteitől.

A föntebbi franczia vagy olasz szót pedig a latin : *passus*-ból származtatják.

PASZOMÁNCSINÁLÓ, (paszomán-csináló) ösz. fn. Mütakács, ki különösen paszomántféle kelméket, szalagokat sző.

PASZOMÁNMUNKA, (paszomán-munka) ösz. fn. Szövet, milyent a paszománcsinálók készítenek ; nem közönséges takács- vagy gombkötőmunka.

PASZOMÁNOS, (paszomán-os) mn. tt. *paszomános-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Paszománnal ékesített, beszegett. *Paszomános nadrág*, *dolmány*, *csákó*, *gallér*. Mint főnév tt. *paszomános-t*, tb. *—ok*, s jelent paszománcsinálót.

PASZOMÁNOZ, (paszomán-oz) áth. m. *paszománoz-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *—z*. Paszománnal ékesít, czifráz, beszeg valamit. *Nadrágot paszománozni és sujtásozni*. Tréfás és némileg kíméletes kifejezéssel am. köz ismeretü csunya szóval káromol valakit. *Apját anyját összepaszománozta*.

PASZOMÁNT, tt. *paszomántot ;* PASZOMÁNTOS, l. PASZOMÁN ; PASZOMÁNOS.

PASZOMÁNY, PASZOMÁNYOS, l. PASZOMÁN, POSZOMÁNOS.

PASZPA, tájdivatosan am. *poszpász ;* l. ezt.

PÁSZTA, fn. tt. *pásztá-t*. A mezei és szőlőmunkásoknál divatos szó, s jelenti a munkába vett földterületnek azon osztályát, szakaszát, melyet a munkások serege egyszerre s együtt elfoglal. *Egy pásztát lekaszálni*, *learatni*, *megkapálni*, *megszedni*. *Az aratókat több külön pásztára szétrendelni*.

„Kalákába is elmegyünk,
Pásztát is majd együtt viszünk."
Népdal.

Vadászoknál azon erdőrész, melyet hajtóvadászaton egy hajtásra fölvesznek. (Der Trieb). Hajósoknál a szélre vonatkozva jelenti azon tért és irányt, melyen a szél fú (Windstrich). Tájdivatosan : *pásztágy*, *pásznát*, *páznát*. Jancsovicsnál szlávul : *pászt-va*. Magyar elemzésére nézve l. PÁSZMA.

PÁSZTAFEJ v. —FŐ, (pászta-fej) ösz. fn. Az aratók főnöke, ki arra vigyáz, hogy a munkába vett pásztán igenyes huzamban dolgozzanak az illető munkások.

PÁSZTÁGY, (pászta-ágy), ösz. fn. tt. *pásztágy-at*, harm. szr. *—a*. A munkások által egyszerre átfogott földterület, p. aratáskor, szőlőkapáláskor, egyszerüen : *pászta*.

PÁSZTÁNKÉNT, (pászta-an-ként) ih. Szakaszonként, osztályonként, részenként, egy egy pásztát külön véve. V. ö. PÁSZTA.

PÁSZTÁS, (pászta-as) mn. tt. *pásztás-t* v. *at*, tb. *—ak*. Darabos, szakadékos, bizonyos területnek egy-egy részére terjedő. Mondják különösen esőről,

mely itt-ott ered meg, nem az egész határon vagy tájon. *Pásztás kert, szőlő*, mely bizonyos szakaszokra van osztályozva.

PÁSZTÁSAN, (pászta-as-an) ih. Szakaszonként, részenként, osztályonként, nem egyszerre mindenütt. *Pásztásan esik az eső.* V. ö. PÁSZTA.

PÁSZTÁZ, (pászta-az) önh. m. *pásztáz-tam, —tál, —ott.* Pásztánként arat, szüretel stb. Vadászok nyelvén a vadat pásztánként fel s alá keresi. (Bérczy Károly).

PÁSZTÁZÁS, (pászta-az-ás) fn. tt. *pásztázás-t*, tb. *—ok.* Pásztánként aratás, szüretelés stb. Vadászok nyelvén a vadnak pásztánként fel s alá keresése.

PÁSZTÉLY, BEGENYA—, KIS—, KOSZTYOVA—, faluk Ung m. helyr. *Pásztély-ba, —ban, —ból.*

PASZTERNÁK, v. PASZTINÁK v. PÁSZTINÁK, fn. tt. *paszternák-ot*, harm. szr. *—ja.* Az öthímesek seregébe és két anyások rendébe tartozó növénynem; ernyője tányéros; gallérai nincsenek; virágai egyenlők, mind termők; szirmai épek; gyümölcse körkörös, öszvenyomott lapos. (Pastinaca). Legismeretesb faja *a kerti pasztinák*, máskép köznépi nyelven : *mohrépa, merkácz, olaszrépa.* (Pastinaca sativa).

PÁSZTÓ, mváros Heves, falu Nyitra m. IPOLY —, Hont m. helyr. *Pásztó-ra, —n, —ról.*

PÁSZTOR, fn. tt. *pásztor-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Eredeti latin értelménél fogva, barmokat legeltető személy, s minthogy ennek feladata egyszersmind az illető nyájra, csordára vigyázni, am. őr, őrködő. *Ökör-, tehén-, borjú-, disznó-, juh-, kecske-, lúd-, libapásztor, csordapásztor.* Egyébiránt a baromőröknek jobbára saját neveik is vannak; ökrész, tehenes v. tehenész, gulyás, csikós, csordás, kanász v. kondás, juhász, kecskés. *Lágy pásztor alatt gyapjat rúg a farkas. Csak a pásztor vétke, ha tudta nélkül eszi meg a farkas a bárányt. Vigyáz mint górén a pásztor.* (Kmm.). Innen átv. ért. bizonyos, szabadban levő jószágra, ingatlanra felügyelő személy, hogy kár ne történjék benne, s am. csősz. *Dinnye-, kukoricza-, szőlő-, erdő-, szérűpásztor.* Képes kifejezéssel, papi személy, ki a rá bizott hivek fölött őrködik, azokat kellő lelki, erkölcsi táplálékkal ellátja stb. *Lelki pásztor, fő pásztor. Én vagyok a jó pásztor. A jó pásztor lelkét adja juhaiért.* E hasonlat különösen a juhász és juhok közti gyöngéd viszonyra vonatkozik.

PÁSZTORBÉR, (pásztor-bér) ösz. fn. Bér, melyet az illető barmok birtokosai a pásztornak fizetnek.

PÁSZTORBOT, (pásztor-bot) ösz. fn. Tulajdon ért. a baromőrök botja; átv. képes kifejezéssel a főpapok, mint lelki pásztorok jelvényszerü botja, melyet szent innepélyek alkalmával viselnek, vagy maguk körül viseltetnek. (Pedum).

PÁSZTORBUNDA, (pásztor-bunda) ösz. fn. Úgy nevezett juhászbunda, melyet a pásztorok csak némely tájakon, s leginkább a gulyások és csikósok viselnek. Túl a Dunán czifránál czifrább szürökben járnak a juhászok és kanászok.

PÁSZTORDAL, (pásztor-dal) ösz. fn. A pásztori élet viszonyaira, állapotára, vágyaira, örömére stb. vonatkozó népies dal, pl. milyenek : *Én vagyok a petri gulyás* stb. *Elszegődtem Tarnóczára bojtárnak* stb. Ha müvészibb alkatu, akkor inkább *pásztorének* a neme.

PÁSZTORÉB, (pásztor-éb) ösz. fn. A baromőrök és csőszféle pásztorok ebe, illetőleg őrtársa, segéde, milyenek különösen a komondorok és kuvaszok.

PÁSZTORÉNEK, (pásztor-ének) ösz. fn. A közönséges népdalnál művészibb lantos költemény, melynek tárgya a pásztori életből vétetett, milyenek a régi hellen és római némely költők művei. (Ecloga, Idyll, carmen bucolicum, pastoritium). Ily nemüeket írt Faludi Ferencz is.

PÁSZTORHÁZ, (pásztor-ház) ösz. fn. Rendesen községi ház, mely az illető község pásztorának vagy pásztorainak lakul szolgál. Itt szokás tartani a helység bikáit, csődöreit is.

PÁSZTORI, (1), (pásztor-i) mn. tt. *pásztori-t*, tb. *—ak.* Pásztort illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Pásztori kötelesség, fölvigyázat* stb. *Pásztori levél*, melyet a lelki főpásztor hiveihez kibocsát.

PÁSZTORI, (2), ALSÓ—, FELSŐ—, faluk Sopron m. helyr. *Pásztori-ba, —ban, —ból.*

PÁSZTORILAG, (pásztor-i-lag) ih. Pásztor módjára, mint bizonyos nyájnak pásztora, őre. *Pásztorilag örködni, gondoskodni. Pásztorilag inteni a hiveket.* V. ö. PÁSZTOR.

PÁSZTORISTEN, (pásztor-isten) ösz. fn. A római mythologiában Pan, mint a pásztorok és nyájaik különös védistene.

PÁSZTORJÁTÉK, (pásztor-játék) ösz. fn. Játék, melyet különösen a pásztorok szoktak játszani; továbbá, szinjáték, melynek személyei pásztorok.

PÁSZTORKODÁS, (pásztor-kod-ás) fn. tt. *pásztorkodás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Pásztori életmódnak üzése, gyakorlása. *Pásztorkodással keresni kenyerét, tölteni életét. Lelki pásztorkodás.*

PÁSZTORKODIK, (pásztor-kod-ik) k. m. *pásztorkod-tam, —tál, —ott.* Pásztori életet üz, gyakorol, folytat, mint pásztor keresi kenyerét. Átv. ért. mint bizonyos hivek közönségének papja, lelki atyja működik.

PÁSZTORKÖLTEMÉNY, (pásztor-költemény) l. PÁSZTORDAL, PÁSZTORÉNEK.

PÁSZTORKUNYHÓ, (pásztor-kunyhó) ösz. fn. A szabadban tanyázó pásztornak kunyhója, nádból, venyigéből, vesszőből stb.

PÁSZTORKÜRT, (pásztor-kürt) ösz. fn. Kürt, melyet a pásztorok helységszerte megfujnak, hogy az illetők a legelőre járó barmokat kihajtsák. V. ö. KÜRT.

PÁSZTORLAK, (pásztor-lak) ösz. fn. l. PÁSZTORHÁZ.

PÁSZTORLEÁNY, (pásztor-leány) ösz. fn. Leány, ki barmokat, pl. juhokat, kecskéket, pulykákat, ludakat őriz.

PÁSZTORNÉ, (pásztor-né) ösz. fn. Pásztorember felesége, p. juhászné, kanászné stb.

PÁSZTORNÉP, (pásztor-nép) ösz. fn. 1) Oly nép, melynek minden tagjai főleg baromtenyésztéssel foglalkodnak. 2) Pásztorok közönsége, mennyiben saját életmódjok és szokásaik vannak, milyenek a juhászok, kanászok, gulyások stb.

PÁSZTORNŐ, (pásztor-nő) ösz. fn. Nő, illetőleg leány vagy asszony, ki barmokat őriz. Különbözik: *Pásztorné.*

PÁSZTORÓRA, (pásztor-óra) ösz. fn. Azon időpont, mely a szerelmesek enyelgésének kedvez. Ily értelemben használják a németek; magának a szónak népnyelvünkben aligha van nyoma. Ellenben előfordul a *boldog óra.*

PÁSZTOROS, (pásztor-os) mn. tt. *pásztoros-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Pásztorok szokására, életmódjára mutató; olyan, mint a pásztorok közt divatozik. *pásztoros viselet, nyerseség.*

PÁSZTORSÁG, (pásztor-ság) fn. tt. *pásztorságot*, harm. szr. —*a*. Pásztori állapot, életmód, szolgálat. *Pásztorságban tölteni életét. Lelki pásztorság, főpásztorság.* V. ö. PÁSZTOR.

PÁSZTORSÍP, (pásztor-síp) ösz. fn. Sip, milyet különösen a pásztorok használnak; ami pásztorainknál, kivált túl a Dunán, a hosszú furulya divatos. A régieknél több egymás mellé szerkezett csövekből álló hangszer, Pán sipja.

PÁSZTORTÁNCZ, (pásztor-táncz) ösz. fn. A pásztorok sajátságos táncza, milyen nálunk a maga nemében különös lejtésü kanásztáncz; l. KANÁSZTÁNCZ.

PÁSZTORTANYA, (pásztor-tanya) ösz. fn. Bizonyos hely vagy kunyhó a legelő területén, hol a pásztornak fő szállása van, hová itatás vagy hálás végett a nyájat terelni szokta, milyenek az alföldi csikósok karámjai, vagy túl a Dunán az úgy nevezett sellenczek, azaz: ellető helyek a juhászoknál.

PÁSZTORTARISZNYA, (pásztor-tarisznya) ösz. fn. A pásztornak éléstartója, szeredása, melyet nyakba vetve visel magával. *Gombokkal czifrázott pásztortarisznya.*

PÁSZTORTARSÓKA, (pásztor-tarsóka) ösz. fn. Növényfaj, a tarsókák neméből; táskái viszszás szivesek, gyökérlevelei szárnyasan hasítottak, szárlevelei sokféle formájúk; máskép köznyelven: *paperszény, békatarsoly, szükés, vérállató fü, porczogó fü, vad mustár.* (Thlaspi bursa pastoris).

PÁSZTORTÁSKA, l. PÁSZTORTARISZNYA; és PÁSZTORTARSÓKA.

PÁSZTORVERS, (pásztor-vers) ösz. fn. Versekbe szedett pásztorköltemény.

PASZULY, fn. tt. *paszuly-t*, tb. —*ok*. Erdélyben és túl a Tiszán am. bab. Némely tájakon *fuszuly, fuszulyka*, melyből azt is lehetne következtetni, hogy eredetére nézve am. *foszol* vagy *foszló*, t. i. mint hüvelyes vetemény, éréskor hüvelyéből önmagától kifoszlik. Egyébiránt megegyezik vele a persa *baszila* (species fabae), görög-latin *phaselus, phaseolus, phasiolus*, honnan a szláv *fazula, fizola, fizolnya*, német *Fisole* stb. is. (A görögből aligha lehet kifejteni). A *bab* szóval is, mely köz életben gyakran fölcseréltetik a ‚paszuly' szóval, rokon a latin *faba* és német *Bohne* stb. Növénytanilag a *bab* a babónak (vicia) egyik faja, *bab-babó* (vicia faba), melyet néhutt: *disznóbab*-nak hínak; ellenben a paszuly (phaseolus) nemi név, s tulajdonképen ennek vannak mind növényzeti alakjára, mind gyümölcsére, különösebben ennek szinére vonatkozólag igen számos fajai, pl. *gyalog paszuly* (phaseolus nanus), ellentétben a *futó* v. *felfutó paszulyl*yal (phas. vulgaris), köz nyelven: *olasz bab* és *török borsó* is, melynek szára valamely tárgy, pl. fa vagy karó körül, fölfelé menő csavar módjára, még pedig balra tartva tekergőzik. Van *nagy virágu paszuly* (phaseolus multiflorus), melynek fürtjei akkorák mint a levelek, vörös vagy fejér virágokkal. Gyümölcsére v. magjára nézve van *fejér, büdöskőszín, hússzín, sárga, vörös, fekete, tarka paszuly;* magja különösebb alakjára nézve *gömbölyü, lapos, hosszukás paszuly; rizspaszuly* (igen apró) stb. stb. Magjuknak lisztje különbféle módon elkészítve igen tápláló eledelül szolgál az embernek, sőt néhutt, pl. Magyarországon, nagy része zölden (hüvelyével együtt) is annak módja szerént megfőzve vagy forrázva, különösen eczetes lével berántva, nagyon kedves étkök a hazai lakosoknak. Köz néven van még *egyiptomi paszuly*, növénytani néven: *köldökös babuga* (dolichos lablab), melynek szára felfutó, magva tojásdad fekete; és *singes* v. *röfös paszuly*, növénytani néven: *singes babuga* (dolichos sesquiodalis).

PAT, (1), tompa, erős, vastag hang, melyből e hangutánzók származtak: *patt, pattan, pattant, pattantyú, pattog, csatapata, patvar;* továbbá melyek ütés által okozott hangra vonatkoznak, mint: *patél, pátélófa, patok*, rokonaik: *pacz, paczka, paczkáz, pácza, pas, pass, paskol, pacs, pacskol*, vékony hangon *pecz, peczczent, peczeget.* Megegyezik velök a latin *batuo, baculus* (batulus), franczia *battre, bâton*, a magyar *bot* stb. Ide tartoznak a tapadó v. taposó ütésre vonatkozók: *pata* (l. ezt), *patkó.* Megfordítva *tap*, honnan *tapos, tapsol, tapint* stb. módosítva, *csap, csapa, csapás*, pl. baromcsapás, azon nyom, melyet a menő barmok patái a földet taposva hagynak maguk után, tehát mintegy *baromtapás.* Legegyszerübb gyök a sínai *pŏ* (= láb), melyhez közel áll a persa *pá.*

PAT, (2), puszta Somogy m. helyr. *Pat-ra, —on, —ról.*

PATA, (1), (pat-a) fn. tt. *patá-t.* 1) Mint a hangutánzó *pat* gyöknek származéka, jelenti, némely állatok talpkörmét, melylyel léptökben a földet tapodják, tapossák, hangáttétellel: *tapa*, ‚tap' gyöktől; különösen mondják lovakról, disznókról, s más hasított körmü állatokról: *ló patája, disznó patája.* A csagataj nyelvben Vámbéry szerént *pata* am. láb, a persában *pácsa* (lábacska) Vullers szerént am. kis

láb, lábszár; *pacsa* a törökben is am. juhláb. Egyébiránt a szanszkritban *pad* am. láb, *path* = tapod, honnan származtatják a latin *pes* (a függő esetekben: *ped-*) a görög *πούς* (a függő esetekben: *πόδ-*), a német *Pfote*, cseh *pata* (spanyolul is: *pata*), lengyel *pieta* stb. szókat. V. ö. PAT gyök. 2) Csontból, vagy fából való hengerke, csürök, csürk vagy csigaféle eszköz, melyet a játszó gyermekek bottal szoktak elütni, mint a tekét. Ez értelemben is, mint ütésre való eszköz, hangutánzó. 3) Ugyanazon jelentésü a zajos verekedést, veszekedést képleg kifejező *csatapata* vagy *csetepaté* öszvetett vagyis ikerített szóban. 4) A növények gyökerén rágódó féregfaj, különösen, a cserebogár kukacza, másképen: *pajód*. Ez értelemben vagy az utóbbiból összehúzás által eredett, vagy talán a vékony hangu *pete* (tojás) szóval állíthatjuk párhuzamba, mely szerint még csak fejlődésben, s mintegy tojásban (kukaczban) levő bogarat jelentene.

PATA, (2), puszták Somogy, Veszprém, Bihar m. erd. falu Kolos m. GYÖNGYÖS—, falu Heves m.

PATACS, (1), (pat-acs) fn. tt. *patacs-ot*, harm. szr. —*a* v. —*csa*. Ritkább divatú szó, a köz ismerétü *pipacs* értelmében. Talán gyermekszó, s nevét onnan vehette, hogy a gyermekek játék gyanánt leveleit szájaikon pattogtatni szeretik; a *pipacs* is erre látszik vonatkozni.

PATACS, (2), falu Baranya m. helyr. *Patacs-ra*, —*on*, —*ról*.

PATACSKÓ, falu Sáros m. helyr. *Patacskó-ra*, —*n*, —*ról*.

PATACSORBA, (pata-csorba) ösz. fn. Repedés, csorbulás, a baromnak, különösen a lónak patáján, azaz: körmén. V. ö. PATA.

PATÁCZ, fn. tt. *patácz-ot*. A kökörcsin nemü növény egyik faja; növénytani néven: *berki kökörcsin* (anemone nemorosa); másképen szintén köznépi nyelven: *fejér berekvirág*, *fejérpipacs*, *szélvirág*. ‚Patácz' neve talán a *hepatica* szóból módosult; minthogy Linne s nálunk Gönczy Pál szerént ez szinte *anemone* faj (anemone hepatica), *májfü*, *kökörcsin*, mely némely mások, pl. Diószegi szerént *hepatica nobilis* (nemes májfü). Vagy talán *patacs* szóval egy eredetü?

PATAFALVA, falu Vas m. helyr. —*falvá-ra*, —*n*, —*ról*.

PATAFEKÉLY, (pata-fekély) ösz. fn. Fekélyféle nyavalya a lónak vagy más állatnak patáján.

PATAHÁNTÓ, (pata-hántó) ösz. fn. Késféle éles eszköz a kovácsoknál, melylyel patkóláskor a ló, szamár, öszvér patájának porhanyósabb részét lefaragják.

PATAHASADÉK, (pata-hasadék) ösz. fn. Repedés, csorbaság az állati patán.

PATAHÁZ, l. LÓKÖRÖMHÁZ.

PATAHÁZA, falu Győr m. helyr. *Patahází-ra*, —*n*, —*ról*.

PATAJ, DUNA—, mváros Pest m. helyr. *Pataj-ba*, —*ban*, —*ból*.

PATAK, (1), fn. tt. *patak-ot*, harm. szr. —*ja* v. —*a*. Forrásból fakadó kisebbféle és bizonyos mederben tovább haladó víz, mely több másokkal öszvefolyván szorosb értelemben vett *folyót* képez. *Csendes, sebes folyásu patak. Tiszta, zavaros vizü patak. Patakból inni, patakban halászni. Malmos patak. Ha nagy vizbe nem akarsz halni, a patakot is kerüld.* (Km.). Átv. és képes ért. jelenti bizonyos folyadékok bőségét, folytonos eredését. *Vérpatak, borpatak, patakban folyt a vér, a bor.* E szó a rokon gyökhangu magyar származékokkal szintén hangutánzó rokonságban látszik lenni, s egyezik vele legközelebb az ujgur *atakh*; szintén rokon vele a persa *patádak*, melyről azt írja Vullers szótára: vox ficta aut formata ex *sono motus* aut *celeritate* quasi cum strepitu et impetu v. g. cadere. Továbbá a csagatajban *patak*, és a törökben: *batak* am. mocsár. Egyezik vele a szláv *potok* is, melyről azt tartják, hogy *potekám* odább folyok, folydogálok, öszvetett igéből képződött. A patakhoz hasonjelentésüek a szintén hangutánzó *csermely*, *csergeteg*, továbbá a Balaton vidékén divatozó *séd*, mely nem csak folyton folyó hegyi patakot, hanem eső után támadt ideiglenes folyást is jelent.

PATAK, (2), faluk Liptó és Nógrád m. ARANYOS—, Zemplén m. BÜDÖS—, Kővár vid. FEKETE—, Szatmár, HOLLÓ—, Szepes, KIS—, Nógrád, KIS— v. SÁROS-KIS—, Zemplén, SÁROS— v. SÁROS-NAGY—, mváros Zemplén, OROSZ—, falu Zemplén, RÁKÓCZ—, puszta Sáros, RÁKOS—, Ugocsa, RÓNA—, Gömör, SZÁRAZ—, Ugocsa m. helyr. *Patak-ra*, —*on*, —*ról*. Erdélyben számos előnévvel eléjön.

PATAKA, DIÓS—, ILLONDA—, SZAPPAN—, faluk Kővár vidékében, SOMKÚT—, puszta Gömörben m. helyr. *Pataká-ra*, —*n*, —*ról*. Erdélyben több előnévvel.

PATAKENŐCS, (pata-kenőcs) ösz. fn. Gyógykenőcs, gyógyír, a fekélyes vagy sérves ló, szamár stb. patájának orvoslására.

PATAKFALVA, falu Zaránd m. erd. falu Udvarhely sz. helyr. *falvá-ra*, —*n*, —*ról*.

PATAKI, (patak-i) mn. tt. *pataki-t*, tb. —*ak*. 1) Patakból való, patakban élő, tenyésző, növő. *Pataki viz; pataki halak; pataki növények.* 2) Patak nevü helységből való. Több családnak vezetékneve hazánkban.

PATAKMALOM, (patak-malom) ösz. fn. Patakra épített kisebb szerü malom; néhutt általában vízi malom.

PATAKOS, (patak-os) mn. tt. *patakos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Vidékről mondják, melyet egy vagy több patak öntöz. *Patakos hegyi tájék, mezőség.*

PATAKOSZ, (pata-kosz) ösz. fn. Hibás, nyavalyás állapot a lónak patáján, midőn koronája fölött kelevény vagy fekély támad, s szőre fölbozontosodik és koszossá lesz. V. ö. KOSZ.

PATAKVÍZ, (patak-víz) ösz. fn. Víz, mely patakban folydogál, melyet patakból merítettek. *Patakvizet inni. Patakvizzel öntözni a növényeket, réteket.*

PATAKZÁS, (patak-oz-ás) fn. tt. *patakzás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Patak módjára fakadozás vagy folydogálás. V. ö. PATAKZIK.

PATAKZIK, (patak-oz-ik) k. m. *patakz-ott*, htn. —*ani*. Átv. képes ért. oly bőségben fakadoz, folydogál, mint a patak. *Csatákban patakzik a vér. A bor csak úgy patakzott. Patakzanak könyüi.*

PATALOB, (patalob) ösz. fn. Lobos vagy gyuladásos sérv a patában.

PATALOM, falu Somogy m. helyr. *Patalom-ba*, —*ban*, —*ból*.

PATAMÉREG, (pata-méreg) ösz. fn. Lobos bántalom vagy sérv az állati patán.

PATARESZELŐ, (pata-reszelő) ösz. fn. Kovácsok reszelője, melylyel patkólás előtt a korhadt patát megreszelik.

PATARÓ, fn. tt. *pataró-t*. A székelyeknél oly hím állat, pl. kakas stb. vagy férfi, melynek vagy kinek születés szerint nemző ereje nincs; máskép: *fatáró*. (Kriza J.). Nálunk ösmertebb szóval: *paszkonca*. ‚Pataró' eredete homályos. Talán *pata* mint a cserebogár kukaczát jelentő szótól, mely mint kukacz (valamint a pillangó hernyója) nem párzik, hanem csak cserebogár korában, tehát pataró annyi volna, mint patához hasonló, pata természetü.

PATAS, falu Győr m. helyr. *Patas-ra*, —*on*, —*ról*.

PATÁS, (pat-a-as) mn. tt. *patás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. A minek lábain paták, azaz: szaruféle kemény, tömör körömtalpak vannak, milyenek különösen a lovak, szamarak, öszvérek, disznók és szarvasmarhák. *Patás állatok.*

PATASZOR, (pata-szor) ösz. fn. Hiba a ló patáján, midőn az hátul igen szüken nőtt öszve.

PATATISZTÍTÓ, (pata-tisztító) ösz. fn. l. PATAVÁJÓ.

PATAVÁJÓ, (pata-vájó) ösz. fn. Kovácsok vas eszköze, melylyel a patkólandó ló patájának üregét kitisztítják.

PATÁZ, (pat-a-az) önh. m. *patáz-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*z*. Pata nevü csapó csigával, csürökkel, pigével játszik; csürköz, pigéz. V. ö. PATA.

PATÁZÁS, (pat-a-az-ás) fn. tt. *patázás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Gyerkőczök, suhanczok játéka patával; csürközés, pigézés.

PATCZA, falu Somogy m. helyr. *Patczá-ra*, —*n*, —*ról*.

PATÉ, ikertárs, *csetepaté* és törzs, *patél* szóban. L. PATA, 3).

PATÉCS, fn. tt. *patécs-ot*, harm. szr. —*a*. Hagymázos, ragadós, rothasztó lázakban támadni szokott kütegek, foltok a kóros testen, mintegy *pattanás*, *pattogzás*, a honnan úgy látszik, hogy ezen szókból húzatott össze. *Vörös patécs*, mely a bolhacsipéshez hasonló; *kék patécs*, mely szederjes szinü lencsényi foltokban jelenkezik. (Morbus v. febris petechialis). Felhangon: *petecs*.

PATÉCSLÁZ, (patécs-láz) ösz. fn. Láz, mely a patécscsal együtt jár.

PATÉL, (pat-é-el) áth. m. *patél-t*. Általában am. ver. Különösen sulyokkal vagy lapoczkaféle eszközzel pufogat, puhítgat, vereget valamit. *A mosónők patélják a ruhát, a párolt kendert, fonalat.* E szónak törzsöke a hangutánzó *pata*, s volna tulajdonkép: *patál*, mint *pufál*, a törzs átalakulva lett *paté*, mint *zuhé*, s így származott belőle *patél*.

PATÉLÁS, (pat-é-ol-ás) fn. tt. *patélás-t*, tb. —*ok*. Cselekvés, midőn vki patél vmit v. vkit.

PATÉLÓ, (pat-é-l-ó) fn. tt. *patéló-t*. Sulyok, lapoczka, mosófa, melylyel valamit pufogatnak.

PATERHOMOK, puszta Zemplén m. helyr. —*homok-ra*, —*on*, —*ról*.

PÁTFALU v. FALVA, falu Mosony m. helyr. —*falu-ba*, —*ban*, —*ból*; v. *falvá-n*, —*ra*, —*ról*.

PATH, falu Somogy, puszta Komárom m. helyr. *Path-ra*, —*on*, —*ról*.

PÁTHI, PUSZTA—, falu Pozsony m. helyr. *Páthi-ba*, —*ban*, —*ból*.

PATICS, fn. tt. *patics-ot*, harm. szr. —*a*. Szabó D. szerint paraszt ház oldalának vessző fonatékja, vagyis vesszőből font, s házfalul szolgáló sövény, melyet aztán sárral betapasztanak. Divatos az erdős vidékeken. — Valószinü, hogy egy eredetü a kötést, (kötözést) jelentő *pating* szóval. Dankovszky szerént *páticsek* szlávul száraz vesszőt jelentene, de ez nincs Jancsovicsban; különben is patics inkább fonatékot jelent.

PATICSFAL, (patics-fal) ösz. fn. Paticsból készült fal. V. ö. PATICS.

PATIKA, görög eredetü szó, (a görögben ἀποθήκη jelent általán raktárt, tárt); tt. *patiká-t*. Lásd: GYÓGYSZERTÁR.

PATIKÁROS, (a görög-latin apothecarius) fn. tt. *patikáros-t*, tb. —*ok*. L. GYÓGYSZERÉSZ.

PATIKÁS, (patika-as) fn. tt. *patikás-t*, tb. —*ok*. L. GYÓGYSZERÉSZ.

PATIKÁSSÁG, (patika-as-ság) fn. tt. *patikásságot*. L. GYÓGYSZERÉSZSÉG.

PATIKASZER, (patika-szer) l. GYÓGYSZER.

PATING, fn. tt. *pating-ot*, harm. szr. —*ja*. Gúzs vagy kötél, vagy szíj, melylyel az ekegöröndölyt a taligához kötik; lágyítva: *patying*, néhutt: *patting*, Győr tájékán némi módosúlattal: *fatyék*. Ha alapértelmeül a kötést veszszük, rokon hozzá a szalagot jelentő *szatying*, és a beburkolásra, körülkötésre vonatkozó *patyol*, *patyókál*, illetőleg: *fátyol*. Gyöke tehát *pat* vagy *paty*, s teljesen egyezik a szanszkrit *badh* v. *bandh* szóval; honnan a görög πεδάω, német *binden*, *Band* stb. szók is. V. ö. PATY. Minthogy az *in* nyelvünkben növényszárat is jelent, melyet gúzszsá alakíthatni, p. *szeder ina*, *tök ina*; innen valószinü, hogy öszvetett szó, *pat-in*, melyhez a *g* utóhangul járult, mint a *mócsing*, *matring*, *rozmaring*, *bársing* szókban.

PATINGGÚZS, (pating-gúzs) ösz. fn. Patingnak alkalmazott gúzs.

PATINT, (pat-int) áth. m. *patint-ott*, par. *—s*, htn. *—ni* v. *—ani*. Valamit gyöngéden üt vagy bök.

PATINTÁS, (pat-int-ás) fn. tt. *patintás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Gyönge ütés vagy bökés.

PATINTÓ, (pat-int-ó) fn. tt. *patintó-t*. Sebészek gerelye, melylyel eret vágnak.

PATKA, l. PADKA.

PÁTKA, falu Fehér, puszták Győr és Bereg m. helyr. *Pátká-ra, —n, —ról.*

PATKANÓCZ, falu Bereg m. hely. *Patkanócz-ra, —on, —ról.*

PATKÁNY, fn. tt. *patkány-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a* v. *—ja*. A güzmölő állatok neme alá tartozó köz ismeretű, utálatos állatfaj; farka hosszú, szine barna, fekete, de vannak szürkék, pejek s néha fehérek is; házakban, pajtákban, kamarákban, malmokban, hajókban stb. szeret lakni. (Mus rattus). Az Ormányságban am. vakandok; s a föntebbi értelemben *poczok* a neve, mi más tájakon közönséges egeret jelent. Minthogy ezen állatfaj undok és büdös, nevének gyökét *(pat* v. *pocz)* azon rokonhangu és gyökü szókkal tehetni rokonságba, melyek rondát, undokot, büdöset jelentenek, ilyenek a Balaton vidékén divatozó *pótincza*, ronda, melyhez rokon a latin *putidus, putor, putorius*, továbbá *posz, poszog; poszákol* am. valamit berondit; a vékony hangu *büd, büdös* és *pőcz* az öszvetett *takonypőcz* szóban. A *k* középképző átalakult gyakorlatos *g*, mintha volna *patogány, potogány, poszogány*. Így alakult a *cziczog* törzsöktől: *cziczkány*. Az eredeti képzőt megtartották: *bozogány, mozogány, csalogány* stb. Egyébiránt szlávul: *potkan* (Jancsovics).

PATKÁNYFÉSZÉK, (patkány-fészék) ösz. fn. Vaczokféle hely, melyben a patkányok szaporítanak. Átv. oly hely, nevezetesen földalatti üreg, csatorna, pincze, malom, ház, stb. hol igen sok patkány tartózkodik.

PATKÁNYFOGÓ, (patkány-fogó) ösz. fn. Kelepczeféle eszköz, csalétekkel ellátva, mely a bele menő patkányra csapódik, vagy azt öszveszorítja. Mint melléknév mondják állatról, mely a patkányokat elfogja. *Patkányfogó macska, házi sas.*

PATKÁNYFÖLD, puszta Pozsony m.; helyr. *—földre, —ön, —ről.*

PATKÁNYKELEPCZE, l. PATKÁNYFOGÓ.

PATKÁNYMÉRÉG, (patkány-mérég) ösz. fn. Méreg, mely a patkányokat megöli, kiirtja, különösen, egérkő, melylyel a csalétket keverni szokták.

PATKÁNYOS, (1), (patkány-os) mn. tt. *patkányos-t*, v. *—at*, tb. *—ak*. Mondják helyről, vidékről, hol a patkányok elszaporodtak. *Patkányos pincze. Patkányos utcza, csatorna.*

PATKÁNYOS, (2), puszta Győr m.; helyr. *Patkányos-ra, —on, —ról.*

PATKÓ, fn. tt. *patkó-t*. 1) A lovak, öszvérek, stb. patájára felütni való félkörös és tömör lemez vasból. *Ne büsülj fakó, lesz rajtad patkó.* (Km.). *A ló elrúgta a patkót.* 2) Hasonló alakú lemez, melyet a csizmák, saruk sarkaira ütnek. *Lapos patkó, magas patkó*, milyet alsó Nyitrában a tót legények viselnek. 3) Átv. patkóhoz hasonló sütemény, pl. *mákos patkó*. Így nevezik a szemek alján látszó kék körfoltot is, mely bizonyos nyavalyának vagy kihágásnak eredménye szokott lenni, továbbá népies nyelven az ezüst tallért, valamint az aranyat sárga csikónak.

Hangra és értelemre egyezik vele a szláv *potkova*, mely a *podkujem* (alá koholom) igétől származtatható; azonban e találkozás több más véletlennek közé sorozandó, mert hogy a magyar *pat, pata*, s megfordítva *tap, tapa*, és a *patkó* között tárgyilagos viszony létezik, az világos; mi szerint *patkó* am. patafféle valami, kis pata, vagy, ha igenévnek veszszük, am. *patogó* vagy *pattogó*, a *patog* v. *pattog* törzsöktől, mint *csuszkó, szánkó* (iszánkó), *szajkó*, stb. Egyébiránt a *pat* és *tap* hangutánzó lévén, a *pata*, mint lábtalapot jelentő szó, a szlávban is ugyanezen értelmü, t. i. szlávul: *päta* am. lábsark (Jancsovics).

PATKÓCZIM, (patkó-czim) ösz. fn. A kétfalkások seregéből és tízhímesek rendéből való növénynem; csészéje öt fogu; czikkhüvelye lapított, czikkelyei egymagvúk, minden czikkely külön-külön megörbült. (Hippocrepis). Különös faja az *ernyős patkóczím* (h. comosa), köznépi nyelven: *lópatkófü*, melynek czikkelyei és magvai veseformák.

PATKÓL, (patkó-ol) áth. m. *patkól-t*. Valamely állatnak patájára, vagy lábbelinek sarkára patkót üt. *Lovat, öszvért patkólni. Csizmát, sarut patkólni.* Dunaiasan röviden ejtik, és írják: *patkol*. Átv. tréfás kifejezéssel önhatólag használtatik a távolító *el* igekötővel, s am. végképen elmegy, eltávozik, meghal. *„Igen finom ember volt, jó hogy tőlünk elpatkólt.“* (Faludi F.). *Elpatkólt a más világra.* Hasonlóan tréfás köz nyelvben használtatnak: *ellábal, eloldall, elkotródik*, és sok mások.

PATKÓLÁS, (patkó-ol-ás) fn. tt. *patkólás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, mely által az állat patájára, vagy valamely lábbelire patkót ütnek. *Lópatkólás, csizmapatkólás. Nem illeti vargát a lópatkólás.* (Km.).

PATKÓLATLAN, (patkó-ol-at-lan) mn. tt. *patkólatlan-t*, tb. *—ok*. A mi nincs megpatkólva, mire nem ütöttek patkót. *Patkólatlan ló, öszvér. Patkólatlan csizma, saru.* Határozóként am. patkólatlanul, patkólás nélkül.

PATKONCZA, l. PASZKONCZA.

PATKÓS, (patkó-os) mn. tt. *patkós-t*, v. *—at*, tb. *—ak*. Amire patkót ütöttek. *Patkós ló, szamár, ökör. Patkós csizma. Patkós macska*, melynek talpaira dévajságból dióhéjat ragasztottak. Átv. ért. *patkós szemek*, melyeket alul kékes folt kerít.

PATKÓSAN, (patkó-os-an) ih. Patkóval ellátva, megpatkólva.

PATKÓS-TESZÉR, helység Hont vármegyében, helyr. *—Teszér-re, —én, —ről.*

PATKÓSZÉG, (patkó-szég) ösz. fn. Szeg, melylyel a patkót felütik, vagyis, mely a patkót az illető

tapához, vagy talphoz köti. Ha a patkószeg a ló lábának elevenét éri, úgynevezett *nyilalást* okoz. *Még a patkószeget is megrágná*, azaz, igen erős fogu, vagy nagyon éhes.

PATKÓVAS, (patkó-vas) ösz. fn. Vas, melyből patkót csinálnak, vagy melyből a patkó készült.

PATKÓVERŐ, (patkó-verő) ösz. fn. Kis kalapács, melylyel a patkót a patára, vagy talpra, illetőleg lábbelire fölverik. *Kovácsok, lakatosok patkóverője.*

PATLANY, puszta Tolna m.; helyr. *Patlanyba, —ban, —ból.*

PATÓHÁZA, falu Szatmár m.; helyr. *—házára, —n, —ról.*

PATOK, (pat-ok) fn. tt. *patok-ot*, harm. szr. *—ja.* Ujjakkal, különösen, a hüvelykkel és középujjal csinált pattantás; továbbá, fricska, melyet legügyesebben a középujjnak a hüvelykről való elrugtatása által lehet eszközölni. V. ö. PAT, gyök.

PATONA, LOVÁSZ—, mváros Veszprém, RÁBA—, falu Győr m.; helyr. *Patoná-ra, —n, —ról.*

PATONY, BENKE—, BÖGÖLY—, CSÉCSÉN—, DIÓS—, ELŐ—, LŐGÉR—, FÖRGE-, faluk Pozsony m.; helyr. *Patony-ba, —ban, —ból.*

PATOSFA, falu Somogy m.; helyr. *—fá-ra, —n, —ról.*

PATRIÁRKA, (görög-latin eredetű, s jelentése: törzsapa) fn. tt. *patriárká-t.* Szoros ért. az ó testamentomi három ősatya: Ábrahám, Izsák, és Jákob, kik az egy igaz Isten imádásának alapkövét letették. A keresztény anyaszentegyházban, különösen keleten, már az első századok alatt így neveztettek azon püspökök, kik az illető birodalomnak vagy tartománynak lelki főnökei voltak, pl. a konstantinápolyi, antiochiai, alexandriai, jeruzsálemi patriárkák. A nyugoti egyházban a lizabónai patriárka primási, a velenczei érseki ranggal díszeskedik; ez értelemben magyarosan: *atyaérsek.*

PATRIÁRKASÁG, (patriárka-ság) fn. tt. *patriárkaság-ot*, harm. szr. *—a.* 1) A patriárkának egyházi rangja, méltósága. *Patriárkasággal megtisztelt püspök.* 2) A patriárka egyházi kormánya alatt levő ország, tartomány vagy megye. V. ö. PATRIÁRKA.

PÁTRÓ, falu Somogy m.; helyr. *Pátró-ra, —n, —ról.*

PATROHA, falu Szabolcs m.; helyr. *Patrohá-ra, —n, —ról.*

PATT, hangutánzó gyök *pattan, pattog* stb. szókban. A *pat* gyöknek nyomatékosb módosulata.

PATTA, falu Nyitra m.; helyr. *Pattá-ra, —n, —ról.*

PATTAN, (patt-an) önh. m. *pattan-t.* ‚Patt' hangot ad; ily hangon szól. *Pattan az elsült puska, ágyú, mozsár. Mikor pattant, nem hittem volna.* (Kisfaludy K.). *Pattan a hordóról hirtelen levált abroncs.* Rokon hozzá: *csattan*, azon különbséggel, hogy amaz inkább a nyomás alól kiszabaduló test, vagy a részek elszakadása által okozott hangra vonatkozik, emez pedig a levegőnek hirtelen összvecsapódását okozó ütés által származik; pl. csattan az összvecsapott tenyér. Igekötőkkel: *elpattan, felpattan, kipattan, megpattan, lepattan, szétpattan.* A törökben is előfordúl ugyanazon gyökkel s hasonló jelentéssel: *patlamak.* Átv. ért. és igekötővel mondjuk oly testekről, melyek megrepednek. *Felpattan a bőr, a házvakolat, a túlérett dinnye, szilva, a dió, mogyoró kopácsa, a bab hüvelye.* Képes kifejezéssel: *lóra pattanni*, hirtelen ráugrani.

„Ha sötét felhők megül
A holdvilág földerül
Paripámra pattanok."
Pusztai dal.

Haragra pattanni, felpattanni valamire v. *valamiért.*

PATTANÁS, (patt-an-ás) fn. tt. *pattanás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* 1) Hangzás, melyről azt mondjuk, hogy „pattan." *Ostor pattanása, szétrugott abroncs pattanása.* 2) Átv. a testen, bőrön támadó (egyes) küteg, fakadás, repedés. V. ö. PATTAN.

PATTANT, (patt-an-t) mivelt. m. *pattant-ott*, par. *—s*, htn. *—ni*, v. *—ani.* Eszközli, hogy valami pattanjon, vagy *patt* hangot adva sebes mozdulatot tegyen, vagy megszakadjon. Rendesen igekötővel használtatik. *Elpattantani a puskát. Felpattantani a hólyagot, tojást. A megdagadt hordódongák szétpattantják az abroncsot.* Tárgyesetes viszonynév nélkül önhatólag vétetik, s am. ostorral, korbácscsal *patt* hangot ad. *Pattant a kocsis, béres.*

PATTANTÁS, (patt-an-t-ás) fn. tt. *pattantás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Cselekvés, mely által eszközöltetik, hogy valami pattanjon. V. ö. PATTAN.

PATTANTYÚ, (patt-an-t-ó) fn. tt. *pattantyú-t.* A szoros értelemben vett ágyunak, mint erős hangon pattanó lőszernek neve; l. ÁGYU. Igenévből meglágyított képzőjü szó, milyenek nyelvünkben nagy számmal léteznek, pl. *csörgetyű, csöngetyű, förgetyű, brúgatyú, csikoltyú, tárigatyú, sarkantyú*, stb.

PATTANTYÚDERÉK, (pattantyú-derék) l. ÁGYÚDERÉK.

PATTANTYÚDÖRGÉS, (pattantyú-dörgés) l. ÁGYÚDÖRGÉS.

PATTANTYÚFURÓ, (pattantyú-fúró) l. ÁGYUFURÓ.

PATTANTYÚGOLYÓ, (pattantyú-golyó) l. ÁGYUGOLYÓ.

PATTANTYÚÖNTÉS, (pattantyú-öntés) l. ÁGYUÖNTÉS.

PATTANTYÚROPOGÁS, (pattantyú-ropogás) l. ÁGYUROPOGÁS.

PATTANTYÚS, (patt-an-t-ó-os) fn. tt. *pattantyús-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Katona, kinek különös feladata pattantyúkkal bánni. l. ÁGYÚS, és TÜZÉR.

PATTANTYÚSSÁG, (patt-an-t-ó-os-ság) fn. tt. *pattantyússág-ot*, harm. szr. —*a*. 1) Pattantyúk körül szolgáló, azokkal bánó katonaság, katonai kar vagy osztály. *A pattantyússág födözésére rendelt lovasok.* 2) A hadi tudománynak ága, mely a pattantyúkkal való ügyes bánásmódot tárgyalja. *Pattantyúságot tanulni.*

PATTANTYÚTANYA, PATTANTYÚTELEP, (pattantyú-tanya v. telep) l. ÁGYUTELEP 1).

PATTANTYÚTÖLTÉS, (pattantyú-töltés) l. ÁGYÚTÖLTÉS.

PATTANTYÚTÖRLŐ, (pattantyú-törlő) l. ÁGYÚTÖRLŐ.

PATTANTYÚÜTEG, (pattantyú-üteg) lásd: ÁGYÚTELEP 2); és ÜTEG.

PATTANTYÚZ, (patt-an-t-ó-oz) önh. m. *pattantyúz-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*z*. Pattantyúból lődöz. Fölvehet tárgyesetes viszonynevet is, s am. valamit pattantyúból kilőtt golyókkal, bombákkal rongál, ostromol. *Pattantyúzni a várfalakat.* l. ÁGYÚZ.

PATTANTYÚZÁS, (patt-an-tyú-oz-ás) fn. tt *pattantyúzás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Pattantyúból lődözés.

PATTIBÚZA, (patti-búza azaz pattant v. pattogatott [török] búza) ösz. fn. Rostán tüz fölött pattogatott kukoricza. Bodrogközi szó.

PATTING, l. PATING.

PATTOG, (patt-og) gyak. önh. m. *pattog-tam*, —*tál*, —*ott*. 1) Gyakori vagy folytonos *patt* hangot ad. *Pattognak az ágyúk, puskák, mozsarak. Pattog a fenyőfa a tüzön. Pattog a tüzre tett száraz kukoricza. Pattog az ostor.*

„Kongtak a még üres hordók,
Az ostorok pattogtak.“
Kisfaludy S.

Közvetitőleg pattog a kocsis, pl. *Zörög a kocsi, pattogott Jancsi, talán értem jönnek.* (Népd.). Ez értelemben am. pattogtat. 2) Repedez, hasadoz, fakadoz. *Felpattog, kipattog a bőre.* 3) Átv. haragosan kiáltoz, perel, lármát üt. *Pattogva felelget. Pattog minden nyomán a kemény mostoha.* (Népd.). *Ne pattogj annyit. Bezzeg pattogott a gazda. Kár azért úgy pattogni.*

PATTOGÁNY, (patt-og-ány) fn. tt. *pattogány-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*, v. —*ja*. Kemény röpü bogárfaj, mely öszvenyomva ‚patt‘ hangot ad.

PATTOGÁS, (patt-og-ás) fn. tt. *pattogás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Hangzás neve, midőn valami gyakran vagy folytonosan pattog. *Ostorpattogás, puskapattogás, fának pattogása a tüzön.* 2) Átv. haragos kiáltozás, perelés. V. ö. PATTOG.

PATTOGAT, (patt-og-at) gyak. mivelt. m. *pattogat-tam*, —*tál*, —*ott*, par. *pattogass*. Eszközli, hogy valami pattogjon. *Ujjait pattogatni. Hólyagot, huppolagot pattogatni. Tüzön kukoriczát pattogatni*, am. sütni, mi szétpattanással történik. Máskép: *pattogtat*. Midőn ostorhangoztatásra vonatkozik, önható tulajdonságu. *A falun végig menő kocsisok pattogatnak, a béresek pedig durrogatnak.*

PATTOGATÁS, (patt-og-at-ás) fn. tt. *pattogatás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, midőn vki pattogat. V. ö. PATTOGAT.

PATTOGÓS, (patt-og-ó-os) mn. tt. *pattogós-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Ami pattogásra hajlandó, ami pattogni szokott. *A görcsös, csomós fa pattogósabb, mint a csomótlan.* Mondják különösen keményitett vászonszövetekről. *Pattogós szoknya, kötény.* Átv. lármás, perelő, ellenmondó. *Pattogós gazda, gazdasszony.*

PATTOGTAT, (patt-og-tat) mivelt. l. PATTOGAT.

PATTOGZÁS, (patt-og-oz-ás) fn. tt. *pattogzás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Az állati bőrön, vagy növények héján támadó (több) repedés, fakadás; továbbá bizonyos testek kérgeinek felszakadozása, pl. a meszelt falnak, a száraz agyagföldnek pattogzása. V. ö. PATTOGZIK.

PATTOGZIK, (patt-og-oz-ik) k. m. *pattogz-ott*, htn. —*ani*. Valamely testnek bőre, héja, kérge repedez, felhasadoz. *Le-, felpattogzik. Pattogzik az érő diónak, mogyorónak kopácsa, a babnak hüvelye. Pattogzik a roszul meszelt fal, a máz* stb.

PATVAR, fn. tt. *patvar-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*, v. —*ja*. 1) Molnár A. szerint, hamis vád, rágalom, (calumnia), l. PATVARSÁG; továbbá, másnak boszontására czélzó szóbeli ingerkedés, bökdösés (cavillum). Minthogy ez ily patvar rendesen perrel, és lármás pattogó hanggal jár, innen a hangra vonatkozó *pat* gyökü szókhoz rokonitható, s ezen fogalmi rokonságra mutat a *perpatvar*, valamint a *csitipati* is.

„Asszony, a patvarnak vége legyen, hallod!“
Buda halála. (Arany J.).

Képzésre olyan mint *udvar, pitvar, fegyver*. 2) Így neveztetik némely mesteremberek azon rejtekhelye, zug, szurdék, hová holmi hulladékokat bedobni szoktak, pl. a szabók a posztónyiredékeket. A kovácsoknál azon edény, melybe az apró vasdarabokat hányják. Ezen értelménél fogva azon rokonhangu szók közé sorozandó, melyek üreget, szugolyt jelentenek, mint: *putri, padmaly, pudva, puczok*, mely jelent néhutt szurdékot, másutt pedig, pl. a székelyeknél lyukat a tűzhelyen, mely fölé a tüzet rakják, s melybe a hamut hidorják. 3) Valamely rémes, ijesztő lény, gonosz szellemféle. Erre mutatnak az ily mondatok: *Vigyen a patvar! Menj patvarba! Mi a patvar! Patvar tudja, hol van.*

„Ámor ez az édes mirigy,
Ő ily lator, patvarszer.“
Kisfaludy S.

Ebben rokon értelmüek vele az *ördög, manó, fránya*, p. *vigyen a manó! mi az ördög! fránya tudja!* Ez értelemben egyezik vele a tót *potvora* is, mely

Jancsovics szerént szörnyet, éktelen állatot jelent, elemezve talán *po-tvor*, mely mintegy utó-teremtvényt, korcsot, fattyú kinövést látszik kifejezni.

PATVARCZ, falu Nógrád m.; helyr. *Patvarczra*, —*on*, —*ról*.

PATVARISTA, fn. tt. *patvaristá-t*. Latin képzőjü, felemás magyar szó, mely a legujabb időkorig jelentett oly személyt, ki a jogi tanulmányokat elvégezvén, valamely ügyvéd vagy bíró oldala mellett a törvényes eljárásokban gyakorlotta, s a királyi táblai jegyzőségre képesítette magát. E szónak eredetét némelyek tréfásan a *pati varia* szóktól származtatták; mások pedig onnan akarták magyarázni, hogy hajdan a törvények tanulása végett többen a *páduai* egyetembe szoktak kimenni; azonban sokkal okszerüebb azon vélemény, mely szerint a perlekedést jelentő *patvar* szótól deákos végzettel (-ista) származik. Magyarosabban : *patvarnok*.

PATVARKODÁS, (patvar-kod-ás) fn. tt. *patvarkodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Hamis vádaskodás, rágalmazás. 2) Gonosz szándéku vagy boszantó perlekedés, veszekedés, patvarság. 3) Ravaszkodás, csalfálkodás. V. ö. PATVAR.

PATVARKODIK, (patvar-kod-ik) k. m. *patvarkod-tam*, —*tál*, —*ott*. 1) Hamisan vádaskodik, rágalmakat szór. 2) Boszantásból perlekedik, veszekedik. 3) Ál útakon, ravaszul áskálódik valaki ellen. V. ö. PATVAR.

PATVARKODÓ, (patvar-kod-ó) mn. tt. *patvarkodó-t*. 1) Hamisan vádaskodó, árulkodó. 2) Perlekedő, veszekedő. 3) Ravaszul áskálódó.

PATVARNOK, (patvar-nok) fn. tt. *patvarnok-ot*, harm. szr. —*a*. L. PATVARISTA.

PATVARÓCZ, falu Nyitra m.; helyr. *Patvarócz-ra*, —*on*, —*ról*.

PATVAROS, (patvar-os) mn. tt. *patvaros-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Kinek mással pere, patvara van, ki perelni szeret. *Patvaros szomszédok*. V. ö. PATVAR.

PATVAROSAN, (patvar-os-an) ih. Patvaros módon.

PATVAROZ, (patvar-oz) áth. m. *patvaroz-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*z*. Régies szó. Gyaláz, rágalmaz. „Megpatvaroztanak férfiat“ (calumniabantur virum. Bécsi cod. Micheas. II.). „Imádjatok tütöket patvarozókért“ (orate pro calumniantibus vos. Münch. cod. Luk. VI.).

PATVARSÁG, (patvar-ság) fn. tt. *patvarság-ot*, harm. szr. —*a*. 1) Patvarra hajlandó tulajdonság. *Patvarságból belekapczáskodni valakibe*. 2) Folyamatban levő patvaros állapot. 3) Patvarkodás, gonosz szándéku, boszantó perlekedés, mely a volt magyar törvény szerént az ügynek örökös elvesztésével és még 200 ft büntetéssel járt.

PATVARSÁGI, (patvar-ság-i) mn. tt. *patvarsági-t*, tb. —*ak*. Patvarságra vonatkozó. *Patvarsági itélet. Patvarsági büntetés.*

PATY, (1), gyök, melyből *patyol*, *patyolat*, *patyóka*, *patyókál*, burkolásra, bekötésre vonatkozó származékok eredtek. Vannak *Paty* és *Patyod* nevü helységek. Alapértelemre rokon hozzá azon *pat*, melyből *pating*, lágyítva *patying*, módosítva *fatyék* származott, továbbá a szintén burkolásra vagy bekötésre mutató *fátyol*, *bugyol*, *bugyolál*, *bugyor*, *batyu*, *motyó*, *motring* szók gyökei (*fáty*, *bugy*, *baty*, *moty*; v. ö. PATING); melyekben az alaphangok ajakiak. Talán ide tartozik a *fity-eg* gyöke is.

PATY, (2), ALSÓ—, FELSŐ—, KIS—, NAGY—, faluk Vas m. helyr. *Paty-ra*, —*on*, —*ról*.

PÁTY, (1), fn. tt. *páty-ot*, harm. szr. —*ja*. Tájdivatosan am. szösz.

PÁTY, (2) falu Pest m. helyr. *Páty-on*, —*ra*, —*ról*.

PATYING, l. PATING.

PÁTYÓD, falu Szatmár m. helyr. *Pátyód-ra*, —*on*, —*ról*.

PÁTYOGTAT, (páty-og-tat) áth. m. *pátyogtat-tam*, —*tál*, —*ott*; par. *pátyogtass*. Idősb Mándy Péter szerént tájdivatosan am. csókol.

PATYÓKA, (paty-ó-ka) fn. tt. *patyókát*. Mindenféle ruhadarab, melylyel a testet, különösen fejet, nyakat, a hideg ellen, beburkolják, bekötözik. Elemezve l. PATY alatt.

PATYÓKÁL, (paty-ó-ka-al) áth. m. *patyókál-t*. Holmi ruhadarabokkal, kendőkkel beburkolgatja, bekötözgeti a hideg ellen a testnek valamely részét, különösen fejét, nyakát. Kemenesalján am. ver; *lepatyókál* = lever; *megpatyókál* = megver; amidőn gyökül *pat* tekinthető; néhutt : *potyókál*. V. ö. PATYÓKA.

PATYÓKÁLÁS, (paty-ó-ka-al-ás) fn. tt. *patyókálás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Ruhadarabokkal, kendőkkel burkolgatás, kötözgetés. V. ö. PATYÓKÁL.

PATYOL, (paty-ol) áth. m. *patyol-t*. Burkol, betakar, bekötöz valamit, különösen a fejet, akár hideg ellen, akár csupán divatból, viseleti szokásból. V. ö. PATY.

PATYOLÁS, (paty-ol-ás) fn. tt. *patyolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Betakarása, burkolása, bekötözése valaminek, különösen a fejnek. V. ö. PATYOL.

PATYOLAT, (paty-ol-at) fn. tt. *patyolat-ot*, harm. szr. —*a*. Molnár A. szerint, fejet burkolni való finomabb szövet, pl. milyennel a keleti népek, a borotvált fejü törökök bekötik fejeiket, (cidaris.). Szokottabb értelemben jelent általán finom gyolcsot. *Patyolat ing* vagy *ingujjak*. „Patyolat ing lobogása, czifra suba suhogása.“ (Népd.). Ilyféle kelméből van a mátyusföldi asszonyoknak már divatból kimenni kezdő fejtakarója, úgynevezett bulázója. A fekete selyemből valót *fátyol*-nak nevezik. V. ö. PATY.

PATYOLATBOGÁCS, (patyolat-bogács) ösz. fn. A bogácsok neméből való, s fehérlő növényfaj; kocsányai két—három pikkelyesek, molyhosak; fész-

kei tojásdadok; pikkelyei árrformák, egyenesek; levelei láncsásak, tövises élük, alul molyhosak. (Carduus candicans W. Gönczy Pálnál : card. collinus).

PATYOLATOS, (paty-ol-at-os) mn. tt. *patyolatos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Patyolatba burkolt, öltözött, patyolatféle ruhát viselő. *Patyolatos fej. Patyolatos csapka.*

„Hosszu türött zubon ruhájok ezeknek,
Bársony patyolatos csapkája fejeknek."
Gyöngyösi István.

Patyolatos asszonyok. Patyolatos nép, Gyöngyösinél: török nép.

„Patyolatos népe tömérdek számával."

Néhutt a köznép nyelvén am. fejér nép. Faludinál pedig am. úri nép. *Patyolatos tök*, am. úri v. sütő tök, sütni való tök; néhutt : *selyemtök. Patyolatosbarát*, domokosrendi barát. V. ö. PATYOLAT.

PATYOLATOSAN, (paty-ol-at-os-an) ih. Patyolatba öltözve, burkolva, patyolatféle ruhában.

PATYOLATSZATTYÚ, (patyolat-szattyú) ösz. fn. Növényfaj a szattyúk neméből; virágai a tőkocsán hegyén hosszudad fejes bugában, sugártalanok; levelei hosszúdad szívesek, egyenetlenül fogasak; karéjai szétállók, alul tömött hószín molyhosak. Nevét a molyhok fínomságától és színétől vette. (Tussilago nivea. W.).

PATYOLATSZIRONTÁK, (patyolat-szironták) ösz. fn. A szabdalt levelü, fehér virágu szirontákok neméből való növényfaj. (Ranunculus platanifolius.)

PATYOLATTÖK, (patyolat-tök) ösz. fn. Finom vékony, sima héju, sütnivaló úritök; néhutt : *selyemtök.*

PAULINA, női kn. tt. *Pauliná-t.* Ugyanaz, mi a latin ‚Paulina.' Értelmét l. PÁL alatt.

PAULIS, falu Temes, Ó—, mváros, ÚJ—, falu Arad m. helyr. *Paulis-ra, —on, —ról.*

PÁVA, (1), fn. tt. *pává-t.* A tyúkok neme alá tartozó madárfaj; nagyságra a pulykához hasonló; kicsin feje kék, szemei körül fehér vonással. A hímnek farka rendkivül hosszú, s pettyekkel gyönyörüen tarkázott, melyet némi kevélykedő indulatból szétterjengetni (tájdivatosan : fölereszteni) szeret. *Föleresztette tollát a páva.* Lábai csunyák, melyekről azt tartja a népmonda, hogy, midőn rájok tekint, elszégyenli magát. *Szép a páva, csúf a lába.* (Km.). Hangja rút, csaknem a macska nyávogásához hasonló. Úgy látszik, hogy nevét nyávogásától vette. Latinul : *pavo, pavus*, németül : *Pfau*, lengyelül, csehül : *paw*, stb. Az igen fölpiperézett, begyeskedő nőt pávához hasonlítják. *Úgy lép, jár, sétál, mint a páva. Büszke mint a kan páva. Kevély, mint a páva.*

PÁVA, (2), erd. falu Orbai sz. helyr. *Pává-ra, —n, —ról.*

PÁVAAJAKHAL, (páva-ajak-hal) ösz. fn. Középtengerben tenyésző halfaj, szépen vegyített zöld, kék, vörös, és fehérszürke színekkel. (Labrus pavo. L.)

PÁVAFÁCZÁN, (páva-fáczán) ösz. fn. Fáczánfaj, melynek szárnyait szemforma kék, farktollait pedig zöld pettyek ékesítik. (Phasianus pavoneus. Kl.).

PÁVAFARK, (páva-fark) ösz. fn. A hím pávamadárnak gyönyörüen tarkázott tollakkal ékeskedő farka.

PÁVAGALAMB, (páva-galamb) ösz. fn. Galambfaj, melynek széles, terjedékeny farka a páváéhoz némileg hasonló. (Columba pavonia, laticauda. Kl. Columba tremula. L.).

PÁVAGÉM, (páva-gém) ösz. fn. A gémnemü madarak egyik ékesebb tollazatú faja. (Ardea pavonica. L.).

PÁVAHANG, (páva-hang) ösz. fn. A páva nevü szárnyas állat nyávogó hangja. Átv. ért. kellemetlen tátogó vagy rekedt hang.

PÁVASZÉM, (páva-szém) ösz. fn. A pávamadár szeme, mint érzéki szerv. Átv. ért. azon szemhez hasonló pettyek, melyek a páva tollait ékesítik. Továbbá így neveztetnek némely pillangók, és halak, melyek szárnyai, illetőleg pikkelyei tarka színekkel ékeskednek. Ilyenek a pillangók közöl : *papilio io, phalaena pavonia*, a halak között : *labrus ocellaris, chaetodon ocellatus.*

PÁVASZÉMPILLANGÓ, (páva-szém-pillangó) l. PÁVASZEMPILLE.

PÁVASZÉMPILLE, (páva-szém-pille) ösz. fn. Éjpille faj, melynek röptyüit pávaszemforma pettyek tarkázzák.

PÁVATOLL, (páva-toli) ösz. fn. Toll a pávának szárnyából, vagy farkából. *Pávatollat viselni a kalapon. Legyező pávatollakból.*

PÁVATOLLAS, (páva-tollas) ösz. mn. Pávatollal vagy tollakkal ékesített, diszített. *Nyalka legény pávatollas süvege.*

PÁVIÁN, fn. tt. *pávián-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*ja*. A majmok rende alá tartozó állatnem, Ázsiának és Afrikának legmelegebb vidékein. A *mormon pávián* Indiában lakik, hosszukás kutya fejjel; orczája sima, orra piros, mint a vér. A *majmonpávián* pofája sötét kék, szőre barna, és zöldes sárga, s mint a vér, oly piros ülete; farka kisded; Guineában lakik.

PAZ, gyöke *pazar*, s talán *pazdorja* v. *pozdorja* szóknak, és származékaiknak; l. ezeket.

PAZAL v. PAZALL, l. PAZAROL.

PAZAR, mn. tt. *pazar-t*, tb. —*ok* v. —*ak*. 1) Tékozló, fecsérlő, ki mértéken túl költve vagyonát elharácsolja, elprédálja. *Pazar gazda, gazdaszony. Pazar kézzel kiszórni a pénzt. Pazar életet élni.* 2) Átv. szelidebb ért. bőséges, dús, sok költségbe kerülő. *Pazar vendégség, pazar fényüzés, pazar bőkezüség.*

„Te bölcs pazar."
Kazinczy F.
levél a régiséggyüjtő Jankovicshoz.

Egyezik vele legközelebb a héber *pazar*, (szétszórt, fecsérelt); közel jár hozzá hangáttétellel a német *prassen*, *Prasser* is. Magyar elemzéssel gyökre és alapértelemre nézve rokonnak tekinthető hozzá a székelyeknél divatos *poszátlik*, mely am. több részre oszlik: ennél fogva azt gyaníthatni, hogy gyöke azon *osz*, melyből *oszt* és *oszol* származnak, melyből ajakhangos előtéttel legközelebb *foszlik*, s ebből és az *o*-nak és *sz*-nek rokon *a* és *z*-vé átváltoztával fejlődhetett ki a *pazar*, tájdivatosan: *pozar*, *pazor*, *pazér*. Magas hangokban egyezik vele *fecsér* mint ‚fecsérel' törzse, melyben alapértelem a fecsegtetés vagyis fecskendve ki- vagy elszórás, vesztegetés-; ezzel ismét rokon: *pocsékol*, mind a három pedig gyökhangokban közel jár egymáshoz: *paz*, *pocs*, *fecs*, elül ajak-, és utól sziszegő hangokkal vagy ezek vegyülékével.

PAZARFÉNY, (pazar-fény) ösz. fn. Mondják rendkivül ragyogó kivilágításokról, pl. bálházakban, gazdagok termeiben stb. Átv. ért. fényüzés, melyet feltünőleg nagy mértékben üz valaki; rendkivüli költségbe, vesztegetésbe kerülő pompa.

PAZARLÁS, (pazar-ol-ás) fn. tt. *pazarlás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Tékozlás, fecsérlés, mértéken túl költekezés, a vagyonnak, illetőleg pénznek könnyelmü vesztegetése. „Az ingatag és változékony erő csak elpazarlott erő, mely czélt nem érhet soha." Deák Ferencz követjelentési beszéde 1840-ben. Néha csak bőséggel adás, bő mértékben áldozás, ajándékozás. „Karral s karddal keresték eleink Magyarországot; kincsek (= kincsék azaz kincsök), javok, minden értékek (= értékök) pazarlásával oltalmazták dicséretes eleink nekünk Magyarországot." Gr. Wesselényi Ferencz 1661-ben.

PAZARLÓ, (pazar-ol-ó) mn. és fn. tt. *pazarló-t*. Tékozló, fecsérlő, vagyonát vesztegető. *Pazarló gazda*, *gazdasszony*. *Nagy pazarló*.

PAZAROL, (pazar-ol) áth. m. *pazarol-t* v. *pazarlott*, htn. —*ni* v. *pazarl-ani*. Vagyonát tékozolja, fecsérli, könnyelmüleg, hiú fényre, pompára vesztegeti, gondatlanul elkelni engedi, stb. *Nem gyüjthet annyit a fösvény anya, a mennyit a tékozló fiú el nem pazarolhat.* (Km.). Átv. ért. testi erejét, szellemi tehetségeit vagy más becses javát tulságosan, haszontalanul vesztegeti. *Egészségét holmi kihágások által pazarolni. A drága időt elpazarolni. Kár ily emberre a jó szót pazarolni.* Néha am. bő mértékben ad, áldoz stb. V. ö. PAZAR, PAZARLÁS.

PAZARUL, (pazar-ul) ih. Pazarok módjára; tékozolva, fecsérelve, tulságosan költekezve, adakozva. V. ö. PAZAR.

PAZARVÁGY, (pazar-vágy) ösz. fn. Kóros ösztön vagy szenvedély, melynél fogva valaki mintegy kedvét, gyönyörét leli benne, ha vagyonát tékozolhatja, ha tulságos fényt üzhet, stb. V. ö. PAZAR.

PÁZDÁNY, falu Baranya m. helyr. *Pázdány-ba*, —*ban*, —*ból*.

PÁZDICS, falu Zemplén m. helyr. *Pázdics-ra*, —*on*, —*ról*.

PAZDORJA, l. POZDORJA.

PAZÉR, PAZÉROL, PAZÉRLÁS, l. PAZAR, PAZAROL, PAZARLÁS.

PÁZMÁND, faluk Győr és Fehér m.; puszta Fehér és Heves m. helyr. *Pázmánd-ra*, —*on*, —*ról*.

PÁZNÁT, fn. tt. *páznát-ot*, harm. szr. —*ja*. Tájdivatos szó, a szokottabb *pászta* vagy *pásztágy* helyett. l. PÁSZTA.

PAZONY, falu Szabolcs m. helyr. *Pazony-ba*, —*ban*, —*ból*.

PAZOR, l. PAZAR.

PAZSAG, puszta Borsod m.; helyr. *Pazsag-ra*, —*on*, —*ról*.

PÁZSINT, l. PÁZSIT.

PÁZSIT, (1), fn. tt. *pázsit-ot*, harm. szr. —*ja*. Mezőföldeken, szántatlan parlag telkeken termő, sürü fü vagy gyep, mely, minthogy a barom járni szokta, magba alig megy, s magasra nem sarjadzik; legelőkön tenyésző fü, különösen, az úgynevezett libamező. *A ludakat kihajtani a pázsitra.* Tájdivatosan: *pást*; latinul: *pascuum*, magyaros kiejtéssel: *páskuum*. Néhutt, pl. a székelyeknél: *pázsint*, szlávul: *pazsit*, mely általános vélemény szerént a magyarral együtt a latin *pascuum* után képeztetett; a szlávban eléjön *paszjem* is, am. legeltetem. Azonban figyelmet érdemel a mongol *ebösün* is, mely am. fü.

PÁZSIT, (2), falu Bars. m. helyr. *Pázsit-ra*, —*on*, —*ról*.

PÁZSITÁGY, (pázsit-ágy) l. PÁZSITSZÉK alatt.

PÁZSITÁRPA, (pázsit-árpa) ösz. fn. Árpafaj, melynek minden murvái serteformák, s kalászai igen rövidek; a sovány földben gyökere gumós.

PÁZSITCSILLAGHÚR, (pázsit-csillag-hür) ösz. fn. Növényfaj a csillaghürök neméből; virágai két-két águ bugában nyilnak; levelei szálasak, épélük, füzöldek; szirmai akkorák mint a csészéje; tokja hoszszukás. (Stellaria graminea.).

PÁZSITFŰ, (pázsit-fü) ösz. fn. Izékes száru, polyvás virágu növény, milyen a búza, köles, kukoricza.

PÁZSITOS, (pázsit-os) mn. tt. *pázsitos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. 1) Pázsittal benőtt. *Pázsitos út, udvar. Pázsitos udvaron lakik a szegénység.* (Km.). Tájdivatosan: *pázsintos*. 2) Felhasogatott pázsit hancsikjaival borított. *Pázsitos földpamlag a kertben.*

PÁZSITOZIK, (pázsit-oz-ik) k. m. *pázsitoz-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*zál*. Pázsitféle gyöp kezd teremni, nőni rajta. *Az elhagyott útak, a járatlan udvarok kipázsitoznak.*

PÁZSITPILLANGÓ, (pázsit-pillangó) ösz. fn. Pillangófaj, mely a pázsitokon szeret röpködni, szállongani.

PÁZSITPILLE, (pázsit-pille) ösz. fn. A pázsitokon szállongó pillefaj.

PÁZSITSZÉK, (pázsit-szék) ösz. fn. Földből rakott ülőhely, melyet pázsitszeletekkel bevonnak, benövesztenek, gyepszék, gyepágy, gyeppamlag. *Kerti pázsitszékek.* Másképen : *pázsitülés, pázsitülőke*; ha hosszabb : *pázsitágy, gyepágy.*

PÁZSITSZELET, (pázsit-szelet) ösz. fn. A pázsittal benőtt földkéregből egy kihasított darab. *Pázsitszeletekkel beültetni a kerti utak széleit, kihompolni a rétet, bevonni az árok tetejét.*

PÁZSITSZELŐ, (pázsit-szelő) ösz. fn. Éles vas eszköz, melylyel a pázsitos földet fölszelik, fölnyesik.

PÁZSITSZÍN, (pázsit-szín) ösz. fn. és mn. Olyan szín vagy szinü, mint a pázsité.

PÁZSITSZÍNŰ v. —SZINÜ, (pázsit-színű) ösz. mn. Olyan színü mint a pázsité szokott lenni. Másképen : *füzöld.*

PÁZSITSZŐNYEG, (pázsit-szőnyeg) ösz. fn. Átv. ért. szép zöld térség vagy gyep, mintha valamely szőnyeg volna a földre terítve.

PÁZSITÜLÉS, PÁZSITÜLŐKE, (pázsit-ülés v. ülőke) l. PÁZSITSZÉK.

PÁZSITZÖLD, (pázsit-zöld) l. PÁZSITSZÍN.

—PE, l. —PA.

PÉCS, fn. tt. *pécs-ét*, harm. szr. —*e*. Tájdivatosan férfigyermek szeméremvesszője, talán *péczk* v. *péczék* szó rövidülete. Néhutt : *puczu.*

PÉCS, fn. tt. *Pécs-ét.* Szabad kir. város Baranya vármegyében, régi püspöki székkel. *Magyarnak Pécs, németnek Bécs.* (Km.). ÚJ —, mváros Torontál megyében. Helyr. *Pécs-én, —re, —ről*; régiesen a két első : *Pécs-étt, —csé.*

PECSARÓCZ, falu Vas m. helyr. *Pecsarócz-ra, —on, —ról.*

PECSEL, Kresznericsnél erdélyi puszta Háromszékben; helyr. *Pecsel-en*; *—re, —ről.* Lenk földirati könyvében nincsen meg; nevezetes azért, mert Pecseli nevü tartomány van Sína északi részében, a régi húnok szomszédságában. Van : PECSELY is.

PÉCSEL, KIS—, NAGY—, NEMES—, faluk Szala m. helyr. *Pécsel-re, —én, —ről.*

PECSELLY v. PECSELY, falu Kraszna m.; helyr. *Pecsely-re, —én, —ről.*

PECSENÉD, falu Nyitra m. helyr. *Pecsenéd-re, —én, —ről.*

PECSENYE, fn. tt. *pecsenyé-t.* Sült hús, mint étel. *Borjú-, bárány-, pulyka-, lúd-, récze-, csirkepecsenye. Fehér-, vesepecsenye. Nyárson, kemenczében, lábasban sült pecsenye. Czigánypecsenye*, melyet a piaczi kofák disznóhúsból sütnek. *Megérezte a pecsenye szagát.* (Km.) *Ha pecsenyét lehet, ne egyél foghajmát.* (Km.). *Pecsenyét forgatni, metélni, enni.* Szláv nyelvből vett, s általán divatozó szó, mely szó szerint *sült*-et jelent, és ez szintén divatos.

PECSENYEBOR, (pecsenye-bor) ösz. fn. Jobbféle bor, melyet a pecsenye mellé szoktak feladni.

PECSENYÉD, faluk Sopron és Trencsin m. helyr. *Pecsenyéd-re, —én, —ről.*

PECSENYEFORGATÓ, (pecsenye-forgató) ösz. mn. és fn. 1) Konyhai eszköz vagy gép, mely a nyársra húzott húst folytonos mozgása által a tűz fölött forgatja, hogy egyarányosan minden oldalról megsüljön. 2) Azon személy, ki a nyársat forgatja.

PECSENYELÉ, (pecsenye-lé) ösz. fn. Lé, melylyel vagy melyben bizonyos pecsenyéket készítenek, és feladni szoktak. *Zsíros, tejfölös pecsenyelé.*

PECSENYÉS, (pecsenye-es) mn. tt. *pecsenyés-t*, v. —*et*, tb. —*ek.* Pecsenyével ellátott, vagy, miben a pecsenyét sütik, feladják. *Pecsenyés ebéd, bolt. Pecsenyés tepszi, tál. Pecsenyés agár* az, mely különösen őszszel csak a gyönge nyúlakat fogdossa, a javát pedig elereszti.

PECSENYESÜTŐ, (pecsenye-sütő) ösz. mn. és fn. 1) Ki különösen pecsenyéket süt, s azokkal kereskedik, kofálkodik, milyenek a közpiaczokon azon kofák, kik disznóhúsból úgynevezett czigánypecsenyét sütnek. 2) Konyhai eszköz, melylyel vagy melyben pecsenyét sütnek.

PECSENYETÁL, (pecsenye-tál) ösz. fn. Különös alakú, rendesen hosszukás tál, melyen a pecsenyét az asztalra adják.

PECSENYEZSÍR, (pecsenye-zsír) ösz. fn. Zsír, melyben a pecsenyének való húst sütik, vagy, mely a sült húsból kiszivárog.

PECSENYICZ, falu Hont m. helyr. *Pecsenyicz-re, —én, —ről.*

PECSÉT v. PÈCSÉT, v. PÖCSÉT, fn. tt. *pecsét-ét*, harm. szr. —*je.* 1) Bizonyos alakú kép, jegy, bélyeg, melyet biztosító ismervül, vagy zárul, vagy megkülönböztetésül, valamire nyomunk. *Viaszba, ólomba nyomott pecsét. Függő pecsét. Kettős pecsét, elkülönzött* v. *titkos* (secretum) *pecsét. Levelet lezárló, okmányt hitelesítő, lefoglalt árukat elzárló pecsét. Pecsétet feltörni, felszakasztani.* 2) Azon eszköz, mely által az illető jegyeket rányomjuk valamire, pecsétnyomó. *Kis, nagy pecsét. Gyürüpecsét. Vas, aczél, réz pecsét. Fejedelmi, birói, hivatalos, magán pecsét. Pecsétet metszeni.* 3) Mocsokféle folt, mely valamely testbe látszatólag beveszi magát. *Olaj-, zsírpecsétek a ruhán, padolaton. A kelméből kivenni, kimosni a pecséteket.*

E szóval egyezik a szláv *pecset* v. *pecsat*, s a német *Petschaft*, melyről Adelung azt tartja, hogy szláv eredetü. Lehet, hogy a cseh-szláv *pecset* az égetést, sütést jelentő *pecsem* (Jancsovicsnál : *pecsjem*) igével áll fogalmi viszonyban, minthogy a pecsét egy nemét sütés, égetés által eszközlik; azonban a magyar nyelvben oly szókhoz rokon, melyek foltos jegyet, pontozást, szurást jelentenek, ú. m. *petty, pettyeget, pött, pöttöget, pegymet, pécze*, ide tartozik a *bök*, mely ismét szlávul : *pichnem*, latinul : *pungo.* Ha továbbá azt veszszük tekintetbe, hogy a pecsétet rá szokás ütni valamire, e szónak gyöke hangi és fogalmi rokonságban áll több magyar, latin, német, szláv hangutánzó szókkal, melyek ütésre vonatkoznak. L. PACS, PECZ, PECZCZENT.

PÉCSÉTAGYAG, (pécsét-agyag) ösz. fn. Gyönge, finom, kövér tapintatu agyagföld, mely szájba véve vaj gyanánt elolvad, tüzben kőkeménynyé válik. Campe szerint, ezen földet gombolyagokba öszvegöngyölgetik, s azon helynek nevével, hol találtatott, megbélyegezve árulják, honnan a neve. (Terra sigillata).

PÉCSÉTÉL, (pécsét-él) áth. m. *pécsétél-t*, htn. —*ni* v. *pecsétleni*. Valamit, pecsétnek ráütése által, megjelel vagy bezár, vagy megerősít, hitelesít. *Okmányokat pecsételni. Levelet pecsételni. A szállítani való árukat, ládákat megpecsételni.* Átv. ért. *vérével pecsételni valamit*, am. bizonyos igazságért vértanúnak lenni, meghalni.

PÉCSÉTÉLÉS, (pécsét-él-és) fn. tt. *pécsételés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, midőn valaki pecsétel, pecsétet nyom, üt valamire.

PÉCSÉTÉLETLEN, (pécsét-él-et-len) mn. tt. *pécsételetlen-t*, tb. —*ek*. Mire pecsétet nem nyomtak; mi pecséttel nincs bezárva. *Pecsételetlen okmányok. Pecsételetlen levél.* Határozóként am. pecsételés nélkül, pecsételetlenül.

PÉCSÉTÉS, (pécsét-és) mn. tt. *pécsétés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Tulajdon értelmü pecséttel jelölt, erősített, hitelesített. *Pecsétes levél, okmány. Erő, s pribék ellen nincsen pecsétes levél.* (Km.). *Pecsétes gyürü*, melylyel pecsételni lehet. 2) Zsírféle foltokkal bemocskolt. *Pecsétes ruha, pamlag.*

PÉCSÉTÉSEN, (pecsét-és-en) ih. Pecséttel ellátva. Pecsétes folttal vagy foltokkal bemocskolva.

PECSÉTESGYÖKÉR, (pecsétes-gyökér) ösz. fn. Népies néven növényfaj a gyöngyvirágok neméből; szára félrehajló, kétélü; levelei szárölelők, kétsorosak, váltogatók, egy oldalra nézők; kocsánja a levéltöveken egy vagy kettő; egy, néha két virágu; bogyója kék; másképen szinte népiesen : *Salamon pecsétje, soktérdü fü, erdei sülyfü;* növénytani néven : *sokbötykü gyöngyvirág.* (Convallaria polygonatum).

PÉCSÉTÉZ, (pécsét-éz) áth. m. *pécsétéz-tem*, —*tél*, —*ett*, par. —*z*. Zsírféle, általán mocskos foltokkal befen. *Olajjal, zsírral, faggyúval bepecsétezni a ruhát, padolatot.*

PÉCSÉTÉZÉS, (pécsét-éz-és) fn. tt. *pécsétézés-t*, tb. —*ek*. Mocskos foltokkal befenés.

PÉCSÉTFÖLD, (pécsét-föld) lásd : PÉCSÉTAGYAG.

PÉCSÉTGYÜRŰ, (pécsét-gyürü) ösz. fn. Gombos gyürü, melynek lapjára pecsétjegyek vannak vésve.

PECSÉTISME, (pecsét-isme) l. PECSÉTTAN.

PÉCSÉTLÉS, l. PÉCSÉTÉLÉS.

PÉCSÉTLŐ, (pécsét-el-ő) fn. tt. *pécsétlő-t*. A nyilvános hivatalokban azon tiszti személy, ki az illető okmányokra a pecsétet ráüti.

PÉCSÉTMETSZŐ, (pécsét-metsző) ösz. fn. Míves, ki vasból, rézből s más szilárd anyagú testekből pecsétnyomókat készít.

PÉCSÉTNYOMÓ, (pécsét-nyomó) ösz. fn. Fémből, vagy más kemény anyagból, pl. köből való eszköz, melylyel pecsételni szokás. *Kézi, nyeles pecsétnyomó. Arany-, ezüst pecsétnyomó. Gépalakú, csavaros pecsétnyomó.*

PÉCSÉTOSTYA, (pécsét-ostya) ösz. fn. Ostya, melyet viasz helyett használnak a pecsételésnél.

PÉCSÉTŐR, (pécsét-őr) ösz. fn. Állami, vagy nagyobbszerü egyesületi irodának (kanczellariának) főnöke, ki annak pecsétére fölvigyáz, s azt az illető okmányokra üti.

PÉCSÉTSAJTÓ, (pécsét-sajtó) ösz. fn. Hivatalokban sajtóféle gép, melylyel a pecsétnyomót leszorítják.

PECSÉTSZEG, erd. falu B. Szolnok m. helyr. *Pecsétszeg-re, —én, —ről.*

PÉCSÉTTAN, (pécsét-tan) ösz. fn. Tan, mely különféle pecsétek, nevezetesen a régiek ismertetését tárgyazza. (Sphragistica).

PÉCSÉTTOK, (pécsét-tok) ösz. fn. Fából vagy fémből való tok, melyben valamely oklevélnek függőpecsétje foglaltatik.

PÉCSÉTVIASZ, (pécsét-viasz) ösz. fn. 1) Tulajd. ért. festett viasz, melyet néha a hivatalokban pecsétlő anyagul használnak. 2) Sajátnemü, gyantás, olvadékony, festett anyag, rudakba alakítva, milyennel rendesen pecsételni szoktunk. *Vörös, zöld, fekete pecsétviasz.*

PECSI, a székelyeknél eme találós mesében : *útfélen pecsit les* (mi am. tövis), a ‚pecsenye' rövidülete.

PÉCSI, mn. tt. *pécsi-t*, tb. —*ek*. Pécs városából való, oda tartozó vagy vonatkozó.

PÉCSIK, fn. tt. *pécsik-et*, harm. szr. —*je*. Erős fulánku csípő légy, mely a barmokat nyugtalanítja, másképen : *pőcsik*. Úgy látszik, hogy az átvetett *csíp* gyökből alakult, mintha *csípők, csípék* volna.

PÉCSKA, MAGYAR—, OLÁH—, mvárosok Arad m. helyr. *Pécská-ra, —n, —ról.*

PECSNARÓCZ, falu Vas m. helyr. *Pecsnaróczra, —on, —ról.*

PÉCSVÁRAD, mváros Baranya m. helyr. —*váradra, —on, —ról.*

PÉCZ, gyöngébbféle hang, melyet valamely test ad, midőn azt ujjal, vagy bizonyos kis eszközzel és gyöngéden érintik vagy ütik meg. Származékai : *péczczen, péczczent, péczég, péczégtet, péczér.* Egy értelmü vele a *pérez*, melyből *pérczent* származott, s jelenti az órabillegőnek egy-egy hangját, továbbá azon rövid időt, mely alatt ez történik; innen nyomatékosan ejtve van *peccz* is, melyben az *r* az utána álló *cz*-vel hasonult (hasonlóvá lett), mint a székely *micz* v. *miccz* sem egyéb mint *percz*. Megfelel neki a vastag hangu, s erősebb ütésre vonatkozó *pacz, paczka.*

PÉCZ, FEL—, KIS—, faluk Győr m. helyr. *Pécz-re, —én, —ről.*

PÉCZCZÉG, (péczcz-ég v. pérez-ég) önh. m. *péczczég-tem*, *—tél*, *—ett*. Többszörös *peccz* v. *percz* hangot ad.

PÉCZCZEN, (pécz-v-en, v. pécz-ü-en, v. perczen) önh. m. *péczczen-t*. Gyönge ütés következtében ‚pécz' hangot ad. *Péczczen az órabillegő.*

PÉCZCZENÉS, (pécz-v-en-és, v. pécz-ü-en-és v. percz-en-és) fn. tt. *péczczenés-t*, tb. *—ék*. ‚Pecz' hang adása.

PÉCZCZENT, (pécz-v-en-t, v. pecz-ü-en-t, v. percz-en-t) áth. m. *péczczent-ett*, par. *—s*, htn. *—ni* v. *—eni*. Valamit gyöngéden úgy üt meg, hogy peczczenjen. *Újjal megpeczczenteni az eb orrát, veszszővel a csintalan fiút.*

PECZCZENTÉS, (pecz-v-en-t-és) fn. tt. *péczczentés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Gyönge ütés, mely peczféle hangot ad. *Orrpeczczentés.* Különösen, az órának hangja, melyet a billegő mozgása okoz.

PECZCZŐ, l. PEDZŐ.

PÉCZE, (pécz-e, = pécz-ő, pött-ő), fn. tt. *péczét*. Bizonyos jegy, mely által valamit különösen kitüntetnek, kijelölnek, péld. határpontokat jelelő karók, póznák; a könyvnek bizonyos lapjaira, vagy mondataira tett jelek; a hajózásban mindennemü szárazi és vízi jelek, melyek a hajósokat érdekelhetik (Merkzeichen der Schiffart), pl. a víz színén úszó jelszálfa (czölömp), vízállásmutató stb.

Minthogy a péczék némi pontozást tüntetnek elé az illető testen vagy téren, innen rokonok hozzájok a *petty*, *pettyeget*, *pött*, *pöttöget*, *pegymet*, és a pontozásra vonatkozó *bök*.

PECZEG, tájdivatosan am. *peczek*; l. ezt.

PÉCZÉGET, (pécz-ég-et) gyak. áth. m. *péczéget-tem*, *—tél*, *—ett*, par. *péczégess*. Gyöngéden, csak úgy játszva ütöget, illetget. *Ne peczegesd azt a lusta lovat, hanem üsd.* Gyöke *pécz*, vastag hangon *pacz*, melyből *paczka*, *paczkáz* származnak. V. ö. PACZ.

PÉCZÉGETÉS, (pécz-ég-et-és) fn. tt. *péczégetés-t*, tb. *—ék*. Gyöngéd ütögetés. V. ö. PÉCZÉGET.

PÉCZÉK v. PÉCZK, (pécz-ék) fn. tt. *péczk-ét*, személyragozva: *péczkém*, *péczkéd*, *peczke*, stb. származékai: *péczkél*, *péczkés*, stb. Néhutt hangváltozattal: *pöczök*, sőt némely értelmében *poczok* is. 1) Szegforma eszköz, melynek rendeltetése öszvetartani valamit, pl. fapeczek az ökörkötélen, peczek a csatban, kapocsban; peczek a töltött hurka végén, hogy a tölteléket benn tartsa. 2) Balaton mellékén jelent dugaszt, pl. palaczk, kalamáris peczke. 3) Peczek a gatyában, azaz, toldás elülhátul az ülepben. 4) Kifeszítésre, megerősítésre szolgáló szeg, leginkább fából. *Peczekkel feltámasztani a csacsogó gyermek száját. A kiterített ponyva csúcsait peczekekhez kötni.* 5) Átv. kis gyermek, ki oly arányban áll a peczekhez, mint a nagyra nött ember a karóhoz, bothoz, pálczához.

Alapértelménél fogva a *pacz*, *paczka*, *pácza*, *paczkáz*, *peczeget* szókhoz rokon, t. i. a peczek nem egyéb, mint kicsinyített páczaféle eszköz. Mint szegféle, bökő eszköz hasonlítható, *bök*, *bökcsi*, *pöcsik* szókhoz is. Képzésre hasonló a *vétek*, *mocsok*, *sarok*, *marok*, stb. szókhoz. Szlávul: *peczok* (Jancsovics).

PÉCZÉKSZÉG, (péczék-szég) ösz. fn. A csatnak, kapocsnak szege, mely az illető hézagba, lyukba megy, vagyis, oly szeg, melyet általán peczekként használnak. V. ö. PÉCZÉK.

PÉCZEL, falu Pest m. helyr. *Péczel-re*, *—én*, *—ről*.

PÉCZÉR, (1), (pécz-ér) fn. tt. *péczér-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Régebben 1) személy, ki ebekkel bánt, különösen ki vadászebeket idomított, azokat vadászatra vitte, vadakra eresztette, uszította, stb. 2) Néhutt a lóidomítót is *lópeczér*-nek nevezték. Némely vidéken: *peszér*. Molnár Albertnél (az 1801-iki kiadásban) külön áll *peczér* (petzér, németül: Hund-Besorger, Hundsjunge), és *peszér* (ein Roszjung). Bérczy Károly a krónikák után említi, hogy „Rákóczy Zsigmond felsővadászi udvarához egy *főpeczér*, két *kutyapeczér*, hat *kutyafiú* (kutyainas), és egy *kutyaszakács* is tartozott; gróf Csáky István szendrői udvarában pedig *lovaspeczérek* is tartattak." E peczérek később, fökép a vadászatoknak a törvényben korlátolása, de az újabb kor és világ más életmódja miatt is, szokásból kimentek, s e név mai időben csak gúnyként, legfölebb nagyobb udvarokban a házikutyákra ügyelő szolgák elnevezésére használtatik; így hívják néhutt a gyepmester legényét is, ki a kóbor ebeket öszvefogdosa. Néhutt, pl. Balaton mellékén, a kutyakedvelőt is (gúnyosan?) peczérnek hívják. (Tájszótár). Mivelhogy az ebeket és lovakat idomítás közben ostorral, korbácscsal gyöngén ütögetni v. érintgetni, mintegy peczegetni szokták, alkalmasint a *pécz* szóval áll származási viszonyban. Azonban figyelmet érdemel, hogy a németben eléfordúl *Petze* v. *Betze*, az angolszászban: *bicce*, *bice*, az ángolban: *bitch*, a francziában *bichon*, a svédben *byckja*, melyek szukakutyát jelentenek, a cseh nyelvben pedig *pesz* kan kutya, és *psyce* szuka. Wachter e szót a szlavon *bizu* (= laufen) szótól származtatja, mit Adelung szintén pártol, minthogy a német ‚Hund' és ‚Hündin' szóknak több nevezetei is a ‚laufen' ‚jagen' (angolul: *hunt*) szóktól származtathatók; azonban tudtunkra egészben a *peczér* szó nem jön elé a germán nyelvekben. Jancsovicsnál: *pszár*.

PECZÉR, (2), puszta Pest m. helyr. *Peczér-re*, *—én*, *—ről*.

PECZÉRKE, l. PESZERKE v. PESZERCZE.

PECZÉRKÉDIK, (pecz-ér-kéd-ik) k. m. *peczérkéd-tem*, *—tél*, *—ett*. Peczéri szolgálatot tesz.

PECZÉRSÉG, (pecz-ér-ség) fn. tt. *peczérség-et*, harm. szr. *—e*. Peczéri szolgálat.

PÉCZÉZ, (pécz-e-ez) áth. m. *péczéz-tem*, *—tél*, *—ett*, par. *—z*. Valamit bizonyos jegyek által kimutat, megjelöl, hogy annál szembetünőbb legyen. *Kipéczézni a könyvben a legjelesb mondatokat, a tévállításokat. Az útvonal menetét karókkal, hancsikokkal kipéczézni.*

PÉCZÉZÉS, (pécz-e-ez-és), fn. tt. *péczézés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Valaminek bizonyos, feltünő jegyek által kimutatása. V. ö. PÉCZÉZ.

PÉCZK, l. PÉCZÉK.

PECZKÁZ, önh. m. *peczkáz-tam*, —*tál*, —*ott*. Baranyában valamely gyermeki játék neme, a Tájszótár szerént am. gomboz; alkalmasint *pinczkéz* módosúlata. ‚Pinczke' csakugyan a kapnikbányai szójárásban, Lőrincz Károly szerént : *piczka*.

PÉCZKÉL, (pécz-ék-él) áth. m. *péczkél-t*. 1) Peczekféle szeggel öszveköt. *Csatot, kapcsot peczkelni, bepeczkelni*. 2) Peczekkel kifeszít, megerősít. *Felpeczkelni a gyerek száját. Kipeczkelni a fehérníteni való vásznat*. 3) Ujjával megpeczczent. *Megpeczkelni az eb orrát*.

PÉCZKÉLÉS, (pécz-ék-él-és) fn. tt. *péczkélés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Peczekkel összekötés vagy ütés, vagy kifeszítés. V. ö. PÉCZKÉL.

PÉCZKÉLGET, (pécz-ék-él-ég-et) gyak. áth. m. *péczkélget-tem*, —*tél*, —*ett*, par. *péczkélgess*. Gyakran vagy egymás után peczkel.

PÉCZKÉLGETÉS, (pécz-ék-él-ég-et-és) fn. tt. *péczkélgetés-t*, tb. —*ék*. Gyakori vagy folytonos peczkelés.

PÉCZKÉLŐDÉS, (pécz-ék-él-ő-d-és) fn. tt. *péczkélődés-t*, tb. —*ék*. Hegykélkedés; feszengés; erőködés. V. ö. PÉCZKÉLŐDIK.

PÉCZKÉLŐDIK, (pécz-ék-él-ő-d-ik) belsz. m. *peczkelőd-tem*, —*tél*, —*ött*. Hegyesen, hegykén, kényesen, rátartósan izegmozog; továbbá : feszeng, csimbeszkedni törekszik, pl. peczkelődik a kakas, midőn heréczelni készül. Átv. erőködik valamire ereje s ideje fölött. (Kriza J.).

PÉCZKÉS, (pécz-ék-és) mn. tt. *péczkés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Tulajd. ért. peczekkel ellátott. *Peczkes csat, ökörkötél*. 2) Átv. begyes v. bögyös, feszes magatartásu, rátartós, ki úgy áll, és jár, kel, mintha tagjait peczkekkel feszítették volna ki. Mondják különösen nőszemélyekről. *Peczkes kis leány, menyecske*. A férfit vagyis legényt inkább *nyalká*-nak mondják.

PÉCZKESEN, (pécz-ék-és-en) ih. 1) Peczekkel ellátva. 2) Rátartósan, feszesen, begyesen, hegykén. *Peczkesen jár, peczkesen viseli magát*. V. ö. PÉCZKÉS.

PÉCZKÉSSÉG, (pécz-ék-és-ség) fn. tt. *péczkésség-et*, harm. szr. —*e*. Hegykebögyke, feszes, rátartós magaviselet.

PÉCZKÉSKÉDIK, (pécz-ék-és-kéd-ik) k. m. *péczkéskéd-tem*, —*tél*, —*ett*. Begyesen, feszesen, hegykén, rátartósan viseli magát; hegykélkedik, begyeskedik.

PECZOLAJ, (pecz-olaj) ösz. fn. Sándor István szerént am. lenmagolaj. (Peczczentett olaj).

PECZÖL, falu Vas m. helyr. *Peczöl-re*, —*ön*, —*ről*.

PÉCZTÉJ, PÉCZTEJ, (pécz-téj v. tej) ösz. fn. A nősténynek teje, mely első szülés vagy ellés után ömlik ki, máskép : *fécs* v. *föcstej*. Gyöke a nedvnek kilövelésére vonatkozó hang.

PEDÉG, PEDÉGLEN, régiesen és tájdivatosan am. pedig; l. PEDIG.

PÉDÉR, áth. m. *pédért* v. *pédrett*, htn. —*ni* v. *pédreni*. Hajlékony, szálas, rostos vékony testet újjai között úgy forgat, hogy bodorrá, kondorrá, gyürűssé alakuljon, vagy az illető szálak öszvetömődjenek. Mondjuk különösen bajuszról. *Bajuszt pederni, kipederni, megpederni, fölpederni. A fonók pedrik a cseplt, hogy fonal legyen belöle. A gyújtani való papírdarabot öszvepederni*. Zártabb hangon : *pödör*.

Ezen igék, *peder, sodor, teker, csavar*, alapfogalomban megegyeznek, mert mindnyájan az egyenes vagy igenyes testet rendes alakjából, vagy irányvonalából kierőszakolják, s más alakot, vagy irányt adnak neki; de különböznek abban, hogy a *pedrés* ujjakkal, a *sodrás* tenyerek vagy más lapos testek gyürűsitése által, a *tekerés, csavarás*, marokkal, szorított kézzel, v. géppel történik; továbbá a pedrés az illető testet *fodrossá, bodrossá, kondorrá* vagy *fonalszerüvé*, a sodrás *hengerdeddé*, a csavarás *görbévé, félszakossá, oldalszakossá*, a tekerés *körössé, kerekdeddé*, vagy *gomolyúvá* alakítja. Közelebbi rokonai : *beder, fodor*. Egyébiránt minthogy pedrés által az illető test rendesen oly alakot ölt, melyet *pergé*-nek nevezünk : nem valószinütlen hogy gyöke lehet azon *pér* is, melyből *pérég, pérdül, pérget, pérészlén, pérge* származnak, s melyhez rokon a *fér, férég, férget, férgetyü*, stb. E szerint átvetett hangokkal eredetileg *perd, pered* volna, s alakjára rokon a *hord, kérd* igékhez. Székelyesen : *bédér, bédérédik*, oly módosítással, mint *férég, bérég*. Nyomatékosan : *n* közbeszúrattal *péndér*, honnan : *péndérédik, péndérít*, az értelem némi árnyalatával is; l. ezeket.

PÉDÉR, (2), fn. tt. *pédr-ét* v. *pédér-t*. Mohanem, melynek tokszája szemszörös, szőrei öszve vannak pederve, honnan a neve. *Egylaki peder* (tortula), melynek virágai egylakiak, s akkor a hímvirág bimbóforma. *Kétlaki peder* (barbula), kétlaki virágokkal, s akkor a hímvirág gombforma.

PÉDER, falu Abauj m. helyr. *Péder-re*, —*én*, —*ről*.

PÉDÉRÉDÉS, (péd-ér-éd-és) fn. tt. *pédérédés-t*, tb. —*ék*. Állapot, midőn valami pederedik.

PÉDÉRÉDIK, (péd-ér-éd-ik) k. m. *pédéréd-tem*, —*tél*, *ett*. Pedrés által perge, kacskaringós, bodros vagy fonal alakuvá válik; zsugorodik. *Pederedik a bajusz, fonal*. V. ö. PÉDÉR.

PÉDÉRÉS, (péd-ér-és) fn. tt. *pédérés-t*, tb. —*ék*. Cselekvés, midőn pedernek valamit. Szokottabban : *pédrés*.

PÉDÉRINT, (péd-ér-in-t), cs. m. *pédérint-ett*, htn. —*ni* v. —*eni*. A ‚*pederít*' szótól abban különbözik, hogy amaz kicsinző értelemmel bír, és ezen kicsinző értelménél fogva főleg akkor jön inkább használatba, ha cselekvésre vonatkozik. *Egyet pederintett bajuszán*; de használtatik többszörös értelemben is. *Bajuszát ki-, fölpederintette*. V. ö. PÉDÉRÍT.

Hasonló alkatuak és értelmüek több más *int* végzetü igéink is, mint *csavarint, lódint, suhint, emelint, nyomint* stb.

PÉDÉRINTÉS, (péd-ér-in-t-és) fn. tt. *pédérintés-t*, tb. —*ék*. Könnyed v. kicsinző pederítés.

PÉDÉRÍT, PEDERIT, (péd-ér-ít) áth. m. *pédérít-ett*, par. —*s*, htn. —*ni* v. —*eni*. Ujjai között forgatva, pergévé, kacskaringóssá, vagy fonalnemüvé alakít. *Bajuszát pederíti, kipederíti, meg-, fölpederíti.* Egyes pedrést csak akkor jelent, ha mellette áll az ‚egy' szó : *az inni készülő egyet pederít bajuszán;* ha csak így szólunk : *pederít bajuszán*, ez többszörös pedrést is tehet.

PÉDÉRÍTÉS, PEDERITÉS, (péd-ér-ít-és) fn. tt. *pédérítés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, mely által pederítünk, azaz, pergévé, kacskaringóssá, fonalnemüvé alakítunk valamit. V. ö. PEDERÍT.

PÉDÉRŐDIK , PÉDRŐDIK , (péd-ér-ő-d-ik) belsz. m. *pédéröd-tem* v. *pédröd-tem*, —*tél*, —*ött*. Mintegy ön erejéből pergévé, kacskaringóssá lesz.

PEDIG , kötszó. 1) Elválasztó, de néha ellentétes jelentése is látszik, pl. *én beszélek, Péter pedig hallgat. Te megkaptad részedet, ami pedig engem illet, arról lemondok. Pál kimegy a mezőre, te pedig itthon maradsz. Aki jól viseli magát, jutalmat kap, aki pedig rosz leszen, büntetés éri.* „Ez iffiu legény haza úgy kéredzik, hogy az mi szolgálatunkra rövid nap mulván megjünne ; lakása pedig Enyeden vagyon." (Báthori István levelei). „Tartozom Istennek hálaadással , hazámnak pedig oltalommal." (U. o.). Ez értelemben megfelel neki a latin *autem* vagy *vero* (l. Fabri Thesaurus) ; de a német *aber* nem egészen (L. Adelung). Ezen értelemben cseréltetik fel a magyarban *kedig* és *penig* szókkal is. „Ennek utána is mind itt mind kedig ott kin az országnak szolgálhatnak." (Báthori István l.). „Mi lehetne *penig* Isten előtt üdvösségesb." (Ugyanott). Hogy inkább összekötő értelme van, abból tetszik meg , mert *és* szóval fölcseréltethetik : *én beszélek és Péter hallgat;* sőt még a szórendben a magyar *meg* (= és) csaknem mindenütt alkalmazható. *Én beszélek, Péter meg hallgat. Ami meg engem illet. Te meg itthon maradsz* stb. A következő fejtegetések fogják mutatni azon nevezetes körülményt is, hogy ‚pedig' az *azonban* v. *a közben, azon időben* szókkal is fölcserélhető : *Péter azonban hallgat; ami azonban engem illet* stb. Mindazáltal gyakran valósággal ellentétes jelentésben is használja a nyelvszokás t. i. ‚de' v. ‚ellenben' helyett; pl. *a pávának tollai szépek, lábai pedig rútak*, e helyett : *de lábai* v. *ellenben lábai rútak.* Úgy véljük, hogy a német nyelvből harapódzott el , melyben az *aber* szónak Adelung szerént is inkább csak *de* jelentése van. 2) Rokon értelmü a *pedig* szó a *holott, noha, ámbár, jóllehet* kötszókkal, pl. *nem jött el , pedig megigérte volt. Haragszik rám, pedig nem bántottam. Nem ad a koldusnak, pedig gazdag. Mindig panaszkodik, pedig nincs rá oka. Enni kér, pedig nem régen evett. Tagadod, pedig te követted el a csínyt. Nem tudja, mit játszottak, pedig ott volt a szinházban.*

„Ki van az én szemem sírva,
Mert a rózsámat más bírja ;
Pedig fogadta az egyet,
Rajtam kivül mást nem szeret."
Népdal.

3) Erős bizonyításul vagy tagadásul szolgál, mi némileg csak a második értelem módosúlata, ezért néha *de* is előzi meg. *Pedig úgy van! Pedig*, v. *de pedig nem úgy van! Pedig hogy* l. külön czikkben. *Vettem paripát, még pedig milyet!* (némelyek *és pedig*-et mondanak, mi, úgy véljük, a latin ‚et quidem' vagy német ‚und zwar' után harapódzott el). *Bizon pedig*, v. *pedig bizon megtehetnéd!* E két utóbbi jelentésben, tudtunkra a régiek sem cserélték fel *kedig* és *penig* szókkal.

Alig van szó nyelvünkben, mely annyi alakban fordúlna elé, kivált a régieknél, mint ez, sőt a hasonló fő szók hihetőleg különböző törzsből eredtek úgy, hogy a többiek a ‚pedig' szónak csak egyik jelentésében osztoznak. T. i. különösen a régibb nyelvben három hasonló szó fordúl elé, többnyire szintén hasonló értelemben, ú. m. *pedig, penig, kedig.* Az első most általános divatú, itt-ott a második is eléjön, de ‚kedig' tudtunkra jelenleg nem igen van szokásban. Szalay Ágoston gyüjteményében (400 m. levél) csaknem egy időben mind a három eléfordúl, még pedig több mint 30 módosult alakban is, miből megtetszik, hogy egyik vagy másik régibbségéről nehéz volna itéletet mondani. Ezen alakok következők : a) *penig* után : *pennyg, pennygh, penieg, peneg* (= penég), *penegh, penek, penyg, penygh, peniglen, penjglen, penyglen, peneglen;* b) *pedig* után : *pegig* (pegyig), *peg'eg, pegyg, pedyglen;* c) *kedig* után : *kedigh, kedjgh, kedyg, kedygh, kedeg* (= kedégh), *kedegh, kedyk, kediglan, kediglen, kegig* (= kegyig), *kegyg, kegyk, kegek;* d) nagyobb hangváltozást szenvedtek : *tenig, kenig* v. *kenygh, kegieth* (= kegyét). Egyedül magának Báthori István lengyel királynak leveleiben is szintén a XVI. században alig egynehány évnyi időközben hasonlóképen mind a három fő szó eléfordúl, ú. m. *kedig* 1576, és 1582-ben, *penig* 1578-ban, *pedig* ugyanott és 1579-ben stb. (Történelmi Tár VIII. kötet. 211, 213, 216, 225. lapokon. Föntebb idéztük). Legrégibb évszámok szerént a Bécsi codexben : *kedeg* és *kedég;* még előbbi korból a Szentpéteriek végzésében : *penig;* később ben ugyanazon egy emlékben is, mint fönebb látók, gyakran vegyesen találtatnak. — Mellőzve Dankovszkyt, ki a ‚pedig'-et a görög *ἐπειδήγ*-ből származtatja, Jászay Pál véleménye szerint az eredeti alak *kedig* volna, s ennek gyöke a *ket* (két, kettő), azon alapnál fogva, mert a *kedig* a másodrendü fogalomnak (szónak), avagy eszmének (mondatnak) az elsővel való összekötésére használtatik. (l. Régi magyar nyelvemlékek, 3. köt. 306. l.). Azonban ez, habár értelmére nézve is némi erőtetéssel, csak a *kedig* szót elemezné. Más vélemény azon elvből indúl ki, hogy ‚pedig'

tulajdonképen *elválasztást* vagy *ellentétet* jelent, mit gyakran a latin *aut* és *autem* is kifejeznek, s ez alapfogalomnál fogva valószínü, hogy a magyar *pedig* (v. *kedig*) is, két mondatot egymástól elválasztó ellentétbe hoz. De lappang különösebben a ‚pedig' szóban más fogalom is, mely némi *ráhagyást*, *megengedést* fejez ki, midőn t. i. a *jóllehet*, *holott*, *noha* stb. kötszókkal cseréltetik föl. Tehát ezen fogalomból kiindulva azt vélhetni, hogy, midőn ráhagyást, megengedést jelent, gyöke *kegy* vagy *ked*, mely engedékenységet, megengedést teszen, honnan a régi halotti beszédben *kegyedjen* am. megbocsásson, bünöket elengedjen. Ellenben, midőn világosan ellentétre s elválasztásra vonatkozik, gyöke eredetileg *pegy*, ez ismét az átalakult *vagy* kötszó volna, melynek megfelel a latin *autem*-nek *aut* törzse, pl. *aut ego*, *aut tu*, *vagy én*, *vagy te;* t. i. a *vagy*, *ig* képzővel : *vagyig*, magas hangon és nyilt *e*-vel ejtve *vegyig*, és a *v* hangot rokonszervü *p*-re változtatva *pegyig*. Így változnak a szintén elválasztásra vonatkozó *vás* és *vés* igék. Ezen és a föntebbi elemzések szerint más ugyan a *kedig*, s más a *pedig* v. *pegyig;* melyek között azon különbség is van, hogy a mondat elején az elválasztást jelentő *pedig* nem szokott állani, valamint a latinban sem *autem;* ellenben a ráhagyó vagy engedő *pedig* a második mondatot már vezérelheti, mint a latin *quamvis*, pl. ezen öszvefüggő mondatban : „Erat enim inter eos dignitate regia, *quamvis* carebat nomine." (Cornelius N. Miltiad. 2); azonban a későbbi divat az első értelemben (a czikk elején) a két alakot összeolvasztotta volna.

Nyelvhasonlitólag figyelemre méltók a mongol *kiged*, a persa *pen*, és sínai *pien*. A mongol *kiged* jelentése a magyar *és*, *is*, *meg*, (latin *et*, *etiam*, német *und*, *auch*); a persa *pen*, Vullers szótárában : پَن, melyet *pan*-nak is olvashatni, ugyanezen szótár szerént am. 1) a latin *quidem*, *autem*, *quod attinet*, (arabul : *amma*, Zenker szerént = *an ma* s jelentése : a franczia *mais*, *cependant*, *quant à*, németül : *aber*, *doch*, *was das betrifft);* 2) *sed*, *attamen;* mely értelmek tökéletesen megfelelnek a magyar ‚pedig' mindkét jelentésének. A sínai *pien* am. a latin tunc, itaque. A mongol *kiged* szót Schmidt szerént a nép nem használja, hanem csak az irók (nem képzeljük, honnan vették volna az irók, ha nem a nép nyelvéből, bár talán az nem általános divatú is), eléjön Adelung Mithridatesében a kalmuk ‚Miatyánk'-ban is. Eredeti értelmére nézve Jülg „Die Märchen des Siddhi-Kür" czímü munkájában azt mondja : „Gerundium praeteritum von *ki-kü* machen, (tehát am.) *gemacht*, *gethan*; mely azonban, úgy látszik, messze elüt, kivált a magyar ‚pedig' vagy ha tetszik, a közelebb álló ‚kedig' értelmétől is. A *pen* szót, mely mint föntebb látható, jelentésében tökéletesen egyezik a magyar *pedig* szóval, a *penig*-ben ugyan alapul vehetnők, noha itt is nehezen tudnók az *ig* ragot kimagyarázni, azonban főleg a magyar hangrokonításban nehéz volna a *d* és *n*-et, és a *kedig* szót is ideértve *p* és *k* és ismét *n* és *d* hangokat is azonosítni; holott ha csakugyan idegenektől kölcsönöztük volna akár egyiket akár másikat, a módosúlatok mégis csak a magyar hangrokonságokon alapulnának. Vagy talán mind a két szót külön kölcsönöztük, egyiket a persából, másikat a mongolból? aztán itthon zavartuk össze? Mily kielégitő volna, ha mind a három fő szót (mert a többi csak módositás) a magyarból és rokon elemek alapján tudnók kifejteni? Mit ezennel röviden megkísértünk. A megfejtés nyitját a régies, de ma is tájdivatos *ekkédig* szó adja kezünkbe, melynek jelentése : *eddig*, *ez ideig*, s melyről alig fog valaki kételkedni, hogy közelebbről, *ez-kédig*, alkatrészekből áll, s az utóbbika tökéletesen összeüt a *kedig* v. *kedeg* szóval, sőt ezen *kedeg* a Bécsi codexben sokszor egészen kiírva, és elül hosszú *e* jegygyel is fordúl elé, a Müncheniben pedig csak rövidítve az első tag *ke;* azonban többnyire hosszú *e* jegygyel, tehát szintén *kédeg-* v. *kédig*-nek is olvasandó. De hát micsoda elemekből áll maga ezen *kédig?* Szabad legyen előbb némely más szókhoz folyamodnunk. Szalay Ágoston levélgyüjteményében egy 1557-iki levélben ez áll : „Mind velök egyetemben meghalunk éhel, *menig* nekünk lén, addig reájok osztójok, immár sem nekünk sem nekik." Ime látjuk, hogy itt *menig* am. *míg* vagy másképen *meddig*, *miideig*, s elemei a régies *meni* ma : mennyi (= mi-nyi v. mely-nyi) és *ig* határvető rag, tehát az egész = *mennyi-ig*, azaz mennyi ideig. A székelyeknél ma is divatos, tökéletesen hasonló alakitással : *annyég* = *annyi-ig*, azaz addig, odáig, pl. *annyég nem mönyök el* (Kriza J.). Úgyde ama ‚menig' azaz ‚míg' vagy ‚miideig' a legtöbb esetben megfelel a ‚pedig' értelmének, pl. én beszélek, Péter pedig hallgat (= *Péter míg hallgat* v. míg v. miideig Péter hallgat); a ‚holott' helyett is megvan saját értelme, pl. *enni kér*, *míg* v. *azonban nem régen evett;* sőt a *még pedig* kifejezésben mintegy erősbitésül mindkettő együtt használtatik. Mindenesetre közelebb áll az eredeti értelem a ‚pedig' v. ‚penig' szóhoz, mint a mongolféle *kiged* = ‚gemacht.' A *menig* szóból az *m* ajakhangnak *p* szintén ajakhanggá változtával (mint *part* = *mart*), a legegyszerübben ‚penig' lett; s a régieknél, mint láttuk, *pennig* két *nn*-nel is eléjön, t. i. *mennyi-ig* alkatrészek után. Ha ezen fejtegetés elfogadható, akkor a *meddig* (= mi-eddig) vagy ha jobban tetszik : *mi-ideig* szóból épen oly egyszerü módon, mint föntebb, t. i. m = p, és csak egyes *d*-vel, ‚mi-ideig' után ‚pedig' szülemlett. Végül a ‚kedig' sem több, sem kevesebb mint : *ki-ideig*; a ‚mi, t. i. a ‚ki' szóval a régiségben, pl. Pesti Gábornál a XXIII. mesében : „ki (= mi) legnagyobban ijeszti vala őket", sőt a közéletben ma is számtalanszor fölcseréltetik, pl. dolgokról ú. m. állatokról vagy élettelen tárgyakról ma szintén mondjuk : *ki jó*, *ki rosz;* de eléjön, mint érintők föntebb, mind a régieknél, mind a mai népnyelven : *ekkédig*, mely am. *ez-ki-eddig* v. *ez-ki-ideig;* még a nyújtott *é* is igazolva van az *eddig* szó után, t. i. a két *dd* mint torlat azt meghosszította.

A többi módosúlatok ezekből önként folynak, t. i. 1) a *d gy*-vé s az *n ny*-nyé lágyulván, lesz : *pegyig, kegyig, penyig;* 2) az *ig* régiesen : *ég* (mint ma is a közdivatú ‚mindég', és székely ‚annyég' szóban), lesz tehát : *kedég, penég, pedég;* és *kegyég, pegyég, penyég;* 3) minden *ig* ragos szó fölveszi a *len (lan)* toldalékot, innen *pediglen, pedéglen, pegyiglen, pegyéglen, peniglen, penyéglen, penyiglen, penéglen, kediglen, kedéglen, kegyiglen, kegyéglen;* 4) a ‚kenig' lehet : ki-nyi-ig, (mint menig = meni-ig = minyi-ig), ‚kegyét' = kegyég (mint : ismét = ismég); hasonlóan alakúlt a székelyeknél *penét*, lágyitott *ny*-nyel : *penyét*. Végre ‚tenig' a selypesen kiejtett ‚penig' v. ‚kenig'; *kenig* lehet ismét *keniglen*, (pl. Magyar Nyelvemlékek II. Kötet 261, 273. lapokon, levelek 1552-ik, 1587-ik évekből); továbbá az *n* meglágyultával *kenyig, kenyiglen;* 5) az *ig* helyett, mint föntebb látók, eléjön többször *igh* és *ik* sőt *ek* is; pl. a Régi magyar Passióban (Toldy Ferencz kiadása. 172 l.); s itt mindjárt egymás mellett : *peneg* és *kedig* is. Ezek szerént mintegy 100 változatot számithatunk. A palócz szójárásban, megrövidítve : *pegy*, pl. *e͡en oda me͡ek* (= megyek), *ke͡e* (= kend) *pegy amoda*. (Barsi tájszólás, Pólya József tudor után).

PEDIG HOGY, különös szólásmód; pl. *pedig hogy láthatlak*, azaz : mégis hogy láthatlak, Kriza J. szerént : jó hogy láthatlak (nem reménylett esetben).

PEDIGLEN, l. PEDIG.

PÉDRÉS, (pédėr-és) fn. tt. *pédrés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, midőn valaki peder valamit. *Bajuszpedrés, fonalpedrés.*

PÉDRÉTT, (pédėr-étt), mn. tt. *pédrétt-et*. Amit pedertek, kipedertek; pergévé, kacskaringóssá, fonalnemüvé alakított. *Pedrett bajuszt viselni.*

PÉDRŐ, (pédėr-ő) fn. tt. *pédrö-t*. Mivel, mint közvető szerrel pederni szoktak valamit, különösen kenőcs, bajuszpedrő.

PÉDRŐDIK l. PÉDÉRŐDIK.

PÉDZ, (péd-ėz) áth. m. *pédz-ett*, par. —*z*, htn. —*eni*. Mondják 1) a halakról, midőn a horgot, vagyis a horgon levő csalétket, bele harapva, megérintik. *Midőn a víz szinén levő para mozog, jele, hogy a hal pedzi a horgot.* 2) Az orvmadarakról, midőn martalékjokra a légben le-lecsapnak s azokat érintik, a nélkül, hogy egészen zsákmányokká tehetnék. 3) Általában am. érint, illet.

„Áll vala udvarban megrakva nagy oltár,
Feltüzve a szent kard legtetején volt már,
Onnan imás szókkal ősz Torda levette,
Előbb Buda karján ereit pedzette."
Arany J. (Buda halála).

Minthogy a pedzés am. a csalétekbe, vagy martalékba harapás és ennek megérintése : a *pedz* vagy úgy tekinthető, hogy gyöke azon *éd*, mely az *észik* igével rokon, s a *p* előtét; miszerint *pédz* am. *édz, édez, eddegél*, mint *pille, pillangó, pityizál, piócza* am. *ille, illangó, ityizál, iócza;* vagy pedig az egész lehet *pecz* nyomatékosan : *peccz* (= érint) szónak módosúlata is, pl. a bodrogközi *peczző*, szegedi *pícze*, am. más szójárásban : *pedző.*

PÉDZÉS, (péd-ėz-és) fn. tt. *pédzés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Mohóság, midőn a hal a horgon levő csalétket, vagy az orvmadár martalékját érinti. V. ö. PÉDZ.

PÉDZŐ, (péd-ėz-ő) fn. tt. *pédzö-t*. A leső szákhoz tartozó őrvessző; amely t. i. a pedzést mutatja; máskép : *peczző* v. *peczczö* (pecz-ő v. vessző?) bodrogközi szó. Egyezik velök a szegedi *pícze.*

PÉÉR, l. PÉR.

PEGY, palócz tájszó, *pedig* helyett; l. ezt.

PEGYMET, fn. tt. *pegymetét*. 1) Kresznerics szerént Molnár Albertnél am. variolus, mely Páriz-Pápai szerént am. himlő, szeplő; tehát kétségtelenül *pety* v. *petty* szótól. 2) L. PETYMEG.

PEGYMETÉS, (pegymet-és) mn. tt. *pegymetés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Pegymettel tarkázott, borított. 2) Pegymet- vagyis pegymegbőrrel prémezett. *Pegymetes mente.* (Szabó D.).

PÉH, fuvást és lehelést jelentő gyöke *péhély* szónak és származékainak; azonos *pih* gyökkel. L. PÉHÉLY.

PÉHÉLY, (péh-ély) fn. tt. *péhély-t* v. hangáttétellel szokottabban : *pélyhét;* tb. *pélyhék;* mássalhangzón kezdődő ragok előtt épen marad; *péhély-nek, —től, —ből;* személyragozva : *pélyh-ém, pélyhéd, pélyhe* stb. képzőkkel; *pehelyes*, szokottabban : *pélyhés, pélyhéz.* L. PELYH. 1) Apró, finom, igen gyönge száru toll, mely a fosztottnál is puhább és szállékonyabb, a kényesebb ágynemüek tölteléke; kicsinyitve : *pihe, pili.* 2) A madarak pelyhéhez hasonló finomságu szőr az állatok testén vagy a növényeken; s különbözik a molyhoktól, szösztől, gyapjutól stb. V. ö. SZŐR. *Az ifjoncz állát már kezdi kiverni a pehely. Még pelyhet sem látni az állán. A virágzó nyárfák pelyhe.*

„Ki vagy te? aszott fü pelyhe az út mellett."
Buda halála (Arany J.).

Nevét szállékony, könnyen elfúható tulajdonságától kapta, s gyöke a fuvásra vonatkozó *p* ajak- és *h* lehelő-hangok, a mozdulást jelentő *l* hanggal párosulva. Egyeznek vele : *pihe, pihi, pile, moly;* idegen nyelvekben a csagataj *majuk* = gyümölcsön vagy virágon levő pehely (Abuska. Vámbéry közleménye); továbbá latin *pluma;* német *Flaum, Flocke* stb. szók gyökei. V. ö. MOLYH és PIH.

PÉHÉLYES, l. PÉLYHÉS.

PEHETEG, fn. tt. *peheteg-ét*, harm. szr. —*e*. A székelyeknél am. kemenczeseprő; máskép, t. i. a magyaroknál : *pemet, pemeteg;* ‚peheteg' is ez utóbbiból módosultnak látszik.

PÉJ, mn. és fn. tt. *pej-t*, tb. —*ek*. Oly lóról mondják, melynek szőre többé-kevesebbé gesztenye

szinü vörhenyeges, vagy sárgás, sörénye pedig és farka fekete. *Világos pej, sötét pej*, németül : *braun*. A mely lónak nem csak szőre, hanem serénye és farka is vörhenyeges vagy sárgás, annak neve *sárga*, németül : *Fuchs*. A sötét pej szin a barnával határos. *Pej lovakat tartani, pej paripán nyargalni.*

„Setétpej a lova, azt vigan ugratja,
S rajta szép szerszámát a nap ragyogtatja.
Gr. Kohári István.

Kicsinyítve néhutt : *pejkó*. A csagataj nyelvben *pek* am. sötét (Vámbéry). Egyezik a magyar *pej* szóval közelebbről a latin *bajus*, franczia *bai*, olasz *bajo*. Rokonnak látszik *pír* szóval is, *r* az *l*-lel s ez ismét *ly*- és *j*-vel gyakran fölcseréltetvén. A német *braun* és *brennen* is egy eredetüek ; a persában pedig *bór* jelentése mind *pír*, piros szín, mind *pej* ló.

PEJLÓ, (pej-ló) ösz. fn. l. PEJ.

PEJP ; PEJPES ; PEJPESKÉDIK, székelyes ejtésü szók. L. SELYP ; SELYPES ; SELYPESKEDIK.

PÉK, fn. tt. *pék-et*, harm. szr. *—je*. Általán elterjedt divatú idegen szó, németül *Bäck, Bäcker*, magyarul : *sütő*. Egyébiránt péknek a magyarban szorosan véve csak a zsemlyesütőt nevezik, kitől különbözik a *kenyérsütő*.

PÉKCZÉH, (pék-czéh) ösz. fn. Pékféle mesteremberek testülete.

PÉKINAS, (pék-inas) ösz. fn. Inas, ki a pékmesterséget tanulja.

PÉKKÉNYÉR, (pék-kenyér) ösz. fn. Kenyér, milyet a zsemlyepékek szoktak sütni, mely ízére különbözik a házi magyar kenyértől.

PÉKLEGÉNY, (pék-legény) ösz. fn. Személy, ki czéhbeli legényként üzi a pékmesterséget.

PÉKMESTER, (pék-mester) ösz. fn. Pékczéhbe avatott mester.

PÉKMESTERSÉG, (pék-mesterség) ösz. fn. A szoros ért. vett pékek, azaz, zsemlyesütők mestersége. *Pékmesterséget tanulni, üzni.*

PÉKSÉG, (pék-ség), fn. tt. *pékség-et*. L. PÉKMESTERSÉG.

PÉL, puszta Somogy m., KIS—, puszta, NAGY —, falu Arad m. ALSÓ—, FELSŐ—, faluk Bars m. helyr. *Pél-re, —én, —röl.*

PÉLA, mint helynév am. *Pila ;* l. ezt.

PELBÁRTHIDA, (Pálhida) falu Bihar m. helyr. *—hidá-ra, —n, —ról.*

PÉLDA, fn. tt. *példá-t*. 1) Egyes eset, mely valamely általános szabálynak, igazságnak, tannak fölvilágosítására szolgál ; miért, midőn használjuk, előre szoktuk bocsátani : *példaul* v. *példának okáért. A szabály eléadása után példákat hozni fel. Az állitást sok példával bebizonyitani. Egy példa száz leczkénél többet ér.* (Km.). 2) Cselekvés, magaviselet, melyet utánozni szoktak, vagy utánozni hajlandók az emberek. *A gyermekek a szülék példáját követik. Jó példát mutatni, adni, követni.* „Példa neked az gonosz Júdásról, ki az bínben elvakúla.“ (Góry-codex). *Rosz példával ne menj elő. A jóktól* v. *jókról végy példát. Példát adtam nektek, hogy miként én cselekedtem, ti is úgy cselekedjetek.* (Idvezítőnk szavai). 3) Különösebben oly cselekvés, mely másokat valamely bünösnek megbüntetése által a gonosztól, a hasonló büntől elijeszteni való. *A gonosz gyermeket megbüntetik, hogy példát adjanak a többinek. A büntetések mindannyi példák, hogy a törvényt megszegni tilos.* 4) A göcseji tájszólásban Vass József szerént am. csúf (csúfság), *Te példa !* = Te csúf, Te csudálatos ; olyan forma, mint a köznépi német nyelvben *Figur*. Némely szójárásban, pl. a székelyeknél, az *e* röviden is hangzik : *pelda.*

E szónak eredete homályos. Annyi igaz, hogy alapfogalom benne az illető dolognak kitüntetése, s mintegy kijelölése, miszerint azt vélhetnők, hogy gyökre rokon a jegyet jelentő *pécze* szóval. T. i. a példa, valamint a pécze, valamire különösen rámutat és figyelmeztet ; tehát mintha *pöttő* volna. V. ö. PÉCZE. Egyezik vele gyökben is (pél) a csagataj *fül-anka* v. *fül-anga* (Abuska. Vámbéry közleménye). Némelyek a hangot tekintve a német *Bild* szóval rokonítják. Azonban a rokon mongol és kalmuk nyelvben is megvan : *bilder* am. alak (Gestalt, Aussehen ; Siddhi-Kür), melyet, hogy a mongolok is a németből vettek volna által, nem hihetjük. Származékai a mongolban Schmidt szerént : *bilderlekü* (sein Aussehen wechseln ; nicht aufrichtig oder beständig seyn), *bildertei* (verschiedenartig von Aussehen ; nicht aufrichtig oder beständig). Innen ‚figura‘ értelemben már legrégibb nyelvemlékeinkben, pl. a Bécsi-codexben is, eléjön. „És en példám meg en belém fordóla.“ (Bécsi cod. Dániel IV. A vulgataban : „Et figura mea reversa est ad me.“ Tárkányinál : „És visszanyertem tekintetemet.“ Károlinál : „Az én ékességem és méltóságom megtére hozzám.“ Tulajdonképen a latin ‚figura‘ alatt itt is ‚alak‘ t. i. emberi alak értendő, mint a megelőző sorok mutatják, melyek szerént Nabukodonozor mintegy elvesztette emberi alakját, „szénát evék mint az ökör, és égi harmat öntözé testét, míg nem szőre megnöve, mint a sastollak, és körmei mint a madarakéi.“ Katalin verses legendájában is :

„Ki az példát felállatá,
És mint bálványt faragtatá.“
(Toldy F. kiadása 21. l.).

A német ‚Bild‘ pedig Grimm szerént eredetileg am. a régi felső német *bil-adi* v. *pil-adi* (imago), módositva : *pil-idi*, angolszász *bil-ede*, *bil-ed* (exemplum, példa), régi német *bil-aeti* (effigies), közép felső német *bil-de ;* végre szerintök a *bil* v. *pil* am. a szanszkrit *pil* (fühlen, drücken, formen).

PÉLDAADÁS, (példa-adás) ösz. fn. Cselekvés, mennyiben arra való, vagy azt eszközli, hogy mások a szerint cselekedjenek, hogy utánozzák, kövessék.

Jó, rosz példaadás. Továbbá a büntetésekben példamutatás, hogy mások a bűnös tettektől óvassanak, elrettentessenek. V. ö. PÉLDA.

PÉLDAADÓ, példa-adó) ösz. fn. Aki tetteivel másoknak jó példát akar mutatni.

PÉLDABESZE, (példa-besze) ösz. fn. A Müncheni codexben am. parabola a mai példabeszéd vagyis példázat. „Egyéb példabeszét vete nekik mondván : Mennyeknek országa hasonlatik mustármaghoz“ (Máté XIII. Ugyanitt eléjön ‚példabeszéd‘ is).

PÉLDABESZÉD, (példa-beszéd) ösz. fn. 1) Oly közmondat, mely valamely erkölcsi igazságot hasonlatban ad elé. pl. *Addig jár a korsó a kútra, mig el nem törik. Másról beszél Bodóné, mikor a bor árát kérik. Könnyü Katót tánczba vinni, ha maga is akarja.* „Eszembe vagyon az Kaczor Gyergy (György) példabeszéde : süly vagyon orromon, az elmetszése fájdalmas, az megmaradása rútalmas.“ (Levél 1557-ből. Szalay Ágoston 400 m. l.). 2) Különösen elbeszélés neme, melynek czélja bizonyos erkölcsi igazságot, vagy tant valamely költött eseménynek alakjában hasonlatképen eléterjeszteni. Ez értelemben másképp : *példázat* (parabola); a Müncheni codexben eléjön *példabesze* is. Ilyenek az Idvezítőnk által elmondott példabeszédek, a jó pásztorról, a magvető emberről, a tékozló fiúról stb. stb. „Mend ezeket beszéllé Jézus a gyölekezeteknek példabeszédekben, és példabeszéd nélkül nem beszél vala.“ (Münch. cod. Máté. XIII.).

PÉLDABESZÉDI, (példa-beszédi) ösz. mn. Példabeszédet illető, ahhoz tartozó, ahhoz hasonló. *Az új testamentom példabeszédi fejezetei, oktatásai.*

PÉLDABESZÉDKÉNT, (példa-beszéd-ként) ösz. határzó. Mint a példabeszéd tartja, mondja, annak szavai szerint. *Példabeszédként : Addig kell a vasat verni, mig tüzes.* Néha am. példabeszéd gyanánt, hasonlatára. *Példabeszédként elmondani valamit, hogy, akit illet, értsen belőle.* V. ö. KÉNT.

PÉLDAKÉNT, (példa-ként) ih. l. PÉLDÁUL.

PÉLDAKÉP, (1), (példa-kép) ösz. fn. 1) Kép, melyet mint a maga nemében kitünő jeles müvet utánzásul vagy nézésül kitűznek. 2) Átv. valamely erkölcsi tettnek követésre méltó kitüntetése; továbbá azon erkölcsi tettnek szerzője. *A jeles emberek életét példaképül terjeszteni elé az ifjuságnak. Ő az erény példaképe.* Máskép : PÉLDÁNYKÉP.

PÉLDAKÉP (2), v. PÉLDAKÉPEN, (példakép v. —képen) ösz. ih. Mint példát adva elé, például. L PÉLDÁUL.

PÉLDÁLÓDZÁS, (példa-al-ó-d-oz-ás) fn. tt. *példálódzás-t*, tb. —*ok*. Valaminek példában vagy példákban tudatása. V. ö. PÉLDÁLÓDZIK.

PÉLDÁLÓDZIK, (példa-al-ó-d-oz-ik) k. m. *példálódz-tam, —tál, —ott.* Valamely dolgot nem egyenesen, hanem példákban, csak úgy rá czélzólag akar tudtára adni valakinek. V. ö. PÉLDÁZ.

PÉLDAMESE, (példa-mese) ösz. fn. Példabeszéd, midőn hasonlaton alapuló költött eseményt jelent. V. ö. PÉLDABESZÉD.

PÉLDAMUTATÁS, (példa-mutatás) l. PÉLDAADÁS.

PÉLDAMUTATÓ, (példa-mutató) ösz. mn. és fn. Aki akár magát, akár másokat példaként tünteti fel.

PÉLDÁNAK OKÁÉRT, l. PÉLDÁUL.

PÉLDÁNY, (példa-any) fn. tt. *példány-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. 1) Bizonyos műkészletből mutatványul szolgáló egyes mű. *A műkirakatban levő könyv-, képpéldányok.* 2) Mutatvány akármily áruból, bizonyos becscsel biró tárgyból, gyüjteményből. 3) Minden egyes mű vagy tárgy, több hasonló neműek közől, önállólag véve. *Valamely munkát ezer példányban nyomtatni. A kijött könyvből két példányt hozatni. A pénzgyüjtemények ritkább, becsesebb példányai.* 4) Átv. ért. erkölcsi példakép, mely a maga nemében különösen kitünő. V. ö. PÉLDAKÉP, (1).

PÉLDÁNYIRAT, (példány-irat) ösz. fn. Kézirat, melyet az irni tanulók elébe adnak, hogy annak alakzatát, vonásait utánozva gyakorolják magukat a szépirásban.

PÉLDÁNYKÉP, (példány-kép) ösz. fn. Átv. ért. Követésre méltó példa különösen erkölcsi tekintetben.

PÉLDÁNYLAP, (példány-lap) ösz. fn. Lap, mely magában valamely mutatványt foglal.

PÉLDÁNYSZERŰ v. —SZERÜ, (példányszerű) ösz. mn. L. PÉLDÁS, 2).

PÉLDÁNYSZERŰEN v. —SZERŰLEG, (példány-szerűen v. szerűleg) ösz. ih. L. PÉLDÁSAN, 1).

PÉLDÁNYTÁR, helyesebben : *példatár;* l. ezt.

PÉLDÁS, (példa-as) mn. tt. *példás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. 1) Példákkal, mint felvilágositó egyes esetekkel vagy hasonlatokkal bővelkedő. *Példás jegyzetek a szabályok alatt. Példás oktatások, egyházi beszédek.* 2) Erényes, jó magaviseletü, utánzásra, követésre méltó. *Példás életet élni. Példás halállal kimúlni.* Néha mondják a gonosz erkölcsüről is, s am. czégéres. *Példás lator. A példás lator is szereti a jámbor nevet.* (Km.).

PÉLDÁSAN, (példa-as-an) ih. 1) Erényesen, jó magaviselettel, követésre méltólag. *Példásan élni, viselni magát.* 2) Büntetésre vonatkozva am. szigorúan, mások rettentésére. *Példásan megbüntetni a gonosztevőket.*

PÉLDÁSKODÁS, (példa-as-kod-ás) fn. tt. *példáskodás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Jó példaadás.

PÉLDÁSKODIK, (példa-as-kod-ik) k. m. *példáskod-tam, —tál, —ott.* Másoknak jó példát adva, utánzásra méltólag él.

PÉLDASZÓ, (példa-szó) ösz. fn. l. PÉLDABESZÉD, 1).

PÉLDATÁR, (példa-tár) ösz. fn. Válogatott részek gyüjteménye jelesebb irodalmi művekből vagy nyelvemlékekből. (Chrestomathia).

PÉLDÁTLAN, (példa-atlan) mn. tt. *példátlan-t*, tb. —*ok*. 1) A maga nemében egyetlen, melyhez hasonló nincsen. Jó, és rosz erkölcsi értelemben divatozik. *Példátlan hüség, nagylelküség, szorgalom, kitürés. Példátlan elvetemedés, istentelenség.* Gyakran csak tulságosan nagyító kifejezése a dicséretnek vagy gyalázatnak. 2) Mihez fölvilágosításra szolgáló egyes eset, mint példa, nincs kapcsolva. *Példátlan nyelvtani szabályok, értekezések.* Határozóként am. példátlanul.

PÉLDÁTLANSÁG, (példa-atlan-ság) fn. tt. *példátlanság-ot*, harm. szr. —*a*. Oly állapot vagy eset, melyre példa nincsen.

PÉLDÁTLANUL, (példa-atlan-ul) ih. 1) Oly dicséretesen vagy gyalázatosan, oly jól, vagy gonoszul, minek mása nincsen. 2) Fölvilágosító esetet jelentő példa nélkül. *Példátlanul elmondott szabályok.*

PÉLDÁUL, PÉLDAUL, (példa-ul) ih. Mint példát adva elé, vagy mutatva fel; különösen bizonyos igazságnak bővebb felvilágosítására; továbbá előképül, követésül. *Az elmondott szabályok után például némely egyes eseteket felhozni. Valamely művet, cselekvést, jeles embert például állítani.* V. ö. PÉLDA. Midőn bizonyos tan szabályainak, állításainak felvilágositására vonatkozik, az oktató könyvekben röviditve irjuk, *pl.* vagy *p.* Máskép : *példának okáért*, rövidítve : p. o.; a Góry-codexben : *példa mellé*, azaz példa hozzá.

PÉLDAUTÁNZÁS, (példa-utánzás) ösz. fn. Cselekvésében valamit vagy valakit példaként venni, tekinteni.

PÉLDÁZ, (példa-az) önh. és áth. m. *példáz-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*z*. 1) Bizonyos igazságot, erkölcsi tant hasonlatokban terjeszt elé; a dolgot nem saját alakjában, hanem más szinbe burkolva adja másnak értésére, csak úgy czélozva beszél, máskép : példálódzik. *Eleget példáztam neki, de úgy tette magát, mintha nem értené. Ne példázz, hanem szólj egyenesen, és világosan.* 2) Mint átható, valamit hasonlatképen jelent, mutat, jelvény gyanánt ad elé. *A törvényházra festett mérleg az igazság részrehajlatlan kiszolgáltatását példázza. A bagolykép Minervát* (a tudományok) *mellett ébrenlétet példáz.* „Mark ke(dég) példáztatott orozlán szabásban, mert egyebektől (egyebeknél) jelesben írt Krisztusnak felkeletéről.“ (Münch. cod.). „Jónás szépségő (szépségü azaz szépséges v. igenszép) galambnak magyaráztatik, ő hajó veszedelmével urnak gyetrelmét példázja.“ (Passionem domini praefigurans. Bécsi cod.). „Az három szőlővessző, kit láttál, példáz három napot, kiknek utána ez tömlöczből kivétetöl, és hogy az kerálnak az ékös pohárból innya attál, ebből az példáztatik, és azt higgyed, hogy az elesztebbi (=előbbi) tisztösséged megadattatik.“ (Góry-codex).

PÉLDÁZÁS, (példa-az-ás) fn. tt. *példázás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, midőn példázunk. V. ö. PÉLDÁZ.

PÉLDÁZAT, (példa-az-at) fn. tt. *példázat-ot*, harm. szr. —*a*. 1) Mondat, beszéd, mely hasonlatképen bizonyos erkölcsi igazságot, tant terjeszt elé, mely nem egyenesen, hanem más szin alatt czéloz vagy mutat valamire, pl. a közmondat szerint, midőn az anya leányának szól, hogy a menye is értsen belőle. „És valami ma Niniven ellen mondatik, példázat szerént (figuraliter) e világról mutattatik.“ (Bécsi cod Naum.). 2) Szoros ért. vett példabeszéd, mint költött esemény, mely hasonlatkép erkölcsi tant rejt magában. L. PÉLDABESZÉD.

PÉLDÁZATOS, (példa-az-at-os) mn. tt. *példázatos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Példazatokból álló; példák által, más szin alatt valamire czélzó. *Példázatos oktatás, intés.* V. ö. PÉLDÁZAT.

PÉLDÁZGAT, (példa-az-og-at) gyak. önh. m. *példázgat-tam*, —*tál*, —*ott*, par. *példázgass*. Példákban, hasonlatokban beszélget, oktatgat, integet, czélozgat; finomabb módon, némi kímélettel ad tudtára másnak valamit. V. ö. PÉLDÁZ.

PÉLDÁZGATÁS, (példa-az-gat-ás) fn. tt. *példázgatás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, midőn valaki példázgat.

PÉLDÁZKODIK, (példa-az-kod-ik) k. m. *példázkod-tam*, —*tál*, —*ott*. L. PÉLDÁZGAT.

PÉLDÁZÓ, (példa-az-ó) mn. tt. *példázó-t*. Ami bizonyos képben, hasonlatban jelvény gyanánt mutat valamit; más szin alatt valamire czélzó. *Erényeket, bünöket példázó festvények. Példázó beszéd. Idvezítönk étetét, szenvedését, halálát példázó helyek az ó testamentomi könyvekben.*

PÉLDÁZÓDÁS, (példa-az-ó-dás), fn. tt. *példázódás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, midőn valaki példázódik.

PÉLDÁZÓDIK, (példa-az-ó-d-ik) belsz. m. *példázód-tam*, —*tál*, —*ott*. Finoman elrejtett czélzásokkal iparkodik valamit másnak értésére adni; máskép : példálódzik.

PÉLDÁZOLÓDIK, (példa-az-ol-ó-d-ik) belsz. m. *példázolód-tam*, —*tál*, —*ott*. L. PÉLDÁZÓDIK.

PELE, (1), fn. tt. *pelé-t*. A güzmölők rendébe tartozó emlős állatnem, melynek fajai : a *közönséges pele*, a mókushoz nagyságra, s életmódjára hasonló, húsa megehető, (glis esculentus); *makkpele*, nagysága, mint a patkányé, háta fekete, hasa pedig fehér, farka hosszú, szőrös, (glis quercinus); *mogyorópele*, akkora, mint a házi egér, eleven furcsa állatka, (glis avellanarius).

Ezen állat neve máskép *pöle, pőle, pölye, pölyü*. Van ily nevü hal is, mely más néven *ökle*, s hihetőleg szurós hátszálkáitól vette nevét. Minthogy pedig a *pele* vagy *pöle* hegyes orru, sőt a közönséges pöle az apró madarakat meg is öli, valószinü, hogy gyöke a szurást jelentő *öl*, melyből lett *öle, pöle, ölü, pölü*.

PELE, (2), falu Köz. Szolnok m. helyr. *Pelére*, —*n*, —*ről*.

PELEDÖNCZE, tt. *peledönczé-t*. A Debreczeni Legendáskönyvben ‚penitentia‘-ból módosított szó.

PELEH, l. PELE, (1).

PELÉH, l. PLÉH.

PELEHAL, (pele-hal) ösz. fn. l. ÖKLE, v. ö. PELE, (1).

PELEJTE, falu Zemplén m. helyr. *Pelejté-re, —n, —ről.*

PELE-KESZI, másképp : NEMES-KESZI, falu Közép Szolnok m. helyr. *—Keszibe, —ben, —ből.*

PELEL, m. *pelel-t;* l. PALOL.

PELENCZE, puszta Somogy m. helyr. *Pelencé-re, —n, —ről.*

PELENGÉR, fn. tt. *pelengér-t,* tb. *—ék,* harm. szr. *—e* v. *—je.* Közhelyen felállított karó, czobor, vagy oszlop, melyhez a gonosztevőket nyilvános szemléletül, és meggyaláztatásul kikötni, vagy kiállítani szokták. Egyébiránt e becstelenítés neme már jóformán kiment szokásból. *Pelengérhez kötni a vásári tolvajt.* Néha csak egyszerü állvány, pl. fa vagy kő pad volt, honnan : *pelengérre kitenni, állítani valakit.* Innen némi módosulatokkal másképen : *kaloda, nyakkaloda, nyakvas, csincsér, szégyenoszlop, szégyenkő.* (Szabó D.). A ‚pelengér' szó a német *Pranger*-ből keletkezett.

PELENGÉRÉZ, (pelengér-ėz) áth. m. *pelengérėz-tem, —tél, —ett,* par. *—z.* Pelengérhez köt vagy pelengérre állít valakit. Átv. nyilvános gyalázatnak kitesz. V. ö. PELENGÉR.

PELENGÉRÉZÉS, (pelengér-ėz-és) fn. tt. *pelengérėzés-t,* tb. *—ék,* harm. szr. *—e.* Pelengérhez kötés, pelengérre állítás.

PELENKA, fn. tt. *pelenká-t.* Holmi rongyok, ruhadarabok, melyekbe a bölcsőbeli kisdedet takargatják, különösen melyeket altestök alá tesznek. Átv. ócsárló ért. igen elviselt, hitvány vászon vagy pamutszövetből való ruha, p. kendő. *Ez csak olyan pelenka.*

E szó ugyan idegenül hangzik, t. i. szlávul is : *plenka;* de alapértelménél és hangjánál fogva szoros rokonságban van a test takargatására vonatkozó eme szókkal : *pólya,* fordítva *páló* v. *pályó; palmant, bulál, buláz, bulázó* stb. Alaphangokban egyezik vele a latin *volvo, in-volucrum.* Mi alakját illeti, hasonló a *veleszta, geleszta, esztrenga, gerenda,* s több más szókhoz, mennyiben t. i. nem a közép *é,* hanem inkább az éles *ë* vastag hanggal találkozik bennök. Valamint továbbá a *gyertya, pelyva, gelyva* másképp : *gyortya, golyva, polyva :* hasonlóan valószinü lesz, hogy *pelenka* am. *polonka,* az elavult *polong* v. *bulong* igének módosított részesülője.

PÉLÉNKE, fn. tt. *pélénké-t.* A székelyeknél am. pehely, pihe ; másképp : *pölönke, pilinke;* honnan *pilinkél* v. *piléngel;* l. ezt. Pélénke v. pilinke a ‚pilike' módosulata, *n* közbevetéssel. V. ö. PILI.

PELÉNY, fn. tt. *pelény-t,* tb. *—ék.* Pelyvatartó kisebb csür, pelyvás. Nyitravölgyi tájszó. V. ö. POLYVÁS.

PELÉRD, falu Baranya m. helyr. *Pelérd-re, —én, —ről.*

PELESKE, KIS—, NAGY—, faluk Szatmár m. helyr. *Peleské-re, —n, —ről.* Van *Pelyeske* nevü hegy is Erdélyben a bardóczi és alsó csíki szék között.

PELE-SZARVAD, falu Közép Szolnok m. helyr. *Szarvad-ra, —on, —ról.*

PELI, ALSÓ—, FELSŐ—, puszták Tolna m. hely. *Peli-be, —ben, —ből.*

PÉLIFÖLD, puszta Esztergom m. helyr. *Péliföld-re, —ön, —ről.*

PELIKÁN, fn. tt. *pelikán,* tb. *—ok,* harm. szr. *—ja.* 1) A gázlók seregébe tartozó vizi madár, melyről a régiek sok csudadolgot meséltek, pl. hogy saját vérével táplálja fiait. E mese nyomán Linné a régiek pelikánját egynek tartja a gödénynyel, minthogy ez a nyaka alatt függő zacskóból eteti fiait. (Pelicanus onocrotalus). V. ö. GŐDÉNY. 2) Ferenczi János szerént a székelyeknél am. foghuzó, talán alakjától vagy átvitt értelemben.

PELIVÖLGY, puszta Somogy m. helyr. *Pelivölgy-re, —ön, —ről.*

PÉLL tájdivatosan, pl. a székelyeknél, am. *pėrl, pėrėl.*

PÉLL, l. PÉL.

PELLIKÁN, l. PELIKÁN.

PELSŐCZ, mezővárosok Gömör és Zólyom m. helyr. *Pelsőcz-re, —ön, —ről.*

PÉLY, falu Heves és puszta Borsod m. helyr. *Pély-re, —én, —ről.*

PELYE, l. PELE, (1.).

PELYESKE, l. PELESKE.

PÉLYH, fn. tt. *pélyh-ét* v. *péhely-t,* tb. *pelyhék* v. *pehelyék,* harm. szr. *—e.* Értelmére s eredetére nézve l. PÉHÉLY. A törzsben könnyebb kiejtés végett is emez a helyesebb, de különben is ama szóban a *h* át van vetve, s a gyök *peh = pih;* így *molyh* eredetileg *moholy, moh* gyöktől. A mássalhangzón kezdődő ragokat a *pehely* veszi fel, mint : *pehelynek, pehelyre, pehelyhez, pehelytől, pehelybe.* A tárgyesetben : *pehelyt* és *pelyhet.* Ellenben az önhangon kezdődő ragok és képzők a *pelyh* törzshöz szoktak járulni, pl. *pelyhem, pelyhed, pelyhe; pelyhes, pelyhez, pelyhedzik.* Ilyféle viszony létezik a *h* miatt *teher* és *tereh* vagy *terh* között ; *teherbe, tehernek, tehertől, teherből, teherhez* stb. *terhem, terhed, terhe; terhes, terhel.* Ugyanezt találjuk *kehely* és *vehem* szóknál is. Valamennyinél a *h* lehelet szerepel, t. i. jobb hangzás végett, minthogy *pehlyek, tehrek, kehlyek, vehmek* nehéz kiejtésüek volnának (hanemha a törzs *e*-je megmarad : pehelyek, *teherek* [szokatlan], kehelyek, vehemek); ezért a közvetlenül következő mássalhangzóval helyet cserélnek : *pelyhek, terhek, kelyhek, vemhek;* azonban mássalhangzón kezdődő rag előtt, midőn a két mássalhangzó közt az önhangzó állandóan megmarad, az átvetésnek sincs helye, pl. *pehelynek, tehernek, kehelynek, vehemnek* (nem : pelyh-nek, terh-nek stb.).

PÉLYHÉDZÉS, (péh-ely-éd-ėz-és) fn. tt. *pélyhédzés-t,* tb. *—ék,* harm. szr. *—e.* Állapot, midőn a

csupaszon kikelt madárfiaknak pelyhök kezd nőni; vagy átv. ért. szakálnak, bajusznak, fannak sarjadzása.

PÉLYHÉDZIK, (péh-ély-éd-éz-ik) k. m. *pélyhédz-tem*, —*tél*, —*ett*, htn. *eni* v. *ni*. 1) A meztelenül, csupaszon költ madárfiúnak pehelyféle finom gyönge tollai kezdenek nőni. *Pelyhedzenek a verébfiak.* 2) Átv. mondják ifjuról, kinek szakála, bajusza és fana sarjadzik. *Oly fiatal, hogy még alig pelyhedzik az álla.* V. ö. PÉHÉLY.

PÉLYHÉS, (péh-ély-és) mn. tt. *pélyhés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Pehelynemü gyönge, finom tollakkal benőtt. *Pelyhes madárfiak, verebek.* 2) Kitépett pehelylyel töltött. *Pelyhes dunyha, zsák, vánkos.* 3) Mit a pehely belepett. *Pelyhes ruha, hajak.*

PÉLYHÉSCZIROK, (pélyhés-czirok) ösz. fn. A czirok (holcus) nemü növény egyik faja; kinyiló bugáján csészepolyvái pelyhesek, kétvirágúk; nősvirága kalásztalan; a hím rövid kalászu; a buga alsó virági meddők, aszottak. (Holcus lanatus).

PÉLYHÉSÉDÉS, (péh-ély-és-éd-és) fn. tt. *pélyhésédés-t*, tb. —*ek*. Állapot midőn valami pelyhesedik.

PÉLYHÉSÉDIK, (péh-ély-és-éd-ik) k. m. *pélyhéséd-tem*, —*tél*, —*ett*. 1) l. PÉLYHÉDZIK. 2) A szállongó pelyhek belepik. *Aki pehelylyel bánik, ruhája, haja bepelyhesedik.*

PÉLYHÉSEN, (péh-ély-és-en) ih. Pehelylyel 1) benőve; 2) töltve; 3) belepve.

PELYHESÍT, (péh-ély-és-ít) áth. m. *pelyhesít-ett*, htn. —*ni* v. —*eni*. L. PÉLYHÉZ.

PÉLYHÉSKÉDIK, (péh-ély-és-kéd-ik) k. m. *pelyheskéd-tem*, —*tél*, —*ett*. Pehelylyel szemetez.

PÉLYHÉZ, (péh-ély-éz) áth. m. *pélyhéz-tem*, —*tél*, *ett*, par. —*z*. Pehelylyel tarkáz, szennyez, borít, belep. *Bepelyhezni a ruhát, hajat.*

PÉLYHÉZÉS, (péh-ély-éz-és) fn. tt. *pélyhézés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Pehelylyel borítás, szennyezés.

PÉLYHÉZIK, (péh-ély-éz-ik) l. PÉLYHÉDZIK.

PELYHEZŐDIK, (peh-ély-éz-ő-d-ik) belsz. m. *pelyheződ-tem*, —*tél*, —*ött*. L. PELYHÉSÉDIK.

PÉLYHÍM, (pehély-hím) ösz. fn. A kétfőbbhímesek seregébe és magrejtősök rendjébe tartozó növénynem; csészéje öt hasábu, bokrétája kerekforma, egyenetlen; hímszálai egyenetlenek, szöszösek; tokja két rekeszü; termete és alakja mint a farkkóróé. (Celsia). Nevét a pelyhességhez hasonló szöszös tulajdonságától kapta; elemeire osztva : *pehely-hím* v. *pélyh-him;* az egyik *h* jobb hangzás végett mindenütt elmarad.

PELYMET, l. PETYMEG.

PELYP; PELYPEG; PELYPESKÉDIK, l. SELYP; SELYPEG; SELYPESKÉDIK.

PELYVA; PELYVÁS, stb. lásd : POLYVA; POLYVÁS stb.

PEM, gyök 1) *pemhed* és *pempő* szókban, rokon *peny, pen* gyökökkel és *pép* szóval; 2) *pemet* szóban, s ekkor rokon *pam* gyökkel.

PEMECS, (pem-ecs) l. PAMACS.

PEMECSÉL, (pem-ecs-él) l. PAMACSOL.

PEMET, fn. tt. *pemet-ét*, harm. szr. —*e* v. —*je*. 1) Növénynem a kétfőbbhímesek seregéből és fedetlenmagvúk rendéből; csészéje gyertyatartóforma, öt, vagy tíz fogu, tíz sinóru; bokrétájának felső ajaka szálas, egyenes, két águ. (Marrubium). Legismeretesebb faja nálunk a *fehér pemet*, néhutt : *fehér peszercze*. (Marrubium peregrinum). Van köznyelven : *fekete pemet* is, másképen : *fekete peszercze*, növénytani néven : *fekete pesztercze* (ballota *nigra*). 2) Ölnyi hosszú piszkafaforma nyélre kötött kemenczesöprő, szalmából, kukoriczafoszlányból, néha pemetfüből, s talán nevét is vagy ezen fütől vagy legalább ennek szétágazó, sepröded alakjától vette; ez utóbbi értelemben másképen : *azsag*, csalóköziesen : *arzsag* (harsogó?). Ezen eszközzel kenyérbevetés előtt szokták a fütött kemenczéből a tüzes hamut, pernyét kisöpörni. *Ártatlan mint a pemet a kemenczétől.* (Km.). Így nevezik néhutt a kovácsok és lakatosok is azon pamacsot, melylyel a tüzet befecskendezik. Székelyesen : *peheteg*, néhutt : *pemeteg* v. *penető*, v. *pemete* v. *penete*. Az utóbbiak : ‚pemetfü' jelentésében is divatosak. Hasonló hozzá a második értelemben a szláv *pometlo*, mely *po* és *metla* alkatrészekből öszvetett szó, s am. kisöprő, elsöprő. A törökben pedig *demet* am. csomó, kéve; bokréta. V. ö. PAM, PAMAT.

PEMETE, fn. tt. *pemetét;* tájdivatosan am. pemet.

PEMETEG, (pemet-eg) fn. tt. *pemetegét*. L. PEMET, 2).

PEMETÉL, (pemet-él) áth. m. *pemetélt*. Pemet nevü söprővel a befütött kemenczét a hamutól, illetőleg pernyétől kitisztítja; másképen : *azsagol, arzsagol*. 2) *Kipemetel* am. pemettel kiveri. Paraszt asszonyok fegyvere. (Kresznerics). V. ö. PEMET.

PEMETÉLÉS, (pem-et-él-és) fn. tt *pemetelés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Pemettel seprés, tisztítás.

PEMETFŰ, (pemet-fü) ösz. fn. l. PEMET, 1).

PEMETKAJTÁR, (pemet-kajtár), ösz. fn. Növényfaj a kajtárok neméből; levelei nyelesek, az alsók tojáskerekek, a felsők láncsásak, fürészesek; csészéji szurósak; midőn megérik, színe vörhenyeges. (Chaiturus leonuroides, vagy Leonurus marrubiastrum. L.). Némely vidékeken, pl. Érsekujvár táján, a házak körül termesztik és söprűnek használják, sőt így nevezik is.

PEMETRONGY, (pemet-rongy) ösz. fn. A ‚pemet' nevü eszköznek szakadozott szálai.

PEMHED, (pem-h-ed) önh. m. *pemhed-t*. A székelyeknél am. peshed, romlás által ragadóssá, *pépessé* válik. Gyökre és alapértelemre nézve egyezik vele *penyhed;* rokon hozzá *pempő* is, midőn czopákát, azaz, roszul kelt és sületlen, ragadós kenyértésztát jelent; így nevezik a gyermekek számára készített sürü pépet is. Rokonítható vele a mélyhangu *pang* gyöke is. (Lugossy József). Mennyiben a *penész* a nedvek megromlásából ered, ez is rokonságban van vele; egyébiránt ez *pili* szóval is rokonítható; v. ö. PENÉSZ.

PEMHEDÉS, (pem-h-ed-és) fn. tt. *pemhedés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Peshedés, ragadóssá, pépessé válás.

PEMHEDÉZ, (pem-h-ed-éz) önh. m. *pemhedéztem*, —*tél*, —*ett*, par. *pemhedézz*. A székelyeknél átv. ért. am. ingyen él, lopja a drága időt a diványon. (Kriza J.). Mintegy: penyhedez, penészedik (a restség miatt).

PEMPŐ, (pem-p-ő) fn. tt. *pempő-t*. 1) Czopákás, azaz, nedves, ragadós, roszul kelt kenyértészta. 2) A gyermekek sürü *pépje*, mely rokonságban van a *papi* ételt jelentő gyermekszóval.

PÉN, gyöke *péndít*, *péndül*, *péng* szóknak és származékaiknak. Valamely természeti folytonos hangzást jelent, mint számos rokon társai *csen g*, *zen-g*, *ren-g*, *bon-g* stb. szókban. *Penczel*, *pendely*, *penész* és *pender* szókban részint más hangból alakúlt át, részint, mint az utólsóban, csak befurakodott.

PENCZ, FELSŐ—, falu Nógrád, ALSÓ—, puszta Pest m. helyr. *Pencz-re*, —*én*, —*ről*.

PENCZÉL, (pen-cz-él) önh. m. *penczél-t*. Gyermeknyelvben Balaton mellékén am. lefekszik és aluszik. *Gyere babám*, *penczelj le*, máskép: *penczizs*; a tiszai vidéken: *tentél*. Hasonló hozzá a dunai vidéken a szintén gyermekszó: *belel* v. *belbel*, és az altató *beli*. A dajkák ezt szokták mondani: *csicsi beli!* azaz, hallgass (ne sírj) és alugyál. Innen ‚penczel', úgylátszik, át van alakitva s eredetileg *belizel (bel-i-z-el)*, melyből lett *belzel*, *belczel*, s rokonhangok változataival (mint nám = lám, danol = dalol): *penczel*. *Bel* v. *beli* pedig alkalmasint az alvó kisdednek gyönge lehelési hangja, s rokon *pih* gyökkel ‚piheg' szóban.

PENCZIZ, önh. m. *pencziz-tem*, —*tél*, —*ett*. L. PENCZÉL.

PENDEL, PENDELY, fn. tt. *pendel-t* v. *pendely-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Ontrás, azaz, pártázatos női alsó fehérruha, mely a testet közvetlenül takarja, s csipőtől kezdve lefelé mintegy félikráig, vagy, hol hosszú szoknyát viselnek, bokáig is elterül. Ma már csak a köz rendü falusi nők viselik, kiknek derekát kurta ing födi, s ezt félingnek nevezik. Némely vidékeken az ing fölött vászonból való ránczos fehér szoknyát hordanak, s ennek neve néhutt *fersing* (= felső-ing); másutt, nevezetesen Baranyában: *bikla*. A fersing, mint érintők, némi módositással am. ‚felső ing.' *Ránczos, ontrás pendely. Egy pendelyben járni. Másnak pendelyét mosni, szapulni*, am. mást megszólni, gyalázni, mocskolni. Midőn a pendely kiáll a szoknya alól, azt mondják: *hosszabb a péntek, mint a szombat*, miből kitetszik hogy a péntek alatt szójátékból pendelyt, a szombat alatt szoknyát értenek. A mesélők, kik nagy bevezetési feneket szoktak keríteni, azt mondják, hogy egy vénbanya pendelyének 9999-diki ránczából vették meséjöket. Hasonlatnál fogva pendelynek nevezik a kis gyermekek ingét is.

Ezen szó, különféle tájak kiejtése szerint többfélekép módosúl: *pendel*, *pendő*, *pindely*, *pintely*, *péntöl*, *péntöly*, *pintöly*, *pintő*, *pentő*, pl.

„Kurta szoknya, pendel,
Azért a kis barna lányért
Majd meghal az ember."

Másutt a tájdivatos kiejtés után:

„Kurta szoknya, pentő,
Ezért a kis barna lányért
Majd megüt a mennykő."
(Népdal).

„Magamnak sincs köntöském,
Elszakadt péntölöcském,
Kilátszik a micském."
Thaly K. gyüjt. 1740-ből.

„A kunsági leányoknak,
Nincsen szoknyájok azoknak.
Ugyan hogyan a menykőbe,
Járnak azok egy pendőbe."
Népvers. (Erdélyi J. gyüjt.).

Kicsinzőleg *pendelyke*, tájdivatosan: *pendi*, és *pendike*, *pentöke* stb. Mind ezek arra mutatnak, hogy eredeti alakját elvesztette, mely valószinüleg a tájdivatos *ingaly* volt, t. i. ezen alakban a székelyeknél maiglan divatozik és csakugyan a pendely nem egyéb, mint az ingnek alyja, vagyis alsó ing, s ‚fersing' am. felsing, felsőing. Véleményünk, és a szóátalakulási hasonlat szerint az *ingaly* szóból következő fokozatokon keletkezhetett a pendely: *ingaly*, a magas hangu előszó *(ing)* miatt vékonyhangosítva, *ingely*, (mint *fejaly* = vánkos Nyitravölgyében: *fejel*; sőt *Pantaleon* egész szó is a magyarban *Pentele* alakra módosult), *p* előtéttel, *pingely*, innen: *pindely*, mint *ingerkedik*, Abaujban s Kemenesalon a *g*-t *d*-re cserélve *inderkedik*, s általán a gyakorlatos *g* képzőü igékből alakult önhatókban: *mozog*, *mozgúl mozdúl*, *csörög*, *csörgül csördül* stb. végre az előhangzót a rokon utóhangzóhoz alkalmazva: *pendely*. Hasonlóan, de más meneteken fejlődött ki a *bikla* v. *biklya*, mely szintén alakjára és kelméjére nézve olyan mint a pendely, t. i. *ingal*, *bingal*, *bingla*, *bigla*, *bikla*. Így alakultak át a következő szók: *csereklye*, mely jelenti a learatott nádnak alyját, töredékét, vagy a fák alá hullott leveleket, tehát: *cserek-aly*; továbbá, *dereglye-hajó* am. derekaly-hajó, s minthogy a derekaly annyi is, mint a német *Polster*, innen Csalóközben az ily nevü (t. i. Polsterzipfen), tészta neve *dereglye*, másutt: *derelye* v. *dödöle*. Egyébiránt helyet foglalhat azon vélemény is, miszerént *pendel* am. *pengyel* vagy *pengyele*, vastaghangon: *pongyola*, miket lásd saját rovataik alatt.

PENDELÉS, PENDELYÉS, (pendely-és) mn. tt. *pendelés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Pendelyt viselő, pendelyben járó. *Pendelyes parasztnők. Mikor még pendelyes fiú voltam.* V. ö. PENDEL.

PENDELHÁLÓ, PENDELYHÁLÓ, (pendel- v. pendely-háló) ösz. fn. Kézbeli nyeletlen kis háló, melynek alakja terebélyes, s melynek az alján ólomgolyók vannak. Ezt a vízparton vagy hídon, vagy

hajón álló halász megpenderíti, s kötélen fogva a vízbe dobja. Néhutt : *kecze.* Amaz palóczosan csak a ‚pendely' szó után : *pentő*, v. *péntő*, v. *pintő*; de van *pintőháló* is. *A mint veted a pendelhálót, úgy fogod a keszeget.* (Km.).

PÉNDÉR (1), áth. l. PÉDÉR, (1).

PÉNDÉR, (2), pe-n-d-ér) mn. tt. *péndér-t*, tb. —*ék*. A székelyeknél am. kondor, pödrött; penderjeges : összefonódott kondor szálainál fogva felfolyó t. i. növény (Kriza J.).

PÉNDÉRÉDÉS, (péndér-éd-és) fn. tt. *péndérédés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Forogva, keringve vagy hirtelen, gyorsan elékerekedés.

PÉNDÉRÉDIK, (péndér-éd-ik) k. m. *péndérédtem*, —*tél*, —*ett*. Népies nyelvben am. forgó, keringő, vagy fürge sebes mozgással eléáll, elékerekedik; kondor szálainál fogva összefonódik. *A leány tánczba penderedik. Elépenderedni, kipenderedni.* V. ö. PÉNDÉR, (2); PÉDÉR, (1).

PÉNDÉRGŐ, (péndér-ég-ő) fn. tt. *péndérgő-t*. L. PÉNDÉRKE.

PÉNDÉRÍT, PÉNDÉRIT (péndér-ít) áth. m. *péndérít-ett*, par. —*s*, htn. —*ni* v. *eni*. 1) l. PÉDÉRÍT. 2) Elmozdítás végett kanyarít. *Megpenderíteni tánczban a leányt. Kipenderíteni valakit a szobából*, am. rajta egyet kanyarítva kidobni. Néha am. kerítve eléállít valamit. *Czikornyás beszédet penderíteni.* Népies kifejezés.

PÉNDÉRÍTÉS, PÉNDÉRITÉS, (péndér-ít-és) fn. tt. *péndérítés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, midőn penderítünk valamit vagy valakit. V. ö. PÉNDÉRÍT.

PÉNDÉRJEGÉS, (pénd-ér-jeg-és) mn. tt. *péndérjegés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. L. PÉNDÉR, (2).

PÉNDÉRKE, (pénd-ér-ke) fn. tt. *péndérké-t*. Kondor szál. (Kriza J.).

PENDI, fn. tt. *pendi-t*. ‚Pendely' szó kicsinzője.

PENDIKE, (pendi-ke) fn. tt. *pendiké-t*. ‚Pendi' újabb kicsinzője.

PENDIKÉS, (pendi-ke-es) mn. és fn. tt. *pendikés-t* v. —*et*; mint fn. állandóan : —*t*; tb. —*ek*; mint fn. —*ék*. Kicsi pendeles; különösen pendelyben járó gyermek.

PÉNDÍT, (pén-d-ít) áth. m. *péndít-ett*, par. —*s*, htn. —*ni* v. —*eni*. 1) Húrt vagy húros eszközt úgy illet, hogy egyes (pen) hangot adjon, pendüljön; ha több ily hangot állít elé, akkor : *penget. Czimbalmot, czitarát, lantot pendíteni.* 2) Érczes lemezt ütés által tesz pendülővé. *Sarkantyút pendíteni. Kaszát, kapát pendíteni.* 3) Átv. valamit szóba hoz, indítványkép röviden eléad, hogy mások vagy máskor folytassák. *A tanácskozásban, hirlapokban bizonyos ügyet, tervet megpendíteni.* V. ö. PÉNG.

PÉNDÍTÉS, PENDITÉS, (pén-d-ít-és) fn. tt. *péndítés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, illetés, ütés, mely által valamit pendülővé teszünk. Átv. *megpendítés*, am. szóba hozás. V. ö. PÉNDÍT.

PÉNDÍTGET, (pen-d-ít-get) gyak. áth. Többször vagy folytonosan pendít.

PÉNDÍTŐ, PÉNDITŐ, (pén-d-ít-ő) mn. és fn. tt. *péndítő-t*. Aki vagy ami pendít valamit. Különösen a zongora nemü hangszereken s zenélő órákon azon kis kalapács, mely a húrt megérinti és pengésbe hozza. (Tangent). A czimbalomnál : *pengető.*

PÉNDŰL, PENDÜL, (pén-d-ül) önh. m. *pendül-t*. 1) Húr, vagy húros eszköz, illetés által egyes (‚pen') hangot ad, penegni kezd. *Pendül a czimbalom, lant. Az újjal rándított hegedühúr megpendül. Egy húron pendülnek* (km.), azaz egyik olyan mint a másik (rosz értelemben). 2) Érznemü vékony lemez ütés következtében kezd penegni. *Az összeütött sarkantyúk megpendülnek.* 3) A tiszai vidéken, pl. Heves megyében, am. betegség után neki veszi magát, hízni kezd. *Neki pendült.* Eme szójárásban : *pendül, mint a Badír macskája*, gúnyos értelme van s am. minden erőből kifogy. V. ö. PÉNG.

PÉNDŰLÉS, PENDÜLÉS, (pén-d-ül-és) fn. tt. *péndülés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Állapot, midőn bizonyos testek penegni kezdenek. V. ö. PÉNDŰL, PÉNG.

PENDSI, kn. a székelyeknél am. *Bábi*, vagyis teljesen : *Borbála.* Az egész, úgy látszik, a szokottabb *Betti* (=Babette) módosulata.

PENÉG, PENÉGLEN, PENEK, l. PEDIG.

PENÉSZ, fn. tt. *penész-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Linné rendszerében, a lopvanőszök seregébe, és gombák rendébe tartozó növényféle termény, mely igen vékony szőrszálacskákból, vagy hólyagcsákból, vagy mindkétféléből egyesülve áll. *Kenyérpenész*, hólyagja gömbölyű, száras, enyésző; *gyümölcspenész*, hólyagjai szárasak, gömbölyűdedek, csoportos gombácskákat képeznek; *ételpenész*, hólyagjai szárasak, újas füzérekben; *levélpenész*, fehérszinü, hólyagjai barnák, száratlanok. Mint a nedvek romlásával együtt járó kórtermény, gyökre nézve megegyezik a pesvedést jelentő *pemhed* (penhed) igével, valamint a *peny* szóval is (l. PÉNY); tájdivatosan mondják is *penyésznek*; továbbá, igen vékony szőrszálaira, testére nézve rokonai a *pehely, pihe, pili, pilis*, a tejet takaró igen vékony hártyaféle *pille*, melyhez ismét hasonló a penészt jelentő tájdivatos *pilisz, pilisznye.* Mind ezek alapját az elfúhatásra vonatkozó *p* ajakhang teszi, melyhez a lehelő *h*, vagy libegő *l* járulva az alapeszmét festőileg jellemzi. Az *i* v. *e* hangzó, mint több más szókban, az illető testek *kicsiségét*, csekélyebbségét fejezi ki.

PENÉSZBŰZ, (penész-bűz) ösz. fn. A penésznek, illetőleg penészes testnek sajátnemü, kellemetlen, dohos szaga, p. a nedves helyen tartott, szellőzetlen ruháké.

PENÉSZÉDÉS, (penész-éd-és) fn. tt. *penészédés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Bizonyos testeknek azon állapota, midőn penész kezd teremni rajtok. V. ö. PENÉSZ.

PENÉSZÉDIK, (penész-éd-ik) k. m. *penészédtem, —tél, —ett.* Penész kezd teremni rajta; penész lepi el. *Penészedik a nedves helyen tartott kenyér, kivált ha czopákás. Nagy melegben hamar megpenészedik az étel.* A híg testekre vonatkozólag máskép: *poshad, peshed, pemhed.*

PENÉSZÉS, (penész-és) mn. tt. *penészés-t* v. *—et*, tb. *—ek.* Penészszel lepett, benőtt. *Penészes kenyér, falevelek, ételek. Penészes falak, ruhák, könyvek.* V. ö. PENÉSZ.

PENÉSZÉSÉDIK, (penész-és-éd-ik), l. PENÉSZÉDIK.

PENÉSZÉSEN, (penész-és-en) ih. Penészes állapotban.

PENÉSZÉSÍT, PENÉSZÉSIT, (penész-és-ít) áth. m. *penészesít-ett*, par. *—s*, htn. *—ni* v. *—eni.* Penészessé tesz, penészszel borít, belep. *A nedves levegő megpenészesíti a könyveket.*

PENÉSZÉSÍTÉS, PENÉSZÉSITÉS, (penész-és-ít-és) fn. tt. *penészésítés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Penészessé tevés, penészszel borítás.

PENÉSZÉSSÉG, (penész-és-ség) fn. tt. *penészésség-et*, harm. szr. *—e.* Tulajdonsága, minősége valamely testnek, midőn a penész belepi. *Penészessége miatt ehetetlen kenyér. A ruhák penészességét megérezni.*

PENÉSZFŰ, (penész-fű) ösz. fn. Népies elnevezéssel a farkkóró (verbascum) nevü növények neméhez tartozó faj; levelei szárölelők, hosszúdadok, kopaszok; kocsányi magánosak a levéltöveken, ritka vigály fürtformát mutatnak; virága halovány sárga vagy fejér; máskép szintén köznyelven: *molyfű*, növénytani néven: *molyüző farkkóró.* (Verbascum blattaria).

PENÉSZHAL, (penész-hal) ösz. fn. Halfaj, mely poshadt, iszapos vízben lakik.

PENÉSZÍT, (penész-ít) áth. l. PENÉSZÉSÍT.

PENÉSZLÉDIK, (penész-el-éd-ik) l. PENÉSZÉDIK.

PENÉSZLEK, falu Sz[illegible]tmár m. helyr. *Penészlek-re, —én, —ről.*

PENÉSZLÉS, (penész-l-és) l. PENÉSZÉS.

PENÉSZLIK, (penész-l-ik) l. PENÉSZÉDIK.

PENÉSZŰL, PENÉSZÜL, (penész-ül) önh. m. *penészül-t.* l. PENÉSZÉDIK.

PENÉSZŰLHETETLEN, PENÉSZÜLHETLEN, (penész-ül-het-[et]len) mn. tt. *penészülhetetlen-t*, tb. *—ek.* Mit a penész meg nem lephet. *Penészülhetetlen kincs.* Él e szóval Csödi Pál, gr. Széchenyi Zsigmond fölött. 14. l. Határozóként am. penészülhetés nélkül.

PENÉT, székely tájszó; am. penég, penig; tmint ismét = esmég). L. PEDIG.

PENETE, PENETŐ, fn. tt. *peneté-t, penető-t;* (ájdivatosan am. pemete; l. PEMET.

PÉNG, (pén-ég) gyak. önh. m. *péng-tem, —tél*, v. *—éttem, —éttél, —ett*, v. *pénégtem, pénégtél, pénégett*, par. *—j*, v. *pénégj*, htn. *—ni* v. *—eni*, v. *pénégni*, tájdivatosan: *pöng, pönög.* Szoros ért. érczanyagból való húr, vagy lemezféle test, illetés, megütődés következtében rezgésnek indulván finomabbnemü hangon folytonosan vagy egymás után szól. *Pengenek a czimbalom, a czitara húrjai. Peng a sarkantyú karikája.*

„Szólt a duda, tapsolt a táncz,
A sarkantyúk pengének."
(Kisfaludy S.).

Pengenek a szekér tengelyén levő vékony lemezkarikák. A szamár arany húron is csak szamárnótát peng. (Km.). *Peng a kemény testhez ütődött kasza, kapa, kard.* Általán mondjuk azon vas vagy aczél eszközökről, melyeknek úgynevezett pengéjek v. pilingájok, v. millingjek van; különösen finomabb éremlapokról, érempénzekről. *Peng a kőasztalon olvasott arany, ezüst*, ellenben a rézpénz *kong* v. *csörög.* Szélesb ért. peng akármily húr, midőn ujjakkal rángatják. *Peng a hegedü húrja. Peng az ív zsinege, húrja.* Rokon hozzá, de valamivel élénkebb, és élesebb a *cseng*, továbbá az igen vékony húru vagy gégéjü *czineg.* Mindegyik a ‚peng' igének mintegy árnyéklata, honnan a *czinegpeneg, csenegpeneg, csengpeng, csöngpöng* öszvetételek.

Hogy e szónak gyöke a hangutánzó *pén*, s képzője a gyakorlatos *g*, azt nyelvünkben számtalan példák hasonlata bizonyítja, milyenek: *zeng, reng, bong, dong, kong;* egyéb mással- v. önhangzók mellett: *morg, dörg, csörg, zörg, rezg, súg, búg, zúg*, stb. stb.

PÉNGE, (pén-ég-e) fn. tt. *péngé-t.* Általán érczanyagból, különösen vasból készült eszköznek lemeznemü vékony lapja, mely ütés, illetődés által pengeni szokott. *Késnek, kardnak, kaszának pengéje.* Máskép: *pelenge, pilinga, pilingya, milling.*

PÉNGÉS, (1), (pén-ég-és) fn. tt. *péngés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Bizonyos testek hangzása, midőn penegnek. V. ö. PENG. *Húrok, öszveütődött kardok pengése. Ezüst pengése. Nincsen szebb szó az aranypengésnél.* (Km.).

PÉNGÉS, (2), (pén-ég-e-es) mn. tt. *péngés-t* v. *—et*, tb. *—ek.* Pengével ellátott. *Pengés kasza, kard.*

PÉNGET, (pén-ég-et) gyak. áth. m. *pénget-tem, —tél, —ett*, par. *péngess.* Eszközli, hogy valami penegjen. *A czimbalmot kis szegecskékkel, a hegedü húrjait ujjakkal pengetni. Sarkantyút pengetni. A kaszát kalapácscsal, az ezüstpénzt márványasztalon pengetni. Aki madarat akar lőni, nem pengeti íját.* (Km.). Átv. ért. valamit szóval gyakran eléhoz, emleget. *Mindig azt pengeti, hogy... Már régen pengetik e dolgot, végre is igaz lesz.* V. ö. PÉNG.

PÉNGETÉS, (pén-ég-et-és) fn. tt. *péngetés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Cselekvés, mely által eszközöljük, hogy valami penegjen. *Czimbalom, czitera, sarkantyú, ezüstpénz pengetése.* V. ö. PÉNGET és PÉNG.

PÉNGETŐ, (pén-ég-et-ő) mn. és fn. Aki vagy ami valamit pengésbe hoz. A czimbalomhoz tartozó finom ütőszer, mely annak felhúzott húrjait érintve ezekből zenehangokat csal ki. *Művészileg tud bánni a pengetővel.*

PÉNGŐ, (pén-ég-ő) mn. és fn. tt. *péngő-t.* 1) Ami bizonyos illetés vagy ütődés következtében peng, vagy pengésre hajlandó. *Pengő czimbalom, pengő sarkantyú, pengő kasza.* 2) Mint főnév jelent különösen oly eszközt, melynek rendeltetése, hogy penegjen, milyen pl. a sarkantyú karikája, vagy a szekerek tengelyén levő vaskarika, másképp : *pengőkarika.* 3) Így nevezzük röviden az ezüstpénzt is; különösebben a régibb conventiós ezüst pénzt. *Nem papirossal, sem kongóval, hanem pengővel fizetni. Száz forint pengőben, osztrák (új) értékben százöt forint;* másképp : *pengőpénz.*

PENGŐKARIKA, (pengő-karika) ösz. fn. L. PENGŐ. 2).

PÉNGŐPÉNZ, (péngő-pénz) ösz. fn. Ezüst pénz, egyszerüen : *pengő.* V. ö. PENGŐ. Szélesb értelemben ide vehető az aranypénz is.

PENGŐTÉGLA, (pengő-tégla) ösz. fn. Vékony, kisebb fajta, keményen kiégetett tégla, mely kopintásra pengő hangot ad.

PÉNGYÉLE, fn. tt. *péngyélé-t.* Horváth Zsigmond szerént Balaton mellett, Pápa vidékén am. a szokottabb vastaghangu *pongyola;* honnan *pengyelén lenni, járni,* am. pongyolán. V. ö. PONGYOLA.

PENGYELÉN, (pengyele-én) l. PONGYOLÁN. V. ö. PENGYELE.

PENIG, PENIGLEN, PENIK, stb. l. PEDIG.

PENÍSZ, tájdivatosan am. penész; l. ezt.

PENNA, fn. tt. *penná-t.* Latin nyelvből kölcsönözött szó, magyarul : *irótoll, toll.*

PÉNTEK, (1), fn. tt. *péntek-ét,* harm. szr. —*e* v. —*je.* Hétfőtől számítva a dologtevő napok ötödike, mely a csütörtök és szombat közé esik. A babonáshitüek előtt veszedelmes nap, melyen nem jó valami újat kezdeni. *Csonka péntek,* mely a nagyböjt első, azaz, csonka hetében esik. *Siket péntek,* a fekete hétben. *Nagy péntek.* Idvezitőnk halálának emléknapja, mely a husvétet előzi meg. A muhamedánoknál a péntek (*dsümaa*) a nyugalom szent napja, mint hébereknél a szombat, kereszténveknél a vasárnap. (Az arab *dsümaa* eredetileg gyülekezetet jelent). *Ebijesztő péntek,* első a husvét után, mintha ez napon azt sejtené az eb, hogy a megúnt nagyböjt újra elkezdődik, s nem jut neki koncz. *Kántorpéntek,* évenként négyszer, az úgynevezett kántorhetekben. *Sok péntek,* képes kifejezéssel am. öregség, vén kor. Innen a közmondat : *Elérte a sok péntek.* Tréfás nyelven : *borjunyirő* (nem : borjúnyúzó) *péntek,* am. soha napja. *Holnap után kiskedden, borjúnyirő pénteken.* (Km.). Ezt Érsekujvárt így is mondják : *Szent Patragyinkor.* Szójátékból, csak az első hangokra (pen) figyelve, e közmondatban, *hosszabb a péntek, mint a szombat,* am. pendely; azaz : hosszabb a pendely mint a szoknya (emitt pedig a *szo* hangokban van a szójáték); vagyis a pendely kilátszik a szoknya alól.

Közvetlenül a szláv *petek, pátek, pjátek*-ból képzett szó; de gyöke közvetőleg nyelvünkben is megvan, mennyiben *öt* és az előtétes *pet,* görög πέντε stb. rokonok. Némelyek *bün-tag* összetételnek vélik, minélfogva annyi volna mint bűnbánó tagja vagy napja a hétnek, mint csötörtök annyi volna mint csötör-tag azaz negyed nap.

PÉNTEK, (2), erd. faluk Kolos és B. Szolnok m. és Besztercze vid.; helyr. *Péntek-re, —én, —ről.*

PÉNTEKÉL, (péntek-él) önh. m. *péntekél-t.* A pénteki napot megbőjtöli; vagy átv. más napon úgy bőjtöl, mintha péntek volna.

PÉNTEKÉS, (péntek-és) fn. tt. *péntekés-t,* tb. —*ék.* 1) Ki a pénteket törökök, vagyis mahumedánok módjára megülli; olyan, mint szombatos. 2) Ki pénteki napon szoros böjtöt szokott tartani.

PÉNTEKFA, l. PÉNTEKFALU.

PÉNTEKFALU, faluk Vas és Szala m. helyr. —*faluba,* —*ban,* —*ból.* A szalai Kresznericsnél : *Péntekfa;* helyr. *Péntekfá-n,* —*ra,* —*ról.*

PÉNTEKHELY, puszta Somogy m. helyr. —*helyre,* —*én,* —*ről.*

PÉNTEKI, (péntek-i) mn. tt. *pénteki-t,* tb. —*ek.* Pénteket illető, akkor történő, arra vonatkozó. *Pénteki böjt. Pénteki víg napot vasárnapi bú éri.* (Beniczky).

PÉNTEK-SÚR, falu Pozsony m. helyr. *Súr-ra,* —*on,* —*ról.*

PENTELE, (1), kn. tt. *Pentelé-t.* Pantaleon. A velenczeiek védszentje, kinek nevére gyakran kereszteltek is. (Görög eredetü szó, jelentése : mind orozlán).

PENTELE, (2), DUNA—, mváros, SÁR—, falu Fehér m. helyr. *Pentelé-re,* —*n,* —*ről.*

PENTELY v. PÉNTELY, tt. *pentely-t,* tb. —*ek.*

PENTŐ v. PÉNTŐ, tt. *péntő-t*; l. PENDEL.

PENTŐHAJTÓ, csárda Somogy m. helyr. —*hajtó-ba,* —*ban,* —*ból.*

PENTŐ-, v. PÉNTŐHÁLÓ, (péntő-háló) l. PENDELHÁLÓ.

PENTŐKE, (pentő-ke) kicsiny. fn. tt. *pentőké-t.* Gyermeknyelven am. mentécske, mintha volna *mentőke,* t. i. az *m* és *p* mint rokonszervü hangok fölcserélésével; így változkodnak a *mart* és *part,* a *mocs* és *pocs, mocsolya* és *pocsolya, maszat* és *paszat,* hasonlóan a *b* és *m,* a *bankó, mankó, bekeg, mekeg,* stb. szókban.

PÉNZ, fn. tt. *pénz-t,* tb. —*ek,* harm. szr. —*e.* kicsiny. *pénzecske.* Általán a kereskedési, üzérkedési, adásvevési forgalomban azon kényelmi csereeszköz, mely a forgalmi áruval bizonyos értéki viszonyban, és arányban áll. A pénz fogalmához általában nem szükséges kellék, hogy valódi belbecse legyen, mert elég, ha föltételes, vagyis, egyezésileg elfogadott értéke van, pl. a vad népeknél holmi kagylók, s ritkább

kövek pénz gyanánt érvényesek. Szorosb, és szokott ért. bizonyos alakuvá képzett, és jegyekkel ellátott kisebb-nagyobb fémdarab, melyet újabb időben Érdy János különösebben *érem*-nek nevezett, s az irói közönség e nevet általában elfogadta. Az ily pénzek legrégiebb neme karikaforma volt, melyet *felfűzve* viseltek magukkal, s talán innen értelmezendő a magyar *füzet* v. *fizet* kifejezés is. A magyar ember négy betüben helyezi a világi boldogságot :

„**P**énz, **p**osztó, **p**aripa,
Széna, **sz**alma, **sz**alonna,
Bor, **b**úza, **b**ékeség,
Fínom, **f**ürge **f**eleség.“

Talán innen azon közmondás : *Se pénz, se posztó.*

„Pénz a kor istene,
Ki törhet ellene?“
Kisf. K.

Anyagára nézve : *arany, ezüst, réz, ólom pénz* v. *érem.* A fémpénzt helyettező, s érvényesített : *papirospénz, papírpénz, pénzjegy* (melytől különbözik a bankjegy, de köznéven általában mindkettő *bankó* v. *bankóczédula.*) *Fa pénz,* mint érvénytelen valami. *Fa pénzt sem ér. Bolondnak fa pénz is jó.* (Km.). *A pénz olvasva, a dió verve jó.* (Km.). Különféle tulajdonságaira nézve : *régi pénzek, emlékpénzek; görög, római, magyar pénzek. Kelendő, jó pénz. Rosz, hamis pénz. Ismerem, mint a rosz pénzt. Rosz pénz nem vész el.* (Km.). *Apró pénz,* (Scheidemünze, melyet újabb korban *váltópénz*-nek is mondanak), átv. ért. rövid út, mód, pl. *kifizették apró pénzzel.* (Km.). *Kispénz,* v. régente csak *pénz,* mint aprópénz alatt az úgynevezett dénár értetett, melyből régente hat számittatott egy garasra (1551-dik évi 4-ik törvényczikk és a Szentpéterieknek 1403. évben keletkezett végezése, hol ez áll : „Három garassal tartozzék azaz mostani hat pénzwel“ = pénzüel vagyis pénzüvel, mert a kettős w itt rendszerént ü vagy u-nak olvasandó); később pedig (pl. 1723. évi 68. tczikkben) egy garasra öt dénár azaz kispénz számittatik; amint t. i. egy forintban 120 kispénz (60 kr.) vagy 100 (= 50 kr. = magyar forint) számittatott. Már Mátyás király alatt (1478) megállapíttatott, hogy egy ft. 100 denár legyen és nem több. Gr. Eszterházy M. nádor is 1632. évben öt pénzre igazítja a garast, s másfél forintra 30 garast számít. (Történelmi Tár VIII. K. 65. l.); 1807-ben pedig ismét (60 kros) rénes forint hozatott be. A nép, a régi iratokból úgy látszik, a krt. és pénzt (kispénzt), egyértékünek vette, pl. Szalay Ágoston 400 m. levelében 259. lapon; — ellenkezőleg a 224. lapon. — Sokféle használatára, czéljaira, és adózásokra nézve : *ajándékpénz; adópénz; alamizsnapénz; költőpénz*, azaz költeni v. kiadni való pénz; *bikapénz,* melyet a hágó bikáért fizetnek, átv. gúnyos ért. birságpénz, melyet a férfi a törvénytelenül teherbe ejtett nőnek adni tartozik; *büntetéspénz; előpénz* v. *fölpénz,* azaz, foglaló; *bánatpénz,* melyet az árverés előtt tesznek le az illető árverezők; *füstpénz,* a családi tűzhelytől járó földesúri adó; *harangozópénz*; *helypénz,* piaczi adó; *hevederpénz*, a lovaglásért; *hídpénz,* hídvám; *hópénz,* havi bér; *italpénz,* borravaló; *jegypénz; kamatpénz; komppénz; lélekpénz,* melyet a hivek a papnak fizetnek; *pap paptól nem kér lélekpénzt,* (km.); *magpénz,* kamatra adott pénz; *ostorpénz,* a kocsisoknak járó borravaló; *postapénz, szitapénz,* a molnároknál; *tőkepénz, vámpénz,* stb. *Pénzt verni, kibocsátani, hamisítani. Pénzt gyüjteni, szerezni. Pénzt előlegezni, kiadni, költeni, pazarolni, fecsérelni, szórni, eljátszani, elenni, elinni. Kész pénzzel fizetni az árukat. Azt nem lehet pénzzel megfizetni,* am. megbecsülhetetlen. *Pénzét megkapni. Valakit pénzétől megfosztani. Pénzzel megkerülni,* azaz megvesztegetni. *Annyi a pénze, mint a köles,* v. *annyi a pénze, majd fölveti,* igen gazdag. *Egy pénznek ura nem vagyok. Pénzt váltani, beváltani. Ingatlan vagyont pénzzé tenni. Saját pénzéből élni. Pénzen mindent lehet kapni. Sárba dobott pénz,* melyet hiába fecséreltek el. *Kinek mennyi pénze, csak annyi hitele.* (Km.). *Pénz emberség* (= hitel), *ruha tisztesség.* (Km.). *Ez az én pénzem ára. Sok pénzbe kerül. Pénzre büntetni. A ládában heverő pénzt tartani. Kamatra kiadott pénz. Kanállal eszi a pénzt,* azaz, igen költ. „Ha minden két pénz keresetünkért százat költünk : előbb elfogyunk, hogy sem némely csekély keresetünkhöz jutunk.“ (Gr. Eszterházy M. nádor Rákóczy Gy. erdélyi fejedelemhez, 1644-ben). Még némely közmondatok : *Idővel, pénzzel, takarékosan kell bánni. Pénzzel járják a vásárt* v. *búcsút. Rosz pénz el nem vész. Egy hamisan jött pénz száz igazat elhajt. Kinek pénze van, mindent véghez vihet. Mindennek hiával van, kinek pénze nincsen. Fekete kézzel keresik a fehér pénzt. Pénz költve vész, tartva tenyész. Pénz nélkül vesz a vásárban* (azaz lop). *Ismerik mint a rosz pénzt. Pénzt kérnek a korcsmán* stb. A korcsmárosok tréfás felirata : *Ma pénzért, holnap ingyen,* aki másnap is oda megyen, megint csak mai nap van. Legáltalánosabb vélemény szerént közvetlenül egyezik vele a szláv *penyáz, penyíz*; de eredete alkalmasint a latin *pendo* és *penso* szókban létezik, (honnan a közép latin *pensa* is), minthogy a régiek az érempénzeket mérlegelni szokták; ezzel látszik kapcsolatban az angol *penny* (többese : *pence*) is. Némelyek *peng* magyar szóval rokonítják; így a tatár nyelvben *dang* v. *tang* am. peng és pénz. (Vámbéry). Átv. ért. *halpénz*-nek a hal pikkelyeit nevezik. Innen *vékony pénzü* am. sovány, száraz (ember stb.).

PÉNZADÓ, (pénz-adó) ösz. fn. Adó neme, melyet szoros értelmü pénzben fizetnek, különböztetésül másnemü adóktól. V. ö. ADÓ.

PÉNZADOMÁNY, (pénz-adomány) ösz. fn. Pénzben nyujtott adomány.

PÉNZALAP, (pénz-alap) ösz. fn. Általán, kamatra tett pénz, mely jövedelmi tőkeül szolgál. Különösen valamely jótékony intézetnek kamatozó pénztőkéből álló vagyona.

PÉNZÁLDOZAT, (pénz-áldozat) ösz. fn. Jótékonyság, melyet valaki tetemesebb pénzöszveg adásával gyakorol; továbbá maga ez így adott öszveg.

PÉNZÁLLAPOT, (pénz-állapot) ösz. fn. A kisebb-nagyobb pénzmennyiség valamely pénztárban, államban, vagy egyes személynél.

PÉNZARANY, (pénz-arany) ösz. fn. Bizonyos arányban ezüstrészekkel vegyített arany, melyből pénzt vernek, különböztetésül a más czélokra fordított, s más-más vegyitékü, vagyis probáju aranytól.

PÉNZÁRFOLYAM, (pénz-ár-folyam) ösz. fn. L. PÉNZFOLYAM.

PÉNZASZTAL, (pénz-asztal) ösz. fn. Asztal, melyen pénzt szoktak olvasni; különösen a bankárok, ezüst- és aranyváltók asztala.

PÉNZBÁLVÁNYOZÁS, (pénz-bálványozás) ösz. fn. Lelki állapot, midőn valaki a pénznek mértékfölötti becset tulajdonít, s azt az erkölcsi és szellemi világ fölibe helyezi.

PÉNZBÉCS, (pénz-bécs) ösz. fn. 1) Általán értéke valamely forgalmi pénznek. 2) Különösen azon értékarány, mely pénzjegyek vagy néha a bankok által is kibocsátott bankjegyek és az utóbbiaknál az alapul letett érempénz között létezik, másképen: *árfolyam*, pl. midőn száz forint ezüstért száztizet kell bankjegyben fizetni, a pénzbecs emelkedik. A pénzbecs *egyértékü* (alpari) midőn az érempénzért semmi százalék nem jár. 3) L. PÉNZÉRTÉK, 2).

PÉNZBEHAJTÁS, (pénz-be-hajtás) ösz. fn. Valamely kölcsön, vagy másféle künnlevő (másoknál tartozásban levő) követelésnek utánjárás általi bevétele.

PÉNZBELI, (pénz-beli) ösz. mn. Ami pénzfizetésből áll. *Pénzbeli adózás. Pénzbeli büntetés.*

PÉNZBÉLYEG, (pénz-bélyeg) ösz. fn. Sajtóféle gép, melynek lapjai között a fémanyagot pénzzé, éremmé alakítják.

PÉNZBESZEDÉS, (pénz-be-szedés) l. PÉNZBEHAJTÁS.

PÉNZBESZEDŐ, (pénz-be-szedő) ösz. fn. Aki kölcsönpénzt vagy más tartozást utánjárás által beveszen.

PÉNZBETÉT, (pénz-be-tét) ösz. fn. Pénzben betett öszveg, pl. a takarékpénztárba.

PÉNZBETÉTEL, (pénz-be-tétel), PÉNZBETEVÉS, (pénz-be-tevés) ösz. fn. Cselekvés, midőn valamely pénzöszveg betétetik.

PÉNZBEVÉTEL, (pénz-be-vétel) ösz. fn. A jövedelemnek azon neme, midőn valaki azt kész pénzben kapja. Különösen kereskedőknél, üzéreknél stb. minden készpénz, mely árukért vagy bármely más módon a pénztárba foly.

PÉNZBIRSÁG, (pénz-birság) ösz. fn. Biróilag meghatározott büntetés, melynél fogva valaki fizetni köteles. *A kártevőt pénzbirságra itélni.*

PÉNZ BOLONDJA, aki a pénzt tulságos szenvedélylyel keresi, és őrzi; aki a pénzért másnemü javait és jólétét is, pl. egészségét, feláldozza.

PÉNZBÜNTETÉS, (pénz-büntetés) l. PÉNZBIRSÁG.

PÉNZCSALÓ, (pénz-csaló) ösz. fn. Személy, ki ravaszul, furfangosan, különféle csábok által másokat rábír, hogy pénzöket rá költsék. Így nevezi a nép különösen a vándor, nyegle, útczai bohóczokat, kötéltánczosokat, s hasonló faju embereket.

PÉNZCSARNOK, (pénz-csarnok) ösz. fn. Tőzsde, melyen főleg pénzek, különösen arany, ezüst pénzek adásvevésével foglalkodnak, s ahol ez által a pénz árfolyama létesül.

PÉNZDÚS, (pénz-dús) ösz. mn. Sok pénzzel ellátott, bővelkedő; pénzben gazdag. *Pénzdús bankárok, nagykereskedők. Pénzdús állam, tartomány, város.*

PÉNZEGYEZMÉNY v. —EGYEZSÉG, (pénz-egyezmény v. egyezség) sz. fn. Államok között kötött szerződés a pénzlábak egyenlő mértékre szabása iránt.

PÉNZEGYSÉG, (pénz-egység) ösz. fn. A pénzláb egyenlősége különböző államok között.

PÉNZÉHES, (pénz-éhes) l. PÉNZSZOMJAS.

PÉNZEL, (pénz-el) önh. m. *pénzel-t.* Pénzt vesz be, pénzbeli hasznot, jövedelmet, nyereséget húz.

PÉNZELÉS, (pénz-el-és) fn. tt. *pénzelés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. Pénzben jövő haszonnak, nyereménynek bevevése.

PÉNZELLENŐR, (pénz-ellenőr) ösz. fn. A pénzverő-hivatalban ti[illegible]ti személy, ki az érempénzek tartalmát, és valódi b[illegible]sét vizsgálja, és meghatározza.

PÉNZEMBER, (pénz-ember) ösz. fn. L. PÉNZÜZÉR. Különbözik: *pénzes ember.*

PÉNZERSZÉNY, (pénz-erszény) ösz. fn. Erszény, melyben pénzt szoktak tartani.

PÉNZÉRTÉK, (pénz-érték) ösz. fn. 1) Valamely forgalomban levő pénznek akár belső, akár elfogadott becse, értéke. L. PÉNZBECS. 2) Valamely dolognak forgalmi pénzben meghatározott vagy határozható értéke.

PÉNZÉS, (pénz-és) mn. tt. *pénzés-t* v. *—et*, tb. *—ek*. 1) Miben pénzt tartanak vagy hordanak. *Pénzes láda, szekrény; pénzes zacskó, erszény, tárcza. Pénzes ládát, kincset, jó csukva tartani.* (Km.) 2) Pénzzel bővelkedő, gazdag. *Aki pénzes, kényes.* (Km.) *Pénzes ember. Nincs vétke a pénzes embernek.* (Km.). 3) Átv. pénzforma pikkelyekkel borított. *Pénzes halak.* V. ö. PÉNZ.

PÉNZÉSÉDIK, (pénz-és-éd-ik) k. m. *pénzésédtem, —tél, —ett.* Tetemes pénzre, különösen tőkepénzre teszen szert. Szabó D. szerént: pénzre veri magát. *Megpénzesedni. Magyarországon sok külföldi megpénzesedett.*

PÉNZESKÚT, puszta Veszprém m. helyr. *—kútra, —on, —ról.*

PÉNZÉSSÉG, (pénz-és-ség) fn. tt. *pénzésség-et*, harm. sz. r. *—e*. Pénzes állapot, tulajdonság.

PÉNZETLEN, (pénz-et-len) mn. tt. *pénzetlen-t*, tb. *—ek*. 1) Miben pénz nincsen, vagy, ki pénz nélkül szükölködik. *Pénzetlen láda, erszény. Pénzetlen*

család, gazda. 2) Átv. a maga nemében pénzforma pikkelyek nélkül való. *A csikok, ángolnák pénzetlenek; a pontyok, csukák pénzesek.* Határozóként am. pénz nélkül.

PÉNZETLENSÉG, (pénz-et-len-ség) fn. tt. *pénzetlenség-et*, harm. szr. —*e*. Pénz nélküli állapot, pénzhiányban szenvedés, pénzszegénység.

PÉNZETLENÜL, (pénz-et-len-ül) ih. Pénz nélkül; pénzben hiányt, szükséget szenvedve. *Sok költség után pénzetlenül maradni. Pénzetlenül utnak indulni.*

PÉNZFAJ, (pénz-faj) ösz. fn. Általán a pénzeknek különféle fajai, mind anyagra, mind belértékre, mind nagyságra nézve. *Ezüst, arany, réz pénzfaj. Érczből, papirból való pénzfaj. Jó, rosz pénzfaj. A lefizetendő pénzfajt aranyban, tallérokban, huszasokban kikötni.* Itt a *faj* a *nem*-mel egynek vétetik, azért *pénznem*-nek is hívják.

PÉNZFOLYAM, (pénz-folyam) ösz. fn. Arány a nemes érempénz, és illető pénz-, vagy bankjegyek értéke között, valamint az illető érempénz becsének is, különösen többféle anyagú pl. arany, ezüst érmek között, emelkedő vagy alább szálló állapota. (Cursus.)

PÉNZFORGALMI, (pénz-forgalmi) ösz. mn. Pénzforgalmat illető, arra vonatkozó. *Pénzforgalmi viszonyok.*

PÉNZFORGALOM, (pénz-forgalom) ösz. fn. A pénznek kézről kézre adása, kelendősége az adóvevő közönségnél.

PÉNZFORRÁS, (pénz-forrás) ösz. fn. Alkalom vagy eszköz pénzszerzésre.

PÉNZGAZDAG, (pénz-gazdag) l. PÉNZDÚS.

PÉNZGYÜJTEMÉNY, (pénz-gyüjtemény) ösz. fn. Általán pénzek, különösen éremnemüek gyüjteménye, mint a történelmi ismeretek egyik segédeszköze. *Régi, görög, római pénzgyüjtemény. Magyar, középkori pénzgyüjtemény. Arany, ezüst, réz pénzgyüjtemény.*

PÉNZGYÜJTÉS, (pénz-gyüjtés) ösz. fn. 1) Széles ért. folytonos cselekvés, melynél fogva valaki pénzt szerezni, szaporítani, és halomra takarítani törekszik. 2) Különféle pénznemek beszerzése, történelmi, tudományos tekintetből.

PÉNZGYÜJTŐ, (pénz-gyüjtő) ösz. fn. Személy, ki különösen régi pénzeket szerez öszve.

PÉNZHALMAZ, (pénz-halmaz) ösz. fn. Rakásra gyüjtött pénz; sok pénz.

PÉNZHAMISÍTÁS, (pénz-hamisítás) ösz. fn. Csalás neme, midőn valaki ál pénzeket csinál, s azokat valódiak helyett forgalomba hozza.

PÉNZHAMISÍTÓ, (pénz-hamisító) ösz. fn. Személy, ki akárminemü ál pénzeket készít, p. ki bankjegyeket utánoz, s azokat keletbe hozza; különösen, ki a rendes értéket meg nem ütő keverékből érempénzeket alakít, vagy a jónemü pénzt megreszeli, vagy akármikép megcsonkítja.

PÉNZHULLADÉK, (pénz-hulladék) ösz. fn. Amit a pénzverő házakban a pénzzé verendő fémdarabokról lenyirbálnak, vagy lereszelnek.

PÉNZHULLÁMZÁS, (pénz-hullámzás) ösz. fn. A pénzviszonyoknak egy vagy több államban ingadozása. V. ö. PÉNZVISZONY.

PÉNZÍT, (pénz-ít) áth. m. *pénzít-ett*, par. —*s*, htn. —*ni* v. —*eni*. Aranyat, ezüstöt, vagy más fémanyagot pénzzé csinál.

PÉNZJEGY, (pénz-jegy) ösz. fn. 1) Az érempénzek egyik oldalának alján bizonyos betü, mely a helyet jelenti, hol az illető pénzdarabot verték, p. az *A* jelenti Bécset, *B* Körmöczöt, stb. 2) A bankjegyeken bizonyos betük, és számok, melyek egyrészről a sajtó alól kijött czédulák sorozatát (series), másrészről pedig a sorozatban egymás után következő számmennyiséget (numerus) jelentik. 3) Papírpénz, melyet a hatóság anélkül bocsát ki, hogy bankszerüleg kezeltetnék, vagyis hogy érczből álló alapja volna.

PÉNZJEL, (pénz-jel) ösz. fn. Némely játékokban érczanyagból vagy csontból, fából való barcza, mely a pénzt helyettezi.

PÉNZJOG, (pénz-jog) ösz. fn. Jog, melynél fogva valakinek köz forgalomba való pénzeket verni és kibocsátani szabad.

PÉNZJOGOS, (pénz-jogos) ösz. mn. és fn. Kinek joga van pénzeket verni vagy veretni, és kibocsátani.

PÉNZKALAPÁCS, (pénz-kalapács) ösz. fn. A régi pénzverők nagy kalapácsa, melylyel a pénzeket alakították; ma e helyett a kényelmesebb pénzsajtó működik.

PÉNZKAMAT, (pénz-kamat) ösz. fn. Általán, kamat, vagyis pénzbeli jövedelem, melyet a tőkésített pénz bizonyos idő lefolyása alatt behoz; pénzben fizetett kamat.

PÉNZKÉP, (pénz-kép) ösz. fn. Kép a pénznek lapján, mely valamely személyt, p. fejedelmet, védszentet, vagy nem személyt, p. sast, czimert, stb. ábrázol.

PÉNZKEZELÉS, (pénz-kezelés) ösz. fn. A befolyandó pénznek bevétele és a befolytnak kiadása.

PÉNZKEZELŐ, (pénz-kezelő) ösz. fn. A bejött pénzre felügyelő hivatalnok, biztos, ki az illető pénzeket beszedi és kiadja. Ha a pénzkezelés nagyobb mérvben történik, *pénztárnok* a neve.

PÉNZKIADÁS, (pénz-ki-adás) ösz. fn. A kész pénznek akármiféle czélra elköltése, másokkal közlése, általán a pénztárból kivétele.

PÉNZKÓRSÁG, (pénz-kórság) ösz. fn. A pénznek szertelen kivánása, vagy keresése, vagy mindenek fölött tulságos becsülése.

PÉNZKÖLCSÖN, (pénz-kölcsön) ösz. fn. Kamatfizetés végett kiadott pénz, melyet *pénztőké*-nek vagy *tőkepénz*-nek is hívnak, s bizonyos idő mulva ugyanazon mennyiségben, vagy ha úgy volt kikötve, ugyanazon nemben is (pl. ezüstben, aranyban, papírpénzben) is visszaadandó.

PÉNZKÜLDEMÉNY, (pénz-küldemény) ösz. fn. Küldemény postán vagy más módon, mely bizonyos mennyiségü pénzöszveget tartalmaz.

PÉNZLÁB, (pénz-láb) ösz. fn. A pénz értékének viszonya, aránya bizonyos határozott értékhez mérve, péld. a kölni márkhoz.

PÉNZLEIRÁS, (pénz-le-irás) ösz. fn. Elszámlálása, följegyzése mind azon jegyeknek, melyek bizonyos nemü pénzt más nemüektől megkülönböztetnek, pl. anyagára, alakjára, időkorára stb. nézve.

PÉNZLEVELÜFŰ, (pénz-levelü-fű) ösz. fn. A Lizinkák neméhez tartozó növényfaj közneve, növénytanilag : *pénzlevelü lizinka*, (Lysimachia nummularia); szára lecsepült, gyökerező; levelei szíveskerekdedek; köz néven még : *inynyujtófű*.

PÉNZMAG, (pénz-mag) ösz. fn. Átv. ért. divatos szó e kifejezésben : *pénzmagra szert tenni*, am. valamely kisebb gazdaságban, vállalatban stb. az eladott termék, vagy készitmény árát bevenni, s általában némi szorgalom után pénzecskéhez jutni.

PÉNZMENNYISÉG, (pénz-mennyiség) ösz. fn. A pénznek száma általában, akár van akár nincs meghatározva. *A forgalmi pénzmennyiségnek arányban kell állani az országbeli munkásság szükségletével.*

PÉNZMÉRLEG, (pénz-mérleg) ösz. fn. Mérleg, melyen az érempénzek, különösen a nemesebbek sulyát meghatározzák, vagy vizsgálat alá veszik.

PÉNZMÉRŐ, (pénz-mérő) ösz. fn. l. PÉNZELLENŐR.

PÉNZMESTER, (pénz-mester) ösz. fn. Tiszt a pénzverő-hivatalban, ki a pénzzé alakítandó fémrészek arányát meghatározza.

PÉNZMŰHELY, (pénz-műhely) ösz. fn. Műhely, melyben pénzt vernek, sajtólnak, készítenek.

PÉNZNAGY, (pénz-nagy) ösz. fn. l. PÉNZMESTER.

PÉNZNEM, (pénz-nem) ösz. fn. l. PÉNZFAJ.

PÉNZNYEREMÉNY, (pénz-nyeremény) ösz. fn. Nyeremény, mely pénzben áll.

PÉNZNYIRKÁLÓ v. NYIRBÁLÓ, (pénz-nyirkáló v. nyirbáló) ösz. fn. 1) Személy a pénzverő műhelyben, ki a sajtó alá készített, és alakított éremdarabok széleit körülnyirbálja. 2) Ki a sajtó alól kijött papirospénz íveit darabokra szabdalja.

PÉNZNYOMAT, (pénz-nyomat) ösz. fn. Képek, betük, s általán jegyek, melyeket a pénzekre nyomnak, vagy vernek.

PÉNZOLLÓ, (pénz-olló) ösz. fn. A pénznyirkálók ollója. V. ö. PÉNZNYIRKÁLÓ.

PÉNZONTÓ, (pénz-ontó) ösz. fn. Faludinál am. pénzvesztegető. „Amely város tékozló, és pénzontó, veszni akar.“

PÉNZÖSZLET, PÉNZÖSZVEG, (pénz-öszlet v. öszveg) ösz. fn. Valamely mennyiségü pénzek egészben véve, öszveadva.

PÉNZPÉRSÉLY, (pénz-pérsély) ösz. fn. Persely, melyben pénzt tartanak; különösen, melybe alamizsnapénzt gyüjtenek.

PÉNZPORCZELLÁNCSIGA, (pénz-porczelláncsiga) ösz. fn. Kicsin, igen fényes, fehér és szalmasárga, belül kék szinü csigafaj, melyet Ázsia és Áfrika némely vad népei pénz gyanánt becsülnek. (Cypraea moneta.)

PÉNZPÓT, (pénz-pót) ösz. fn. Kisebb nagyobb mennyiségü pénz, melyet valaki rendes fizetésén, zsoldján stb. kivül pótolékul kap. *A szülék katonafioknak havonként ötven* stb. *forint pénzpótot küldenek. A tisztviselők pénzpótért folyamodnak.*

PÉNZPRÓBA, (pénz-próba) ösz. fn. Vizsgálat neme, mely által megkísérlik, vajjon valódi alkatrészekből és anyagból áll-e az illető pénznem.

PÉNZ RABJA, l. PÉNZ BOLONDJA.

PÉNZRÁSPOLY, (pénz-ráspoly) ösz. fn. Reszelőféle eszköz, melylyel az érempénzeket alakítják, széleiket rovátkolják stb.

PÉNZRENDELET, (pénz-rendelet) ösz. fn. Általán, fejedelmi vagy államkormányi rendelet, a folyamatban lévő pénznemekre nézve.

PÉNZSAJTÓ, (pénz-sajtó) ösz. fn. Sajtónemü gép, melyben nyomás által az idomított éremdarabokat pénzzé alakítják; illetőleg, papirívekre úgynevezett pénz-, vagy bankjegyeket nyomnak.

PÉNZSEGÉLY v. —SEGEDELÉM, (pénz-segély v. segedelém) ösz. fn. Kész pénzben (nem holmi terményekben, árukban stb.) nyújtott segedelem.

PÉNZSOVÁR, (pénz-sovár) ösz. mn. Pénzre szerfölött ásitozó.

PÉNZSUMMA, (pénz-summa) ösz. fn. Bizonyos mennyiségü pénz, máskép : *pénzösszeg*.

PÉNZSZEDÉS, (pénz-szedés) ösz. fn. Eljárás, midőn valaki bizonyos czélra önkéntes adakozás utján pénzt gyüjt öszve. *Pénzszedés a kárvallottak, községi szegények, a kórház javára. Pénzszedésre megkérni, megbízni valakit.*

PÉNZSZEDŐ, (pénz-szedő) ösz. fn. Általán, személy, aki pénzt gyüjt öszve. Különösen : *pénztárnok*.

PÉNZSZEGÉNY, (pénz-szegény) ösz. mn. Aki vagy ami pénzben szükséget lát, szenved. *Pénzszegény ország.* V. ö. PÉNZSZÜKSÉG.

PÉNZSZEGÉNYSÉG, (pénz-szegénység) l. PÉNZSZÜKSÉG.

PÉNZSZEKRÉNY, (pénz-szekrény) ösz. fn. Szekrény, melyben pénzt tartanak.

PÉNZSZENV, (pénz-szenv) l. PÉNZVÁGY.

PÉNZSZERZÉS, (pénz-szerzés) l. PÉNZGYÜJTÉS, 1).

PÉNZSZOMJ, (pénz-szomj) ösz. fn. Képes kifejezéssel am. tulságos vágy, mely valakit, törvénytelen módon is, pénzszerzésre ösztönöz.

PÉNZSZOMJAS, PÉNZSZOMJAZÓ, (pénzszomjas v. szomjazó) ösz. mn. Pénz után tulságosan vágyó. *Pénzszomjazó fukarok, uzsorások.*

PÉNZSZŰK, (pénz-szűk) l. PÉNZSZEGÉNY.

PÉNZ SZŰKE, az utóbbi szó mint fn. A pénznek szük volta, nagy hiánya. *Pénz szükében szenvedni.*

PÉNZSZÜKSÉG, (pénz-szükség) ösz. fn. Pénz nélküli állapot; különösen midőn valamely ország-

ban a forgalomra, iparra, kereskedésre, általában a munkásságra megkivántató pénz nincs elegendő mennyiségben. *Pénzszükséget látni, pénzszükségben szenvedni.*

PÉNZTAN, (pénz-tan) ösz. fn. 1) A nemzetgazdasági tudománynak azon része, mely a társadalomban a forgalmi pénz természetét, annak mint eszköznek (soha sem czélnak) a köz jólétre befolyását stb. nyomozza, fejtegeti. 2) Különféle, kivált régi pénzek nemeit leiró, ismertető, s az illető kor történelmével öszvefüggésbe hozó tan; mely értelemben inkább *éremtan*-nak nevezendő.

PÉNZTÁR, (pénz-tár) ösz. fn. Általán, szekrény, láda, stb. melyben pénzt tartani, elzárni szokás. Különösen zárt hely, a magán, vagy köz jövedelmi és kiadási pénzek őrzésére; valamint az itt öszvegyüjtött pénznek mennyisége. *Magán pénztár. Kereskedelmi, társulati pénztár. Országos, megyei, városi, hadi pénztár. A pénztárt megvizsgálni, feltörni, kiüríteni.*

PÉNZTÁRARÁNY, (pénz-tár-arány) ösz. fn. Általában arány a pénztárba bizonyos idő alatt befolyt jövedelem, és a belőle kiadott költség között. Különösen és szokottabban: *pénztármérleg;* l. ezt.

PÉNZTÁRCZA, (pénz-tárcza) ösz. fn. Zsebben hordozható erszényféle tárcza, pénzt tartani való.

PÉNZTÁREGYENLEG, (pénz-tár-egyenleg) ösz. fn. Azon öszveg, mely a kiadás és bevétel közti különbözetet mutatja, vagyis a pénztár-könyv két oldalát kiegyenlíti. (Cassasaldo).

PÉNZTÁRHIÁNY, (pénz-tár-hiány) ösz. fn. A pénztár azon mibenléte, midőn nincs benne meg az öszveg, melynek a számolás szerént lennie kellene.

PÉNZTÁRI, (pénz-tári) ösz. mn. Pénztárt illető, arra vonatkozó. *Pénztári berekesztés, hiány, kezelés, napló. Pénztári tétel, utalvány.*

PÉNZTÁRJEGY, (pénz-tár-jegy) ösz. fn. Pénz helyett kiadott s pénz képét viselő papírdarabka, melynek birtokosa annak vagy bizonyos meghatározott időben, vagy pedig, főkép kisebb öszvegeknél, bármikor történendő elémutatása mellett a kiadó pénztárnál magát a pénzt is fölveheti. Ha nagyobb öszvegekről szól, s több kellékkel és formasággal van ellátva, *pénztárutalvány* a neve.

PÉNZTÁRJEGYZÉK, (pénz-tár-jegyzék) ösz. fn. Első följegyzése a pénztár egyes bevételeinek és kiadásainak. (Cassa-Brouillon).

PÉNZTÁRKÖNYV, (pénz-tár-könyv) ösz. fn. Számadási könyv, melyben egyik oldalon a pénztárba bejött, a másikon a belőle kiadott pénzek mennyisége tételenként följegyeztetik azon czélból, hogy a kettőnek egybevetésével a pénztár állapota kitünjék.

PÉNZTÁRLEVELKE, (pénz-tár-levelke) l. PÉNZTÁRJEGY.

PÉNZTÁRLOPÁS, (pénz-tár-lopás) ösz. fn. A pénztárba tett pénznek, akár az illető pénztárnok, akár más által történő elidegenítése.

PÉNZTÁRMÉRLEG, (pénz-tár-mérleg) ösz. fn. A pénztárkönyv két oldalának (bevételei és kiadásainak) időnként pl. havonként vagy évenként egybevetése vagyis öszveszámitása, hogy a pénztárnak állása, mibenléte, vagyis a benne létezni kellő pénzmaradvány kitünjék. (Cassabilanz). Azon különbözeti mennyiséget, mely a bevételekből a kiadásokon felül megmaradt öszveget (pénztári maradványt) kitünteti, *pénztáregyenleg*-nek hívják.

PÉNZTÁRNAPLÓ, (pénz-tár-napló) ösz. fn. Napról napra vezetett jegyzékek a pénztárba befolyó, avagy belőle kiadott pénzekről.

PÉNZTÁRNOK, (pénz-tárnok) ösz. fn. Tiszt vagy biztos személy, ki valamely pénztárra felügyel, a befolyó pénzeket általveszi, a költségeket fizeti, s a pénztár állapotát számban tartja. *Országos, hadi, városi pénztárnok.*

PÉNZTÁRNOKI, (pénz-tárnoki) ösz. mn. Pénztárnokot illető, arra vonatkozó, azt illető.

PÉNZTÁRNOKSÁG, (pénz-tárnokság) ösz. fn. Pénztárnoki állomás, hivatal.

PÉNZTÁRSZÁMLA, (pénz-tár-számla) ösz. fn. Számviteli lap a főkönyvben, melybe a naplóból a pénztári tételek rövid áttekintés és öszvezés végett iratnak.

PÉNZTARTÓ, (pénz-tartó) l. PÉNZTÁRNOK.

PÉNZTÁRUTALVÁNY, (pénz-tár-utalvány) ösz. fn. L. PÉNZTÁRJEGY alatt.

PÉNZTÁRVIZSGÁLAT, (pénz-tár-vizsgálat) ösz. fn. Hivatalos vizsgálat, valamely pénztár állapotának mibenlétéről.

PÉNZTELEN, (pénz-telen) mn. tt. *pénztelen-t*, tb. —*ek*. Pénznek szükében levő; pénzhiányban szenvedő; miben pénz nincsen. *Pénztelen koldús. Pénztelen gazda. Pénztelen erszény, tárcza.* A halról szólva, amelynek pikkelye nincsen. Határozóként am. pénz nélkül, pénz szükében, pénztelenül. Máskép: *pénzetlen.*

PÉNZTŐZSDE, (pénz-tőzsde) l. PÉNZCSARNOK.

PÉNZTŐZSÉR, (pénz-tőzsér) ösz. fn. Ki pénzzel, különösen ezüsttel, aranynyal üzérkedik.

PÉNZTUDOMÁNY, ösz. fn. l. PÉNZTAN.

PÉNZTUDÓS, (pénz-tudós) ösz. fn. Tudós, ki a pénzek, kivált régiek ismeretében jártas, s ezen ismeretét az illető korszak és népek történelmével, és viszont, egyezteti.

PÉNZÚR, (pénz-úr) ösz. fn. Kinek úgynevezett uraságát, vagyis előkelő voltát a társadalomban a pénzgazdagság teszi. (Geldaristokrat).

PÉNZÜGY, (pénz-ügy) ösz. fn. 1) Általán, minden ügy, mely pénzre vonatkozik, azzal foglalkodik. *Pénzügyben fáradni, megszólítani valakit.* 2) Az állami köz jövedelmek öszves állapota, mint a kormányrendszernek egyik lényeges ága, s az állam jólétének egyik szükséges tényezője. (Finanzen, Finanzwesen). *Pénzügyre vonatkozó legfelsőbb rendeletek*

PÉNZÜGYÉR, (pénz-ügyér) ösz. fn. Állami minister, ki az illető állam pénzügyére nézve intézkedik. V. ö. PÉNZÜGY.

PÉNZÜGYÉRSÉG, (pénz-ügyérség) ösz. fn. Pénzügyéri hivatal, minőség. A pénzügyéri hivatalok öszvesége. (Finanzministerium).

PÉNZÜGYI, (pénz-ügyi) ösz. mn. Pénzügyet illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Pénzügyi tárcza; pénzügyi rendeletek; pénzügyi hivatalok. Pénzügyi ügyész; pénzügyi ügyészség.* (Finanzprocurator; Finanzprocuratur).

PÉNZÜGYLET, (pénz-ügylet) ösz. fn. Pénzzel való tőzsérkedés, nyerészkedés.

PÉNZÜGYTAN, (pénz-ügy-tan) ösz. fn. Tudományos rendszer, mely a pénzügy lényegével foglalkodik.

PÉNZÜL, (pénz-ül) ih. Pénzben, pénzzel fizetve. *A hivatali díjt részint pénzül, részint termesztményekben kapni. A kölcsön vett gabonát pénzül fizetni vissza.*

PÉNZÜZLET, (pénz-üzlet) l. PÉNZÜGYLET.

PÉNZVÁGY, (pénz-vágy) ösz. fn. Mértéktelen vágy, mely arra ösztönöz valakit, hogy pénzt gyüjtsön, illetőleg meggazdagodjék.

PÉNZVAGYON, (pénz-vagyon) ösz. fn. Pénzből álló vagyon.

PÉNZVÁLTÓ, (pénz-váltó) ösz. mn. és fn. Aki némi díjért nagyobb pénzeket kisebbel, és viszont bevált. „És lele a templomban árulókat juhokat és teheneket és galambakat, és a pénzváltókat ülettek.“ (et numularios sedentes. Münch. cod.). Különösen papírpénzért aranyat, ezüstöt becserél. Szélesebb értelemben aki nemcsak pénzek váltásával, hanem köz forgalomban levő különböző értékpapírok ú. m. állams más közhitelü kötelezvények vásárlása s eladásával is üzérkedik.

PÉNZVÁSÁR, (pénz-vásár) ösz. fn. Pénzek adásvevése; így nevezik azon helyet is, hol ilyen adásvevés történik vagyis a pénztőzsdét.

PÉNZVERDE v. VERŐDE, (pénz-verde v. veröde) ösz. fn. l. PÉNZVERŐHÁZ.

PÉNZVERŐ, (pénz-verő) ösz. fn. Ki fémekből, különösen aranyból, ezüstből, rézből, vagy más vegyítékből pénzeket ver, vagyis inkább, az újabb kezelés szerint, sajtól.

PÉNZVERŐHÁZ, (pénz-verő-ház) ösz. fn. Állami épület, melyben érempénzeket vernek, vagy sajtólnak; újabb korban alakult szóval : *pénzverde.*

PÉNZVERŐHELY, (pénz-verő-hely) ösz. fn. Hely, illetőleg város, hol állami érempénzeket vernek, pl. Körmöcz, Bécs.

PÉNZVERŐHIVATAL, (pénz-verő-hivatal) ösz. fn. Tisztek, és munkások közönsége, kik érempénzverés körül foglalkodnak; továbbá, azon teremek vagy műhelyek, melyekben az érempénzeket készítik.

PÉNZVERŐMESTER, (pénz-verő-mester) l. PÉNZMESTER.

PÉNZVERŐTISZT, (pénz-verő-tiszt) ösz. fn. Személy, ki a pénzverőhivatalban tiszti ranggal működik.

PÉNZVERŐVAS, (pénz-verő-vas) l. PÉNZBÉLYEG.

PÉNZVESZTÉGETŐ, (pénz-vesztégető) ösz. mn. és fn. Aki a pénzt hasztalan vagy legalább fölösleges dolgokra adja; másképen : *pénzpazarló, fecsérlő.*

PÉNZVESZTESÉG, (pénz-veszteség) ösz. fn. Veszteség, vagyis kár, melyet valaki pénzben szenved; különösen, midőn a kiadott, kölcsönzött, valamibe ruházott pénz, sem mint olyan, sem hasonló értékü jószágban többé viszsza nem tér. *A drágán vett, s olcsón adott árukban pénzveszteség van.*

PÉNZVILÁG, (pénz-világ) ösz. fn. A pénzzel üzérkedések és üzérkedőknek öszvesen véve, általában a pénzforgalomnak mindennemü működése.

PÉNZVISZONY, (pénz-viszony) ösz. fn. Pénzállapot a szükséghez mérve. *Jó, rosz pénzviszony. Kellő, károsan túlbő, szük pénzviszony.*

PÉNZVIZSGÁLÁS, (pénz-vizsgálás) ösz. fn. Kisérlés, hogy kitünjék, vajjon a kérdésben levő érempénz kellő, és valódi alkatrészekből áll-e.

PÉNZVIZSGÁLÓ, (pénz-vizsgáló) ösz. fn. l. PÉNZMÉRŐ.

PÉNZZAVAR, (pénz-zavar) ösz. fn. Valakinek kétes állapota pénz dolgában.

PÉNZZÉ TEVÉS, valamely értékes tárgynak pénzért adása; máskép : *értékesités.*

PENY, fn. tt. *peny-t* v. *—et*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* A penésznek, vagy nedvek romlása miatt peshedt testnek anyaga; melyből képződtek : *penyü, penyv, penyh, penyhed*, olyformán mint : *feny, fenyü, fenyv; eny, enyü, enyv; seny, senyü, senyv; ned, nedü, nedv*, stb. Minthogy a *peny* és *penész* v. *penyész* természetöknél fogva sikamlósak, és ragadósak, rokon hozzájok az előtét nélküli *eny, enyü, enyv, enyek, enyekes*, és a *g* előtétes *geny, genyedés, genyedség*, sőt a ragadós mocskot jelentő *szeny* v. *szenny* is, és a rühnek tájdivatos neve : *senynyedék.*

PENYE, (peny-e) mn. tt. *penyé-t.* Tespedező, mintegy penyhedt, henye, renyhe. *Penye ember.* Heves megyei tájszó.

PENYÉG, l. PEDIG.

PENYÉSZ, tájdivatosan am. *penész;* l. ezt.

PENYÉT, a székelyeknél am. *penig* v. *pedig*; l. PEDIG.

PENYHED, (peny-h-ed); PENYHEDÉS, (peny-h-ed-és) l. PEMHED; PEMHEDÉS.

PENYHES, (peny-h-es) mn. tt. *penyhes-t* v. *—et*, tb. *—ek.* Penyhhel, azaz, sikamlós, ragadós, peshedt lágy anyaggal benőtt, bevont. V. ö. PENY.

PENYHESÉDIK, (peny-h-es-éd-ik) k. m. *penyheséd-tem, —tél, —ett.* Peny-nemü sikamlós, ragadós, lágy anyag fejlődik ki rajta, vagy lepi be; penészesedik, peshedésnek indúl. V. ö. PENY.

PENYIG, PENYIGLEN, l. PEDIG.

PENYIGE, falu Szatmár m. helyr. *Penyigé-re, —n, —ről.*

PENYÜ, (peny-ü) fn. tt. *penyü-t.* L. PENY.

PENYV, (peny-v) fn. tt. *penyv-et.* L. PENY.

PENYVED, (peny-v-ed); PENYVESÉDIK, (peny-v-es-éd-ik) l. PEMHED; PEMHESÉDIK.

PEP, gyöke *pepecsel* igének; lásd ezt.

PÉP, fn. tt. *pép-et*, harm. szr. —*e* v. —*je*. Sürü kásaféle étel lisztből vagy gyümölcsből, milyet a kisdedek számára készítenek. *Pépet főzni, habarni, adni a gyermeknek. Ruhába takargatott pépet szopogtatni a kisdeddel. Pép való még a te szádba.* (Km.). Szélesb ért. a túlérett gyümölcsök kásás vagy roncsolt húsa, honnan : *pépes alma, körte;* továbbá ragaszul, vagy burogatásul használt kásaféle anyag. *A papirlapokat péppel öszveragasztani. A daganatra meleg pépet tenni.*

Egyezik vele : *pempő*, s rokon a vastaghangu *pampus, pompos*, mennyiben ikrás kásás belü tésztája van; rokonnak tekinthetők a gyermeknyelvben divatos *papi, papa, papál, pepe* is. Idegen nyelvekben rokonok a görög *πέμμα, βάμμα, βάπτω, πέπων, πέπτω*, latin, olasz *pappa*, német *Pappe* stb. Alaphangok a magyar pép szóban : *ev* vagy *év* (honnan *év-ik* v. ív-ik) s *p* előhanggal *pév* vagy *pép*.

PEPE, fn. tt. *pepé-t*. Annyi mint a mélyhangu *papa. Ne, fiam! pepe v. papa.* (Szabó D.). L. PAPA, (2). Különösebben a székelyeknél am. kenyérkalács. *A kenyérből az idén pepe lesz*, akkor mondják, mikor gyenge termés mutatkozik, tehát drága lesz. (Kriza J.).

PEPÉCSÉL, (pep-écs-él) önh. m. *pepécsél-t*. Molnár A. szerint am. a latin *ineptit, gesticulat*, vagyis, hiábavaló taglejtéseket, mozgásokat tesz; köz alkalmazással am. aprólékos dolgokkal vesződik, motorász, bibelődik. Egyezik *p* előtét nélkül *epecsel* szóval. V. ö. EPECSEL; és EP gyök. Az *ecs* középképző is kicsinyítő értelemre mutat; s a *pep* szóhoz szintén rokon a *bibelődik* igének *bib* gyöke. Hasonló hozzá a német *pässeln*, Heyse szerént *päscheln, pästeln, bäscheln, bästen* is.

PEPÉCSÉLÉS, (pep-écs-él-és) fn. tt. *pepécsélés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Hiábavaló, haszontalan, aprólékos motorászás, bibelődés, bajlódás.

PEPÉCSÉLŐDIK, (pep-écs-él-ő-d-ik) belsz. m. *pepecselőd-tem*, —*tél*, —*ött*. Holmi aprólékos munkákkal bajlódik, vesződik, bibelődik. *Rongyos könyvek kifoltozásával pepecselődni.*

PÉPEGYVELEG, (pép-egyveleg) ösz. fn. Több nemü anyagokból vegyes pép.

PEPER, áth. m. *peper-t*. Ormánsági szó, Baranyában am. teper, váj.

PÉPES, (pép-es) mn. tt. *pépes-t* v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Miben pépet tartanak vagy készítenek, p. *pépes tányér, pépes fazék, lábas.* 2) Kásás, p. *pépes körte, alma, dinnye.* 3) Ragaszféle péppel bekent, vagy töltött. *Pépes papiros. Pépesruhával burogatott láb.* V. ö. PÉP.

PÉPESÉDIK, (pép-es-éd-ik) k. m. *pépeséd-tem*, —*tél*, —*ett*. Mondják gyümölcsökről, midőn túlérettségök miatt húsuk ikrássá, kásássá leszen. *A mézes körte hamar megpépesedik.*

PÉPEZ, (pép-ez) áth. m. *pépez-tem*, —*tél*, —*ett*. Péppel ragaszt.

PÉPKANÁL, (pép-kanál) ösz. fn. Kanál, melylyel a pépféle étket a gyermek szájába adogatják, vagy melylyel a pépet habarják.

PÉPKÓTIS, (pép-kótis) ösz. fn. A papirgyárosok kótisa, mely által a papirenyvezést, és szilárdítást eszközlik. V. ö. KÓTIS.

PÉPLÁBAS, (pép-lábas) ösz. fn. Lábasféle konyhaedény, melyben a pépet főzik, habarják, készítik.

PÉPNEMŰ v. —NEMÜ, (pép-nemü) ösz. mn. Ikrás, kásás, ragadós tulajdonságánál fogva péphez hasonló. *Pépnemü tésztás ételek, befőzött gyümölcs.*

PÉPPUTTON, (pép-putton) ösz. fn. A papirgyárakban azon putton, melynek pépes vizéből rámákkal meregetik az ívekké alakuló papiranyagot.

PÉR, (1), gyök, melyből különböző osztályu, de alapértelemben eredetileg mind hangra vonatkozó származékok erednek. 1) Erős, rezgő hangot fejez ki a haragos szóváltást jelentő *pér, pérél, pérés, pérlekédik*. V. ö. PÉR, (2). Ide tartozik a malomszitán beregő *perpencze* is. 2) Körben forgó test által okozott hang rejlik ezekben : *pérég, pérget, pérdül, pérdít, pérészlén;* ide tartoznak azon szók, melyek a forgó testeknek csak alakját jelentik, ú. m. *perecz, pérge.* 3) Égő testek recsegő hangjára vonatkoznak : *pérgél, pérkél, pérzsél, pérnye, pércz* (égetett szalonna), *pérgyó;* ide tartoznak : *pérs*, v. *pérzs*, (melylyel rokon a csagataj *ürt* = láng, tüz [Abuska], német *brat-en* stb.), *pérsen, pérsed, pérsedék*. Mind ezekben a közép *é* tájdivat szerint *ö*-re megy által : *pör, pöröl, pörög, pördül, pörgöl, pörzsöl, pörnye, pörcz*, stb.; kivétetnek, *perecz, pereszlén, pergyó*. Ezen *pér* gyökü szókhoz rokonok azon *bér, fér, vér, für* ajakhangos gyökü szók, melyek hasonló erős hangra, vagyis mozgásra, forgásra, égésre, tüzességre vonatkoznak, mint : *bereg, fereg, fürög, vergődik, berzen, berzenkedik, förgeteg, fermed, berzsen* v. *bürzsön*, stb. mély hangon : *par, parázs*, továbbá : *forog, fordúl* stb.

PÉR, (2), gömbölyübb ajakkal ejtve : PÖR, fn. tt. *pér-t*, tb. —*ék*, illetőleg —*ök*, harm. szr. —*e*. 1) Köz ért. két vagy több személy között haragos indulattal, és kifakadásokkal folyó lármás szóváltás, vitatkozás, honnan *csérpér*, v. *csörpör*, am. egymással veszekedők zajos kitörése. *Piaczi kofák között támadt per. Perbe kelő rosz szomszédok. Szítani, csillapítani a pert.* 2) Törvényes ért. akármily jogsértés, illetőleg követelés iránt meghasonlott személyek, vagy általán felek vitatkozása az illető bíróság előtt, a végre, hogy ez törvényszerü itélet által kellő igazságot szolgáltasson. *Szóbeli per*, maga a bíróság előtt. *Irásbeli per*, midőn a felek irásban vitatkoznak. *Egyszerü per*, mely perbeli kifogások nélkül egyedül a dolog velejére nézve intéztetik el. *Jeles* vagy *szertartó per*, melyben minden perbeli kifogások, formaságok, vagy törvényes orvoslások használtatnak. *Cselekvő* (activ) *per*, melyben valaki fölperesként áll v. szere-

pel; *szenvedő* vagy *terhelő* (passiv) *per* az alperesre értve. *Szentszéki per, világi törvényszéki per*, amaz a szentszék, emez a világi törvényszék birái előtt. *Polgári per*, magánjogi ügyekben előforduló kereseteket illetőleg. *Büntető per*, mely büntetéseket maguk után vonó tárgyakkal foglalkodik. *Személyes, dologbeli*, vagy mindkettőt egyesítő *per. Adóssági, zálogos, örökösödési perek*, stb. stb. *Pert indítani valaki ellen. Perbe idézni, perbe fogni valakit. Pert újítani. Pert vinni, húzni, nyúzni. Perrel keresni, megnyerni valamit. Perre kelt* vagy *került a dolog. Hosszú peren ügyvéd a nyertes.* (Km.). *A pert pénzen el nem adhatják, sem meg nem vehetik* (km.), t. i. a terhelő pert. *Élni a gyanuperrel*, am. a pert, bajt előre sejdíteni, s azt megelőzni, elmellőzni, akadályozni.

Minthogy a *per* eredetileg szóbeli vitatkozásra vonatkozik, mint gyökszót okszerüleg hangutánzónak tarthatjuk. Egyezik vele Jancsovicsnál a szláv *pra, pravota*, Gyarmathinál az orosz, illir *prja, szpor, prenje, párba*, a cseh *pre*. Rokon vele elemi hangokban *(pr)* a szanszkrit *pracsh*, az ami a görög φράζω, melyektől alkalmasint a latin *precor*, német *fragen, sprechen, Sprache*, szláv *pravím*, stb. is származnak. Sőt már régi nyelvészek is a görög-latin *barbar-us-t* hangutánzónak tartják: „βάρβαρος proprie dicitur de iis, qui pronunciatione vitiosa et insuavi utuntur, litterasque male exprimunt, blaesorum, balborumque more. Hanc enim primam vocabuli hujus significationem fuisse Strabo lib. 14. scribit, et per onomatopoeiam factam fuisse. Quum Graeci (inquit) hoc vitium in peregrinis lingvis animadverterunt, eos per convitium βαρβάρους apellare coeperunt, quasi crassilingves, seu durilingves; tandem vero omnes qui diverso ab illis sermone uterentur, hoc nomine appellarunt.“ (Minshaeus).

PÉR, faluk Győr és Köz. Szolnok m.; puszta Hont m.; helyr. *Pér-re, —én, —ről.*

PÉRA, fn. tt. *pérá-t.* 1) Köznépies nyelven, a nősténybarmok, különösen kanczalovak, tehenek nemi részének hüvelye, táskája. 2) Növénytanban, a kétlakiak seregébe és egyfalkások rendjébe tartozó növénynem; hímvirágának csészéje hat levelü; virágja közepén egy tojásdad vagy kúpos bögreforma pilis, honnan a neve. (Ruscus). Fajai: *szúrós péra* (r. aculeatus), köz néven: *egértövis*; és *nyelves péra* (r. hypoglossum), köz néven: *bájfü, nyakcsapfü, péra*. Értelemre, mint táskát, hüvelyt jelentő, megegyezik vele a latin-hellen *pera*.

PÉRALKU, (pér-alku) ösz. fn. Alku a peres felek között, melynél fogva maguk között kiegyezkednek.

PERBÁL, falu Pest-Pilis m. helyr. *Perbál-ra, —on, —ról.*

PÉRBEFOGÁS, (perbe-fogás) ösz. fn. Cselekvés midőn valaki valakit beperel.

PÉRBEFOGATÁS, (perbe-fogatás) ösz. fn. Állapot midőn valaki ellen pert indítanak, valakit beperlenek.

PÉRBEFOGOTT, (perbe-fogott) ösz. mn. Azon fél, aki ellen pert indítottak.

PÉRBELI, (pér-beli) ösz. mn. Pert illető, arra vonatkozó, azzal járó. *Perbeli eljárás, költség.*

PERBENYIK, falu Zemplén m. helyr. *Perbenyik-re, —én, —ről.*

PÉRBESZÉD, (per-beszéd) ösz. fn. A peresfelek szóváltása. Általános értelemben a periratot is magában foglalja.

PERBETE, falu Komárom m. helyr. *Perbetére, —n, —ről.*

PÉRCS, KIS— v. MIKE—, falu Bihar m. VÁMOS—, mváros a Hajdu ker.; helyr. *Pércs-re, —én, —ről.*

PERCSÓRA, puszta Csongrád m. helyr. *Percsórá-ra, —n, —ról.*

PÉRCZ, (pér-cz) fn. tt. *pércz-ét.* 1) A megégetett, kisütött szalonnának rostja, töpörtője, gömbölyübben ejtve: *pörcz.* Ez értelemben gyökre rokon a *pérgél, pérzsél, pérnye* szókkal. 2) Egy-egy íz az ujjakban, vastaghangon *porcz*, melyből *porczika* am. ízecske. Rokon a kicsit jelentő *parány, pere, piri, pirinyó* szókhoz. 3) Az időfolyamnak egy kis ízecskéje, részecskéje. *Egy perczre meglesz. Egy perczben* vagy *perczen múlt.* A székelyeknél: *micz.* Különösebben az órányi időnek egy hatvanad része, (nagy percz), melyből ismét egy hatvanad rész *másodperczne*k v. *kispercz*-nek mondatik. Mennyiben az óra ingájának perczegő mozzanataira vonatkozik, hangutánzónak tartandó; egyébiránt azon *par, per, pir* gyökü szókhoz is rokonítható, melyek a maguk nemében valami kicsit jelentenek, mint a latin *minutum.* V. ö. PARÁNY.

PÉRCZÉG, (pér-cz-ég) gyak. önh. Folytonos, apró *percz*-féle reszketeg hangon szól. Mondjuk különösen óráról vagy ilynemü finomabb mozdonyokról, tovább égő, gyertyanemü testekről. *Perczeg a mécs, gyertya. Perczeg a villanyozó gép, midőn szikrákat hány.*

PÉRCZÉGÉS, (pér-cz-ég-és) fn. tt. *pérczégés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e.* Állapot vagy tulajdonság, midőn bizonyos test perczeg. *Óra perczegése. Gyertya, mécs perczegése.* V. ö. PÉRCZÉG.

PÉRCZÉGTET, (pér-cz-ég-tet) miv. m. *pérczégtet-tem, —tél, —ett.* Eszközli hogy valami perczeg.

PÉRCZEN, (pér-cz-en) önh. m. *—t.* Egyes *percz* hangot ad. *Ütés előtt az óra nagyot perczen.* V. ö. PÉRCZ.

PÉRCZENÉS, (pér-cz-en-és) fn. tt. *pérczenés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e.* Egyes *percz* hang adása.

PÉRCZENET, (pér-cz-en-et) fn. tt. *pérczenet-ét*, harm. szr. *—e* v. *—je.* 1) Szempillantatnyi rövid idő. *Egy perczenetig sincs nyugta. Minden perczenetben meghalhatunk. Időperczenet.*

„Minden időperczenetben
Üldözőm vagy szünetlen.“
Kisfaludy S.

2) Az órányi időfolyamnak egy hatvanad része, melyből ismét egy hatvanad rész: *másod-* v. *kis perczenet.*

PERCZENT, (per-cz-en-t) alakjára ugyan áth. de, mint ez más hangutánzóknál is sokszor történik, jelentésére rendesen csak am. perczen; m. *pérczéntétt*, htn. *—ni* v. *—eni.* Tulajdonképen am. eszközli hogy valami perczen; szokottan am. perczen. l. ezt.

PERCZENTÉS, (per-cz-en-t-és) fn. tt. *perczentés-t*, tb. *—ék.* L. PERCZENÉS.

PÉRCZÉS, (pér-cz-és) mn. tt. *pérczés-t* v. *—et*, tb. *—ek.* Kemenesalon am. hegyke, kevély, rátartós. Rokon a *berz*, *berzenkedik*, *berzen* szók gyökével, mennyiben a hegykeség némi berzenkedéssel szokott járni.

PÉRCZÍM, (pér-czím) l. PÉRINTÉZET.

PÉRCZKERÉK, (percz-kerék) ösz. fn. Az óraműben azon kerék, mely a perczmutatót, illetőleg a negyedmutatót hajtja.

PÉRCZMUTATÓ, (pércz-mutató) ösz. fn. Mutató az óramű lapján, mely különösen a kis perczeket jelöli, különböztetésül az óra- és óranegyed-mutatótól.

PÉRCZÓRA, (pércz-óra) ösz. fn. Óramű, mely a perczeket is, nem csak az órát mutatja. Jelent oly órát is, mely a perczmutatóval levén ellátva, a másod- v. kis perczeket is mutatja.

PÉRDIJ, ösz. fn. l. PÉRKÖLTSÉG.

PÉRDÍT, PERDIT, (pér-d-ít) áth. m. *pérdítétt*, par. *—s*, htn. *—ni* v. *—eni.* Valamely testet körösen forgó mozgásba hoz, vagyis eszközli, hogy perdüljön, pergővé legyen. *Csigát, brúgatyút perdíteni. Orsót, rokkakereket perdíteni. Elperdíteni a koczkát. Tánczban a leányt megperdíteni. Valakit a szobából kiperdíteni*, ebrudon kivetni. *Tüzet perdíteni*, am. tüzet csinálni, valamit pergő vagy lobogó lángra gyújtani. Rokon hozzá: *pederít*, mennyiben ez körös, kacskaringós alakúvá tesz valamit. V. ö. PÉDÉR ige és PÉR (1), gyök.

PÉRDÍTÉS, PERDITÉS, (pér-d-ít-és) fn. tt. *pérdítés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Cselekvés, mely által valamely testet pergő mozgásba hozunk, megperdítünk. V. ö. PÉRDÍT.

PÉRDÍTŐ v. PÉRDITŐ, (pér-d-ít-ő) fn. tt. *perdítő-t.* L. PERESZLEN.

PERDOCZ, fn. tt. *perdocz-ot.* Baranyában am. büdös dohány.

PERDÓCZ, puszta Somogy m. helyr. *Perdóczra, —on, —ról.*

PERDOL, önh. m. *perdol-t.* Tájdivatosan am. illetlenül, lármásan cserelperel. *Ne perdolj annyit.* Talán a szláv *pravota* (= per) szóból módosulva származott, mintegy *pravotál.*

PÉRDŰL, PERDÜL, (pér-d-ül) önh. m. *pérdül-t.* Pergő, körösen forgó mozgásba jő. *Ujjak között perdül az orsó. Lábnyomásra perdül a rokkakerék. Sarkon perdülni. Tánczba perdülni. Ki-, beperdülni. Elperdül a koczka. Elperdült a szerencse* (Szabó D.). V. ö. PÉRÉG, ige.

PÉRDŰLÉS, PÉRDÜLÉS, (pér-d-ül-és) fn. tt. *pérdülés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e.* Pergő mozgásba indulás.

PERE, (1), női kn. tt. *Peré-t.* Az Erzsébet névnek kicsinyített alakja; a *p* előtét, mint a Pila, Panna, Pista szókban; máskép: *Erzsi, Perzsi, Bözse, Böske.*

„Olyan vagy te, Pere,
Mint az engedelem,
Piros két orczádon
Játszik a szerelem.“
Palócz dal, Szeder Fábiántól.

PERE, (2), falu Abauj m. helyr. *Peré-re, —n, —ről.*

PERECSE, falu Abauj m. helyr. *Perecsé-re, —n, —ről.*

PERECSEN, falu Kraszna m. helyr. *Perecsenbe, —ben, —ből.*

PERECSENY, falu Ung. m. helyr. *Perecseny-be, —ben, —ből.*

PERECZ, (per-ecz), fn. tt. *perecz-ét*, harm. szr. *—e*, v. *—cze.* Általán, körös, tekervényes fonadék vagy olyan alakú test, melyet pergetni, forgatni, kerék gyanánt hajtani, hengergetni lehet. *Pereczbe font haj. Ruhából csinált perecz*, azaz tekercs, milyet pl. a fejre tesznek, midőn terhet hordanak rajta. *Karperecz*, ékszer a karon. *Vállperecz*, forgócsont a vállban. *Nem illik disznó orrára az aranyperecz.* (Km.). Különösen, tekervényes sütemény. *Vajas, sós perecz. Debreczeni, füredi, rábaközi perecz. Pereczet sütni, árulni.*

Alakjánál fogva azon *per* gyökü szók osztályába tartozik, melyek körös mozgást vagy formát jelentenek, mint: *pereg, perdül, perget, pereszlén*, továbbá a szintén ajakhanggal kezdődő *bereg, fereg, fergetyű, ferde* stb. Egyezik vele a persa *burz* (gyürü) német: *Bretzen, Brezen, Bretzel*, máskép: *Kringl*, svédül: *Kringla*, melyekben, mint Adelung jól vette észre, a körnek (Ring, Kreis) alapértelme rejlik, sőt a latin *spira* előtétlen *s* nélküli gyöke is ide tartozik.

PERECZÉS, (1), per-ecz-és) mn. tt. *pereczés-t*, v. *—et*, tb. *—ek.* Pereczczel ellátott, kerített, töltött. *Pereczes, aranypereczes karok. Pereczes kosár.*

PERECZÉS, (2), (per-ecz-és) fn. tt. *pereczés-t*, tb. *—ék.* Ki pereczeket süt, vagy ki pereczeket árul. *Sípoló pereczes.*

PERECZSÜTŐ, (perecz-sütő) ösz. fn. Ki pereczféle kalácsokat süt.

PERECZVAS, (perecz-vas) ösz. fn. A karok és lábak szárait övedző pereczekkel ellátott rablánc, vasból; különösen, melynek egyik perecze az alkart, másik az egyik lábnak szárát keríti. *Keresztben viselt pereczvas.* Szélesb ért. akármily vas perecz.

PERED, falu Pozsony m. helyr. *Pered-re, —én, —ről.*

PÉRÉG, (1), (pér-ég) gyak. önh. m. *pérég-tem, —tél* v. *pérgéttem, pérgéttél, pérg-ett* v. *pérég-ett*, htn. *—ni*, v. *pérgeni* v. *pérgni.* 1) Bizonyos gyöngébb nemü

rezegés között forog, körösen mozog. *Pereg az orsó, a rokkakerék.* 2) Mondjuk különösen holmi gömbölyü alakú kisebb testek, pl. magok, gyöngyök stb. gördülő elhullásáról. *Hüvelyéből kipereg a bab, toklászából a köles, búza. Szétperegnek a borsószemek, a füzérről leszakadt gyöngyök.* Gömbölyü alakjoknál fogva peregnek a vizcseppek, a szemekből hulló könyük. Hangjára, és gyors mozgására nézve, *pereg a nyelv, pereg az ujjak között sebesen forgatott bot, pereg az óra.*

E szónak gyöke a hanggal járó kerekmozgást jelentő *per*, s legközelebb rokonai : *bereg, fereg*, vastaghangon : *forog*; v. ö. PÉR, (1), gyök; továbbá *parittya, párkány.*

PÉRÉG, (2), (pér-ég) fn. tt. *pérég-ét*, harm. szr. *—je.* Az égett vasból elhullott salak, másképen köznépies kifejezéssel : kovácsszar, vas-szar. (Szabó D.). Eredetére nézve vagy gyöke azon *pér*, melyből *pérgél, perzsél, pérnye* származnak, s a pereg épen oly kiégett része a vasnak, mint a pernye a szalmának, nádnak stb.; vagy azonos ‚pereg' önható igével; l. PÉRÉG, (1).

PEREG v. PEREGH, falu Pest, puszta Csanád m. KIS—, NÉMET—, faluk Arad megyében, helyr. *Pereg-re, —én, —ről.*

PEREJE, fn. tt. *perejé-t.* Székely tájszó, s am. az ól felső padlása, melyen a takarmányt tartják.

PEREKÁCZ, puszta Tolna m.; helyr. *Perekácz-ra, —on, —ról.*

PEREKED, falu Baranya m.; helyr. *Pereked-re, —én, —ről.*

PEREKRESZNA, falu Bereg m. helyr. *Perekreszná-ra, —n, —ról.*

PÉRÉL, (pér-él) önh. mn. *pérél-t*, htn. *—ni* v. *pérleni.* 1) Másod vagy többed magával haragos indulatból fakadó szót vált, vitatkozik, lármát üt. *Perelnek a piaczon összeveszett kofák, a roszul élő házastársak, az osztakozó örökösök. A ki urával perel, annak csak Isten orvosa.* (Km.). Összetéve : *cserelperel* v. *csörölpöröl.* Igekötővel : *kiperelni magát*, am. perrel kiadni, kitölteni haragját. 2) Törvénykezési ért. bizonyos ügyben ellenfelével a biró előtt vitatkozik. *Becsületsértési, örökösödési, elválási ügyben perelni. Valakit beperelni, megperelni*, am. pert indítani ellene. *Elperelni* valamit, am. per utján elnyerni. V. ö. PÉR, fn.

PÉRELÉS, l. PÉRLÉS.

PÉRELVÁLLALÁS, (pér-el-vállalás) ösz. fn. A régibb törvénykezésben az alperes fél azon cselekvénye, midőn az elháritó kifogások mellőztével, vagy elintézte után a per érdemébe bocsátkozott.

PERÉM v. PEREM, (per-ém) fn. tt. *perém-ét*, harm. szr. *—e* v. *—je*; öszverántva : *prém.* Széles ért. akármily ruhának vagy ruhaneműnek szegélye, pártázata, mely azt körülveszi, s némileg ékesíti, vagy czélszerűbbé teszi. *Kalapperém, gatyaperém. Arany, ezüst perém. Rojtos, fodros perém.* „Ő pereméket felmagasztatják." (Münch. cod. Máté 23. Dilatant phylacteria sua; mit Káldi így fejez ki : „Megöregbítik az ő perémeket." Károlinál : „Köntösöknek prémjeit meghosszabbítják." Tárkányinál : „Megnagyobbitják ruhaszegélyeiket.") Szorosb ért. gyapjas, szőrös, pelyhes bőrből való szegély, leginkább a téli öltözékeken. *Bárány-, nyuszt-, nyest-, róka-, asztrakánperém; muszka perém; fehér, fekete perém. Perémet felvarrni, lefejteni, a molyok ellen oltalmazni.* Átv. értelemben, általán am. szegély, szél.

„Mint kiűzött király országa széléről,
Visszapillant a nap a föld pereméről."
Petőfi.

Egyezik vele a német *Bram* vagy *Brame*, mely Adelung szerént am. *be-rahm*, mintegy : rámázat, t. i. a körítés alapfogalmával; egy más német nyelvész szerént : *das rund herumlaufende;* ebből kiindulva a magyar *perém* gyökeül azon *pér* vehető, mely több szavainkban körös mozgást, illetőleg kört, kerületet jelent. V. ö. PÉR, gyök (1).

PEREMARTON, falu Veszprém m.; helyr. *Peremarton-ba, —ban, —ból.*

PERÉMES, PERÉMÉZ, l. PRÉMÉS, PRÉMÉZ.

PÉRÉMÉR, fn. tt. *pérémér-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e* v. *—je.* Növénynem az együttnemzők seregéből; vaczka kopasz; fészke pikkelyei egyenlők, bóbitája nincs, virága sárga. (Calendula). Köznépies neve néhutt : *oláhvirág.*

PEREMFA, (perem-fa) ösz. fn. A hajózási müszótárban azon vastag szegélyfa, mely a hajó födélzetét körülfogja. (Dullbord; Bodichsen. Kenessey A.).

PERENNA, puszta Nógrád m.; helyr. *Perennára, —n, —ról.*

PERENKIVÜLI, (peren-kivüli) ösz. mn. Mondják oly birói cselekvényről, mely nem peres tárgyra vonatkozik, pl. hagyatéki tárgyalás, gyámnevezés, czégbejegyzés stb.

PERÉNT, l. PERINT.

PERÉNY, falu Abauj m. helyr. *Perény-be, —ben, —ből. Isznak, mint a perényi törökök.* Km.

PERENYE, falu Vas, puszta Somogy m.; helyr. *Perenyé-re, —n, —ről.*

PEREPÁCS vagy PEREPÁTY, (pere-pács v. -páty) ösz. fn. tt. *perepácsot.* Sokat és szaporán beszélő, tereferélő. Máskép : *parapács* v. *parapáty.* Mindkét rész hangutánzó. V. ö. PER, (1) és PACS.

PEREPUTTY vagy —PÚTY, (pere-putty v. —púty) ösz. fn. tt. *pereputty-ot*, harm. szr. *—a* v. *perepútyja.* Gyűnév, mely jelenti bizonyos családnak összes sarjadékait, minden ivadékait, öregét, aprajját, szóval az egész családot, legszélesb értelemben; ide tartozván a *sógor, ángy, koma* is. (Tájszótár). Alsóbb beszéd- és irásmódba való kifejezés. *Minden pereputtyostul oda veszett. Ismérem minden pereputtyát* v. *perepútyját. Nem maradt semmi pereputtya. Czigány pereputty.* „Tegnap érkezett oda Bercsényi úr minden pereputtyostól." (Mikes Kelemen levelei). Ugyanitt van *pereputya* is. „Ezután csak azt nézem, mikor fog ked ide érkezni, de minden pereputyástól kell ide jönni." (XXXII. levél).

Azon igen nagy számu összetett szók osztályába tartozik, melyek ugyanazon fogalmat némi változattal kétszeresen fejeznek ki, p. *gyimgyom, ringyrongy, hebehurgya, serteperte, retyemutya, dinomdánom, hátahupás, csürcsavar, gézengúz* stb. stb. A ‚pereputty' családot jelent, melyet a sarjadzó ivadékok, gyermekek, kisdedek alkotnak, honnan a család nem egyéb, mint a családapa és anya szülöttei együtt véve, miért a pereputtyot megkülönböztetjük amazoktól, midőn így szólunk : *nincs pereputtya, pereputtyostul elment* stb. Ez értelemben e szónak első részével megegyezik a szuomi finn *perhet* v. *peret*. Az egész szónak eredeti jelentése a magyar nyelvből érthető, mert mindkét alkatrésze kicsit, aprót teszen, t. i. a *pere* hangváltozattal am. *piri, pirinyó, pirinkó*; a *putty* pedig am. a *pöttön* (piczi) gyöke *pött*, vastaghangon *pött, putt*, lágyítva : *potty, putty;* rokon hozzá a mozgékony kis embert vagy gyermeket jelentő *firity* az összetett *fityfirity* szóban, továbbá a *poronty*, és a czigány gyermekekre alkalmazott *purdé;* a *putty*-hoz gyökre hasonló az apró gyermekek neve *puzsér*. Ez elemzés szerént *pereputty* am. *piri-pött*, azaz : apró piczi, csiribiri, iczipiczi, és a *pereputtyos* am. ijasfijas, kinek sok ijafija, sarjadéka van. Hasonló hozzá az olcsárló *pittypotty*, mely alatt a maga nemében valami hitványat, csekélyet, kicsinyest értünk, pl. *pittypotty ember*. Gyarmathi a német *Brut* szóval rokonítja.

PÉRÉS, (pér-és) mn. tt. *pérés-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Kinek pere van, perbe keveredett. *Peres felek*. Összetéve : *fölperes*, ki mint követelő lép fel; *alperes*, ki ellen pert indít valaki. 2) Pert illető, perre vonatkozó, perbeli. *Peres kérdés, peres dolog, peres ügy. Peres eljárás.* 3) Per alatt levő tárgy, mire nézve az ellenkező felek egymással a bíróság előtt vitatkoznak. *Peres föld, erdő, ház, jószág.*

PERÉS, köznépies kiejtése az idegen *prés* (Presse) szónak.

PÉRÉSFÉL, (pérés-fél) ösz. fn. A bíróság előtt folyó pernek részese. *A peresfeleket egyezkedésre felszólítani.*

PÉRÉSKÉDÉS, (pér-és-kéd-és) fn. tt. *pérèskédés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Biró előtti vitatkozás, valamely peres ügyben. V. ö. *Pérèskédik.*

PÉRÉSKÉDIK, (pér-és-kéd-ik) k. m. *pérèskédtem*, —*tél*, —*ett*. Mint peresfél a bíróság előtt bizonyos kereset miatt perben áll, törvénykezik.

PERESTOLDÓ, (perest-oldó) ösz. fn. Némelyek a régi törvényekben előforduló *pristaldus-t* akarták ama szóval magyarítani. Különösen előjön ez Kálmán király 1-sö végzeményében, és az arany bullában, s jelent birói végrehajtó s idéző szolgát (Bartal György) vagyis poroszlót, mely régente *porosztó* alakban dívott, pl. a Müncheni codexben. Már pedig alig kételkedhetünk, hogy *pristald*-us és *porosztó* (később : poroszló) mind hangokban mind jelentésökben tökéletesen egyeznek.

PÉRÉSZLEN, PERESZLÉN, (1), fn. tt. *pérészlen-t*, v. *pereszlén-t* tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Karikaforma pergő eszköz, különösen a fonók orsójának alján, orsó aljára függesztett karika, nehéz gomb, orsópergető (Szabó D.). *Fürge, mint a pereszlen.* (Km.).

E szónak gyöke a forgást, kerek mozgást jelentő *pér*, melyből *pereg, perdül, perget* stb. származnak. Törzse az elavult *peresz*, am. körös, melyből *pereszel* am. körösöl, forog, s innen *pereszlő, pereszle*, azaz : körösen forgó, így képződtek a *hetel kotol, vizsol, pisel, csoroszol, doroszol* igékből : *hetle kotla, vizsla, pisle, csoroszla, doroszló* stb.; végre *n* utóhanggal, *pereszlen*, mint *eleve eleven, mereve mereven, kerecse kerecsen* stb. Mind ezek, valamint több hasonlók, nem egyebek, mint módosított igenevek. V. ö. OROZLÁN. Gyarmathi Sámuel szerént a szláv nyelvekben is előjön : *prszlen, perszten, parszten.*

PERESZLÉN, (2), fn. tt. *pereszlén-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Növénynem a kétfőbbhímesek seregéből és fedetlen magvúk rendjéből; csészéje ajakas, felső ajaka három fogu, felhajlott, alsó ajaka két fogu, behajlott; bokrétája tölcséres nyaku, ásító; gyürüi tömöttek, sok serteszálu gallérral. (Clinopodium). *Szöszös pereszlén* (cl. vulgare); köznéven : *szöszös fü* v. csak : *pereszlén*. Mind görög, mind német (Wirbelkraut) nevénél fogva a karikásat jelentő *pereszlen* szóval áll hangi és fogalmi rokonságban. V. ö. PÉRÉSZLEN.

PERESZLÉNY, faluk Hont és Nyitra m.; helyr. *Pereszlény-be, —ben, —ből.*

PERESZNYE, falu Sopron m. helyr. *Peresznyére, —n, —ről.*

PERESZTEG, falu Sopron, HOSSZÚ—, Vas m.; helyr. *Pereszteg-re, —én, —ről.*

PÉRFOLYAM v. PERFOLYAMAT, (per-folyam v. —folyamat) ösz. fn. A bíróság elébe vitt pernek a szokott törvénykezési úton való haladása. *A perfolyamatot akadályozni, húzni vonni.*

PÉRFOLYTATÁS, (pér-folytatás) ösz. fn. 1) Cselekvés, midőn az ügyesbajos felek az illető bíróság előtt megkezdett, de megszakasztott perben annak módja szerint tovább-tovább müködnek. 2) Általában valamely pernek vitele, az abban teendőknek egyik vagy másik részről eszközlésével.

PÉRFÖLVÉTEL, (pér-föl-vétel) ösz. fn. A régi törvénykezési rendben azon eljárás, midőn a biró által megjelenésre kitüzött határnapon a fölperes vagy képviselője irásba foglalá : mikor, kinek a pere s ki ellen indíttatott, és a keresetlevél eredetiben, továbbá az alperes idézéséről szóló bizonyitvány is azon irathoz mellékeltetett, és így elkészítve a bírónak bemutattatott. (Levata).

PERGAMEN, fn. tt. *pergamen-t*, tb. —*ek*, harm, szr. —*je*. Különös módon elkészített, sima, kemény hártyaszerü bőr, melyet főleg papir helyett oklevelek irására szoktak használni. Hagyományos adat szerént nevét onnan vette, mert a régi Pergamos egyik királya hozta volt az ily hártyapapirt használatba.

Néha a köznép alanyesetben is *t*-vel toldja meg : *pergament*, amidőn tárgyesete : *pergamentét*.

PERGAMENBŐR , (pergamen-bőr) ösz. fn. Pergamenné idomított bőr.

PERGAMENCSINÁLÓ, (pergamen-csináló) ösz. fn. Műiparos, ki holmi állati bőrökből pergamenféle hártyákat készit.

PERGAMENGYÁRTÁS , (pergamen-gyártás) ösz. fn. Pergamenféle bőrhártya készítése.

PERGAMENHÁRTYA, (pergamen-hártya) ösz. fn. 1) A szoros ért. vett pergamen, mint bizonyos bőrből készített sima, kemény hártya, különböztetésül másnemü hártyáktól. 2) Boncztani ért. az állati testekben levő némely hártyák, melyek pergamenhez hasonlók.

PERGAMENKÖRTE , (pergamen-körte) ösz. fn. Síma, fényes, kemény bőrü körtefaj.

PERGAMENKÖTÉS , (pergamen-kötés) ösz. fn. A könyvnek pergamenbőrrel bevont táblája, borítéka.

PERGAMENT, l. PERGAMEN. A *t* toldalékbetű, mint : *tulipánt, paszomántt, rubint* szókban.

PÉRGE, (1), (pér-ég-e azaz pér-ég-ő) fn. tt. *pérgé-t*. Apró kukacz, féreg, nyü, holmi romlásnak indult állati testekben, mely nevét pergő, nyüzsgő élénkségétől vette. *Perge a szalonnában, sajtban, disznólábban.* Hangokban is egyezik *féreg* szóval.

PÉRGE, (2), (pér-ég-e) mn. tt. *pérgé-t*. Körösköril kanyarékosan felhajtott alakú. *Perge bajusz, perge kalap, perge toll.* Viszonyban áll a *peder* igével.

Gyöke azon köröset, kanyarút jelentő *pér*, melyből *pérdül, pérget*, származnak. V. ö. PÉR, gyök (1).

PÉRGEALAKÚ v. ALAKU , (pérge-alakú) ösz. mn. l. PÉRGE, (2).

PÉRGECZ, (pér-ég-ecz) fn. tt. *pérgecz-ét*. Kásával töltött, parázson pergelt hurka. — Gyöke a sütésre vonatkozó *pér*, melyből *pérgél, pérzsél, pérnye*, vastaghangon *porgol, porzsol* erednek. V. ö. PÉR, gyökhang (1).

PÉRGEDÉZ, (pér-ég-ed-éz) gyak. önh. m. *pérgedéz-tem, —tél, —étt*, par. *—z*. Apró szemenként, gyöngyönként folytonosan pereg, lepereg, peregve hulladoz. *Az érett köles magvai pergedeznek. Könyük pergedeznek szemeiből.* Elemzésére nézve V. ö. PÉRÉG, ige.

PÉRGEDÉZÉS, (pér-ég-ed-éz-és) fn. tt. *pérgedézés-t*, tb. *—ék*. Peregve hulladozás.

PÉRGEFURÓ, (pérge-furó) ösz. fn. Ötvösök kis furója, kerekded vas forgatyúval ellátva.

PÉRGEKÉPÜ v. KÉPÜ, (pérge-képü) ösz. mn. l. PÉRGE, (2).

PÉRGÉL, (pér-ég-él) áth. m. *pérgél-t*. Valamely testet lágyabb tüznél pirítgat, sütöget. *Hust, káposztát pergelni.* Keményített hangon *pérkél*. Rokon hozzá : *pérzsél*, mely am. valamely testnek szőrét, haját, héját leégeti.

Gyöke az égésre, sütésre vonatkozó *pér* ; s közelebb törzse : *perg*, melynek rokonai a latin *frigo*, görög φρύγω, szanszkrit *bhards* stb. V. ö. PÉR, (1), gyök.

PÉRGELEMEZ, (pérge-lemez) ösz. fn. Csavardad lemez a fül bel szervezetében.

PÉRGÉLÉS , (pér-ég-él-és) fn. tt. *pérgélés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Cselekvés, mely által bizonyos testeket pergelnek ; máskép : *pörgölés, pörkölés, pérkélés, porzsolás*. V. ö. PÉRGÉL.

PÉRGELEVENDULA, (pérge-levendula) ösz. fn. Növényfaj a levendulák neméből, melynek füzérje perge, vagy tekeredett. (Lavandula multifida).

PÉRGÉLŐDIK , (pér-ég-él-ő-d-ik) belsz. m. *pérgélőd-tem , —tél, —ött*. 1) Lágy tüzön lassanlassan pirosodva megsül. *Pergelődik a bográcsos hús, a káposzta, a lábasban pirított csusza.* 2) Valamely testnek szőre, haja, héja, bőre a tüzhöz közel érvén megég, megvörösödik. *A forró kemenczéhez ért ruha megpergelődik.* Hangváltozattal : *pérkélödik, pörgölödik, pörkölödik, porzsolódik*. Legrokonabb hozzá, s csak némi árnyéklatban különbözik tőle *pérzsélödik*.

PÉRGÉLT, (pér-ég-él-t) mn. tt. *pérgélt-et*. 1) Amit lágy tüzön bizonyos móddal megpirítottak, sütöttek, éldelhetővé tettek. *Pergelt szalonna, pergelt hús. Fehér czipó, szalonna, pergelt hús és káposzta, a magyarnak étele.* (Népd.). 2) Minek szőre, haja, héja, bőre égés által megkopott. *A tüzoltók pergelt hajjal tértek viszsza. Pirosra, barnára pergelt bot.* Hangváltozattal : *pérkélt, pörgölt, pörkölt*.

PÉRGET, (pér-ég-et) gyak. áth. m. *pérget-tem, —tél, —étt*, par. *pérgess*. Eszközli, hogy valami peregjen. *Ujjak között az orsót, lábbal a rokkakereket pergetni. A kanászok ügyesen tudják a botot, baltát pergetni. Megpergetni a táncoló leányt. A szél kipergeti az érett gabonaszemeket toklászaikból. Elpergetni a magot. Pergeti a nyelvét*, am. szaporán beszél. V. ö. PÉRÉG, ige.

PÉRGETÉS , (pér-ég-et-és) fn. tt. *pérgetés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Cselekvés, midőn pergetnek valamit. *Orsó, csiga, rokka pergetése.*

PÉRGETYÜ , (pér-ég-et-ő) fn. tt. *pérgetyü-t*. Általán, eszköz, melynek rendeltetése, hogy peregjen, milyen az orsó pereszléne, a tengelyen levő pengő karika, holmi játékféle csigák, melyeket el szoktak perdíteni, különösen az úgynevezett *brúgatyú*. A tengelyen levőnek neve máskép : *fergetyü*.

Gyöke a forgásra vonatkozó *pér ;* alakjára nézve pedig azon szók osztályába tartozik, melyek eredetileg részesülők, p. csengető, csergető, zörgető, süvöltő, töpörtő : csengetyü, csergetyü, zörgetyü, süvöltyü, töpörtyü stb. és így *pergetyü* am. *pergető* szenvedő értelemben.

PÉRGONDNOK , (pér-gondnok) lásd : PÉRÜGYELŐ.

PÉRGŐ, (pér-ég-ő) mn. és fn. tt. *pérgö-t*. 1) Ami peregve mozog, forog. *Pergő orsó, rokka, pereszlén.*

Pergő gyöngyök, *könyük*, *vízcseppek*. 2) A magyar táncznak azon része, midőn a tánczosok egymásba fogódzva köröskörül forognak. 3) Baranyában mint önálló főnév jelent rokkát is, honnan *pergős* am. esztergályos. 4) Némely tájakon szintén főnévül használtatik, s am. kicsi kolomp a barmok nyakán. V. ö. PÉRÉG, (1).

PERGŐFURÓ, (pergő-furó) ösz. fn. A kőfaragók, és érczmivesek furója, melyet forgó pereszlénféle eszköz által sebes mozgásba hoznak, s vele a kövekbe, fémekbe likakat fúrnak.

PERGŐKALIT, (pergő-kalit) ösz. fn. Forgékony lábon álló kalit, vagy a kalitnak egy része, melyet valamely csapon vagy csapokon ideoda pergetni, forgatni lehet, pl. a mókusok kalitkája. V. ö. KALIT.

PÉRGŐROKKA, (pérgő-rokka) ösz. fn. Szoros értelemben vett rokka vagyis fonóeszköz, melynek kereke van; különböztetésül a gyalogrokkától, vagyis guzsalytól. V. ö. ROKKA, GUZSALY.

PÉRGYÓ, (pér-gyó v. pir-gyó) fn. tt. *pérgyó-t*. Göcseji, és őrségi tájszó, jelent oly helyet, szabad tért, hová a nap erősen oda süt. *Kiállani a pergyóra*, am. a napra; módosítva: *pertyó*, *pértyú*. Jelentéséből kitünik, hogy gyöke az égésre, tűzre vonatkozó *pér*, vagy *pir*, tehát az egész am. pergelő vagy pirító hely. Innen: *pergyón öltözködni*, Göcsejben am. vékonyan, pőrén, mit rendesen meleg forró időszakban szokás tenni.

PÉRGYÓKA, (pér-gyó-ka) fn. tt. *pergyóká-t*. Vasmegyei Őrségben am. lepke, minthogy a pergyót azaz verőfényt szereti, máskép: *pértyuka*.

PERGYÓN, (pergyó-n) ih. L. PERGYÓ alatt.

PERI, l. PERZSI.

PERINT, Ó—, falu Vas m.; helyr. *Perint-re*, *—én*, *—ről*.

PÉRINTÉZET, (per-intézet) ösz. fn. A pereknek, a régibb törvénykezésben különös czímeiknek kellett lenniök, hogy illetősége, azaz valamely bíróság elé tartozása és eljárási formája megállapittathassék, az ilyen czímet hívták, *perczím*-nek v. *per-intézet*-nek, *perösvény*-nek, v. *perút*-nak, pl. *új* v. *régi öröködés*, *nagyobb* v. *kisebb hatalmaskodás*, *eladásbóli jogsérelem*, *elöintés elmulasztása* stb.

PÉRIRAT, (pér-irat) ösz. fn. Valamely perben a feleknek irásbeli szóváltása. *Első*, *másod perirat*.

PÉRIROMÁNY, (per-iromány) ösz. fn. A perben eléforduló bármely iromány, okirat, tanuvallomási jegyzőkönyv stb.

PERJÁMOS, mváros Torontál m.; helyr. *Perjámos-ra*, *—on*, *—ról*.

PÉRJE, (1), (pér-je) fn. tt. *pérjé-t*. Diószeginél, a három hímesek seregéből és kétanyások rendjéből való növénynem; csészéje két polyváju, sok virágu, füzérkéje tojásdad; ondói aszottas vagy szines szélük, hegyesek, kalásztalanok; virágzása bugás. (Poa). Sok fajai vannak. Népies nyelven jelent holmi burjánféle növényt, mely kivált a parlagon hagyott, vagy hanyagul mivelt földeket borítja el, honnan e tréfás közmondás: *Szántatlan földet Perje Péter birja*. Perjének nevezi a nép különösen a taraczkot, mely nála máskép: *lábas perje*, *búzalevelüfü*, *ebgyógyitófü*; növénytani néven: *taraczkbúza* (triticum repens). Gyöke a körös mozgást vagy terjedést, növekedést jelentő *per*. Gyarmathy a szláv *pero* (= toll) szóval rokonítja. Egyébiránt a Diószegi nevezte *perje* (poa) nemü növény ismeretesb fajai közől megemlítendők a *borsókás p.* (p. bulbosa), *bérczi p.* (p. alpina), *nyári p.* (p. annua), *kövér p.* (p. fertilis), *sovány p.* (p. trivialis), *fejes p.* (p. compressa), *mezei p.* (p. pratensis), *ligeti p.* (p. nemoralis), *fodorsás p.* (p. aquatica, köznyelven csak: *fodorsás*, Gönczy Pálnál: *fodorsás édpázsit*, glyceria spectabilis), *kesely p.* (p. eragrostis, Gönczy Pálnál: *kesely bajuszpázsit*, eragrostis poaeoides) stb. Némely régiebbeknél eléjön a földön mászó vörös indás perje, Pankl szerént *festuca rubra*, mely (Diószeginél *vörös csenkesz*. A köznépnél eléjön még: *juhperje*, Diószeginél: *juhcsenkesz* (festuca ovina); *lóperje*, máskép: *macskafarku perje*, Diószeginél: *mezei komócsin*, phleum pratense). — Némely tájakon annyi mint *pérnye*, l. ezt.

PERJE, (2), falu Kraszna m.; helyr. *Perjé-re*, *—n*, *—ről*.

PÉRJEFŰ, (perje-fü) ösz. fn. L. PÉRJE.

PÉRJEGYÖKÉR, (pérje-gyökér) ösz. fn. A pérje nevü növény szétágazó gyökere.

PERJEL, fn. tt. *perjel-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Bizonyos szerzetestestületek conventjeinek főnökei. A premontreiek, benedekiek, cziszterciták conventjeinek perjeleik vannak; a ferenczieknek kolostori főnöke, gárgyán. *Csornai*, *pannonhegyi*, *zirczi perjel*. Vannak vagy voltak apát alatt levő, és önálló perjelek, ilyen az auranai perjel. A latin *prior* szóból alakíttatott.

PERJELSÉG, (perjel-ség) fn. tt. *perjelség-et*, harm. szr. *—e*. 1) Perjeli hivatal, rang. 2) Szerzetes convent, melynek első főnöke nem apát, vagy prépost, hanem önálló hatalmu perjel, milyen volt az auránai perjelség.

PÉRJEROZSNOK, (pérje-rozsnok) ösz. fn. Növényfaj a rozsnokok neméből; bugája kinyilt, füzérkéi három-négy virágúk, kalászai hol az ondó hegyén, hol a hátán, hol a tövén nőnek. (Bromus triflorus.) V. ö. ROZSNOK.

PÉRJÉS, (pér-je-es) mn. tt. *pérjés-t* v. *—et*, tb. *—ek*. Perjével benőtt, ellepett; burjános. *Perjés hely*. V. ö. PERJE.

PÉRJÉSZ, (1), (per-je-ész) fn. tt. *pérjész-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Kerti vagy mezei munkás, ki a földben tenyésző perjét kiszedi, kitépi, kiirtja.

PÉRJÉSZ, (2), (mint föntebb) önh. m. *pérjésztem*, *—tél*, *—ett*, par. *—sz*. Perjét szed, tép, irtogat.

PÉRJESZITTYÓ, (pérje-szittyó) ösz. fn. A szittyók neme alá tartozó növényfaj; leveles szára arasznyi, levelei szőrösek, laposak, virágzása boger-

nyős, vagy sátorozó. (Juncus pilosus.) Molnár Albertnél am. juncus effusus; mely Diószeginél *békaszittyó*.

PERJESZT, (per-j-esz-t) áth. m. *perjeszt-ett*, htn. —*ni* v. —*eni*, par. *perjeszsz*. A Csereháton Gömörben, s Abaújban am. alája gyújtani, gerjeszteni. A székelyeknél : *permeszt*; l. ezt. Rokon a Balaton melléki *pernyeszt*.

PERJESZTÉS, (per-j-esz-t-és) fn. tt. *perjesztés-t*, tb. —*ék*. Alágyujtás. V. ö. PERJESZT.

PERK, puszta, NEMES—, falu Nyitra m. helyr. *Perk-re*, —*én*, —*ről*.

PERKÁL, fn. tt. *perkál-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*, v. —*ja*. Vékonyabbféle gyolcsszövet gyapotból. Németül : *Berkan*, olaszul : *barracano*, franciául : *bouracan*.

PERKÁLSZÖVŐ, (perkál-szövő) ösz. fn. Takács, vagy gyáros, ki perkálféle szöveteket készít.

PERKÁSZ, erd. falu Szászváros sz. helyr. *Perkász-ra*, —*on*, —*ról*.

PERKÁTA, (1), fn. tt. *perkátá-t*. Növénynem az öthímesek seregéből és egyanyások rendjéből; bokrétája töltséres, ránczbaszedett, kinyilás előtt öszvesodrott, csúcsos, kúpos hegyü; bibéje gombos, gömbölyü, minden faja felfutó száru. (Ipomoea. L.). Nevét valószinüleg bokrétájának pergére sodrott alakjától kapta, mintha eredetileg *pergéte* volt volna.

PERKÁTA, (2), falu Fehér m; helyr. *Perkátára*, —*n*, —*ról*.

PERKE, női kics. kn. tt. *Perké-t*. Kis Pere, Erzsike, Böske. L. PERZSI.

PÉRKED, (1), (pér-k-ed) önh. m. *pérked-tem*, —*tél*, —*ett*. A rekkenő hévség miatt fü, gabona elaszik, elperzselődik. Balaton melléki szó. V. ö. PÉR gyök (1). Rokon vele mély hangon : *pirkad*.

PERKED, (2), puszta Szabolcs m.; helyr. *Perked-re*, —*én*, —*ről*.

PÉRKÉL; PÉRKÉLÉS; PÉRKÉLT, l. PÉRGÉL, PÉRGÉLÉS; PÉRGÉLT.

PÉRKÖLTSÉG, (pér-költség) ösz. fn. Általán mindazon kiadások, költségek, melyekbe bizonyos pernek lejárása kerül, p. az ügyvédi dij, a szükséges okmányok megszerzésére költött pénz stb. *A vesztett félt a perköltség megtérítésére itélni*.

PERKUPA, falu Torna m.; helyr. *Perkupá-ra*, —*n*, —*ról*.

PERLAK, mváros Szala m.; helyr. *Perlak-ra*, —*on*, —*ról*.

PERLÁSZ, falu Gömör m.; helyr. *Perlász-ra*, —*on*, —*ról*.

PÉRLEKÉDÉS, (pér-él-ek-éd-és) fn. tt. *pérlekédés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. 1) Két vagy több személy között folyó szóbeli veszekedés. *Rosz házasok, testvérek, szomszédok perlekedése*. 2) Viszonyos állapot, midőn a peres felek a bíróság előtt bizonyos kereset miatt vitatkoznak, törvénykezés, pereskedés.

PÉRLEKÉDIK, (pér-él-ek-éd-ik) k. m. *perlekéd-tem*, —*tél*, —*ett*. 1) Másod vagy többed magával folytonos, gyakori szóbeli veszekedésbe keveredik. 2) Törvényes ért. mint peresfél, a bíróság előtt bizonyos kereset miatt pert folytat, törvénykezik, pereskedik.

PERLEP, falu Bars m. helyr. *Perlep-re*, —*én*, —*ről*.

PÉRLÉS, (pér-él-és) fn. tt. *pérlés-t*, tb. —*ék*. Cselekvés midőn valaki perel. V. ö. PÉRÉL.

PÉRLŐDIK, (pér-él-ő-d-ik) belsz. m. *pérlődtem*, —*tél*, —*ött*. Szabó Dávidnál am. perlekedik; l. ezt. Molnár Albertnél is eléjön : *perlődés* = perlekedés.

PERME, (per-me), fn. tt. *permé-t*. Székelyesen am. permet, permeteg, apró, parányi cseppekben hulló eső. Gyöke azon *per*, mely a *pereputty*, s hangváltozattal a *piri*, *pirinyó*, *pirinkó* szókban kicsit jelent, s rokon a *parvus*, *pars* latin szók gyökéhez. Alakjára hasonló az *elme*, *eszme*, *szuszma*, *duzma*, *tutyma*, *szuszma* szókhoz. Rokon hozzá a vastaghangu s apró, a földet alig vagy vékonyan lepő havat jelentő székely *porka*, továbbá a persa *bárán* (eső), mongol *boroghan* (eső), s ez utóbbi csaknem egészen egyezik a *porka* szóval.

PERMED, PÉRMED, (per-m-ed), önh. m. *permed-t*. 1) Apró szemecskékben csepegővé lesz. Ebből származott *permedeg*, keményítve *permeteg*, mint : *förged förgeteg*, *csörged csörgeteg*, *lankad lankatag*, s több mások. 2) A székelyeknél am. gerjed, gyuladásnak ered. Értelmi viszonyban áll vele a *permesz*, pl. *permesztüz*, gerjedező, elevenedő tüz, és az áth. *permeszt*, gerjeszt, gyúlaszt. E jelentésénél fogva a tüzet, égést jelentő *pér* gyökből származik. V. ö. PÉR, gyök.

PERMEDEG, székelyesen am. *permeteg*.

PERMEDÉZ, l. PERMETÉZ.

PERMÉG, (per-m-ég) önh. m. *permég-tem*, —*tél*, —*ett*. L. PERMETÉZ; és v. ö. PERME.

PÉRMESZT, (pér-m-esz-t) áth. m. *pérmeszt-ett*, par. —*sz*, htn. —*ni* v. —*eni*. Valamely testet gerjedővé tesz, gerjeszt, lassan-lassan gyúladásba, forradásba hoz. *Tüzet permeszteni*. *Tejet permeszteni* = forrolintani (Kriza J.). A székelyeknél divatos. Alkatra rokonai : *förmeszt*, *termeszt*, s mennyiben az *m* és *v* rokon ajakhangok : *pesveszt*, *olvaszt* stb.

PERMESZTÉS, (per-m-esz-t-és) fn. tt. *permesztés-t*, tb. —*ék*. Gerjesztés; felforralás. V. ö. PERMESZT.

PERMESZTŰZ, (permesz-tűz) ösz. fn. A székelyeknél am. gerjedező, elevenedő tüz.

PERMET, (per-me-t v. per-m-et) fn. tt. *permetét*. Igen apró szemekben hulló eső. Néhutt : *permete* és *permeteg*. Törzsöke vagy a székely *perme*, melyhez a *t* hang vagy *te* szótag toldalékul járult; így lett a *szuszma*, *duzma* szókból *szuszmati*, *duzmati*; vagy talán csak *perm*, mint a régieknél *szerelm*, (honnan : szerelm-et-és), *hatalm*, *oltalm*, stb. L. PERME.

PERMETE, (per-me-te) fn. tt. *permeté-t.* L. PERMET.

PERMETEG, (per-m-et-eg v. per-m-ed-eg) mn. és fn. tt. *pérmeteg-ét*, harm. szr. —*e.* Apró cseppekben hulló. *Permeteg eső. A permeteg fölfrisíti a mezőt.* V. ö. PERMED, és PORKA.

PERMETEGÉS, (per-m-et-eg-és) mn. tt. *permetegés-t* v. —*et*; tb. —*ek.* L. PERMETÉS.

PERMETÉS, (per-me-t-és) mn. tt. *permetés-t* v. —*et*, tb. —*ek.* 1) Permettől nedvesített, megázott. *Permetes mezők, falevelek.* 2) Miből permet esik. *Permetes felhő.*

PERMETÉSEN, (per-m-et-és-en) ih. Permettől nedvesített állapotban.

PERMETESŐ, (permet-eső) ösz. fn. L. PERMET.

PERMETÉZ, (per-me-t-éz) önh. m. *permetéztem*, —*tél*, —*ett*, par. —*z.* Felhőről mondjuk, midőn permet hull vagy csepereg alá belőle. Viszonynév nélkül mint egyszerü állapotot jelentő : *permetezik.* V. ö. PERMET.

PERMETÉZÉS, (per-me-t-éz-és) fn. tt. *permetézés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e.* A felhőnek azon megeredése, midőn nedveit permetekben hullatja.

PERMETÉZIK, (per-m-et-éz-ik) k. l. PERMETÉZ.

PERMÉZ, (per-me-ez) önh. m. *perméz-tem*, —*tél*, —*ett*, par. —*z.* Székely tájszólással am. permetez. Törzse a székelyeknél divatos *perme.*

PERMISE, falu Vas m. helyr. *Permisé-re*, —*n*, —*ről.*

PERNEHÁJDER, fn. tt. *pernehájder-t*, tb. —*ek.* Nem egyéb mint a német *Bärenhäuter*, azaz : henye, semmirekellő. A nép nyelvében gyakran előforduló szó.

PERNEK, falu Pozsony m.; helyr. *Pernek-re*, —*én*, —*ről.*

PERNÓCZ, puszta Somogy m.; helyr. *Pernóczra*, —*on*, —*ról.*

PÉRNYE, (pér-nye) fn. tt. *pérnyé-t.* Némely megégett testeknek piheforma, könnyen szállinkozó porai. A fű, szalma, gizgazféle növények pernyévé égnek, ellenben a tömörebb testekből, és némely másokból, pl. dohányból, parázs, illetőleg szén és hamu leszen. *A szalmával fütött kemenczéből kiazsagolni a pernyét. Tüzes pernye.* „Tahát egybetörettetének a vas, az ercz, a föld, az ezüst es az arany, es fordejtatának monnal nyári szérőnek pernyéjébe, mellek a széltől elragadtatnak.“ (Bécsi c. Daniel II.). Gömbölyűbben ejtve : *pörnye.* Gyöke alkalmasint az égésre vonatkozó *pér* v. *pör*, mint *parázs*-nak *par.*

PÉRNYED, (pérny-ed) önh. m. *pérnyed-t.* Pernyévé ég. *Az égő szalma pernyed, elpernyed.*

PÉRNYÉS, (pér-nye-es) mn. tt. *pérnyés-t* v. —*et*, tb. —*ek.* Pernyével töltött, szemetezett, bemocskolt. *Pernyés kosár. Pernyés konyha, kenyér, ruha.* V. ö. PÉRNYE.

PÉRNYÉSÉDIK, (pér-nye-és-éd-ik) k. m. *pérnyéséd-tem*, —*tél*, —*ett.* Pernyéssé leszen, pernyével behintetik, beszemeteztetik.

PÉRNYÉSÍT v. PÉRNYÉSIT, (pér-nye-és-ít) áth. m. *pérnyésít-ett*, htn. —*ni* v. —*eni.* L. PÉRNYÉZ.

PERNYEST, falu Arad m.; helyr. *Pernyest-re*, —*én*, —*ről.*

PÉRNYESZT, (pér-ny-eszt) áth. m. *pérnyesztett*, par. *pérnyeszsz*, htn. —*ni* v. —*eni.* 1) Pernyévé éget valamit. *Elpernyeszteni a szalmát.* 2) Holmi gizgazzal befűt, melyekből csak pernye, nem pedig parázs válik. *Bepernyeszteni a kemenczét.* V. ö. PÉRNYE.

PÉRNYESZTÉS, (pér-ny-eszt-és) fn. tt. *pérnyesztés-t*, tb. —*ék.* 1) Pernyévé égetés. 2) Holmi gizgazzal befütés.

PÉRNYÉZ, (pér-nye-ez) áth. m. *pérnyéz-tem*, —*tél*, —*ett*, par. —*z.* Pernyével behint, szemetez, mocskol. *Bepernyézni a konyhát, ruhát.*

PÉRNYÉZÉS, (pér-nye-ez-és) fn. tt. *pérnyézés-t*, tb. —*ék.* Pernyével behintés, szemetezés.

PERNYÓKA, l. PERTYÓKA.

PÉR-ORVOSLAT, (pér-orvoslat) ösz. fn. A perlekedésben olyan eljárás, mely által vagy a perben elkövetett hibák javíttatnak ki, vagy az itélet foganatja függesztetik fel. Máskép : *jogorvoslat.* A régibb perrendtartásban többféle ily perorvoslat fordult elé, mint a *per letétele, ügyvédszó visszahuzása, bentiltás, ellentállás, visszaüzés, visszafoglalás;* az újabb rendszerben általános elnevezéssel csak e kettő engedtetik meg : *perújítás* és *fölebbhivatkozás*; ez utóbbi az itéletek ellen neveztetik *fölebbvitel*-nek vagy *fölebbezés*-nek, végzések ellen : *felfolyamodás*-nak; e két rendbelivel egybekapcsoltathatik, de egyedül is használtathatik a *semmiségi panasz.* A perújitással rokonnak tekinthető az *igazolási kérelem* (birói határozat hozatala előtti valamely mulasztás miatt.)

PERŐCSÉNY, falu Hont m. helyr. *Perőcsénybe*, —*ben*, —*ből.*

PÉRÖSVÉNY, (per-ösvény) l. PÉRINTÉZET.

PÉRPATVAR, (pér-patvar) ösz. fn. Egymással veszekedő két vagy több személyek haragos, lármás szóváltása, mely viszonyos szemrehányásokkal, gyalázkodással, rágalmakkal párosúl, azaz per és patvar egyesülve; l. PER, PATVAR. *Perrel kezdi, patvarral végzi.* (Km.). Ikerített nyomos szó, mint : *zajbaj, csitipati, zenebona* stb.

PERPENCZE, fn. tt. *perpenczé-t.* 1) Magvaváló, pl. szilva, baraczk, néhutt a nép nyelvén : *berczenczei, berzenczei*, még másutt : *beszterczei.* 2) A malomban azon kis pálcza, mely a forgó kő lyukában zörög, s a szitát rázza. Első jelentése alkalmasint a *berzenczei* v. némely vidéki divat szerént : *beszterczei* szó módosúlata : a másik a verésnek hangját utánozza, valamint a felső dunai molnároknál divatozó *petike.*

PERPES, puszta Gömör m. helyr. *Perpes-re, —én, —ről.*

PÉRREND v. PÉRRENDTARTÁS, (pér-rend v. rend-tartás) ösz. fn. A biró előtti peres eljárás vagyis törvénykezés szabályai rendszerbe foglalva.

PÉRS, (pér-s) fn. tt. *pérs-et*, harm. szr. —*e*. Tüzes fakadás, bibircsó az állati bőrön. Származékai : *pérsen, pérsed, pérsedék, pérsedés.* Gyöke az égésre, tüzességre vonatkozó *pér ;* rokona a kedélynek heves kitörését jelentő *férmed, förmed*, és a *bibircsó* szóban lappangó *pir*, továbbá : *mirigy*, s némely mások.

PERSA, l. PERZSA.

PERSÁNY, erd. falu Fogaras vid. helyr. *Persány-ba, —ban, —ból.*

PERSBŰZ, l. PERZSBŰZ.

PERSE, falu Nógrád m. helyr. *Persé-re, —n, —ről.*

PÉRSED, (pér-s-ed) önh. m. *pérsed-t* v. —*ett*. Persnemü tüzes, lobos fakadás keletkezik. *Forró nyárban kipersed a bőr.*

PÉRSEDÉK, (pér-s-ed-ék) fn. tt. *pérsedék-et*, harm. szr. —*e*. Tüzes, vörös fakadék a bőrön. *Fekélyes persedék.* A pers egyes, a persedék több ilynemü kifakadást jelent.

PÉRSEDÉS, (pér-s-ed-és) fn. tt. *pérsedés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Tüzes, vörös kifakadás a bőrön. Különbözik tőle szabatosan véve ‚persedék', mennyiben ez már kifejlett, kész, amaz keletkezésben levő perseket jelent.

PÉRSÉL, l. PÉRZSÉL és PÉRSÉLY.

PÉRSÉLY, fn. tt. *pérsély-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Gömbölyübb ajakkal : *pörsöly*, tájdivatosan : *péssély, pössöly.* Bádog-, bőr- vagy más lemezből való edény, melybe holmi adakozási pénzeket gyüjteni szoktak. *Templomi persely* (néhutt : *néma pénztartó* v. csak : *néma*), *szegények, kolduló barátok perselye. Kórházi persely. Házról házra hordozni a perselyt.* A hajósoknál cső, majd vájt majd egyéb bevésés, melybe valamely köldök, csap, vagy peczek jár. (Büchse. Kenessey A.). Különösen a kerékagy belső oldalára alkalmazott vaslemez ; továbbá a molnároknál így neveztetik a malomkő vasa. (Szabó D. Molnár Albertnél : subscus ferrea). Valószinüleg az idegen *bursa, börse* szókból alakult ; ezek eredete pedig a görög *βύρσα* (= bőr) szóban keresendő, melynek első része egészen öszveüt a magyar *bőr* szóval.

PÉRSEN, (per-s-en); PÉRSENÉS, (per-s-en-és), l. PÉRSED ; PÉRSEDÉS.

PÉRSZAKASZ, (per-szakasz) ösz. fn. 1) A régibb törvénykezésben az évnek azon része, melyben a perek folytak, ú. m. *vizkereszti*, mely tartott a húsvéti szünnapokig, *húsvétutáni, Szent-Istváni, Szent-Mártoni.* V. ö. PERSZÜNET. 2) A per folyamában a nevezetesebb ügyrészletek, pl. *tárgyalás, ítélethozás, fölebbhivatkozás, végrehajtás* stb.

PERSZE, a latin *per se* (t. i. *intelligitur* = magától értődik); magyarul am. természet szerént, rövidebben talán használhatnók az *igen, igen is, igen ám, úgy ám* szókat.

PÉRSZÜNET, (pér-szünet) ösz. fn. 1) A régibb törvénykezésben az évnek bizonyos szaka, melyben a perek nem folytathattak, ú. m. aratási, szüreti időszakok, a három nagy sátoros ünnep előtt és utáni szünnapok stb. 2) Jelenleg más szünnapok a törvénykezésben nincsenek, mint a vasárnapok és a keresztény latin szertartás ünnepei, némely kivételekkel.

PÉRTANÁCS, (pér-tanács) ösz. fn. A székelyeknél így nevezik gúnyból az oly embert, ki uton utfélen mindenkivel megáll, és deredarál. V. ö. TANÁCS.

PÉRTÁRGY, (pér-tárgy) ösz. fn. A bíróság előtt folyó keresetnek vagy pernek végczélja.

PÉRTÁRGYALÁS , (pér-tárgyalás) ösz. fn. Törvénykezési vitatkozás a peresfelek részéről. Széles ért. birói müködés is valamely peres ügynek elintézése végett.

PÉRTÁRS, (pér-társ) ösz. fn. A bíróság előtt perlekedőnek ügytársa, pl. kik többen együtt valaki ellen pert indítanak vagyis ugyanazon ügyben fölperesek, azok egymásnak pertársai ; és viszont, ha többen ugyanazon kereset alá vétetnek (ugyanazon ügyben alperesek) mint olyanok maguk között szintén pertársak.

PERTÓCSA, falu Vas m.; helyr. *Pertócsá-ra, —n, —ról.*

PERTYÓ, l. PERGYÓ.

PÉRTYÓKA, PÉRTYUKA, PÉRTYUSKA, (pér-tyó-ka, pér-tyu-os-ka) kicsiny. fn. tt. *pértyuká-t*, és *pértyuská-t.* Vas vármegyei Őrségben am. lepke, minthogy ez a pertyút, pergyót, azaz, verőfényt szereti. V. ö. PÉRGYÓ.

PÉRÚJÍTÁS v. —ÚJITÁS, (pér-újítás) ösz. fn. Perorvoslat, melynél fogva valamely peresfél elvesztett perét újra föléleszti és az alappernek ügyérdembeli hiányait kipótolni vagy megigazítni törekszik. Az osztrák törvénykezési nyelven az *előbbi állapotba visszahelyezés* szélesebb értelmü volt, minthogy némely esetekben a per vég eldöntése előtt is helye vala.

PÉRÚJITÁSI, (per-újitási) ösz. mn. Perújitást illető, arra vonatkozó. *Perújitási jogorvoslat. Perújitási eljárás.*

PÉRÚJÍTÓ v. —ÚJITÓ, (pér-újító) ösz. fn. Aki elvesztett perét újra fölélesztí. V. ö. PÉRÚJÍTÁS.

PÉRÚT, (pér-út) l. PÉRINTÉZET.

PÉRÜGY, (pér-ügy) ösz. fn. Olyan ügy, mely iránt per van folyamatban, peres ügy.

PÉRÜGYELŐ, (pér-ügyelő) ösz. fn. Csődügyekben a követelések s igények megvitatására, a tömeget érdeklő perek indítása s folytatására, a bukás okainak megrostálására s kifürkészésére, szóval mindes peres kérdésekben a csődtömeg képének viselésére a helybeli ügyvédek sorából bíróságilag kinevezett törvénytudó személy.

PÉRÜGYELŐI, (pér-ügyelői) ösz. mn. Perügyelőt illető, arra vonatkozó. *Perügyelői munka, kötelesség, díj, fölebbezés.*

PÉRÜGYELŐSÉG, (pér-ügyelőség) ösz. fn. Perügyelői minőség. Több perügyelő együtt véve.

PERVÁNY, falu Sopron m. helyr. *Pervány-ba, —ban, —ból.*

PERVAT, puszta Veszprém m. helyr. *Pervat-ra, —on, —ról.*

PERVÁTA v. PERVÉTA, fn. tt. *pervátá-t.* Különös hajlék vagy a háznak valamely zuga, a végre készítve, hogy a szükséget elrejtve lehessen végezni benne, szokottabban : *árnyékszék, putraszék,* népies körülírással, oly hely, hová a király is gyalog jár, gúnyosan : *Pilátus konyhája.* Egyezik vele a franczia *privé,* angol *privy,* és a középkori latinban : *privata* (t. i. *sedes);* s hihetőleg ebből alakúlt a magyar *perváta* is ; valamint a némely tájakon divatozó *budár* is úgy látszik am. a franczia *boudoir.*

PÉRVESZTES, (pér-vesztes) ösz. mn. Azon peresfélről mondják, kit a bíró (mint alperest) elmarasztalt, vagy (mint fölperest) elutasított.

PÉRVESZTÉS, (pér-vesztés) ösz. fn. Állapot, midőn valamely peresfél az ügy érdemében a bírótól nem kedvező itéletet vagy végzést kapott.

PÉRVITEL, (pér-vitel) ösz. fn. L. PERFOLYTATÁS, 2).

PÉRZS, l. PÉRS.

PERZSA, fn. és mn. tt. *perzsá-t.* Perzsiában honoló, vagy onnan származott személy, továbbá, ezen országból való, azt illető, arra vonatkozó. Régibb iratainkban : *kazul.*

PERZSAKŐBALZAM, (perzsa-kő-balzam) ösz. fn. Kőbalzam neme, melynek hazája Perzsia.

PERZSAMÉZGA, (perzsa-mézga) ösz. fn. Perzsiában tenyésző bizonyos növénynek sárgás vagy barnás mézgája, melyet gyógytapaszul használnak. (Sarcocolla).

PERZSAORSZÁG, (perzsa-ország) ösz. fn. L. PERZSIA.

PERZSAUL v. PERZSÁUL, (perzsa-ul) ih. Perzsa nyelven. *Perzsaul beszélni, olvasni, irni.*

PÉRZSBŰZ, (pérzs-bűz) ösz. fn. Perzselt vagyis égett szőrnek, hajnak, zsírnak stb. bűze, szaga.

PERZSBŰZŰ v. —BÜZÜ, (perzs-büzű), ösz. mn. Aminek perzselt bűze vagy szaga van.

PÉRZSÉL, (pér-zs-él) áth. m. *pérzsél-t.* Bizonyos testekről a szőrt, hajat, tollat leégeti. *A hajat megperzseli a hozzá csapott láng. A rókát kiperzselni lyukából.* Különösen a megölt disznónak szőrét leégeti, hogy bőre ropogósabb, s húsa szalonnája tartósabb legyen. *Akármint perzseljék, nem lesz ebből szalonna.* (Km.). V. ö. PÉRGÉL.

PÉRZSÉLÉS, (pér-zs-él-és) fn. tt. *pérzsélés-t,* tb. *ék,* harm. szr. —*e.* Cselekvés, midőn perzselnek valamit. *Disznóperzselés.* V. ö. PÉRZSÉL.

PERZSI, női kn. tt. *Perzsi-t,* tb. —*k.* Erzsi, Örzse. A *p* előtét, mint a *Pila, Pere, Panna, Pista* nevekben.

PERZSIA, fn. tt. *Perzsiá-t.* Ország és állam neve déli Ázsiában, melynek területi nagysága a legrégibb kortól maig különféle változatokat szenvedett. A mai Perzsia (melyet a lakosok *Iran*-nak neveznek, ámbár ez régente sokkal terjedelmesebb birodalmat foglalt magában), tulajdonképen *Nyugoti Perzsia* határai északról : ázsiai Oroszország különösen Trans-Kaukasia, a káspi tenger, és Turkesztán (Khiva és Bochara); keletről Afghanistan (vagy Keleti Perzsia) és Beludsistan; délről a perzsiai tengeröböl, és Oman tenger; s nyugotról ázsiai Törökország. Régibb iratainkban : *Kazulország.*

PERZSIAI, (perzsia-i) mn. tt. *perzsiai-t,* tb. —*ak.* Perzsiából való, azt illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Perzsiai kereskedők, keresztények, muzulmanok,* stb.

PERZSIKE, női kn. tt. *Perzsiké-t.* L. PERZSI, ERZSIKE.

PERZSSZAG, (perzs-szag) ösz. fn. L. PERZSBŰZ.

PES, (1), fn. tt. *pes-et,* tb. —*ek,* harm. szr. —*e.* A nemi részeken kifolyó húgynak hangja, egyszersmind a húgy maga; honnan : *peselni* am. hugyozni. Néhutt *ö* hangzóval : *pös*; élesebben : *pis,* melyből *pisál* származott. Müveltebb osztályok nyelvén : *vizelet.* Mint hangszók egyeznek vele a török *ise-mek* (= pesel-ni), persa *pisáb* vagy *pisár* (pes), német *Pisse, pissen,* franczia *pisser,* olasz *pissare,* szláv *pis, mocs,* finn *pissan* peselek stb.

PES, (2), elvont gyöke 1) *peshed* v. *pesved,* v. *pessed* és *pesheszt,* 2) *peslet* szóknak és származékaiknak ; l. az említett szókat.

PES, (3), l. PEZS.

PÉSDÍT, PÉSDŰL, l. PÉZSDÍT, PÉZSDŰL.

PESEL, (pes-el) önh. m. *pesel-t.* Hugyozik, kisebb szükségét végzi. Némi kicsinző jelentése van, miért jobbára gyermekekről mondják ; máskép : *pisál ;* müveltebb osztályok nyelvén : *vizel.*

PESELÉS, (pes-el-és) fn. tt. *peselés-t,* tb. —*ek,* harm. szr. —*e.* Hugyozás, pisálás ; müveltebb osztályok nyelvén : *vizelés.*

PÉSÉLY, tájdivatosan am. *persely.*

PESES, (pes-es) mn. tt. *pesés-t* v. —*et,* tb. —*ek.* Pessel nedvezett, büzhített, hugyos.

PÉSG ; PÉSGÉS ; PÉSGŐ, l. PÉZSEG ; PÉZSGÉS ; PÉZSGŐ.

PESHED, (pes-hed) önh. m. *peshed-t.* Mondjuk holmi állati s növényi testekről, és olukról, midőn nedvök rohadó erjedésnek indulván romlani, penészedni, nyálkásodni kezdenek, mi leginkább a szabad lég hiánya, vagy veszteglés, vagy nagy melegség miatt szokott történni. *Peshed nyárban az álló víz. Megpeshed a hús, étel.* Innen átv. ért. peshed az oly ember, kinek ereje a veszteglés, tunyaság miatt elgyöngül, elromlik.

E szónak gyöke *pes* rokon különösebben a mély hangu *posvad, poshad* szókkal. Tájdivatosan : *pesved* és *pessed.*

PESHEDÉS, (pes-h-ed-és) fn. tt. *peshedés-t*, tb. —*ėk*, harm. szr. —*e*. Bizonyos testek romladozó állapota, midőn rohadni, büdösödni, penészedni stb. kezdenek. Átv. ért. a testi erőnek veszteglés, tunyaság miatti megromlása. V. ö. PESHED.

PESHEDT, (pes-hed-t) mn. tt. *peshedt-et*. Pangástól elrohadt, poshadt. *Peshedt víz.*

PESHESZT, (pes-hesz-t) áth. m. *peshesztėtt*, htn. —*ni* v. —*eni*. Eszközli hogy valami peshed.

PESLET, (pes-l-et) önh. m. *peslet-tem*, —*tél*, —*ėtt*, par. —*pesless*. Ki s be, ideoda czéltalanul járkel, mint a nyugtalan gyermekek, s munka nélkül csavargók tenni szoktak.

Gyöke azon előtétes *es*, hangváltozattal *is, izs*, melyek több szavainkban fürge, susogó mozgásra vonatkoznak, pl. *izseg, pizseg, pesdül, pezseg, vizsla, vizsol, pisle* stb.

PESLETÉS, (pes-l-et-és) fn. tt. *pesletés-t*, tb. —*ėk*. Czéltalanul ide-oda járás-kelés.

PÉSMA, l. PÉZSMA.

PESSEDĖZ, (pess-ed-ėz) önh. m. *pessedėz-tem*, —*tél*, —*ėtt*. A székelyeknél a vízről szólva am. fakadoz. A *pess* törzs nyomatékosan ejtve ugyanaz a *pes* v. *pezs* gyökkel.

PEST, (1), fn. tt. *pest-ėt*, harm. szr. —*je*. A régi nyelvben, sőt ma is némely tájakon, pl. Nyitravölgyében am. kemencze. Ferenczi J. szerént a székelyeknél régi neve a kemenczének. Incze József szerént a ‚pest' szót magára Háromszéken nem használják, hanem csak más szókkal öszveköttetésben, pl. *pest alatt* am. kemencze alatt ; *pest alja* am. kemencze alja ; *a pest alá* = a kemencze alá ; *pest mögé* = a kemencze mögé ; *pest mögött* = kemencze mögött. *Olyan vagy mint egy pest*, azaz elhízott nagy testü. (Mind székely szólamok).

Hasonló hozzá a szláv *pecz*, mely talán a *pecsjem*, sütök, égetek igével rokonítható ; azonban a *pest* gyöke a *perzsel, pergel, pernye* stb. rokon értelmü magyar szókban is megvan ; elemezve : *per-s-t*, t. i. az *r* hang az *s* előtt gyakran át szokott alakulni (hasonúlni), mint : *persely pessely, borsó bossó, korsó kossó, borstörő bostörő böstörő, pessbüz* v. *pezzsbüz* a székelyeknél am. *persbüz, nyárs* Molnár A. szerint és tájdivatosan : *nyáss* stb. tehát egész épségében *perst, pesst* volna ; a *t* különben is a *d*-hez legközelebb rokon levén helyet jelent, mint vannak *Babot* és *Babod* helynevek. E szerint *pest* = *perst*, v. *pesst*, t. i. tüzelő hely.

Hihetőleg innen vette nevét hazánk legnagyobb városa *Pest* (talán téglaégető kemenczéktől), melynek föntebbi értelemre egyébiránt megfelel az általellenben fekvő Budának német neve : *Ofen.*

PEST, (2), fn. tt. *Pest-ėt*. helyr. *Pest-re, —röl, —ėn*. Hazánk legnagyobb, s középponti városa ; Budával egyesülve : *Budapest*. Szójátékból szokás mondani : *Pest Budához hatvan hat mértföld*, azaz, Budapesttől ‚Hatvan' városa hat mérföldre fekszik. *Kinek lova nincsen, gyalog menjen Pestre.* (Km.). Régi időben a budai várhegy Pesthez tartozott, és *Pesti újhegy* (Novus mons pestiensis) neve volt. V. ö. PEST, (1).

PÉSTÁLGAT, önh. m. *péstálgat-tam*, —*tál*, —*ott*. L. PÉSTÁLÓDIK.

PÉSTÁLÓDIK, k. m. *péstálód-tam*, —*tál*, —*ott*. Kriza J. szerént a székelyeknél, mikor valakit valami sért, és nem mondja ki egyenesen, csak példálózva, hogy mi az, úgy mindazáltal, hogy lehessen érteni. Homályos eredetü, hacsak nem *példálózik* módosúlata.

PESTELŐDZIK v. PÉSTELŐDZIK, k. m. *pestelődz-tem*, —*tél*, —*ött*. L. PÉSTÁLÓDIK.

PESTERA, falu Zaránd m. helyr. *Pesterá-ra*, —*n*, —*ról*.

PESTERE, falu Bihar, erd. falu Hunyad m. helyr. *Pesteré-re*, —*n*, —*röl*.

PESTÈS, (1), (pest-ės) mn. tt. *pestės-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Pesttel vagy pestekkel, azaz, kemenczékkel ellátott. Valószinüleg innen kapták neveiket a magyar- és erdélyországi *Pestes* nevü helységek.

PESTÈS, (2), falu Bihar, erd. falu B. Szolnok m. helyr. *Pestes-re*, —*èn*, —*ről*.

PESTFENÉK, (pest-fenék) ösz. fn. A székelyeknél olyan hely, hol az ivók, kártyázók, szerelmesek szoktak találkozni. *Minden hitvány ember nálad találja a pestfeneket*, azaz : nálad találja magát. (Kriza J.).

PESTI, (pest-i) mn. tt. *pesti-t*, tb. —*ek*. Pesten született, vagy lakó, Pestről való, azt illető, ott levő, arra vonatkozó. *Pesti polgárok, kereskedők. Pesti egyetem, vásárok, intézetek, templomok*, stb.

PESTIS, l. DÖGVÉSZ, DÖGHALÁL.

PESTISÈS, l. DÖGVÉSZES.

PESTVÁRMEGYE, (Pest-vár-megye) ösz. fn. Pestről nevezett vármegye, mely három vármegyéből egyesült, honnan teljes neve : *Pest-Pilis-Solt törvényesen egyesült vármegyék.* Együttesen a legnagyobb vármegyék egyike.

PESSZÈG, l. PESZÈG.

PESZ, hangutánzó gyöke *peszeg* szónak s hihetőleg *peszér*-nek is (egyik jelentésében).

PÉSZAK, falu Torontál m.; helyr. *Pészak-ra*, —*on*, —*ról*.

PESZDÈRKÈDIK, l. PEZDÈRKÈDIK.

PESZÈG v. PESZSZÈG, (pesz-èg), önh. m. *peszèg-tem*, —*tél*, —*ètt*. Pesz hangot ejt, pl. a másokat csitító ember, vagy a haragos lúd, kigyó ; máskép : *piszeg* ; legközelebbi rokona : *szeszeg* v. *sziszeg.*

PESZÈGÉS, (pesz-èg-és), fn. tt. *peszègés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. ‚Pesz' hang ejtése.

PESZEK, KIS—, NAGY—, faluk Hont m. helyr. *Peszek-re*, —*èn*, —*ről*.

PESZÉR, (1), (pesz-ér) fn. tt. *peszér-t*, tb. *—ék*. 1) Némely tájakon, nevezetesen Balaton vidékén am. *peczér*, pl. kutyapeszér. 2) Molnár A. szerint am. a latin *calo*, *cacula*, vagyis, a hadi tisztek szolgája, ki a pogyászszal jár. Szabó Dávidnál is am. czenk, inas, szolga. Calepinusnál : *halpöszér* am. halkereskedő, *méhpöszér*, méhtartó, *tálpöszér*, tányérnyaló, henye. Első pont alatti jelentésére nézve l. PECZÉR. Mi másodikféle értelmét illeti, ennek eredete vagy a hangutánzó *pesz* gyök, az erős peszegés vagy piszegés- azaz szuszogástól, vagy : *petsz*, *pedz*, *pez*.

PESZÉR, (2), falu Bars m. helyr. *Peszér-re*, *—én*, *—ről*.

PESZÉRCZ, fn. tt. *peszércz-ét*. A kétfőbbhímesek seregéhez és fedetlen magvúk rendjéhez tartozó növénynem; bokrétája csöves, négy metszésü; hímszála kettő, szétálló; magva négy, tompa végü. (Lycopus.) *Vízi peszércz*, köznéven : *vízi peszercze*, levelei mélyen fürészesek, pillenpátyosak, alul ikráspontosak. (L. europaeus).

PESZERCZE v. PESZTERCZE, fn. tt. *peszterczé-t*. Növénynem a kétfőbbhímesek seregéből és fedetlenmaguak rendjéből; csészéje gyertyatartóforma, öt egyenlő fogu, tiz sinóru, bokrétájának felső ajaka teknős, csipkés. (Ballota.) A növénytanokban általán csak *peszterczе* a neve. Azonban köznyelven néhutt : *peszercze*, sőt *pemet*, *pemetfü*, melynek Diószeginél, s Gönczy Pálnál a *marrubium* felel meg. Egyik faja a *fekete peszercze* vagyis *peszterczе* (ballota nigra), köznéven : *büdös fekete peszercze*, *fekete pemet*, *bujdosó csalán*. A köznépi *fejér peszercze* Diószeginél : *fejér pemet* (marrubium peregrinum).

PESZERCZEGOMBA, (peszercze-gomba) ösz. fn. A tinórú tönkös gombák neméből való gombafaj; kalapja fehéres, lyukacsai egyenetlenek, tekergősek, hószinüek. (Boletus subsquammosus). Másкép : *peszterіcz* v. *pisztriczgomba*.

PESZERÉNY, puszta Nógrád m. hely. *Peszerény-be*, *—ben*, *—ből*.

PESZÉRKÉDIK, (pesz-ér-kéd-ik) k. m. *peszérkéd-tem*, *—tél*, *—ett*. Peszérféle szolgálatot üz. V. ö. PESZÉR.

PESZET, fn. tt. *peszet-ét*, magashangon am. *paszat* v. *maszat*.

PESZETÉL, (pesz-et-él) áth. m. *peszetél-t*. Mázol, mocskol, bezsíroz, becsunyít valamit; vastaghangon megfelel neki : *paszatol*, s egy értelmü vele : *maszatol*, *moszatol*. V. ö. MASZAT.

PESZI, fn. tt. *peszi-t*, harm. sz. r. *—je*. Baranyában s Eszék vidékén némi módosulattal am. *tepsi* v. *tepsi*.

PESZKÓCZ, falu Vas m. helyr. *Peszkócz-ra*, *—on*, *—ról*.

PESZLEK, l. PÖSZLEK.

PESZMEG, fn. tt. *peszmeg-ét*, harm. szr. *—e* v. *—je*. 1) Túl a Dunán és némely más tájakon am. roszul sült, keletlen, czopákás, ragadós bélü kenyér, vagy más tészta. 2) Kresznerics szerént, kétszersült tészta, ez értelemben mintha a franczia *biscuit* után alakult volna. Első pont alatti jelentésénél fogva a nedvek romlására vonatkozó *peshed* szóval látszik gyökhangi és értelmi rokonságban állani. 3) Nátly József szerént Tisza mellékén am. keszeg.

PESZMÉT, fn. tt. *peszmét-ét*, harm. szr. *—je*. Kétszersültféle kenyér, milyennel Páriz Pápai szerint a tengeri hajózók élnek. Kresznerics írja Kovachichnak „Script. rerum Hung. minores“ czímü munkája (281. l.) után „Vox est persica, patet e relatione legationis D. Georgii Hoszszutóthi, qua ad Principem Gabrielem Bethlen functus est, ubi inter caetera refert : Itaque Kazul (Persarum) confestim bis coctis panibus *(peszmet* vocant) veneno infectis aliquot centenos camelos onerari jubet.“ Egyezni látszik a *peszmeg* szóval, és hasonló hozzá a dolog értelmét kifejező *biscuit* (bis coctus). Más részről a perzsa nyelvben Vullers szótára szerént *pasmak* v. *pesmek* am. dulciarium; ez pedig (többesben : dulciaria) Fabri thesaurusa szerént am. Zuckerwerk, másképen : dulcia (szintén tb.), mely am. Marcipan. Továbbá eléjön a perzsában *piszt*, mely am. farina tosta, speciatim tritici, hordei vel cicerum.

PÉSZMÉTE, l. PÖSZMÉTE.

PESZMETÉL, önh. m. *peszmetél-t*. Idősb Mándy Péter szerént am. szöszmötöl. V. ö. *Pézme* v. *Pözme*.

PESZSZÉG, (pesz-sz-ég) gyak. önh. m. *peszszeg-tem*, *—tél*, *—ett*. Öszveszorított fogak közől, a nyelvhegygyel kitolt *peszsz* hangon szól, mint a kígyók, ludak, vagy emberek is, midőn ezen állatokat utánozzák. Legközelebb rokonai : *piszszeg*, *sziszeg*.

PESZSZÉGÉS, (pesz-sz-ég-és) fn. tt. *peszszegés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. „Peszsz“ hangon szólás, *Kígyók*, *ludak peszszegése*.

PESZTENÁK, l. PÁSZTINÁK.

PESZTENÉZ, önh. m. *peszténcz-tem*, *—tél*, *—ett*. Idősb Mándy Péter szerént am. szöszmötöz. Talán *peszet* szótól.

PESZTER, fn. tt. *peszter-t*, tb. *—ék*. Késforma rövid kard, másképen : *koszperd*, gúnyosan : *gyikleső*, milyet hajdan a diszöltözékhez kötöttek a németeket utánzó uraink. Sándor István szerént, sebészek kése. Idegen eredetünek látszik. Az alsószász *Mest* am. a német *Messer*. A görögben pedig *μιστύλλω* am. darabokra vagdalom. Egyébiránt a görög *μιστύλλω* egyezik hangban is a magyar *metsz* szóval, valamint a német *Messer* is, úgyhogy Kaltschmidt szótára a német *Messer* szót a magyar *metszőkés* szóval is rokonítja (hibásan irja *metszöker*-nek).

PESZTERCZE, l. PESZERCZE.

PESZTERE, puszta Bihar m.; helyr. *Peszteré-re*, *—n*, *—ről*.

PESZTERICZGOMBA, lásd : PESZTERCZEGOMBA.

PESZTERKÉDIK, (peszter-kéd-ik) k. m. *peszterkéd-tem*, *—tél*, *—ett*. Szabó D. szerint am. késsel, vagy olyasmivel hadaz, ellenszegül; tehát olyanforma mint, *kardoskodik*. Egyébiránt másкép : *pezderkedik*,

és hangváltozattal *böstörködik*, s rokonságban van vele *berzenkedik*. L. PÉZDÉRKÉDIK.

PESZTÉTE, puszta Gömör m.; helyr. *Pesztété-re*, *—n*, *—ről*.

PESZTONKA, fn. tt. *pesztonká-t*. A magyarhoni szlávokkal határos, vagy vegyes magyar vidékeken am. kis dajka, száraz dajka, ki a csecsemőt ölében hordozza, ringatja stb., de nem szoptatja.

Ugyanezen jelentésben eléjön a szlávoknál is: *pesztúnka* (Jancsovics szerént, akinél *pesztún* am. gyám), Dankovszky szerént lengyelül: *piasztunka*.

PESZTONKAI, (pesztonka-i) mn. tt. *pesztonkai-t*, tb. *—ak*. Pesztonkát illető, arra vonatkozó. *Pesztonkai bér*, *szolgálat*.

PESZTONKASÁG, (pesztonka-ság) fn. tt. *pesztonkaság-ot*. Pesztonkai szolgálat.

PESZTRA, fn. tt. *pesztrá-t*. Tájdivatosan am. *pesztonka*.

PET v. PÉT, gyöke *pete* v. *péte* szónak; lásd: PETE, (1).

PÉT, puszta Veszprém m.; helyr. *Pét-re*, *—én*, *—ről*.

PETÁK, fn. tt. *peták-ot*, harm. szr. *—ja*. Régi divatból egészen kiavult pénznem, mely hét krajczárt ért. Szláv hangzatu nevénél fogva *ötöset* jelentene, de a peták neve szlávul: *szedmák*, azaz, hetes. Talán eredete inkább a görög *ἑπτά*-ban keresendő.

PETÁRDA, (1), fn. tt. *petárdá-t*. Kúpforma lőszer falak és kapuk bezuzására.

PETÁRDA, (2), falu Baranya m.; helyr. *Petárdá-ra*, *—n*, *—ról*.

PETE, (1), (pet-e) fn. tt. *peté-t*. Ritkább divatu szó a közhasználatu „tojás“ értelmében. Mély hangon *pota* jelent csögöt, bögöt, melyhez a tojás némileg hasonló.

PETE, (2), falu Szatmár, erd. faluk, Kolos és Torda m.; helyr. *Peté-re*, *—n*, *—ről*.

PETEALAKÚ v. —ALAKU, (pete-alakú) ösz. mn. l. PETÉDED.

PETECS v. PETÉCS, fn. tt. *petecs-et* v. *petécs-ét*. L. PATÉCS.

Egyébiránt ezen alakban egyeznek vele a franczia *petéchie*, olasz *petechia*, német *Peteschen*, a latin *petigo* szótól.

PETECSÉS, (petecs-és) mn. tt. *petecsés-t* v. *—et*, tb. *—ek*. Petecscsel ellepett, petecsben szenvedő.

PETÉDED, (pete-ded) mn. tt. *petéded-et*. Olyan alakú, mint a pete, azaz, gömbölyded hosszukás, tojásdad.

PETEFÉSZÉK, (pete-fészék) ösz. fn. A nőszemélyek és nőstényállatok altestében azon rész, hol a magzatozó peték vannak. A nőszemélyeknél két ily hosszudad, s kevéssé lapos petefészek van. (Ovaria). A madaraknál kisebb-nagyobb petékből álló csomózat. A halaknál, kétlakiaknál a petefészket az ikrák képezik.

PETEGD, falu Bihar m.; helyr. *Petegd-re*, *—én*, *—ről*.

PETEK, erd. falu F.-Fehér m.; helyr. *Petek-re*, *—én*, *—ről*.

PETEKÉPŰ v. —KÉPÜ, (pete-képű) ösz. mn. L. PETÉDED.

PETEKÖR, (pete-kör) ösz. fn. Tojásdad kör. L. KÖRKÖR.

PETEKÖRÖS, (pete-körös) ösz. mn. L. KÖRKÖRÖS.

PETÉL, (pet-e-el) áth. m. *petélt*. L. PETÉZ.

PETELE, erd. falu Torda m.; helyr. *Petelé-re*, *—n*, *—ről*.

PETÉLY, (pet-e-ely) fn. tt. *petély-t*, tb. *—ek*. L. PETEFÉSZEK.

PETEND, faluk Somogy, Szala m.; puszták Fejér, Somogy, Veszprém m.; helyr. *Petend-re*, *—én*, *—ről*.

PÉTÉNY, (1), (pet-e-eny) fn. tt. *petény-t*, tb. *—ek*. L. PETEFÉSZÉK.

PÉTÉNY, (2), puszta Pozsony m.; helyr. *Petény-be*, *—ben*, *—ből*.

PETENYE, falu Kraszna m.; helyr. *Petenyé-re*, *—n*, *—ről*.

PÉTER, férfi kn. tt. *Péter-t*, tb. *—ek*. Görög eredetü szó: *πέτρος* v. *πέτρα*, melyek sziklát jelentenek. Így jellemezte Idvezítőnk legöregebb apostolát, honnan lett a latinos *petra* és *petrus*. „Tu es petra et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.“ (Vulgata). *Szent Pétert is megvesztegetné*, (km.). t. i. Sz. Pétert mint őrállót a mennyország kapujánál. Népies nyelven különféle változatokban fordúl elé: *Petri*, *Peti*, *Petike*, *Petró*, *Petók*, *Pető*, *Petrás*, *Petykó*. A magyar vitézek, különösen bakák többféle adomákat mesélgetnek Péter apostolról. Ezek nyelvén, a Szentirás után *Péter kése* am. szurony a puskán, vagy kis rövid kard, minő a tüzérek oldalán van. („Simon Péternek azért kési valván, kivevé azt és csapván a püspüknek szolgáját és elmetvé ő jogfülét.“ Münch. cod. János ev. XVIII.) *Nekem is volt egy Péter bátyám*. (Km.). *Mindegy neki, Péter vagy Pál*. (Km.). *Nincs a hadban Péter bátya*. (Km.). *Se Pálra se Péterre nem hajt* (km.) azaz, maga eszén jár. *Czini czini Péter bácsi, kendnek hegedülnek*, így szokták csúfolni a sívórívó nyafiga gyermeket. *Péter szakála*, így hívják azt a hosszú gyaluforgácsot, mely mint borczégér függ a korcsmák előtt. *Meglátogatta Szent Péter szakálát*, azaz korcsmában ivott. Szent Péterről Magyar és Erdélyországban több mint harmincz helység vette nevét; l. SZENT-PÉTER. Magánosan Péterből is több helynév származott.

PETERD, FELSŐ—, KÖZÉP—, MAGYAR—, erd. faluk Torda m.; MEZŐ—, falu Bihar m.; helyr. *Peterd-re*, *—én*, *—ről*.

PÉTERD, falu Veszprém, KIS—, MAGYAR—, NAGY—, faluk Baranya m.; helyr. *Péterd-re*, *—én*, *—ről*.

PÉTERFA, puszta Baranya m.; helyr. *—fá-ra*, *—n*, *—ról*.

PÉTERFALU, falu Nyitra m.; helyr. *—falu-ba, —ban, —ból.*

PÉTERFALVA, faluk Gömör és Ugocsa m.; ALSÓ—, FELSŐ—, Sopron, erd. faluk A. Fehér és Küküllő m. és Szász-Sebes sz.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

PÉTERFEJŰ, (péter-fejű) ösz. mn. Vélekedésében nyakas, megátalkodott. E nevezet valószínüleg azon bibliai adaton alapszik, midőn Péter, mesterének ellenmondva, erősen állítá, hogy semmi esetre meg nem tagadja őt. Szintén bibliai adat nyomán nevezzük a kételkedőt *Tamás*-nak.

PÉTERHÁZA, puszták Bihar és Tolna m.; erd. falu B. Szolnok m.; helyr. *—házá-ra, —n, —ról.*

PÉTERHIDA, falu Somogy m.; helyr. *—hidára, —n, —ról.*

PÉTERI, faluk Pest és Vas m.; helyr. *Péteri-be, —ben, —ből.*

PETERKE v. PÉTÉRKE, (peter-ke) kicsinző. fn. tt. *peterké-t.* A Tájszótár szerént a székelyek nyelvén az épitő embereknél teszi a borna megcsapott végét, melyet a felállitott és kivésett sasba bele ütnek v. eresztenek (Gödry); vagyis az épület borna fája végének bevéset által készült makkját, mely a kivésett faoszlopba eresztetik (Szabó Elek). Ismét: mikor a kivésett ajtó- vagy ablaksasba v. lábba a bornát beleeresztik, a rakó borna vége, ahol kétfelől szembe lerójják vagy fürészelik, és azt annyira levágják, hogy a vésetbe beférjen, neveztetik peterkének (Incze József). Továbbá Ferenczi János után a talpfákba kivágott kerek végü (ék formáju) fa, amibe a sasok vésései beletétetnek, hogy megfogja. (Ez utolsó értelmezés szerént, úgy látszik, mintha a peterke mindeniktől elkülönített fácska volna). Kriza J. szerént *pétérke* v. *pötörke* a szarufának az a berovottan kivéknyított része, melyet a koszorúfának, számára vésett lyukába állítanak. (Ez még legvilágosabb). Talán mint képes kifejezés Péter apostol nevétől kölcsönöztetett, kit Idvezitőnk az anyaszentegyház alapkövének nevezett. V. ö. PÉTERSZEG, (1).

PÉTERKE, (péter-ke), férfi kn. tt. *Péterké-t.* A Péter névnek kicsinyített módosítása, másképp: *Petike.* Átv. tréfás ért. nyakasság, makacsság. *Péterkéjét letenni,* megátalkodott véleményével felhagyni. (V. ö. PÉTERFEJŰ); némelyek szerént am. idétlent szülni.

PETERKÉZ, (peter-ke-ez) áth. m. *peterkéz-tem, —tél, —ett,* par. *—z.* Az épületi fákat peterke nevü faékkel vagy ék által megerősíti, öszveköti. V. ö. PETERKE.

PÉTERLAKA, erd. falu A. Fehér m.; helyr. *—lakára, —n, —ról.*

PÉTERMÁNY, falu Gömör m.; helyr. *Pétermány-ba, —ban, —ból.*

PÉTERMEZŐ, falu Sáros m.; helyr. *—mező-re, —n, —ről.*

PÉTERSZÁLLÁS, puszta Fehér m.; helyr. *—szállás-ra, —on, —ról.*

PÉTERSZEG, (1), (péter-szeg) ösz. fn. A fenyődeszkákban levő kemény csomó, mely a belőle kinőtt ágnak tövét képezte. *A száraz deszkából kiütni a péterszeget.* Képes kifejezés a kemény sziklára vonatkozva, melyet Péter apostol neve jelent. V. ö. PÉTER.

PÉTERSZEG, (2), falu Bihar m.; helyr. *—szegre, —én, —ről.*

PÉTERVÁGÁS, falu és puszta Sáros m.; helyr. *—vágás-ra, —on, —ról.*

PÉTERVÁR, ösz. fn. Az Oroszbirodalom első rangu fővárosa a Néva torkolatánál, melyet Nagy Péter czár alapított. A czárok székvárosa. (Petersburg, Petropolis).

PÉTERVÁRAD, erős fellegvár a Szerémségben, a Duna mellett, Újvidékkel szemközt; helyr. *—várad-ra, —on, —ról.*

PÉTERVÁRADJA, az ami PÉTERVÁRAD; helyr. *—váradjá-n, —ra, —ról.*

PÉTERVÁSÁR, mezőváros Heves m.; helyr. *—vásár-ra, —on, —ról.*

PETÉS, (pet-e-es) mn. tt. *petés-t* v. *—et,* tb. *—ek.* Petét tartalmazó, petét rejtő; peténck való.

PETESHÁZ, falu Szala m.; helyr. *—ház-ra, —on, —ról.*

PETESZÉK, (pete-szék) ösz. fn. A pete v. tojás sárgája, tojásszék.

PETÉZ, (pet-e-ez) áth. m. *petéz-tem, —tél, —ett,* par. *—z.* A himmadárról mondják, midőn a jércze petéit úgynevezett párositás vagy heréczelés által gyümölcsözökké teszi. *A kakas petézi a tyúkot.* Másképp: *petéli, tojózza.*

PETÉZÉS, (pet-e-ez-és) fn. tt. *petézés-t,* tb. *—ek.* Tojózás. V. ö. PETÉZ.

PETI, kicsinző férfi kn. tt. *Peti-t,* tb. *—k,* palóczosan: *Petyi. Általugrottad, Peti bátya, a szélt* (km.), azaz, túlmentél a kellő mértéken. Kétszeres kicsinzéssel: *Petike.* A „Napos holdas lovak" czimü csudás népmesében fővitéz *Petike legény,* ki a táltost megnyergeli, a vasorru bábát legyőzi, s a napos holdas lovakat a selyemmezőről elhajtja. Testvére a szelid *Jánoska* sok bajt okoz neki.

PETIKE, (1), (Peti-ke) a ‚Peti' szót újra kicsinző férfi kn. tt. *Petiké-t.* L. PETI.

PETIKE, (2), (pet-ik-e, mintegy petegő v. petyegő) fn. tt. *petiké-t.* A malomban az a kis fa, mely a forgó kő lyukában zörög s a tejkébe rázza a gabonát; másképp: *perpencze.*

PETIVÖLGY, puszta Somogy m.; helyr. *Petivölgy-re, —ön, —ről.*

PETŐ, 1) l. *Péter.* 2) puszta Nógrád m.; helyr. *Pető-re, —n, —röl.*

PETŐCS, fn. tt. *petőcs-öt;* l. PETECS és PATÉCS.

PETŐCZ, (Viganvár) puszta Baranya m.; helyr. *Petőcz-re, —ön, —ről.*

PETŐFALU, falu Nyitra m.; helyr. *—falu-ba —ban, —ból.*

PETŐFALVA, faluk Sopron, Zemplén, Zólyom m., erd. falu Orbai sz.; helyr. *—falvá-ra, —n, —ról.*

PETŐHÁZ, falu Sopron, puszta Pozsony m.; helyr. *—ház-ra, —on, —ról.*

PETRAHÓ, falu Zemplén m.; helyr. *Petrahó-ra, —n, —ról.*

PETRÁSZ, (Solymos) falu Bihar m.; helyr. *Petrász-ra, —on, —ról.*

PETRE, RÁCZ—, falu Baranya m.; helyr. *Petré-re, —ön, —ről.*

PÉTRÉNCZE, fn. tt. *pétrénczé-t.* A lekaszált fűből vagy gabonából egy kis rakás, melyet két ember két dorongon, úgynevezett petrenczefákon elbír vinni. Több petrenczéből egy baglya kerül ki.

Minthogy a petrencze a levágott fűrendek összevehárítása, pergetése, s mintegy pederítése által keletkezik : legvalószinübb, hogy gyöke a kanyarítást jelentő *peder*, ebből lett : *pederencze, pedrencze, petrencze*, azaz öszvepederített v. perdített kupaczka.

PÉTRÉNCZEFA, (pétrénczе-fa) ösz. fn. Azon dorongok, vagy rudak, melyeken a petrenczébe rakott szénát, szalmát stb. fölemelik s tovább viszik, illetőleg együve hordják.

PETRÉNY, erd. falu Hunyad m.; helyr. *Petrény-be, —ben, —ből.*

PETRES, puszta Baranya m., erd. falu Besztercze vid.; helyr. *Petres-re, —en, —ről.*

PETRESD, erd. falu Hunyad m.; helyr. *Petresd-re, —en, —ről.*

PETREZSELÉM, PETREZSELYÉM, (a latin-görög *petroselinum*-ból eredett; ez pedig összetétel *πέτρα* és *σέλινον* szókból; szószerént a német Stein-Eppich); fn. tt. *petrezselmet.* Linné rendszerében a zellerek neme alá tartozó növényfaj; gyökérlevelkéi három karéjúk, ékformák, szárlevelei szálasak, kisgalléri igen aprók. Vannak oly fajtái is, melyeknek gyökérlevelei bodrosak. (Apium petroselinum). Molnár Albertnél *lópetrezselem* am. Diószeginél a *barna gyapor* (smyrnium olusatrum); *vizi petrezselem* am. *mogyorós haramag* (oenanche pimpinelloides); köznyelven : *hegyi petrezselem* am. növénytani néven : *szarvas derezle* (selinum cervaria; Molnár Albertnél : athamanta cervaria); *katonapetrezselem*, másképen : *földi borostyán, kerek nádrafü, repkény*; növénytani néven: *kétiks repkény* (glecoma hederacea).

PETREZSELÉMGYÖKÉR, (petrezselém-gyökér) ösz. fn. A petrezselemféle növénynek hengerded hosszukás gyökere.

PETREZSELÉMKÖKÖRCSIN, (petrezselém-kökörcsin) ösz. fn. Növényfaj a kökörcsinek neméből; levelei szárnyasan fogasak, hegyesek, virága sárga. (Anemone apifolia.)

PETREZSELÉMLEVES, (petrezselém-leves) ösz. fn. Levesétel, petrezselemgyökérrel és levelekkel bőven fűszerezve.

PETREZSELÉMSZŐLŐ, (petrezselém-szölő) ösz. fn. Szőlőfaj, melynek levelei czifrán szabdaltak, s némileg a petrezseleméihez hasonlók. (Vitis laciniosa). Némelyek *olasz szőlő*-nek hívják.

PETREZSELYEM, l. PETREZSELEM.

PETRI, (1), férfi kn. tt. *petri-t.* L. PÉTER.

PETRI, (2), faluk Torna és Szala m., MONOS—, GÁLOS—, Bihar, HERNÁD—, Abauj, PÓCS—, LÖVŐ—, Szabolcs, MEZŐ—, Szatmár, SAJÓ—, Borsod m.; helyr. *Petri-be, —ben, —ből.*

PETRILLA, erd. falu Hunyad m.; helyr. *Petrillá-ra, —n, —ról.*

PETRIS, mváros Arad m.; helyr. *Petris-re, —en, —ről.*

PETRÓ, férfi kn. tt. *Petró-t;* l. PÉTER. *Hozz bort Petró, fizess nem jó.* (Népd.).

PETRÓCZ, faluk Bihar, Ung, Zemplén m. GRANCS—, Szepes, FELSŐ—, MURA—, Vas, OROSZ—, Zemplén m.; helyr. *Petrócz-ra, —on, —ról.*

PETRONELLA, női kn. tt. *Petronellá-t.* Petronella. A ‚Péter' szótól származott.

PETSZ, hangutánzó gyöke *petszen* és *petszent* szóknak. Más irásmóddal : *peccz.*

PETSZEN, (petsz-en) önh. m. *petszen-t*, htn. *—ni. Petsz* hangot ad, mint a villanygép. Más irásmóddal : *pecczen.*

PETSZENT, (petsz-en-t), áth. m. *petszent-ett*, htn. *—ni* vagy *—eni.* Gyöngén érint, hogy ‚petsz' hangot ad.

PÉTT v. PÉTTY, fn. tt. *pétt-et* v. *pétty-et*, harm. szr. *pétt-je* v. *pétty-e.* Jegyecske, foltocska, pontocska, likacska, valamely testnek fölszinén, mely azt tarkává, himessé, illetőleg mocskossá alakítja. A petty támadhat bökés, szurás, cseppentés által, vagy bizonyos testnek természeti alakjához tartozik. *Pettyek a tüvel megszurkált bőrön. Pettyek a festett falon. Pettyek a madarak tollain, némely állatok szőrein. Az irásban használt pontok is pettyek.* Gömbölyítettebb ajakkal a *p* előhangnak vétetvén, egészen egyezik *üt* szóval. Egyébiránt közelebbről mind hangban, mind alapértelménél fogva rokon a *pecz, peczeget, peczczent, pécze, péczéz, pécsét* szókhoz. Mennyiben a ‚petty' szurás által keletkezik, rokonai értelemben a *bök*, a latin *pungo, punctum*, franczia *piquer*, s tót *pichnem* is; ez értelemben jönnek öszve a *bökdöget* és *pöttöget*, latinul : *punctitat.* A német *tupf, tupfen, Tüpfel, Tippel*, fordított hangviszonyban áll a *petty* szóval.

PÉTTÉGET, l. PÉTTYÉGET.

PETTEND, falu Somogy, puszta Fehér m.; helyr. *Pettend-re, —én, —ről.*

PÉTTY, l. PÉTT.

PÉTTYÉGET, (pétty ég-et) gyak. áth. m. *péttyéget-tem, —tél, —ett*, par. *péttyégess.* Pettyekkel pontoz, jegyez, tarkáz, hímez valamit. *Ecsettel, tollal pettyegetni a papirt. A falat tarkára pettyegetni. A festők különfélekép pettyegetik a vásznakat.* V. ö. PÉTTY.

PÉTTYÉGETÉS, (pétty-ég-et-és) fn. tt. *péttyégetés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Cselekvés, mely által valamit pettyegetnek; továbbá több jegyféle pettyek együttvéve. V. ö. PÉTT.

PÉTTYÉGETÉTT, (pétty-ég-et-ett) mn. tt. *péttyégetétt-et*. Több pettyel tarkított, himzett, czifrázott, jegyzett. *Tintával pettyegetett papir. Pettyegetett ruha, madártollak.* A növénytanban *pettyegetett* v. *pettegetett* (punctatum), mikor valamely szerv mintegy be van szurkálva mint a *csillagcsin* (galatella) levele; vagy átszurkáltnak látszik mint a *csengő linka* (hypericum perforatum) levele; vagy mikor színesen van pontozva, mint a *pettegetett gálna* (pulmonaria officinalis) levele (Gönczy P.). V. ö. PÉTTYÉGET.

PÉTTYÉGTET, l. PÉTTYÉGET.

PETTYÉN, falu Szatmár m.; helyr. *Pettyén-be, —ben, —ből.*

PÉTTYÉS, (pétty-és) mn. tt. *péttyés-t* v. *—et*, tb. *—ek*. Amin pettyek látszanak. *Pettyesre festett falak, ruhák.* Különösen a madarakra vonatkozva am. iromba. *Pettyes tyúk.* V. ö. PÉTTY.

PÉTTYÉSEN, (pétty-és-en) ih. Pettyes állapotban v. minőségben.

PÉTTYÉZ, (pétty-éz) áth. m. *péttyéztem, —tél, —ett*, par. *—z*. Több pettytyel tarkáz, pontoz, hímez valamit.

PÉTTYÉZÉS, (pétty-éz-és) fn. tt. *péttyézés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Pettyekkel való tarkázás, pontozás, hímezés.

PÉTTYÉZŐPAMACS, (péttyéző-pamacs) ösz. fn. Szobafestők pamacsa, melylyel pettyezni szoktak.

PÉTTYHINÁR, (pétty-hinár) ösz. fn. Pettyes levelű hinárfaj.

PÉTY, PETY, gyöke 1. *pétyég*, 2. *petyhed, petyhüdik* stb. szóknak és származékaiknak. L. ezeket.

PÉTYÉG, (pétty-ég) gyak. önh. m. *pétyég-tem, —tél, —ett.* Tulajdonkép gyermekről mondják, midőn beszélni tanúl. Hangutánzó szó, mint a rokon értelmü *gagyog, galagyol, gyagyog.* Átv. ért. gyermek módjára értelmetlenül beszél, vagy kicsacsog valamit. *Nem értem, mit petyegsz. Ne petyegj, hanem szólj. Kipetyegni a titkot.* Gyöngédebb kifejezés, mint a *csacsog, locsog, fecseg.*

PÉTYÉGÉS, (péty-ég-és) fn. tt. *pétyégés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. A beszélni kezdő gyermeknek szólása; másképen: *dadogás, gagyogás, gyagyogás.* Szélesb. ért. fecsegés, locsogás, csacsogás, kivált mely titkokat árul el. V. ö. PÉTYÉG.

PÉTYÉGŐ, (péty-ég-ő) mn. tt. *pétyégő-t.* Beszélni kezdő, tanuló. *Petyegő kis fiú. Franczián petyegő gyermekek.*

PETYÉRÉG; PETYÉRGÉS, l. PITYÉRÉG, PITYÉRGÉS.

PETYHE, (pety-he) mn. tt. *petyhé-t.* Lugossy Józsefnél am. petyhüdt.

PETYHED, (pety-h-ed) önh. m. *petyhed-t.* Belromlás következtében meglágyul, rugalmasságát, szivosságát veszti, pl. az állati bőr, hús. *A beteg ember teste petyhed. A fa petyhed, midőn pudvássá válik.* Máskép: *petyved, petyhüdik.* Föntebbi jelentésénél fogva rokon *penyved, peshed* v. *pesved, penész* szókhoz. Mennyiben a testnek lelohadó, fityegő állapotára vonatkozik, egyezik vele a *pittyed, biggyed.*

PETYHEDT, (pety-h-ed-t) l. PETYHÜDT.

PETYHESZT, (pety-h-eszt) áth. m. *petyhesztett*; htn. *—ni* v. *—eni*, par. *petyheszsz.* L. PETYVESZT.

PETYHÜDÉS, (pety-h-üd-és) fn. tt. *petyhüdés-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e*. Az állati testnek, húsnak, bőrnek kóros állapota, midőn petyhüdik. V. ö. PETYHÜDIK.

PETYHÜDIK, (pety-h-üd-ik) k. m. *petyhüdtem, —tél, —ött.* Mondjuk állati testről, illetőleg húsról, bőrről, midőn bizonyos kórállapotban szivos, rugalmas tulajdonságát elveszti, meglágyúl, lelohad, lefityeg. *Petyhüdik a beteg, vagy agg nő melle.* V. ö. PETYHED.

PETYHÜDT, (pety-h-üd-t) mn. tt. *petyhüdt-et.* Ami szivos, rugalmas lenni megszünt, meglágyúlt, lefityegő. *Petyhüdt csecs, toka, far.* Máskép: *petyhedt* v. *petyvedt.* V. ö. PETYHED.

PETYHÜDTSÉG, (pety-h-üd-t-ség) fn. tt. *petyhüdtség-et*, harm. szr. *—e*. Petyhüdt állapota vagy tulajdonsága az állati testnek. V. ö. PETYHÜDT. Máskép: *petyhedtség, petyvedtség.*

PETYHÜSZIK, (pety-h-üsz-ik) k. Ez alakban csak a jelen időben használtatik; a többi időket ‚petyhüdik' igétől kölcsönzi, pl. *petyhüvék, petyhüdt, petyhüdni*, stb.

PETYKE, l. PITYKE.

PÉTYMEG, (péty-m-eg) fn. tt. *pétymeg-et*, harm. szr. *—e*. A güzmölők rende alá tartozó állatnem, melynek fajai pettyes, tarka, vagy csíkos szőrüek. *Pézsmapetymeg*, mely szerfelett erős szagu, (viverra zibetha). *Janótpetymeg*, farka alatt jó illatu nedvvel töltött zacskót visel, (viverra genetha). *Szagos petymeg*, Amérikában lakik, fekete és fehér csíkos, és nagyon utálatos, (viverra putorius). *Fürkészpetymeg*, (viverra ichneumon).

E szónak gyöke a pontozást jelentő *péty* v. *pétty* a középképző *m* átalakult *v* = *petyveg*; másképen: *pegymet, petymet*, (a *t g*-ből alakult át, mint ismét = esmég, sőt = sőg).

PÉTYMET, l. PÉTYMEG.

PÉTYMETÉS, (péty-m-et-és) mn. tt. *pétymetés-t* v. *—et*, tb. *—ek.* Petymet nevü állat bőrével béllelt, vagy prémzett. *Petymetes mente.*

PETYVED, (pety-v-ed) önh. m. *petyved-t.* Egy értelmü a *petyhed* igével; t. i. a *h* és *v* mint rokonhangok fölcserélésével, pl. *posvad, poshad, pesved, peshed, kömíves, kömíhes*, stb. L. PETYHED.

PETYVEDT, PETYVEDTSÉG, l. PETYHÜDT, PETYHÜDTSÉG.

PETYVES, (pety-v-es) mn. tt. *petyves-t* v. —*et*, tb. —*ek*. 1) Állati testet illetőleg, ami szivos, rugalmas tulajdonságát elvesztette, lágy, lohadt, lefityegő. *Petyves mell, bőr.* 2) Pudvás, rohadt, puha bélü. *Petyves vén fűz.* Ez értelemben használják a Balaton vidékén.

PETYVESZT, (pety-v-esz-t) áth. m. *petyvesztett*, htn. —*ni* v. —*eni*, par. *petyveszsz.* Petyvessé teszi, szivosságát elveszi, romlott lágygyá teszi a testet; máskép : *petyheszt.* V. ö. PETYVED.

PÉVÓ, l. FÉVÓ.

PEZ v. PÉZ, *pezder* törzs gyöke; rokon *biz* gyökkel (‚bizgat' szóban).

PEZDER, elvont törzse *pezderjédzik* és *pezderkedik* szóknak ; v. ö. PEZDERKÉDIK.

PEZDERJÉDZIK v. PÉZDÉRJÉDZIK, (pezd-er-je-ed-z-ik) k. m. *pezderjédz-tem*, —*tél*, —*ett*. A székelyeknél Kriza J. szerént az esőről mondják. *Szemibe pezderjédzett az eső.* Talán a *pezderje* törzs a ‚pozdorja' szónak magas hangu módosulata.

PEZDERKÉDÉS v. PÉZDÉRKÉDÉS, (pezd-er-kéd-és) fn. tt. *pezderkédés-t*, tb. —*ek*. Cselekvés, midőn vki v. vmi pezderkedik.

PEZDERKEDIK v. PÉZDÉRKÉDIK, (pezd-er-kéd-ik) k. m. *pezderkéd-tem*, —*tél*, —*ett*. Szelídebb értelemben am. berzenkedik. Keményebb ért. haragos hörcsök módjára neki megy valakinek, hogy bele kapczáskodjék, kakaskodik.

Alapértelemben egyeznek vele az élénk mozgásra vonatkozó *izeg, izgálkodik, bizgat*, és *böstörködik*, s tiszta gyöke, úgy látszik, a mozgást jelentő *ez, iz*, a *p* pedig előhang, mintha volna : *ezderkedik, izderkedik*; ily viszony van az *izgál, piszkál, izgat, bizgat, islog, pislog, izseg pizseg* mind mozgásra vonatkozó igék között. Lehet itt a *pezder* törzs ‚peszter' szóval azonos is, honnan a ‚peszterkedik' rokon jelentésü ige.

PÉZMA, l. PÉZSMA.

PÉZME, l. PÖZME.

PEZZSBŰZ, tájdivatosan am. *persbűz* v. *perzsbűz* (az *r* a következő suhogó hanghoz hasonult).

PÉZS hangutánzó gyöke *pézsdít, pézsdül, pézség* stb. szóknak. Alapértelme : apró, élénk mozgás, izgás; rokon vele *bizs, buz, boz, pozs*, stb. V. ö. PÉZSÉG.

PÉZSDÍT, PEZSDIT, (pézs-d-ít) áth. m. *pézsdít-ett*, par. —*s*, htn. —*ni*, v. —*eni*. Pezsgővé tesz; eszközli, hogy valami pezsegjen. V. ö. PÉZSÉG.

PEZSDÍTÉS, PEZSDITÉS, (pézs-d-ít-és) fn. tt. *pezsdítés-t*, tb. —*ek*. Pezsgővé tevés. V. ö. PEZSDÍT.

PÉZSDŰL, PEZSDÜL, (pézs-d-ül) önh. m. *pézsdül-t*. Pezsgővé lesz, pezsegni kezd. *Pezsdül a forrásnak eredő must, a haragos ember vére. Pezsdülnek a fészekből kipiszkált hangyák.* V. ö. PÉZSÉG.

PEZSDŰLÉS, PEZSDÜLÉS, (pezs-d-ül-és) fn. tt. *pezsdülés-t*, tb. —*ek*. Pezsgővé levés. V. ö. PEZSDŰL.

PÉZSÉG, (pézs-ég) gyak. önh. m. *pézség-tem*, —*tél*, —*ett*, vagy *pézsgett*, htn. —*ni*, v. *pézsgni, pézsgeni*. 1) Bizonyos folyadék a benne rejlő, vagy kivülről ható tüzecskék, illetőleg vegyrészek által élénk mozgásban létezik folytonosan. *Pezseg az erjedésben, forrásban levő must. Pezseg a fiatal egészséges, vagy haragra gyúlt emberben a vér.* Különösen, gyöngyökké alakúlva ideoda fölalá izegmozog, mint a szoros ért. vett pezsgőbor. 2) Holmi apró állatok, nevezetesen férgek nagy sokaságban élénken mozognak. *Pezsegnek a hangyák. A sok féreg csak úgy pezseg.* Mondják nagyobb állatokról, különösen emberekről is, midőn sürü tömegekben keresztül kasul tolongnak, mozognak, jönnek mennek. *Fényes innepélyek alkalmával pezseg a nép az utczákon.* Tájdivatos ejtéssel : *pözsög, pizség.* Néha áthatólag is használják :

„Mély álmából fölérez a virág,
Ereit vágy, ifjúság pezsgi át,
Megmozdúl és kikél."
Dalmady Győző.

E szónak *pézs* gyöke a suhogó mozgást utánzó hang; rokonai : *izs izseg, bizs bizseg, pozs pozsog, buz buzog, boz boza* stb. s az egyedül mozgásra vonatkozó *pezderkedik, izeg, izgat, bizgat.* Török és csagataj nyelven *pisir-mek*, am. főzni, *fusur-mak* csagataj nyelven am. pezsegni, sziszegni; a török *fisek* a pozsgás- vagy sziszegéstől az úgynevezett röppentyü (Vámbéry).

PÉZSÉRÉG, (pézs-ér-ég) önh. m. *pézsérég-tem*, —*tél*, —*ett*, v. *pézsérg-ett*. Folytonosan vagy nagyobb tömegben mozogva pezseg, forr. Változatai : *pizsérég, izsérég, bizsérég.*

PÉZSG, l. PÉZSÉG.

PÉZSGÉS, (pézs-ég-és) fn. tt. *pézsgés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Állapota vagy tulajdonsága bizonyos testnek, vagy sokaságnak, midőn pezseg. *Bornak, vérnek pezsgése. Férgek, tolongó népek pezsgése.* V. ö. PÉZSÉG.

PÉZSGÉSMÉRŐ, (pézsgés-mérő) ösz. fn. Eszköz, melylyel az erjedésben levő folyadékok, szeszes italok pezsgési fokát mérik s meghatározzák.

PÉZSGŐ, (pézs-ég-ő) mn. és fn. tt. *pézsgő-t*, tb. —*k*. Általán, ami pezseg, vagy pezsegni szokott. *Pezsgő must, pezsgő vér, pezsgő hangyák, férgek. Pezsgő por*, melyet ha valamely híg testbe pl. vízbe vagy borba tesznek, ezt pezsgésbe hozza. Különösen, mint önálló fn. jelent sajátságos módon készített bort, melynek tulajdonsága a rendkivüli pezsgés, és sajátnemü, inyeket csiklándozó izletesség. *Franczia pezsgő, magyar pezsgő.*

PÉZSMA, fn. tt. *pézsmá-t*. Ragadós, sötétbarna, igen erős szagu, szétdörzsölhető, keserü izü, tűz által gyulékony test, mely az úgynevezett *pézsmály* v. *pézsmaállat* köldöke körül levő zacskóban találtatik. Szélesb ért. némely állatokból kifejlődő, kigőzölgő, pézsmaféle erős szag. Ilyen a bivalokon, és bivaltejben érezhető szag. Némi hasonlatnál fogva több

növények, illetőleg gyümölcsök is neveztetnek róla. L. a következő czikkeket.

A sémi nyelvekben *bászám*, *bészem*, *basám*, *bosem*, erős illatot, zamatot jelent, honnan némelyek a latin-hellen *balsamum*-ot hozzák vele párhuzamba. De kétségtelenül ide tartozik a görög-latin *muscus*, németül *Moschus* gyöke is. Közelebbről a pézsma németül : *Bisam*, csehül és lengyelül : *pizmo*. Habár hajlandók vagyunk is hinni, hogy a szóban levő szagos szernek nevét közvetlenül a héberből, vagy ha tetszik német-szlávból kölcsönözték őseink; mindazáltal azt is kénytelenek vagyunk észrevenni, hogy törzsökéhez nyelvünkben igen rokon a *bűz* szó (persául : báz) mely nemcsak rosz, hanem általán más szagot is jelent, pl. e mondatban : *se íze, se bűze*. A *pézsma* v. *pézma* magyarosan *bűzme* lehetne, melylyel egyezik a hellen ὀσμή is.

PÉZSMAÁLLAT, l. PÉZSMÁLY.

PÉZSMAÁRORR, (pézsma-ár-orr) ösz. fn. Növényfaj az árorrrok neméből; ernyői sok virágúk, levelei szárnyaltak, szárnyai rövid nyelűk, bevagdalt fogasak, szirmai akkorák, mint a csésze. (Erodium v. geranium moschatum.) V. ö. ÁRORR.

PÉZSMABIMBÓ, l. PÉZSMAJÁCZINT.

PÉZSMABOGLÁR, (pézsma-boglár) ösz. fn. l. PÉZSMAKOCZKAGYÖNGY.

PÉZSMACSÜKÜLLŐ, (pézsma-csüküllő) ösz. fn. A csüküllők neme alá tartozó növényfaj; fészke szőröske; pikkelyei kerekdedek, tompácskák; levelei kevessé szárnyasan hasgattak; alsó salangjai csaknem épélük; virága fejér vagy vörös, innen a köznépnél : *fejér pézsma*, *vörös pézsma*. Molnár Albertnél általában : *pézsmavirág*. (Centauria moschata). Van népnyelven *sárga pézsma* is; növénytani néven : *jószagu csüküllő*. (C. svaveolens).

PÉZSMADISZNÓ, (pézsma-disznó) ösz. fn. Amérikai disznófaj, melynek erős pézsmaszaga van.

PÉZSMAFŰ, l. PÉZSMAKOCZKAGYÖNGY.

PÉZSMAHAJMA, (pézsma-hajma) ösz. fn. Hajmafaj, Franczia- és Spanyolországban, melynek kerek levelű szára, és pézsmaszaga van. (Allium moschatum L.).

PÉZSMAHIBIK, (pézsma-hibik) ösz. fn. Keleti és nyugoti Indiában tenyésző növény, mely apró, barnás, és jószagu magokat terem. (Hibiscus abelmoschus). V. ö. HIBIK.

PÉZSMAHÓD, (pézsma-hód) ösz. fn. Lapplandban, Sziberiában és Oroszországban honos, pézsmaszagú hód. (Castor moschatus). V. ö. HÓD.

PÉZSMAJÁCZINT, (pézsma-jáczint) ösz. fn. Növényfaj a jáczintok neméből; minden virágai egyformák, tojásdadok, vajszinűk, pézsmaszagúk. (Hyacinthus Muscari). Máskép köznépi nyelven : *pézsmabimbó*.

PÉZSMAKOCZKAGYÖNGY, (pézsma-koczkagyöngy) ösz. fn. Vadon tenyésző, európai növény, melynek virágai pézsmaszaguak. (Adoxa moschatellina). Köznépiesen : *pézsmaboglár*.

PÉZSMAKÓRÓ, (pézsma-kóró), ösz. fn. Molnár Albertnél am. szúrós péra (ruscus aculeatus) köznépiesen : egértövis.

PÉZSMÁLY, (pézsma-aly) fn. tt. *pézsmály-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Különösen Tatárországban és Chinában lakó emlős állat, mely a szarvashoz, és kecskéhez némileg, de főkép az őzhöz hasonló. Szája hegyes, farka rövid, s alig látható, szőre a farán hosszú, és mereven, többi testrészén rövid, és puha. Köldöke táján zacskója van, melyben az úgynevezett pézsma gyűl öszve, különösen a himnél párzásnak idejekor. (Moschus moschiferus, L.).

PÉZSMAMACSKA, (pézsma-macska) ösz. fn. A petymegek neme alá tartozó állatfaj, akkora mint a macska, szürke, és fekete csíkos szőrü, lakik Keletindiában és Áfrikában. (Viverra zibetha). L. PÉTYMEG.

PÉZSMAMAG, (pézsma-mag) ösz. fn. A pézsmahibik nevü növény magva. V. ö. PÉZSMAHIBIK.

PÉZSMAMAJOM, (pézsma-majom) ösz. fn. A czerkóf majmok közt legkisebb faj, akkora n int a mókus, feje kicsin és gömbölyü.

PÉZSMAMÁLVA v. —MÁLYVA, (pézsmamálva) ösz. fn. Növényfaj a málvák neméből; szára felálló, gyökérlevelei veseformák, bevagdaltak, szárlevelei öt hasábúk, szárnyas salangosak, külső csészelevelei szálasak. (Malva moschata).

PÉZSMAMILLYE, (pézsma-millye) l. PÉZSMASZELENCZE.

PÉZSMANÁRCZISZ, (pézsma-nárczisz) ösz. fn. A nárcziszok neméből való növényfaj; burka egy virágu, piliskoronája hengeres, csavargós szélü, nem fodros, virága fehér. (Narcissus moschatus.)

PÉZSMÁNY, (pézsma-any) l. PÉZSMÁLY.

PÉZSMAÖKÖR, (pézsma-ökör) ösz. fn. Éjszaki Amérikában élő vad ökörfaj, a maga nemében legnagyobb, és legvadabb, nyakán és szügyén serényforma szőre van, hátán pedig egy púp szőrből.

PÉZSMARÉCZE, (pézsma-récze) ösz. fn. Külföldi réczefaj, a közönséges házi réczénél nagyobb és pézsmaszagú. (Anas moschata).

PÉZSMARÓZSA, (pézsma-rózsa) ösz. fn. Pézsmaszagú rózsafaj.

PÉZSMARUCZA, (pézsma-rucza) l. PÉZSMARÉCZE.

PÉZSMÁS, (pézsma-as) mn. tt. *pézsmás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Pézsmaszaggal tölt, pézsmával vegyített, készített. *Pézsmás ruha*, *pézsmás gyógyszerek*. V. ö. PÉZSMA.

PÉZSMASZAG, (pézsma-szag) ösz. fn. Szoros ért. a pézsmály állat pézsmájának erős, átható szaga. Szélesb. ért. a pézsmához hasonló szag, p. bizonyos állatok, és növények szaga. *A bivaltejnek pézsmaszaga van.*

PÉZSMASZAGÚ v. —SZAGU, (pézsma-szagú) ösz. mn. Minek pézsmaszaga van. *Pézsmaszagú állatok, növények.*

PÉZSMASZELENCZE, (pézsma-szelencze) ösz. fn. Szelencze v. millye, melyben pézsmát tartanak. *Gyógyszerészek pézsmaszelenczéje.*

PÉZSMASZÉM, (pézsma-szém) ösz. fn. Lásd: PÉZSMAMAG.

PÉZSMASZÍN, (pézsma-szín) ösz. fn. Sötétbarnás szín, milyen a pézsmáé.

PÉZSMASZÍNŰ v. SZINŰ, (pézsma-színű) ösz. mn. Sötétbarnás, mint a pézsma.

PÉZSMATEKE, (pézsma-teke) ösz. fn. Teke- vagy golyóalakba öszveállított pézsmaanyag.

PÉZSMAVIDRA, (pézsma-vidra) ösz. fn. Kanadai hód v. vidrafaj, mely társaságban él, s fűből, kákából, fából, földből, stb. mesterséges lakot készít. (Castor zibethicus.)

PÉZSMAVIRÁG, (pézsma-virág) l. PÉZSMACSÜKÜLLŐ.

PI, kettőztetve: *pipi* v. *pipe* csibék hangja; eljön *pipis, pipiske* szókban is.

PI! PI! baromfiakat hívó hang.

PIACZ, fn. tt. *piacz-ot*, harm. szr. —*a* v. —*cza*. Általán, kitűzött helyiség, nyilt térség, melyen rendes időben vásárt ütni, holmi áruczikkeket adni venni szoktak. *Megtanít a piacz minden vásárlásra.* (Km.). Ez értelemben az országos vásárhely, vásártér is piacz. Különösen, hol naponként, folytonosan napi szükségekre való, nevezetesen élelmi árukat adnak vesznek. *Kenyérpiacz, zöldségpiacz, halpiacz, baromfi- borjupiacz. Piaczon ülő kofák. Piaczra menni, járni. Piaczról élni. Piacz hazugja* Molnár Albertnél am. nyilvános téren hazudságokat beszélő; henye naplopó. Továbbá maga a vásár. *Bajának nagy gabonapiacza van. Drága, olcsó piacz.* Átv. nyilt tér, hol nyilván tesznek valamit. *Csatapiacz*, csatatér. *Szégyenpiacz, rágalompiacz.*

Közvetlenül egyezik az olasz *piazza* szóval, melylyel rokon a német *Platz*, sőt a latin *platea* és görög *πλατεῖα* is, mely utóbbiak utczát, útat jelentenek; valamennyinek törzse a görög *πλατύς* (= téres), melylyel ismét egyeznek a germán *platt, plad, flad, flat*, franczia *plat*, olasz *piatto* stb. Tájdivatosan: *piarcz*, újabb elnevezéssel: *tér.*

PIACZI, (piacz-i) mn. tt. *piaczi-t*, tb. —*ak*. Piaczról való, ott tartózkodó; mit a piaczon szoktak árulni; piaczra vonatkozó. *Piaczi ár. Piaczi kenyérrel élni. Piaczi légy. Piaczi kofa. Piaczi ára valaminek*, amint bizonyos időben a piaczon szokott kelni. *Piaczi kofaság, zaj, veszekedés.* V. ö. PIACZ.

PIACZOL, (piacz-ol) önh. m. *piaczol-t*. Piaczon jár, csavarog. Ritka használatu.

PIACZOS, (piacz-os) mn. tt. *piaczos-t* v. —*at*, tb. —*ak*. A székelyeknél am. több gonddal, finomabban készített, eladni való. *Piaczos mű.* Nálunk Magyarországban ellenkezőt jelent a *vásári mű v. munka*, midőn így szólunk: *ez csak olyan vásári munka*, melynek ellentétetik a *mondva csinált*, vagy *váltott munka.*

PIACZSZÉR, (piacz-szér) ösz. fn. Piaczmellék, piacz mentében épült házsor. *Piaczszeren lakni.*

PICS, elvont gyöke *picsog, picsorog* szóknak; rokon *pity* gyökkel (*pityereg* szóban).

PICSA, fn. tt. *picsá-t*. Aljas nyelven am. női szeméremtest; mondják oktalan állatokról is, különösen kutyáról, tehénről, egyébiránt a nőstényállatok ezen nemi része *péra.* Hasonló hozzá a férfivesszőt jelentő: *pécs* v. *pöcs*, mely Páriz-Pápainál is am. veretrum.

Hangi viszonyban és rokonságban állanak vele a különféle szájnyilásra illetőleg a lik nyilására vonatkozó *picsog, pityereg, vicsog, vicsorog, vinnyog.* Nyilást jelentő több szóval rokon a szintén aljas *valag.* Egyébiránt származtatható *pisa* (azaz *pisáló*) szóból is. Megvan a szláv nyelvben is. (Jancsovics). A törökben *pics* am. fattyú gyermek.

PICSEK v. PICSÖK Pesti Gábornál am. *prücsök* v. *tücsök*; l. ezt.

PICSOG, (pics-og) önh. m. *picsog-tam*, —*tál*, —*ott*. Száját félre huzogatva sír, mint a gyermek, midőn valami baját elpanaszolja. Rokon hozzá a csúnya nevetésre vonatkozó, és szájat széthuzó *vicsog, vicsorog, vigyog, vigyorog*, valamint a siró *pityer, pityereg.*

PICSOGÁS, (pics-og-ás) fn. tt. *picsogás-t*, tb. —*ok*. Félrehúzogatott szájjal sirás, pityergés.

PICSOROG, (pics-or-og) öh. m. *picsorog-tam*, —*tál*, v. *picsorg-ottam*, —*ottál*, —*ott*, htn. *picsorogni* v. *picsorgani.* L. PITYEREG.

PICZ, elvont gyök, *piczi, piczurka* szókban.

PICZE v. PÍCZE, (picz-e) fn. tt. *piczé-t*. Szeged tájékán am. halfogó horog; *tutajos picze*, mely a vizben lebeg; *ólmos picze*, mely a víz fenekére ül, ezzel harcsákat, amazzal más halakat fognak.

Eredetére nézve vagy am. *pedző, peczző*; vagy pedig hegyes, szurós alkata miatt rokon hozzá a két végén hegyezett *pige*, mely máskép: *bincz, binczk, pilinczk*, sőt ezen értelemben is használtatik; rokon továbbá az éles *pikkely*, a bökő tulajdonságu *böködze*, a hegyesre vonatkozó *pecz, peczek, peczkéz.* Valamennyivel hangi és fogalmi viszonyban van a magyar *bök*, és *pécze*, a szláv *pich, pichnyem*, a latin *pungo*, görög *πείκω, πικτεύω*, szanszkrit *pids, picscs* stb.

PICZI, (picz-i) mn. tt. *piczi-t*, tb. —*k*. A maga nemében igen kicsi; változattal: *piczin, picziny, piczike, piczinke, piczurka, pinczurka*, ikerítve: *iczipiczi*, némi módosulattal: *inczifinczi.* Némely dunántúli nyelvjárásban a középfokban *piczibb* van szokásban az általánosb divatú ‚kisebb' helyett, mely, mint tudjuk, egyszersmind a ‚kicsi' szónak is középfoka helyett áll. Valamint több más szavainkban, itt is a kicsiség fogalmát a vékony élénk *i* hang fejezi ki. Hasonló hozzá az olasz *picciolo, piccolo*, finn *pikku, pisku.* V. ö. PIRI.

PICZIKE, (picz-i-ke) mn. tt. *picziké-t*. A maga nemében igen piczi.

PICZIN, (picz-in) tt. *piczin-t*, tb. —*ek*. L. PICZI.

PICZINKE, tt. *piczinkét*. L. PICZIKE.

PICZINY, (picz-iny) mn. tt. *picziny-t*, tb. —*ek*. L. PICZI.

PICZINYÓ, (picz-iny-ó v. picz-iny-ú, v. picz-inyi) mn. tt. *piczinyó-t*. Id. Mándy P. szerént szathmár vidéki szó, s am. az egyszerübb *piczi*; l. ezt.

PICZURKA, (picz-or-ka v. picz-or-g-ó?) tt. *piczurká-t*; PICZURKÓ, tt. *piczurkót*. L. PICZI.

PICZUS, fn. tt. *piczus-t*, tb. —*ok*. Kis macska, czicza, cziczus, cziczuska. Tudnivaló, hogy nyelvünkben az *us* kicsinyítőt képez a szólító, nevező szókból, pl. *Ilus, Annus, Katus, Erzsus, Judus, Gedus, Ferus, Mikus, Matus, Mátyus, Tadus* stb.

PIF, hangutánzó gyök; mély hangon *paf* és *puf*.

PIFA, fn. tt. *pifá-t*. Szegeden és vidékén így nevezik az aszalt almát (ha megfőzték?). Alkalmasint ugyanaz a ‚piffa' szóval.

PIFEGÉS-PUFOGÁS, ikerített fn. tt. *pifegést-pufogást*, tb. *pifegések-pufogások*. ‚Pifpaf' hangok adása.

PIFEG-PUFOG, ikerített önh. ige, m. *pifegett-pufogott*. Am. ‚pifpaf' hangokat ad vagyis hallat.

PIFFA, fn. tt. *piffá-t*. A Tájszótár szerént am. köleskásaétek. *Pép* szónak tájdivatos módosulata. L. PÉP.

PIFPAF, (pif-paf) ikerhang, mely által az elsülő puskák egymás után folytonosan szólását utánozzuk. Jelenti az erős ütés verés által okozott hangot is; máskép: *pifpuf*.

PIFPAFOZ, (pif-pafoz) ikerige, m. *pifpafoztam*, —*tál*, —*ott*. Az egymás után elsülő puskák „pifpaf" hangot adnak; továbbá am. lövöldöz. *Az ellenhadak pifpafoznak egymásra.*

PIG, *piga* v. *pige* szó gyöke; rokon *bök* szóval. A pincz, máskép: *bincz* szóban *n* hang közbetételével, *pinczk* v. *binczk* szókban pedig *k* utótéttel vagy kicsinzővel is.

PIGA, (pig-a) fn. tt. *pigá-t*. L. PIGE.

PIGÁZ, (pig-a-az) önh. m. *pigáz-tam*, —*tál*, —*ott*; par. —*z*. L. PIGÉZ.

PIGE, (pig-e) fn. tt. *pigé-t*. Két végén csürök formán hegyesre faragott fácska, melylyel a gyermekek egy botforma eszközzel bizonyos mód szerint elsőben a földről fel-, s azután, midőn már az a levegőben van, elütöst játszanak; máskép: *piga* (Szabó D.), néhutt: *bincz, binczk, pinczk, pilinczk*. L. PILINCZK szót is. V. ö. PIG. Elemzésére nézve l. PICZE.

PIGÉZ, (pig-e-ez) önh. m. *pigéz-tem*, —*tél*, —*ett*, par. —*z*. Pige nevü hegyes fácskával játszik; máskép: *pigáz* (Szabó D.), továbbá: *binczkez, pilinczkez*.

PIGÉZÉS, (pig-e-éz-és) fn. tt. *pigézés-t*, tb. —*ek*. Pigével játszás.

PIH, (1), v. PHI, (a *p* és *h* nem *f*-nek, hanem külön-külön ejtendő), viszszataszító, mintegy fuvásban kitörő indulatszó, melyre akkor fakadunk, midőn valamely utálatos bűz üti meg orrunkat, *Pih*, (v. *phi*) *deh büdös!* Nagyobb nyomatékkal: *piha*. Egyeznek vele a török *puf*, görög φῦ, φεῦ, latin, *phy*, franczia *fi(donc)*, német *pfui!* stb. Rokon hozzá a csunyát, mocskosat, utálatosat jelentő *piszok* gyöke: *pisz*, továbbá a büdösé: *büd* tájdivatosan: *bid, bides*. Ide tartozik *bűz* (= bü-öz) is. V. ö. PIH, (3).

PIH, (2), a fáradt embernek vagy más állatnak fuvó, és lehő lágy hangja, melyből *piheg, pihel, pihen, pihés, pihes* rokon értelmü származékok erednek. Finom árnyéklatban különbözik tőle a *leh*, mely egyszerü léghuzást és kibocsátást jelent; a *fú, dúl, fúl* sokkal erősebb hangra vonatkoznak. Egyszersmind elavult ige, mint *leh*, s még Molnár Albertnél is eljön mint ige: *pihök* azaz *pihek* (halo, ich hauche, athme, dünste), és *pihök-lehök* = *pihek-lehek* (anhelo, halito, ich keiche, athme schnell). Innen származott (ugyanő nála): *pihéslehés* (respiratio, halatio), továbbá: *pihelehő* (ugyanott) = pihőlehő (der einen kurzen Athem hat). V. ö. LEH, FÚ, és PIH, (3).

PIH, (3), fn. tt. *pih-et*, harm. szr. —*e*. Legpuhább, legkicsibb, legfinomabb nemü tollacska vagy ahhoz hasonló, vékony szálu lebegény; pl. Molnár Albert szerént *pih a fabimbón* (julus). Ebből származott: *pihe pihely, pehely, pöhöly*. Eredetileg hangutánzó, melynek alapját a fuvó *f* és lehő *h* teszi, minthogy a pihet legkisebb fuvás vagy leh tovább viszi. Egyébiránt mind a három *pih* gyök eredeti jelentése: fuvás, s rokon hangokban egyeznek *fú* szóval. V. ö. PÉHÉLY.

PIHA, (pih-a v. pih-ha) indulatszó, melyre igen undoritó, csúnya, utálatos szagu és külsejü valami fakaszt bennünket. A *pih* (1) gyök *a*-val toldva; azonban lehet öszvetett szó is a *pih* és nyomatékos *ha* alkatrészekből, mint az *ej ha! e he! ü hü! a ha!* Különösen főnevül használva tt. *pihá-t* s am. ganaj, emberszar. *Pihába lépni. Pihában maradni.*

PIHÁS, (piha-as) mn. tt. *pihás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Ganajjal, szarral bemocskolt, csunyított. *Pihás ruha, kis gyermek. Ne bántsd fiam, pihás.* Gyermeknyelven szokottabban: *kakás*.

PIHÁTÁS, (pih-át-a-as) mn. tt. *pihátás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Göcsejben am. köhicselő vagy nehezen pihegő beteges. A *piheg* igével egy eredetű. L. PIHES.

PIHE, (pih-e) fn. tt. *pihé-t*. Az *e* hang toldalék, mint tájdivatosan a *méhe, moha, mája* szókban. L. PIH (3), PÉHÉLY.

PIHECSKE, (pih-ecs-ke) kicsinző fn. tt. *pihecské-t*. Kicsi pih v. pihe. V. ö. PIH, (3).

PIHÉG, (pih-ég) gyak. önh. m. *pihég-tem*, —*tél*, —*ett*. Mondjuk tüdős állatról, különösen emberről, midőn nagy fáradság vagy akármiféle elgyöngülés miatt vékonyan, gyöngén s mintegy elfojtva lehel, liheg, s *pih pih* hangot ereget ajkain. *Nagy fáradság miatt, sok beszéd után alig piheg. Hadd pihegjem ki magamat.* Rév-Komáromban van *pihegő utcza*, mely dombra nyúlik fel, tehát mintegy fárasztó, megpihegtető.

PIHÉGÉS, (pih-ég-és) fn. tt. *pihegés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. 1) Állapot, midőn valaki piheg; továbbá, a tüdőnek s lélekző szerveknek működése ezen állapotban. *Pihegés miatt alig képes szólni. Lassu, sürü, szakgatott pihegés.* 2) A pihegőnek lágy ajakés torokhangja. *A fáradt ember pihegését hallani.* V. ö. PIHÉG.

PIHÉGŐ, (pih-ég-ő) mn. tt. *pihégő-t*. Aki vagy ami piheg. *Pihegő beteg ember. Pihegő fáradt barom.*

PIHEKÖNNYŰ v. KÖNNYÜ, (pihe-könnyű) ösz. mn. Átv. tulzó kifejezéssel am. igen igen könnyű, minek alig van némi sulya. *Pihekönnyü szövet.*

PIHEKÖNNYÜSÉG, (pihe-könnyüség) ösz. fn. A piheéhez hasonló könnyüség.

PIHÉL, (pih-él) önh. m. *pihél-t*. Gyönge, lágy, fáradt ‚pih' hangon lélekzik. L. PIHÉG. Eléjön Molnár Albertnél. Képzésre olyan mint : *lehel, kehécsél, szelel.*

PIHELEHŐ, (pihő-lehő) ösz. mn. L. PIH (2) alatt.

PIHELÉS, (pih-el-és) fn. tt. *pihelés-t*, tb. —*ék*. L. PIHÉGÉS.

PIHEN, (pih-en) önh. m. *pihen-t*. Eredetileg am. fáradság, elgyöngülés után lélekzetet vesz, s Molnár Albert latinozata szerint megfelel neki a latin *respirat*. Pesti Gábornál is am. piheg. „A vad hozzá mene, kezdé száját és filét (fülét) bízelni (büzelni azaz szagolni), de mikoron amaz (a földre leomlott ember) semmit nem pihenne, azt alítá (vélé) hogy megholt, és nem bántá. (XCIV. mese). Mai szokott ért. kinyugoszsza magát, a fárasztó munkától ideiglen megszünik, mintegy kifújja, kilélekzi magát. *Megpihenni, kipihenni magát.* „Nem pihenhet meg senki önárnyékában." B. Eötvös J. (Gondolatok). V. ö. NYUGSZIK.

PIHENÉS, (pih-en-és) fn. tt. *pihenés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Munkától, fáradságtól való megszünés, mely pihegéssel szok járni, midőn tüdőnk működése rendes állapotba, mintegy súlyegyenbe helyezkedik vissza. *Egy órai pihenés után ismét munkához látni.*

PIHENÉSI, (pih-en-és-i) mn. tt. *pihenési-t*, tb. —*ek*. Pihenést illető, arra vonatkozó, ahhoz tartozó. *Pihenési szünidő.*

PIHÉNG, (pih-en-ég) m. *piheng-tem*, v. —*éttem*, —*tél* v. *éttél*, —*ett*; htr. —*ni* v. —*eni*. L. PIHÉG, és v. ö. PIHEN.

PIHÉNGÉS, (pih-en-ég-és) l. PIHÉGÉS.

PIHÉNGET, (pih-en-ég-et) önh. m. *pihengettem*, —*tél*, —*ett*. L. PIHÉG.

PIHENŐ, (1), (pih-en-ő) mn. tt. *pihenő-t*. 1) Aki vagy ami pihen. *Pihenő munkások, barmok.* 2) Ami pihenésre van szánva, rendelve, vagy arra alkalmas. *Pihenő idő, óra. Nyáron jó pihenő helyet nyújt a fa árnyéka.* Főnevül használva am. pihenés.

„Két nap pihenő volt a Mátra vadának."
Buda halála, (Arany J.).

PIHENŐ, (2) puszta Győr m.; helyr. *Pihenő-re*, —*n*, —*ről*.

PIHENŐNAP, (pihenő-nap) ösz. fn. Nap, mely különösen arra van kitűzve, hogy a munkától, fáradságtól kíméljük magunkat, s erőnket megujítsuk, milyen a muzulmanok péntekje, zsidók szombatja, keresztények vasárnapja.

PIHENŐÓRA, (pihenő-óra) ösz. fn. Órai idő, mely alatt a munkások dolgozni megszünnek, hogy kipihejnék magukat; máskép : *nyugóra.*

PIHENT, (1), (pih-en-t) mn. tt. *pihentet*. Kinyugodott, a fárasztó munkától ideiglen megszünt. *Pihent útazó. Pihent vitéz.*

PIHENT, (2), (pih-en-t) önh. m. *pihent-ett*, par. —*s*, htn. —*ni* v. —*eni*. Egy-egy lélekző *pih* hangot hallat. *Minden lépésre egyet pihent.* Eléjön Molnár Albertnél. Olyan alkatu, mint, *köhent, köhint, piszszent, suhant, zuhant, suhint, zuhint.*

PIHENTELENÜL, (pih-en-te-len-ül) ih. A nélkül, hogy megpihenne; a munkát, fáradságot folytonosan, szünetlenül üzve. *Egy mérföldet gyalog, pihentelenül megtenni.*

PIHENTÉS, (pih-en-t-és) fn. tt. *pihentés-t*, tb. —*ék*, harm. sz. r. —*e*. Egyes *pih* hang hallatása.

PIHENTET, (pih-en-tet) mivelt. m. *pihentettem*, —*tél*, —*ett*, par. *pihentess*. Eszközli, meghagyja, megengedi, hogy valaki vagy valami pihenjen. *Pihentetni a munkásokat, a fáradt lovakat.* V. ö. PIHEN.

PIHENTETÉS, (pih-en-tet-és) fn. tt. *pihentetés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. r. —*e*. Cselekvés midőn vkit v. vmit pihentetünk.

PIHES, (pih-es) mn. tt. *pihes-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Emberről vagy állatról mondják, midőn tüdeje hibás, gyönge, rövid lélekzetü, s úgy működik, mintha fáradt, vagy szenvedő állapotban volna, Göcsejben : *pihátás.* Gyöke a fáradságra vonatkozó *pih* hang. Hasonló hozzá a *keh* gyökből származott *kehes*, honnan az ikerített *kehespihes*, ki köhög; egyszersmind nehezen liheg.

PIHÉS, (pih-és) mn. tt. *pihés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. Am. pelyhés. Molnár Albertnél : *pihes*, és *píhes; pihes lábu* (ugyanott) am. plumipes, Federn an Füszen habend. *Pihes szakálu*, kinek a szakála még csak pihekből áll.

PIHÉS, (1), (pih-és) fn. tt. *pihés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. A *pih* igének származéka, s am. a lélekző szervek működése, midőn egyes *pih* hangot képeznek. Különbözik tőle szabatosan véve a *pihegés*, mely több pihésből áll; ily viszony van a *lehés*, és *lehegés, lehelés* között. V. ö. PIH, (2).

PIHÉS, (2), (pih-e-es) mn. tt. *pihés-t* v. —*et*, tb. —*ek*. A *pihe* főnévből származott melléknév, s am. pihével töltött, kevert, bevont, szennyezett. *Pihés vánkos; pihés haj, ruha.* V. ö. PELYHÉS.

PIHÉSÉDIK, PIHESÉDIK, (pih-és-éd-ik) k. m. *pihésed-tem, tél, —ett*. 1) Midőn a pelyhet jelentő

pih gyöktől ered, am. pelyhesedik, pelyhessé leszen, pl. *pihesedik a madárfi, a suhancz ifjú; pihesednek tavaszszal a nyárfák;* ‚pihe' törzstől : *pihésédik.* 2) Midőn gyöke a lélekzetre vonatkozó *pih*, am. *rövid*, akadozó lélekzetüvé leszen.

PIHÉSÉDIK, (pih-e-es-éd-ik) k. m. *pihésédtem, —tél, —ett.* L. PIHESÉDIK 1).

PIHESKÉDÉS, (pih-es-kéd-és) fn. tt. *pihesedés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Szenvedő állapot, vagy tulajdonság, midőn valaki gyakran vagy folytonosan rövid, akadozó lélekzetü. V. ö. PIHESKÉDIK.

PIHESKÉDIK, (pih-es-kéd-ik) k. m. *pihesked-tem, —tél, —ett.* Gyakran vagy folytonosan rövid, akadozó, gyöngélkedő lélekzésben szenved. Eléjön Molnár Albertnél is.

PIHESZAKÁL, (pihe-szakál) ösz. fn. Mohodzó, finom, piheforma, és gyönge szakál, milyen az ifjak állán sarjadzik.

PIHESZŐR, (pihe-szőr) ösz. fn. Vékony, puha, finom szőr az állati testen, p. az ember nyakán vagy más tagjain.

PIHETLEN, (pih-etlen) mn. tt. *pihetlen-t*, tb. *—ek.* Eléjön Molnár Albertnél am. a szokottabb *pelyhetlen*, t. i. amit pehelyféle pih be nem nőtt, meg nem lepett. *Pihetlen tokosverebek. Pihetlen ruha, haj.* Továbbá, mit pehelylyel meg nem töltöttek, miben pehely nincsen. *Pihetlen dunyha, vánkos.* Miről a piheket letépték. *Pihetlen ludak, kacsák.* Határozóként am. pih v. pehely nélkül, pihetlenül, pelyhetlenül.

PIHETOLL, (pihe-toll) ösz. fn. Puha, finom toll.

PIHÉZ, (pih-éz) áth. m. *pihéz-tem, —tél, —ett*, par. *—z.* Pihvel, azaz, pehelylyel belep. *Bepihezni a hajat, ruhát.*

PIHÉZIK, (pih-éz-ik) k. m. *pihéz-tem, —tél, —ett*, par. *—zél.* 1) Pihek, azaz, pelyhek jönnek ki belőle. *Pihezik a hánytvetett, ritka szövetü vánkos.* 2) Pelyhesedik, pehely nő rajta. *Pihezik az ifju álla.*

PIHHEN, l. PIHEN.

PIHKÉRŐ, (pih-kérő) ösz. fn. Molnár Albertnél am. tépett vászon valamely sebben; ma szokottabban : *tépés* v. *tépet.* (Charpie).

PÍJE, PIJE, fn. tt. *píjé-t.* Baranyában am. lúd, liba. Hangutánzó, mint a tyúkokat, s más házi madarakat hívó *pipi.*

PIKÁKOS, mn. tt. *pikákos-t* v. *—at*, tb. *—ak.* Székely szó am. kényes, válogatós. Úgy látszik, a *piha* szóval áll viszonyban; t. i. a kényes (finnyás) embernél úgy hallatszik, vagy róla az tétetik föl, mintha nem tetszését minduntalan *piha* vagy *pih* szóval nyilvánitná.

PIKENY, (pik-eny) fn. tt. *pikeny-t*, tb. *—ek.* A könnyü fémek egyike, mely csak igen ritka, leginkább Svédhonban és Norvégiában eléjövő ásványokban találtatik. Pikenynek azon sajátságánál fogva neveztetett, miszerént színállapotban eléállitva pikkelyekből áll, melyek fémfényüek, de melyekben más ritka fémek is vannak. Latin neve : *Yttrium.*

PIKFALVA, l. PIKÓCZ; helyr. *Pikfalvá-n, —ra, —ról.*

PIKFÖLD, (pik-föld) ösz. fn. Pikenynyel vegyes földnem.

PIKHERCS, fn. tt. *pikhercs-et.* Fekete, sületlen kenyér. Úgy látszik mintha a *vakarcs* fenhangu módosúlata volna; így a székelyeknél is *pikken* am. *pukkan.*

PIKKAD, PIKKADÁS, székely tájszók; lásd : PUKKAD, PUKKADÁS.

PIKKELY, fn. tt. *pikkely-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* 1) Szaru- vagy csontnemü vékony, pénzforma hártya, mely némely állatok, nevezetesen halak, krokodilok stb. testeit rétegesen födi. A halak pikkelyeit különösen halpénznek is mondják. 2) A halak pikkelyéhez hasonló szerkezetü burok, rézből, vasból stb. pl. a régi fegyverzetü sisakokon, öltönyökön; vagy a növénytanban szintén a halak pikkelyéhez hasonló szervezet; v. ö. PIKKELYÉS. 3) Lapos vagy félgomb érczből, máskép : *petyke, pityke, pitykes gomb.*

Minthogy a pikkely minden értelemben valami éleset, illetőleg szurást, bökőst jelent, legvalószinübb, hogy gyöke *pik* rokon a magyar *bök*, latin *pungo, pugio*, szláv *pichnem* szókhoz, s am. *pikkelő, bökölő.* Innen elemezhető *pityke* is, átvetve : *piktye*, mint *szöcske, szökcse*; továbbá a dárdát jelentő *kép*, fordítva *pék, pík*, lengyelül : *pika;* valamennyivel alapértelemben és hangban egyeznek a szurást jelentő latin *spica, spiculum*, a német *Spiess* stb. Gyarmathi Sámuel mint gombot a franczia *boucle* szóval rokonítja. V. ö. PÉCZE, PICZE.

PIKKELYALAKÚ v. —ALAKU, (pikkely-alakú) ösz. mn. L. PIKKELYDED.

PIKKELYDED, (pikkely-ded) mn. tt. *pikkely-ded-et.* Minek alakja a pikkelyéhez hasonló. *Pikkelyded czifraság valamely művön.*

PIKKELYÉDZIK, (pikkely-éd-éz-ik) k. m. *pikkelyédz-tem, —tél, —ett.* Pikkelyek nőnek a bőrén. *Pikkelyedzenek a halak, kígyók.*

PIKKELYÉS, (pikkely-és) mn. tt. *pikkelyés-t* v. *—et*, tb. *—ek.* Pikkelyekkel födött, borított, benőtt, czifrázott. *Pikkelyes kígyók, halak, krokodilok. Pikkelyes sisak, fegyverzet, öltöny.* A növénytanban értik ez alatt különféle növényszerveknek egymást hátaló, s a hal pikkelyeihez hasonló állását, (squamosum); pl. *pikkelyesek a fák bimbói, a barkák, némely fészkes virág fészke, a fenyük termése, némely gyökerek, mint a vicsoré.* (Gönczy Pál). V. ö. PIKKÉLY.

PIKKELYÉSEN, (pikkely-és-en) ih. Pikkelyes minőségben, pikkelyes állapotban.

PIKKELYÉZ, (pikkely-éz) áth. m. *pikkelyéz-tem, —tél, —ett*, v. *pikkelyz-éttem, —éttél, —ett;* par. *—z.* Pikkelyforma hártyákkal, lemezekkel be-

föd, ékesít, czifráz ; továbbá, pitykes gombokat varr valamire. *Pikkelyezni a sisakot, dolmányt, a régies hadi öltönyöket.* V. ö. PIKKÉLY.

PIKKELYÉZÉS, PIKKELYZÉS, (pikkely-ézés) fn. tt. *pikkelyézés-t*, tb. *—ék*. Pikkely forma lemezekkel, hártyákkal befödés, ékesités. V. ö. PIKKELYÉZ.

PIKKELYKE, (pikkely-ke) kicsiny. fn. tt. *pikkelyké-t*. 1) Kisded alaku pikkely, p. az apró halakon. 2) Kis féregfaj, melynek testét czüstszinü pikkelyek födik. (Lepisma. L.).

PIKKELYVARRÁNY, (pikkely-varrány) ösz. fn. Boneztani ért. varrány a fejnek falcsontjában, mely ennek felső szélét az alsóval öszveköti.

PIKKEN, m. *pikken-t*; PIKKESZT, m. *pikkesztett*. Székely tájszók, l. PUKKAN; PUKKASZT.

PIKÓ, (pik-ó) mn. tt. *pikó-t*. Többecskét ivó, a részegség, ittasság kezdő fokán levő, kinek már széles kedve kezd kerekedni. Tréfás kifejezés, valamint az egy értelmü *pityó, pityók, piti, pitihangos*. Átv. ért. bohó, eszelős, mennyiben a kelletinél többet ivó eszét veszti. *Pikó Demeter* tréfás szójárás a nép nyelvében am. az egyszerü ‚pikó'.

Véleményünk szerint egy gyökü az *iszik* igével, és a *p* ajakhang csak előtét, s eredetileg : *ikó*, (= iogó, ivogó azaz ivogáló v. iddogáló), valamint rokontársai : *ikós, ityó, ityós, iti ityi, itizál, ityizál;* ide tartozik a vérszopó, vérivó, *piócza*, azaz *iócza, ivócza* is. A mongolban *ugh-kku* am. inni.

PIKÓCZ, falu Szepes m.; helyr. *Pikócz-ra, —on, —ról.*

PIKÓS, (pik-ó-os) mn. tt. *pikós-t* v. *—at*, tb. *—ak*. Ki a szeszes, részegítő italból többet becsípett. A részeg szónak tréfás népies változata. V. ö. PIKÓ.

PIKÓSAN, (pik-ó-os-an) ih. Pikós állapotban.

PIKÓSODIK, (pik-ó-os-od-ik) k. m. *pikósodtam, —tál, —ott*. A szeszes ital fejébe száll, s pikóssá, ittassá leszen.

PIKSZIS, idegen fn. tt. *pikszis-t*, tb. *—ek*. A latin *pixis*-ből kölcsönzött szó. l. SZELENCZE, és MILLYE.

PIL, gyök, mely könnyü, élénk mozgást, lebegést, rezegést jelent e származékokban : *pili* (pehely), *pillancs, pillangó, pilla, pillant, pille, pilinczk*. Rokonai ezen előtétlen, és előtétes szók : *illeg billeg, illen billen, illan;* továbbá az élénk, sebes és rezegő mozgás által szemeket izgató, s fényességre vonatkozó *világ, villám, pilácsol, pilinga, milling, csillog, csillám*. Mind ezekben alaphangok az *i* és *l*, amaz a magán-, emez a mássalhangzók legélénkebbike. Az ajak-, illetőleg nyelvhangok mindenütt csak előtétek. Gyökmássalhangzókban (*p*-l, *b*-l, *f*-l, stb.) egyeznek vele a latin *fulgeo*, görög φλέγω, φλογόω, szanszkrit *bhlaç*, (fénylik), német *blicken, blinken, blank, bleich*, stb. s előtét nélkül a görög λάω, λεύσσω, λύκη, latin *luceo, lux*, német *leuchten*, stb.

PILA, (1), női kn. tt. *Pilá-t*. Az Ilona névnek kicsinyző módosulata; *p* előtét nélkül, *Ila, Ilus, Iluska*. Népnyelven a szeleburdi, féleszü nők gúnyneve, honnan a *hetre Pila, szél Pila, vak Pila, vaksi Pila*, (rontva : *vak Sibilla*) nevezetek. A szeleverdi (néhutt : szeleburdi) férfi gúnyneve : *szél Pál*. Néhutt, pl. Szeged vidékén, a katuska, asszonyos férfit is pilának csúfolják. Egyébiránt, mivel a szelesek mindennek vakon neki mennek, s a *pila* gúnynév különösen am. vaksi ; ezt a keresztnévtől elgondoltan valószinüleg a *pillant, pillogat* igével is rokonithatjuk ; igy jönnek öszve a német *blinken, blinzen, blinzeln*, és *blind*, (Adelung).

PILA, (2), Sándor István szerént am. riskása, főtt ris.

PILA, (3), faluk Bars és Pozsony m.; helyr. *Pilá-ra, —n, —ról.*

PILÁCSOL, (pil-ács-ol) önh. m. *pilácsol-t*. Halaványan, vékonyan, imigyamúgy fénylik, p. a mécs, a mármár kialunni készülő gyertya. Mondják redves fáról is, midőn redves szine elé-elétünik. Gyöke a fényt jelentő világéhoz rokon, mintha *vilácsol* volna, a' kicsinyített *vilács* v. *vilacs* törzsökből. Megfelel neki a szokottabb *pislog*, honnan pilácsolni annyit is tesz, mint pislogatni. Ugyanezen gyökhangu és értelmü a német *blinzeln*, s valamint ezzel rokonok a *blicken* és *blitzen* ; hasonlóan amazzal a *villám, villant, pillant, pillogat*.

PILÁCSOLÁS, (pil-ács-ol-ás) fn. tt. *pilácsolás-t*, tb. *—ok*. Állapot midőn valami pilácsol.

PILÁL, (pila-al) áth. m. *pilál-t*. Baranyában am. valamivel bánik, gondját viseli valaminek, péld. a barmoknak. Hihetőleg am. *pillál*, azaz utána lát valaminek, vagyis újabb kifejezéssel *ellát* valamit.

PILI, (pil-i) fn. tt. *pili-t*, tb. *—k*. Általán, pehelyféle, szállinkozó hártyácska, kis lebegény, pl. gyapotnemü szálacskák némely virágzó fákon. Különösen, az eleven szénről leváló, lefúható vagy elégett szalmáról, ruháról, stb. elszállinkozó pihe, pöhölyféle részecskék. V. ö. PIL, gyök.

PILINCZK, (pil-incz-k) fn. tt. *pilinczk-et*. Tájdivatos neve a *pige* nemü gyermekjátéknak, illetőleg az ezen játékban használtatni szokott, gömbölyü, mintegy 4—5 hüvelyk hosszú, átmérőjében körülbelül egy hüvelyk vastag, s két végén meghegyezett fácskának. E nevét kétségtelenül a játék közben elütéskor előfordulni szokott élénk mozgásától s lebegésétől vette, s gyöke *pil* gyök. L. PIGE és v. ö. PIL.

PILINCZKÉZ, (pil-incz-k-éz) önh. m. *pilinczkéz-tem, —tél, —ett*, par. *—z*. L. PIGÉZ.

PILINCZKÉZÉS, (pil-incz-k-éz-és) fn. tt. *pilinczkézés-t*, tb. *—ek*, harm. sz. r. *—e*. Pilinczkkel játszás. V. ö. PILINCZK.

PILING, fn. tt. *piling-et*, harm. szr. *—je*. Baranyában igy nevezik a lakatot. Valószinüleg e szóban az *illegés billegés* alapfogalma rejlik, mintha volna : *billing* v. *billeg ;* melyektől ered *pillenpáty* első része is.

PILINGA, (pil-in-g-a) fn. tt. *pilingá-t.* Túl a Dunán jelenti a késnek, különösen csukló bicsaknak vasát, pengéjét. Szabó D. szerént am. nyeletlen kés vagy bicsak. Úgy látszik, eredetileg szélesb értelemben *villogó* valamit jelentett, s alkalmazható nem csak a késre, hanem más metsző, s kifényesített eszközökre is, p. kardra, kaszára. *E kardnak finom pilingája van.* Ez értelemben legközelebb áll hozzá a *milling*, a régiek éles kaszaféle vesztőgépe. V. ö. MILLING.

PILINGÉZ, (pil-i-n-g-éz) önh. m. *pilingéz-tem, —tél, —ett.* A székelyek a hóról mondják, midőn apró pelyhekben szállingoz. E szerént gyöke a pelyhet jelentő *pili*, s oly alkatu, mint : *szállingoz*, t. i. gyakorlatosan kicsinyző.

PILINGYA, l. PILINGA.

PILINKE, tt. *pilinké-t*, PILINKÓ, tt. *pilinkó-t*, székely tájszók ; l. PÉLÉNKE és PILI, PÉHÉLY.

PILINY, falu Nógrád m.; helyr. *Piliny-be, —ben, —ből.*

PILIS, (1), (pil-i-s) fn. tt. *pilis-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e.* A szállinkozó pelyhet jelentő *pili* szónak még kicsinyebb módosítása. Ily viszonyúak : *bibi, bibis ; pipi pipis ; Dani, Danis ; Mari, Maris ; bubu, bubus ; mumu, mumus ; kutyu, kutyus.*

PILIS, (2), (pil-i-s) mn. tt. *pilis-t* v. *—et*, tb. *—ek.* Pelyhes ; az elszálló hamuval, pernyével belepett. Székely szó.

PILIS, (3), v. PILÍS, (pil-is) fn. tt. *pilis-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e.* 1) Molnár Albertnél am. levakart, lereszelt valami (rasura, das Abgeschabte, Feilstaub). E jelentésben a *pili* szó a törzs, mely pihe vagy pehelyféle szálacskát jelent, milyenek a valamely testről levakart részecskék is. 2) Tájdivatosan a kenyérnek felhasadt széle ; néhutt az először megszelt kenyérnek, czipónak levágott hasonló felső része. 3) A római egyházban a felszentelt papok, és szerzetesrendüek feje tetején kopaszszá beretvált kerekded hely ; pappilis, papkoszorú, barátpilis. (Corona, v. tonsura sacerdotalis); Kresznerics magyarázata szerént „quasi ex pilis (hajból) csinált korona.“ Azonban ismeretes a *Pilis* nevü hegység Esztergom és a régi Pilis vármegyében, melynek csúcsai, ormai tarok, kopár sziklákból állók, s ha e tulajdonságát a pappilissel összeállítjuk, okszerüleg állíthatni, hogy a *pilis* am. *kopasz, csupasz*, s valamint ezek gyöke a tetőt jelentő *kop* (kup), és *csup*, hasonlóan a pilisé *pil*, melyből *is* képzővel lett *pil-is*, mint, *hamis, lapis, köris.* A *kup* és *csup* jelentenek tetőt, magasságot, s rokon értelmü velök a magasra ugró *hop, hoppa, huppa*, valamint a feldudorodó *hupa*, pl. a ‚hátahupás‘ szóban ; továbbá jelentik azon külrészét valamely testnek, mely azt födi, takarja, s mintegy tetejét, fölét képezi, honnan *kopács*, am. héj, *kopácsolni* am. héját levenni, *kopik*, fölszine mállik. Midőn tehát valamit kopasznak, csupasznak mondunk, a *kop* és *csup* tető értelmében vétetik, s am. minek teteje, fölszine kilátszik. Hasonlóan a *pilis* valami olyan, minek *pile* kitünik. A *pil*, gyök pedig itten véleményünk szerént vagy am. *fil*, azaz, *fel, föl*, mely él a *Fil-* (= fel-) *Istál, filkó*, felső a kártyajátékban, *filegória*, felgóré ; tehát az egész ‚pilis‘ szó eredetileg am. fölös vagyis felső valami ; ezen értelem rejlik a 2-ik értelembeli *pilis*, nyitravölgyiesen : *piliske* szóban is, mely t. i. a megszelt, levágott kenyérnek felsőrészét vagyis tetejét jelenti ; vagy pedig a *pil* rokonítható *vil* gyökkel is, midőn valami világost jelent, milyen valaminek a kopasz, sőt az első vélemény szerént is általában felső része. Így a *hé* v. *héj* is jelent 1-ör felső takarót v. burkot, 2-or általában magasat, pl. a *héja, fennhéjaz* szókban. Ezek szerént a *kopasz, csupasz, pilis*, értelemben rokonok, t. i. mindenik valami kilátszót mintegy világító tetejüt, általán fölszinüt jelent. Közel rokon a német *blosz, Blösze.* A szláv nyelvben is eléjön *ples* és hihetőleg ezen törzsből *plesivi* am. kopasz, *plesivosty* kopaszság, *plesina* hézag. 4) Növénytani nyelven, azon kinövések, melyek sok virágban a rendes szirmokon kivül, vagy azokhoz nőve találtatnak, máskép Diószeginél : *ták* v. *pót*, v. *toldaléh.* (Nectarium). Gönczy P. szerént részletesebben : sziromnemü levél vagy pikkely, mely a lepel vagy bokréta valamely részén vagy mellett, kivül vagy belül fejlik ki, s rendszerént mézedényül szolgál, amilyen van a sisakvirágban, hunyorban. Ez értelemben is a pilis valami felsőt vagy fölöset jelent.

PILIS, (4), v. PILÍS, mváros Pest, faluk Nógrád és Tolna m.; helyr. *Pilis-re, —én, —ről.* Hegy neve is Pest és Esztergom megyében.

PILISÉS, (pil-is-és) mn. tt. *pilises-t* v. *—et*, tb. *—ek.* Kinek vagy minek pilise van. *Pilises pap, barát ; pilises fej ; pilises virágok, növények.* V. ö. PILIS, (3).

PILISFÉDŐ, (pilis-fédő) ösz. fn. Kis kerek sipka, milyet a papok viselnek, hogy a pilist befedjék vele. (Caputium).

PILISZ, (pil-isz) fn. tt. *pilisz-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e.* Így nevezik némely tájakon, nevezetesen Mátyusföldön, a penészt, megtoldva : *pilisznye ;* a székelyeknél is divatos. Egyezik vele a sernek, bornak virágát, penészét jelentő szláv *plesen*, és a pilist jelentő *plesina.* Tudniillik a pilis és pilisz azon köz értelemben találkoznak, hogy mindegyik fölül látszó, felül elétünő valamit jelent. V. ö. PILIS ; PENÉSZ.

PILISZNYÁK, (pilisz-nok ? t. i. a persában is *nák* egyezik a nálunk ismeretesb *nok* képzővel) fn. tt. *pilisznyák-ot.* Kriza J. szerént a székelyeknél am. élhetetlen gyönge gyermek ; nálunk szokottabban : penészes gyermek ; tehát amaz is kétségtelenül a *pilisz* (= penész) szótól ered.

PILISZNYE, (pil-isz-nye) fn. tt. *pilisznyé-t.* l. PILISZ.

PILISZNYEDIK, (pil-isz-nye-d-ik) l. PENÉSZÉDIK v. PENÉSZÉSÉDIK.

PILISZNYÉS, (pil-isz-nye-es); PILISZNYÉSÉDIK, (pil-isz-nye-es-éd-ik), l. PENÉSZÉS; PENÉSZÉSÉDIK.

PILÍZS, l. PILIS, (3), és (4).

PILL, (1), gyök *pilla*, *pillant*, *pille* stb. szókban; azonos *pil* gyökkel.

PILL, (2), a székelyek elvontan is használják mint főnevet; tt. *pill-t* (?), tb. —*ok*. Am. pillanat. *Egy pillba* = egy pillanatban; *egy pillra* (szokottan: egy pirra) = pillanatra. (Kriza J.).

PILLA, (pill-a) fn. tt. *pillá-t*. Mozgékony bőrhártya, mely a szemet takarja, illetőleg becsukja, vagy fölnyitja. *Fölnyitni, leereszteni a pillát.*

„Ősz pillái alól könnye kicsordula.“
Berzsenyi.

Ki pillájit gyakran mozgatja, azt mondjuk róla, hogy *pillogat* v. *pislog*, v. *hunyorgat*.

Gyöke az élénk mozgásra vonatkozó *il*, kettőztetve *ill*, honnan, *illó*, *illa*, *p* előtéttel *pilla*. Ugyan ezen gyökből származott a *pila*, *pillant*, *pillantás*, *pillog*, *pillogat*, *pillangó*, t. i. mind ezekben az élénk mozgás alapértelme rejlik. Az ajakhangnak rokon módosításával ide tartoznak: *világ*, *villám*, *villog*, a fényes fegyverlapot jelentő *pilinga*, és *miling*, v. *milling*. Így találkoznak a német nyelvben ezek: *Blick* pillanat, *blitzen* villogni, *blinzeln* pillogatni, *blind* pila, (vaksi pila), *Flitter* pille, pillangó. V. ö. PIL, gyök.

PILLADAG, (pilla-dag) ösz. fn. Daganat a szempillán.

PILLAFESZÍTŐ, (pilla-feszítő) ösz. fn. Szemorvosok eszköze, melylyel a szempillát felhuzzák, midőn a szemen bizonyos műtétet végeznek.

PILLAG, PILLAGÓ, l. PILLANG, PILLANGÓ.

PILLAISZAM, (pilla-iszam) ösz. fn. Iszamféle bántalom a szempillában. V. ö. ISZAM.

PILLAKÉRÉG, (pilla-kérég) ösz. fn. A szempilla hártyájának megkeményedése.

PILLAKÖLES, (pilla-köles) ösz. fn. Körülbelül kölesnagyságu kóros keménység a szempillán.

PILLÁMLÁS, (pill-ám-ol-ás) fn. tt. *pillámlás-t*, tb. —*ok*. Gyöngébb villámlás vagy csillámlás. V. ö. PILLÁMLIK.

PILLÁMLIK, (pill-ám-ol-ik) k. m. *pillám-ott*, htn. —*ani*. A székelyeknél am. gyöngén villámlik, föl-föl pillan, pilákol, csillámlik, pl. a távolban levő felhő, vagy tűz.

PILLAMODÁS, (pill-am-od-ás) fn. tt. *pillamodás-t*, tb. —*ok*. Hajnal hasadása, pitymallás. V. ö. PILLAMODIK.

PILLAMODIK, (pill-am-od-ik) k. m. *pillamod-tam*, —*tál*, —*ott*. A székelyeknél am. hajnalodik, hajnal hasad, pitymallik. Rokon a *villám*, *világ* szókhoz, s am. villamodik, villanodik.

PILLAN, (pill-an) önh. m. *pillan-t*. A szemről, illetőleg szemhártyáról mondjuk, midőn mozzan. Hasonló képzésü a *villan*, *csillan*, *illan*, *rezzen*, *mozzan* stb. igékhez. Köz szokás szerint: *pillant*, de ez szabatosan véve átható volna, mint *villant*, *rezzent*, *mozzant*, *zuhint*, stb. Hogy mind *pillan*, mind *pillant* igeléteziк, mutatják a *pillanat* és *pillantat* származéknevek.

PILLANAT, (pill-an-at) fn. tt. *pillanat-ot*, harm. szr. —*a* v. —*-ja*. A szempillának egy-egy mozzanata; továbbá azon kis idő, mely alatt ez véghez megy. *Gyakori sürü pillanatok. Egy pillanat alatt megvan. Pillanatig nincs nyugta.* „Magyarországnak pillanatai drágák! a legjobbnak legkevesebb sikere sem lesz ha későn jö.“ Gr. Széchenyi I. (Beszéd a Főrendeknél 1844. marcz. 11.). Átv. intés, jeladás, melyet t. i. szemmel teszünk. *Urának pillanatát leső szolga. Pillanatából értem, mit akar.*

PILLANATI, (pill-an-at-i) mn. tt. *pillanati-t*, tb. —*ak*. 1) Pillanatot illető, arra vonatkozó. 2) L. PILLANATNYI.

PILLANATILAG, (pill-an-at-i-lag) ih. Egy pillanatban.

PILLANATNYI, (pill-an-at-nyi) mn. tt. *pillanatnyi-t*, tb. —*ak*. Oly rövid időcskére terjedő, oly hamar történő, mint a pillanat. *Pillanatnyi várakozás, ijedés, öröm.* Tudnivaló, hogy rendesen túlzott kicsinyitést fejez ki.

PILLANCS, (pill-a-an-cs) fn. tt. *pillancs-ot*. L. PILLANGÓ, 3.)

PILLANG, (pill-an-og) gyak. önh. m. *pillang-tam*, —*tál*, —*ott*, htn. —*ni* v. —*ani*. Mondják fénylő testekről, midőn rezegve, mozogva a szemeket kápráztatják, p. a csillogó fémek, érczek, kövek stb. E szó két fogalmat fejez ki: 1) a mozgást, rezgést, és 2) fényt, tüzet. Ámbár azt is lehetne gyanítani, hogy gyöke *pir*, melyből lett *pirlang*, *pillang*, mint sarló salló, tarló talló, stb. de valószinübbnek tartjuk, hogy a mozgásra vonatkozó *il* teszi alapját, minthogy maga a fény és tűz rezegő, illetőleg sebes mozgásban nyilatkozik. Rokonai a magyar *villong*, *pillog*, a német *flimmern flittern*, a latin *fulgeo*, *fulgur* stb. V. ö. PIL. Ide tartozik a lebegést jelentő székelyes *palangol*, és a széledező mozgásra vonatkozó *paláczol* v. *palázol*.

PILLANGÁS, (pill-an-og-ás) fn. tt. *pillangás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Pillangó állapot, csillogás által a szemek kápráztatása.

PILLANGÓ, (pill-an-og-ó) mn. és fn. tt. *pillangó-t*. 1) Fénynyel ragyogó, szemeket kápráztató. *Pillangó kövek, érczek, érmek.* 2) Fényes lemezke, karikácska, melyet diszül, czifraságul rukákra, öltönyökre, stb. akgatnak. Szabó D. szerént máskép: *pillantyú*. 3) Fényes szárnyu, tarka, csillogó lepke, vagy széles ért. mindenféle lepke; a székelyeknél máskép: *pillány* (Kriza J.); néhutt: *pillók*. Elemzésére nézve l. PILLANG.

PILLANGÓEZÜST, (pillangó-ezüst) ösz. fn. Vékony lemezzé nyújtott ezüst, melyet holmi ékül, czifraságul szolgáló pillangókká alakítanak. V. ö. PILLANGÓ.

PILLANGÓLEMEZ, (pillangó-lemez) ösz. fn. Csillogó fémanyagból, különösen sárgarézből nyujtott vékonyka lemez, holmi pillangóféle ékszereknek való.

PILLANGÓS, (pill-an-og-ó-os) mn. tt. *pillangós-t* v. —*at*, tb. —*ak*. 1) Pillangókkal hímzett, tarkázott, diszített. *Pillangós ruha.* 2) A növénytanban pillangóhoz hasonló szirmu; t. i. az olyan 4 szirmu bokréta, melynek egyik, rendesen a legnagyobb szirma (vitorlája) fel- s hátraálló; két szirma, (a szárnyai) oldalt- s előreálló; tenyészszerveit befoglaló egy szirma (csolnakja) pedig két szárnya között áll; ilyen virága van pl. az akászfának. (Papilionaceum. Gönczy P.).

PILLANGÓSAN, (pill-an-og-ó-os-an) ih. Pillangókkal diszítve, tarkázva.

„Menyasszony nagy büszkén megáll
Minden háznak kapujánál.
— — — — — — — —
A vőlegény pillangóson
Megyen előtte kardoson.“
Mikes K. Törökországi levelei. XLII. l.

PILLANGÓÜLŐ, (pillangó-ülő) ösz. fn. A lemezcsinálók ülője, melyen a fémanyagot hártyavékonyra verik.

PILLANGÓVERŐ, (pillangó-verő) ösz. fn. Kézmives, ki fémekből, különösen sárgarézből, pillangóféle vékony lemezkéket ver.

PILLANT, (pill-an-t) önh. m. *pillant-ott*, par. —*s*, htn. —*ni* v. —*ani*. Szabatosan, a szóképzési hasonlat szerént véve átható ige volna; ilyenek: *illant, horkant, perczent, prüszszent* stb. s annyit tenne, mint, mozgóvá tesz, mozdít; azonban a köz szokás az önható *pillan* értelmében használja, s am. pilláját fölemeli, egyszersmind oda tekint valahova. A nézésnek legkisebb időmozzanatát jelenti. *Felpillantani, lepillantani, kipillantani, bepillantani, megpillantani valamit*, röviden, futtában, könnyeden megnézni vagy észrevenni. *Jól bele pillantott a kancsóba*, sokat ivott. *Uram pillants!* tréfásan am. segíts, légy velem. *Kinek-kinek pillant néha a szerencse*, (km.). azaz, mintegy intést ad, hogy használja a jó alkalmat. *Fél oldalt oda pillantani.* Átv. int, intést, parancsot, jelt ad. *Pillantottam neki, hogy kövessen.* V. ö. PILLA.

PILLANTÁS, (pill-an-t-ás) fn. tt. *pillantás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Szabatosan véve cselekvés, midőn pillánkat fölnyitjuk, egyszersmind valahová irányozzuk tekintetünket. *Sürü, gyakori pillantás. Félre pillantás, felpillantás.* Átv. intés, jeladás. V. ö. PILLANTAT.

PILLANTAT, (pill-an-t-at) fn. tt. *pillantat-ot*, harm. szr. —*a*. A szempillának egy-egy mozzanata, továbbá azon rövid időcske, mely alatt ez véghez megy. Egy értelmü vele: *pillanat.*

„Egy pillantat, és az égen
Még csapongva száll,
Más pillantat, s egy térségen
Már honában áll.“
Kölcsey.

L. PILLANAT.

PILLANTATLAN, (pill-an-t-at-lan) mn. tt. *pillantatlan-t*, tb. —*ok*. Mereven nem mozduló, állású, nézésü. *Pillantatlan szemekkel néz valamit*, a nélkül, hogy pillantana, vagy pillogatna. Határozóként am. pillantás nélkül, mereven nézéssel.

PILLANTATNYI, l. PILLANATNYI.

PILLANTYÚ, (pill-an-t-ó) fn. tt. *pillantyú-t*. Vékonyra vert, nyujtott fémanyagból való lemez- vagy hártyaféle ékesség, fényes karikácska, máskép: *pillangó*. Részesülőből meglágyított szó, mint *pattantyú, cságatyú, csikoltyú* stb. Elemzésére l. PIL, gyök.

PILLAPORCZ, (pilla-porcz) ösz. fn. Belső, porczogónemü, harmadik pilla némely állatok, p. ökrök, lovak szemeiben.

PILLÁS, (pill-a-as) mn. tt. *pillás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. Pillával biró, különösen: szokottnál szőrösebb pilláju.

PILLASÖMÖR, (pilla-sömör) ösz. fn. Sömörnemü bőrbántalom a szempillán.

PILLASZŐR, (pilla-szőr) ösz. fn. A pilla, azaz szemhéj széleit környező szőrszálak. *Szőke, vörös, fekete pillaszőr.* Máskép, *szemszőr*, honnan: *kiszedték a szeme szőrét.* (Km.).

PILLAÜSZÖG, (pilla-üszög) ösz. fn. Üszögféle bőrbaj a szempillán.

PILLE, (pill-e) fn. tt. *pillé-t*. 1) A bogarak vagy rovarok seregébe tartozó azon rendü állatok, melyeknek testeik szőrösek, négy kiterjesztett szárnyaik lisztesek, orraik karéjra hajlottak, vagy kunkorodottak, két hosszú tapogató szarvok, és két nagy szemök van, de melyek sok apróbb szemekből állanak; tojnak, azután eldöglenek. *Fehér, sárga, tarka pille. Nappali, esti, éjjeli pille, boszorkánypille. Könnyü, mint a pille.* (Km.). *Pille pille, szállj le, tejet vajat adok, holnapra is hagyok*, e szókkal csalogatják a gyermekek a pilléket. (Papilio). 2) Átv. mintegy a pille vékony szárnyaihoz hasonló hártya, mely a tej szinén vagy az álló vízen felül képződik, midőn melegítik. Ez utóbbi értelemben rokonítható közelebbről a *pili* szóval is; l. ezt. 3) Lelógó, lefityegő valami.

E szó 1-ső és 2-ik értelmében fogalmi és hangi rokonságban van azon *il* gyökü szókkal, melyek általán élénk könnyü mozgásra vonatkoznak, mint: *illeg, billeg, illan, villan, pillant, villám*, stb. Egyezik vele *pillangó, pillancs*, és a lebegésről nevezett *lepke, lependék*, azaz, lebke, lebendék. V. ö. PIL, gyök. A 3-ik értelemre nézve l. PILLENPÁTY.

PILLED, (pill-ed) önh. m. *pilled-t.* Fáradság, vagy akármily gyengülés miatt tikkad, lankad. Elpillednek a csirkék, midőn nagy melegben szárnyaikat elterjesztve a porban hevernek. Pápa vidékén így is ejtik : *billed*, gyakorlatosan : *billedez*. Alapértelemre egyezik az *illeg*, *billeg*, *illen billen* igékkel, részint a mennyiben a lankadás a testnek, tagoknak mintegy lebillenésével jár, részint a *pilledez* származékban az élénk mozgás értelme rejlik. A székelyeknél Kriza J. szerént am. *pelyhed*, le-, szétpelyhed, amidőn pili v. pehely szótól származtatható.

PILLÉDED, (pill-e-ded) mn. tt. *pilléded-et.* Pillealakú, pillenemű.

PILLEDÉS, (pill-ed-és) fn. tt. *pilledés-t*, tb. *—ék.* Lankadás, tikkadás. Pelyhedés. V. ö. PILLED.

PILLEDÉZ, (pill-ed-éz) önh. m. *pilledéz-tem*, *—tél*, *—étt.* Pápa vidékén am. könnyen szökdel. (Matics Imre). Másképen ugyanott : *billedez.*

PILLEDÉZÉS, (pill-ed-éz-és) fn. tt. *pilledézés-t*, tb. *—ék.* Könnyü szökdelés. V. ö. PILLEDÉZ.

PILLEDT, (pill-ed-t) mn. tt. *pilledt-et.* Fáradság vagy betegség miatt elgyengült, bágyadt. Továbbá : pelyhedt, szétpelyhedt.

PILLENPÁTY, (pillen-páty) ösz. fn. Tréfás kifejezéssel, billegő- v. libegőféle a ruhán, pl. milyet az oldalzsebekre varrnak. Első alkatrésze a *billen*, másik a takarásra vonatkozó *patyol*, *patyókál* szókkal rokon, s az egésznek értelme : oly része a ruhának, mely billen v. billeg, és patyol. Igen nagy számmal levő ikerszavaink egyike. Átv. ért. a növénytanban a csésze alsó részére vagy a bokrétához nőtt levél- vagy sziromnemü pótlék, mint amilyen van a tavaszi ibolya csészéjén. (Appendix. Gönczy P.).

PILLENPÁTYOS, (pillen-pátyos) ösz. mn. Mire pillenpátyot varrtak. *Pillenpátyos oldalzseb.* V. ö. PILLENPÁTY.

PILLÉR, fn. tt. *pillér-t*, tb. *—ék.* Oszlopféle tárgy, különösen hídláb. Idegen eredetü szó. Egyeznek vele a franczia *pilier*, angol *pillar*, alsó német *Piler*, közönséges német *Pfeiler*, svéd és középlatin *pilare*, stb. valamennyi a régi latin *pila* szótól, mely Páriz-Pápai szerént am. mozsártörő ; hídláb ; rakott oszlop stb.

PILLÉS, (pill-e-es) mn. tt. *pillés-t* v. *—et*, tb. *—ek.* 1) Pille nemü bogarakkal bővelkedő, ellepett. *Pillés mezők*, *rétek*, *virágok.* 2) Mondják fölmelegített tejről, midőn fölszine hártyás. *Pillés tejet adni a kávéhoz.* V. ö. PILLE.

PILLÉSÉDÉS, (pill-e-es-éd-és) fn. tt. *pillésédés-t*, tb. *—ék.* Állapot midőn valami pillésedik. V. ö. PILLÉSÉDIK.

PILLÉSÉDIK, (pill-e-es-éd-ik) k. m. *pillésédtem*, *—tél*, *—étt.* 1) Pille nemü bogarak belepik. 2) Pille szárnyához hasonló vékonyságu hártyával behuzódik. *Pillésedik a felforralt tej.* V. ö. PILLE.

PILLÉSEN, (pill-e-es-en) ih. Pillés állapotban, pillés minőségben.

PILLESZÁRNY, (pille-szárny) ösz. fn. A pille nemü bogárnak vékony, lisztes, majd fehér, majd hamvas, majd különféle pettyü szárnya, illetőleg röptyüje.

PILLESZIVŰ, (pille-szivű) ösz. mn. Igen lágy, gyönge szivű, kit legkisebb csapás lesujt, mint a pillét.

PILLÉZ, (pill-e-ez) áth. m. *pilléz-tem*, *—tél*, *—étt.* Pillével (hártyával) bevon. *Bepilléz* am. behártyáz. (Szabó D.).

PILLEZÁKÁNY, (pille-zákány) ösz. fn. A lopvanőszök seregéből való, s a zákányok neme alá tartozó növényfaj, melyet keményen öszveszőtt hártya lep, s az élőfák odvában terem. Nevét hártyás tulajdonságától kapta. (Byssus coriacea).

PILLÉZÉS, (pill-e-ez-és) fn. tt. *pillézés-t*, tb. *—ék.* Az átható ‚pilléz' igétől am. pillével bevonás, behártyázás. A közép ‚pillézik' igétől am. pillésedés.

PILLÉZIK, (pill-e-éz-ik), l. PILLÉSÉDIK. 2).

PILLÉZŐDIK, (pill-e-éz-ő-d-ik) belsz. m. *pilléződ-tem*, *—tél*, *—ött.* L. PILLÉSÉDIK, 2).

PILLIS, falu Szabolcs m.; helyr. *Pillis-re*, *—én*, *—ről.*

PILLOG, (pill-og) gyak. önh. m. *pillog-tam*, *—tál*, *—ott.* 1) Szemhéjai gyakran vagy folytonosan mozognak; másképen : hunyorog. *Az álmos ember szemei pillognak.* Egy értelmü vele némi árnyéklati különbséggel a *pislog.* 2) Mondjuk fénylő testekről, midőn mozgó világukkal a szemeket mintegy kápráztatják. Ez értelemben rokon hozzá az erősebb fénymozgást jelentő *villog.* V. ö. PIL, gyök.

PILLOGÁS, (pill-og-ás) fn. tt. *pillogás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* 1) A szemhéjnak majd fölnyilása, majd becsukódása. 2) Bizonyos test fényének élénk rezegése, mely ha nagyobbszerü, *villogás*-nak mondjuk. V. ö. PIL, gyök.

PILLOGAT, (pill-og-at) gyak. önh. és áth. m. *pillogat-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *pillogass.* 1) Mint önh. am. folytonosan, vagy gyakran pillog, p. midőn szemeit valamely fényesség sérti, vagy valakinek szemével integet. 2) Mint áth. am. szemhéjait mozgatja, pillogtatja. V. ö. PILLOG.

PILLOGATÁS, (pill-og-at-ás) fn. tt. *pillogatás-t*, tb. *—ok.* Cselekvés midőn vmi v. vki pillogat.

PILLÓK, (pill-ók) fn. tt. *pillókot.* L. PILLANGÓ.

PILLONG, (pill-ong) önh. m. *pillong-tam* v. *—ottam*, htn. *—ni* v. *—ani* ; l. PILLOG.

PILLONGA v. PILONGA, (pill- v. pil-ong-a) fn. l. PILINGA.

PILULA, (latin kicsinző fn. *pila* szótól, mely labdát jelent); tt. *pilulá-t* ; l. LABDACS.

PIMASZ, mn. tt. *pimasz-t*, tb. *—ok*, v. *—ak.* A becsmérlő kifejezések egyike, melyekben a népies nyelv igen, csaknem túlságosan gazdag. Használata annyira változó, hogy eredeti jelentését szabatosan meghatározni nehéz. 1) Idomtalanul, otrombául felnőtt, otromba, faragatlan kamasz, nagy mihaszna, némi durva hegykeséggel is párosulva. Ezen értelme

van kivált a tiszai vidéken. *Pimasz parasztlegény, falusi fajankó. Nagy pimasz;* másképp: *pimók.* 2) Tetteiben ügyetlen, ostoba, esztelen; árnyéklatai: *bibasz, balfasz, buzma, szuszma, süsü, balga, bangó, balgatag* stb. Úgy látszik, mintha eredeti alakja *piszma* volna, mert *piszmogni, piszmálkodni* am. ügyetlenül bajlódni, bibelődni, pepecselni valamivel, s *piszmota* am. immelámmal pepecselő. A hitvány pimasz embert néhutt *piszok*-nak is mondják. Rokon vele értelemben is a Vas és Szalában divatos *böszme.* Egyébiránt a hason értelmü ‚pimók' oda látszik mutatni, hogy *pim* is tekinthető gyöknek, melyet *bib* vagy *bam* v. *bám* gyökökkel rokoníthatnánk, amazt *bibasz,* emezeket *bamba* v. *bámé* szókban; l. ezeket.

PIMASZÉV, (pimasz-év) ösz. fn. Suhanczok, ifjonczok kora, melyben még alig vagy épen nem képesek illemességet tanusítni.

PIMASZKODÁS, (pimasz-kod-ás) fn. tt. *pimaszkodás-t,* tb. —*ok,* harm. szr. —*a.* 1) Otromba hegykeségü magaviselet. 2) Durva esztelenkedés.

PIMASZKODIK, (pimasz-kod-ik) k. m. *pimaszkod-tam,* —*tál,* —*ott.* Pimaszul viseli magát. Faragatlanul, otrombául hegykélkedik. Esztelenkedik. V. ö. PIMASZ.

PIMASZSÁG, (pimasz-ság) fn. tt. *pimaszság-ot.* Pimasz, otromba tulajdonság. V. ö. PIMASZ.

PIMASZUL, (pimasz-ul) ih. pimasz, otromba, faragatlanul, hegyke módon. Esztelenül. V. ö. PIMASZ.

PIMÓK, fn. tt. *pimók-ot.* Olyan alkatu mint *ripők.* L. PIMASZ.

PIMPÉRÉDÉS, (pimp-ér-éd-és) fn. tt. *pimpérédés-t,* tb. —*ek,* harm. szr. —*e.* Bimbónak, rügynek stb. kicsücsörödése.

PIMPÉRÉDIK, (pimp-ér-éd-ik) k. m. *pimpéredtem,* —*tél,* —*ett.* Bimbója vagy rügye, szeme, magva kicsücsörödik, fakadni indúl. *Pimperedik a búza szeme.* Gyöke rokon a *pimpó, bimbó* szókéhoz.

PIMPINELLA, fn. tt. *pimpinellá-t.* Linné s utána Diószegi szerént növénynem az öthímesek seregéből, és kétanyások rendéből; gallérai nincsenek; virágai egyenlők, mind termők; gyümölcse tojásdad-hosszukás karczolt; bibéi gömbölyük. Idegen szó, melyet a népnyelv annak egyik fajában (pimpinella saxifraga, magyarosan: *tömjénes pimpinella*) *bipenellá*-vá módosított; ugyanezt *földi temjén,* és *rákfarkfü*-nek is nevezvén.

PIMPÓ, fn. tt. *pimpó-t.* 1) Némely lágy fák pl. fűzek, nyárak ágain tavaszszal kihajtó szőrös bimbó, barka. Ily pimpós ágakat szentelnek virágvasárnap a római katholikusoknál. 2) A megromlott bor szinén kifejlődő fehér foltok, honnan: *pimpós a bor* am. virágos, penészes. 3) A hosszasabb tartásban megromlott kenyéren szöszalaku penész. (Kriza J.). 4) Növénynem a húszhímesek seregéből és sokanyások rendjéből; csészéje tíz metszésü, minden második foga kisebb; bokrétája öt szirmu; vaczka kicsin, aszu; magva sok, csupasz; virága többnyire sárga, csak kevés fajaiban fehér. (Potentilla.)

Értelmére és hangra rokon a *bimbó, bingyó* szókhoz, s a *bogyó* szónak *in*-vel kicsinyített módosúlata.

PIMPÓS, (pimpó-os) mn. tt. *pimpós-t* v. —*at,* tb. —*ak.* Amiből pimpók nőnek, fakadnak; vagy amin, amiben pimpó keletkezik. *Pimpós ágak; pimpós bor, kenyér.* V. ö. PIMPÓ.

PIMPÓZIK, (pimpó-oz-ik) k. m. *pimpóz-tam,* —*tál,* —*ott.* Pimpó keletkezik rajta vagy belőle.

PINA, fn. tt. *piná-t.* Aljas nyelven női szeméremtest. Arabul: *hen-ün;* rokonítható a latin *Venus*-szal is, melyet némely nyelvészek keleti származásunak hisznek.

PINCZ, (1), l. PINTY.

PINCZ, (2), falu Nógrád m.; helyr. *Pincz-re,* —*én,* —*ről.*

PINCZE, (1), fn. tt. *pinczé-t.* Mesterségesen készített, kivájt, vagy kifalazott és boltozott üreg a földben, különösen a házak alatt, melyben leginkább italokat, s eleségnemü holmit tartogatnak, hogy részint a meleg, részint a hideg ellen romlatlan állapotban maradjon. Néhutt szorultságból, kivált nagyobb városokban, embereknek lakhelyül, és állatoknak istállóul is szolgál. *Boros, seres pincze; tejes pincze; zöldséges pincze.* Ha fát tartanak benne, *fás pincze. A kinek pinczéje tele borral, bolond, ha szomjúzik.* (Km.). *Eladta szőlejét, pinczét vett az árán.* (Km a ferde gazdálkodásról). *Rózsám iszik a pinczében, vörös bor van a kezében.* (Népd.). *Kocsmárosné kápolnája a pincze, imádságos könyvecskéje az itcze.* (Gúnyd.). *Ha fénylik* (vagy: *megcsordúl*) *Vincze* (január 22-én), *megtelik a pincze,* népies időjóslat. „Hogyha penig történnék, hogy valaki ez mi végezésünknek ellene vakmerőképen idegen bort hozandana be, kit az ő pinczéjében vetne váras híre nélkül, és megtalálhatjuk, mindjárást kivonatjuk, és az váras közepett az fenekét kivágatjuk." (Szentpéteriek végezése. 1403-ban). A hajósok nyelvén: a hajó elején, az orradzóban kötéltartó, s a mindenes aprólékos készségeinek zárt helye. (Hell, Hölle, Vorpick. Kenessey A.).

E szó szlávul *pivnicza, pivnicze, pivniczka,* vagy a *pijem* (iszom), vagy pedig a *pivo* (ser) gyöktől, egyébiránt a *pivo* is a *pijem* igével azonos gyökü. Ámbár nem lehet kétség benne, hogy a ‚pincze' szó közvetlenül a szlávból vétetett: de gyöke, mint ős eredetü szó a magyarral is közös, t. i. ugyanaz, mely az *iszik, ital, iti, piti, pitizál, pityó, pityókos* szóké; hellenül: *πίνω,* latinul: *bibo* am. iszom.

PINCZE, (2), falu Szala m.; helyr. *Pinczé-re,* —*n,* —*ről.*

PINCZEABLAK, (pincze-ablak) ösz. fn. Szellőjárás végett hagyott ablakféle nyilás a pinczén. V. ö. PINCZELYUK.

PINCZEAJTÓ, (pincze-ajtó) ösz. fn. Ajtó, melyen a pinczébe járnak. *Lakatot vetni a pinczeajtóra.*

PINCZEALJ v. PINCZEALY, (pincze-alj v. —aly) l. PINCZEFENÉK.

PINCZEBÉR, (pincze-bér) ösz. fn. Bér, melyet valaki a pincze haszonvételeért az illető tulajdonosnak fizet.

PINCZEBOGÁR, (pincze-bogár) ösz. fn. Tizennégy lábu, és szárnyatlan bogár, teknőded alaku testtel, mely nedves kövek alatt, s kivált régi pinczékben lakik. (Oniscus asellus.)

PINCZEBOLT, (pincze-bolt) ösz. fn. Pincze, mely boltként használtatik, s melyben leginkább italt mérnek s néhutt böröket árulnak.

PINCZEBOLTOZAT, (pincze-boltozat) ösz. fn. A pinczének felső része, mely rendszerént ívezetesen van épitve vagy kivájva.

PINCZECSELÉDSÉG, (pincze-cselédség) ösz. fn. Cselédek, kik nagyobb boros, sörös stb. pinczékben a kellő munkákat végzik, a pinczemester felügyelése alatt. Ide tartoznak az úgynevezett *pinczenapszámosok* is.

PINCZEFAL, (pincze-fal) ösz. fn. A pinczének két oldala.

PINCZEFENÉK, (pincze-fenék) ösz. fn. A pinczének alsó része, melyen járnak, és melyre hordókat, s egyetmást raknak.

PINCZEFÉRÉG, (pincze-férég) ösz. fn. lásd : PINCZEBOGÁR.

PINCZEGÁDOR, (pincze-gádor) ösz. fn. lásd : PINCZETOROK.

PINCZEHELY, mváros Tolna m.; helyr. *—hely-be, —ben, —ből.*

PINCZEIRNOK, (pincze-irnok) ösz. fn. Nagyobb tartalmu bor- és sörpinczékben irnoki hivatalt viselő személy.

PINCZEISTÁLLÓ, (pincze-istálló) l. PINCZEÓL.

PINCZEKULCS, (pincze-kulcs) ösz. fn. Kulcs, melylyel a pinczeajtót zárják és nyitják.

PINCZEKUNYHÓ, (pincze-kunyhó) ösz. fn. Szőlőhegyek- és kertekben, vagy helységek különálló részeiben a pinczék, vagyis ezek bejárása fölé emelt kunyhóféle hajlék. V. ö. PINCZESOR.

PINCZELAK, (pincze-lak) ösz. fn. Pincze, mely embereknek szolgál lakásul.

PINCZELEVEGŐ, (pincze-levegő) ösz. fn. Saját mérsékletü, a külső levegőnek hévségi fokától különböző levegő, mely nyáron hüvös, télen mérsékelt meleg.

PINCZELIK v. —LYUK, (pincze-lik v. —lyuk) ösz. fn. Részint világításra, részint szellőztetésre szolgáló ablakféle nyilás a pinczén; néhutt : léleklyuk.

PINCZEMESTER, (pincze-mester) ösz. fn. A pinczecselédség főnöke, ki a pinczében levő italok kellő kezelésére felügyel. *Uraságí, kolostori pinczemester.*

PINCZEÓL, (pincze-ól) ösz. fn Pincze, melyben állatok, különösen városokban lovak szoktak tartatni.

PINCZÉR, (pincze-ér) fn. tt. *pinczér-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e* v. *—je*. Szoros ért. kocsmáros vagy vendégfogadós segéde, szolgája, ki az italokra felügyel, s azokkal a vendégeknek szolgál, pinczés. Szélesb ért. vendéglői ételital-hordogató. *Főpinczér*, ki az elköltött ételek italok árát beszedi, s róla a vendéglősnek számol.

PINCZÉS, (pincze-es) mn. tt. *pinczés-t* v. *—et*, tb. *—ek*. Pinczével ellátott. *Pinczés ház. Pinczés bolt.* Mint főnév tárgyesete : *pinczés-t*, s többese : *pinczés-ek*, am. pinczér.

PINCZESOR, (pincze-sor) ösz. fn. 1) Az épületnek azon földalatti része, hol a pincze vagy pinczék vannak. 2) Némely helységekben, ezeknek különálló része, máskép : *pinczeszer*, melyben csak pinczék foglaltatnak, rendesen felülvaló épitményekkel is, mint kunyhókkal, borházakkal, kolnákkal, melyekben a bor készités- és kezeléshez szükséges némely eszközök ú. m. sajtók, kádak, hordók stb. tartatni szoktak.

PINCZESZÉR, (pincze-szér) ösz. fn. Szőlők vagy szőlőhegyek lábán épített pinczék sora. Olyan mint *pajtaszer*. Egyébiránt l. PINCZESOR 2).

PINCZETOK, (pincze-tok) ösz. fn. Fiókokra osztályozott belsejü láda, melyben rendesen négyszögü lapos borpalaczkokat útra vinni, vagy szállítani szokás. *Nyolcz, tizenhat pintes pinczetok. Pinczetokkal utazni.*

PINCZETOROK, (pincze-torok) ösz. fn. A pinczének előrésze, pitvara, mintegy nyaka, melyen a derékpinczébe járnak, s hol a borkezeléshez tartozó edényeket, holmit tartják, a borokat kóstolgatják, stb.

PINCZEÜREG, (pincze-üreg) ösz. fn. A pinczének belterjedelme a falaktól és boltozat- vagy bárminő felső résztől elgondolva.

PINCZÉZ, (pincze-ez) áth. m. *pinczéz-tem, —tél, —ett.* Pinczében tart, pinczében, vagyis úgy kezel, mint pinczében szokásos, és czélszerü. *A bort pinczézni.*

PINCZK, fn. tt. *pinczk-et*, harm. sz. r. *—je*. L. PIGE.

PINCZKÉZ, (pinczk-éz) önh. m. *pinczkéz-tem, —tél, —ett*, par. *—z*. L. PIGÉZ.

PINCZKÉZÉS, (pinczk-éz-és) fn. tt. *pinczkézés-t*, tb. *—ék*, harm. sz. r. *—e*. L. PIGÉZÉS.

PINDIRKÓ, PINDURKÓ, PINDURKA. Talán *n* közbetéttel ‚piczurka' és ‚piczurkó' szók módosúlatai. L. PICZURKA. Tájdivatos kifejezések túl a Dunán. Még máskép : *pirinyó, parányi.* Gyermekes nyelvbe valók.

PINDSI, fn. tt. *pindsi-t*. Kisebb fajta bodros kutya. Heyse szótárában olvasható : *Pincher* (olv. pincser) ein Kneiper, Zwickhund, eine Art englischer Hund mit scharfem Gebisz. Az angol *(to) pinch* szótól, mely am. a német kneifen, kneipen, zwicken stb.

PINKA, fn. tt. *pinká-t*. Túl a Dunán, nevezetesen a Vas vármegyei Őrségben am. dugasz a hordó

aknájában. *Kiütni a pinkát.* Rokon a faszegfélét jelentő *piczka, binczk* v. *pinczk* és *peczek* szókhoz. V. ö. PÉCZÉK. Van ily nevü folyó is Vas vármegyében.

PINKAFEJ v. PINKAFŐ, mváros Vas m.; helyr. *Pinkafej-re* v. *—főre, —fejen* v. *—főn, —főről.*

PINKAKARCSA, falu Pozsony megyében; helyr. *—Karcsá-n, —ra, —ról.*

PINKAMINDSZENT, falu Vas megyében; helyr. *—Mindszent-én, —re, —ről.*

PINKAMISKE, falu Vas m.; helyr. *—Miské-n, —re, —ről.*

PINKÓCZ, faluk Ung és Vas, puszta Veszprém m. TORNA—, falu Veszprém m.; helyr. *Pinkócz-ra, —on, —ról.*

PINNYE, falu Sopron m.; helyr. *Pinnyé-re, —n, —ről.*

PINNYÉD, falu Győr m.; helyr. *Pinnyéd-re, —én, —ről.*

PINT, fn. tt. *pint-et*, harm. szr. *—je.* Oluk, folyadékok mértékneme, mely két itczét, vagyis négy meszszelyt foglal magában A magyar akó harminczkét pintből áll. *Egy pint bor, sör, pálinka. Pintszámra mérni, venni a bort.* Szalay Á. levélgyüjteményében 16 pint egy köböl: „Itt pegyig az bort kilemben nem adják öt köblénél, az köblét tudja k(egyelmed) hogy tizenhat pintet teszen.“ (119. l.).

Megvan kevés változattal a török, német, olasz, szláv, franczia, angol stb. nyelvekben, ú. m. törökül: *pinte*, melyet Zenker a magyar ‚pint‘ szóval rokonít, németül: *Pinte*, olaszul: *pinta*, csehül: *pint*, franczául: *pinte*, ángol *pint*. Heyse szótára a spanyol és portugál *pinta* szóból származtatja, mely am. a német *Maal, Zeichen*, ein *Flüssigkeitsmasz*, a *pintar* szótól mely am. a latin *pingere*. Németül máskép: *Masz*, mintha egy ivásra való mértéket jelentene; miért véleményünk szerént talán inkább az *ivás, ital* alapfogalma látszik rejleni benne, mi szerént rokon volna a magyar *iti, piti, pitizál, pityók*, a hellen πίνω, a latin *bibo, potus*, a franczia *boire*, a szláv *pijem*, török *ics-mek*, stb. szókhoz. E szerént *itcze* (azonegy gyökből) mint kicsinyített szó kisebb, a *pint* nagyobb adagu italmértéket jelentene.

PINTÉR, fn. tt. *pintér-t*, tb. *—ék*, harm. szr. *—e* v. *—je.* Fából dolgozó kézmives, ki hordókat, kádakat, bödönyöket, s hasonló fa edényeket készít; s néha, kivált az uraságok, kolostorok, borkereskedők szolgálatában levén, borokat is kezel. *Pintérmester, pintérlegény, pintérinas.* Eredetileg német szó: *Binder*; magyarul *kádár*, vagy *bodnár*, mely ugyan szükebb értelmü mint Binder, mivel nem csupán kádakat, illetőleg bodonokat készít, de a mesteremberek nevei egy részt ily nemüek, pl. az asztalos, lakatos, kerékgyártó, nem csak asztalt, lakatot, kereket, hanem egyebet is csinálnak.

PINTÉRÉZ, (pintér-éz) áth. m. *pintérëz-tem, —tél, —ett*, par. *—z.* Abrincsol, vagy valamely pintérmunkákat készít. Olyan mint *esztergároz, ácsol, kovácsol.*

PINTÉRKÁKA, (pintér-káka) ösz. fn. Kákafaj, melynek szára egymáshoz ragadt húsos levelekből áll. Ezt szokták a pintérek a dongák közé csiptetni.

PINTÉRKÉS, (pintér-kés) ösz. fn. A pintérek saját alaku nagy kése, melylyel faragnak, metélnek, stb.

PINTÉRMUNKA, (pintér-munka) ösz. fn. Mű, melyet a pintérek szoktak készíteni, pl. hordó, kád, dézsa, bödön, rocska, stb.

PINTÉS, (pint-és) mn. tt. *pintés-t* v. *—et*, tb. *—ek.* Mibe egy pint fér, pint nagyságu. *Pintes korsó, palaczk, fazék.* V. ö. PINT.

PINTÓK, fn. tt. *pintók-ot.* Gyarmathi Sámuelnél am. félpoltura, s szerénte románul is pintók.

PINTÓKA, fn. *pintóká-t.* Kriza J. szerént a székelyeknél am. félfertály fele, tehát $^1/_{16}$ rész. V. ö. PINTÓK.

PINTOL, áth. m. *pintol-t.* A gömöri barkóknál am. mocskol, becsunyít. Rokonnak látszik a penészt jelentő pimpó-hoz, mintha volna: *pimtol.* Egyébiránt figyelmet érdemel a török *pinti*, mely am. mocskos.

PINTOLÁS, (pintol-ás) fn. tt. *pintolás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a.* Bemocskolás. V. ö. PINTOL.

PINTŐ, PINTÖLY; PINTÖLYÖS, l. PÉNDÉLY; PÉNDÉLYÉS.

PINTY, fn. tt. *pinty-et*, harm. szr. *—e.* Az éneklők seregéből való kis madárnem, melynek fajai különféle szinü tollakkal ékeskednek. Fajai: *árva pinty, búbos pinty, erdei pinty, hó-* v. *havasi pinty, zöld pinty, vörös pinty* stb. máskép: *pincz, pintyő, pintyőke.* Nevét hangjától kapta, mint *csücsörke, pipis, csíz, gyagya* stb. szók is. Egyezik vele a szintén hangutánzó német *Fink*, némely szójárásokban: *pink*, olasz *pincione*, franczia *pinçon*, szláv *pinkava, penkeva*, ángol *finch*, svéd *finke*, közép latin *pincio*, régi latin *fringilla* stb. *Olyan mint a pinty*, azaz: fris, élénk, ép, egészséges.

PINTYÉG, (pinty-ég) gyak. önh. m. *pintyégtem, —tél, —ett.* Pinty módjára vagy pinty hangon szól folytonosan. Olyan mint *csicsereg, cseveg, fecseg, hápog, sápog, gágog* stb.

PINTYÉGÉS, (pinty-ég és) fn. tt. *pintyégés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Pinty hangon szólás. V. ö. PINTYÉG.

PINTYÉL, (pinty-él) önh. m. *pintyél-t.* 1) Pinty módjára, pinty hangon szól. Olyan mint, *csiripel, kárál* stb. 2) Szerfölött vékony fonalat fon; gúnyosan am. ügyetlenül, roszul fon; gyakorlatosan: *pintyelget* v. *pintyerget, pintyerél.* Rokon hozzá a vastaghangu *fontyorgat, fontyorodik*, azaz, zsugorgat, zsugorodik, a *fon* gyöktől, mintha volna *fintyel, fintyerget*, továbbá a székelyeknél *finyelni* am. bebonyolítani, s *finyelődni* = bonyolódni.

PINTYELÉS, (pinty-el-és) fn. tt. *pintyelés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e.* Cselekvés, midőn valaki vagy valami pintyel.

PINTYERÉL, (pinty-er-él) önh. m. *pintyerél-t*, L. PINTYÉL, 2).

PINTYÉRGET, (pin-ty-ér-g-et) gyak. önh. és áth. m. *pintyérgét-tem*, *—tél*, *—ett*, par. *pintyérgess*. A székelyeknél gúnyosan am. roszul, a szöszt imígyamúgy öszvebongyolgatva, fontyorítva fondogál. Elemzésére nézve v. ö. PINTYÉL.

PINTYHÁLÓ, (pinty-háló) ösz. fn. Madarászok csaptató hálója, melylyel pintyeket s más apró madarakat fogdosnak.

PINTYŐ, (pinty-ő) fn. tt. *pintyő-t*. 1) A pinty madárnak mintegy részesülővel módosított neve, mintha volna: *pintyező;* kicsinyezve: *pintyőke*. 2) Növénynem a kétfőbbhímesek seregéből és magrejtősök rendjéből. Nevét valószinüleg onnan kapta, mert bokrétájának ínye kicsucsurodik (mint a pinty orra) az ajakak között. (Antirrhinum). Egyik nevezetes faját köznéven hívják *pintyő*-nek v. *lenlevelüfü*-nek v. *gyujtován*-nak; melynek növénytani neve: *gyújtovánpintyő*. (Ant. linaria). Egy másik faja köznéven: *orozlánszáj* v. *ebfejüfü*, *borjuorrufü* v. *pirosgerezdes* v. *orrosfejüfü;* növénytani néven: *aranyevő pintyő*. (A. majus).

PINTYŐKE, (pinty-ő-ke v. pinty-eg-ő) fn. tt. *pintyőké-t*. L. PINTYŐ 1), és PINTY.

PINYE, l. PINNYE.

PINYÉD, l. PINNYÉD.

PIÓCZA, (pi-ó-cza = i-ó-cza = iv-ó-cza?) fn. tt. *piócz-á-t*. Tavakban, állóvizekben élő, hengerded, nyulánk, mindkét végről tompa testü féreg, mely a vizben járó vagy megálló emberek, s más állatok testébe ragad és véröket szívja. Az orvosok több esetekben érvágás helyett vérereszto, vérhigító eszközül, illetőleg gyógyszerül alkalmazzák. *Pióczákat rakni; pióczákkal kiszivatni a vért*. Átv. mondják emberről, ki piócza gyanánt másokhoz ragad, s el nem válik, mig valamit ki nem nyert, ki nem húzott tőlök. Másképen: *pióka* (ormánságban), és más származással: *nadály*. A szláv nyelvekben is eléfordúlnak: *pijavka*, *piávka*, *pijavicza*.

Legokszerübb azon vélemény, mely szerint nevét a szivástól, a vérszivás- v. ivástól kapta, s ha a magyar nyelvből is származtatható, előtét nélkül lesz: *iócza*, *ióka*, rokon levén az *iti*, *piti*, *ityók*, *pityók* szókhoz. Hogy az *i* és *ó* közti v ragasz kihagyható, mutatja ezen példa: „Én boromat én tejemvel *ióm*.“ = ivám. (Döbrentei cod. Énekek éneke 5. f.) Ugyanott olvasható: *ööm*, azaz, evém.

PIÓCZÁZ, (piócza-az) önh. és áth. m. *piócz-á-ztam*, *—tál*, *—ott*. 1) Vízben, tóban pióczát fogdos. 2) Orvosi czélból pióczát tesz v. rak, v. alkalmaz valakinek valamely tagjára. *Megpióczázni a fájós tagot*.

PIÓCZÁZÁS, (piócza-az-ás) fn. tt. *piócz-á-z-ás-t*, tb. *—ok*, harm. sz. r. *—a*. Pióczafogdosás. Piócza v. pióczák alkalmazása.

PIÓKA, fn. tt. *pióká-t*. Tájdivatosan am. *piócza;* l. ezt. *Mint a pióka mindenütt rajta csügg*. (Km. Kresznerics.)

PIOM, fn. tt. *piom-ot*, harm. szr. *—ja*. Az ácsok és kőmívesek ólmos, vagyis ónos zsinóra, melylyel a függőleges egyirányt meghatározzák. Alkalmasint a latin *plumbum* módosúlata, melyben az *l*-et az olasz is *i*-re változtatta: *piombo;* vagy talán közvetlenül az olaszból vettük át. Így változott az *l i*-vé ‚piacz‘ szóban is.

PIOMOZ, (piom-oz) önh. és áth. m. *piomoz-tam*, *—tál*, *—ott*. Piommal a függőleges irányt meghatározza.

PIP, hangszó, melyből a madarakat, kivált tyukokat, csirkéket, galambokat hivó *pipi!* továbbá a *pipis*, *pipiske*, a libát, csibét jelentő *pipe*, s a *pipeg* ige származnak. Rokon vele *pöf* gyök *pöfékel* szóban. Ide tartozik a vastaghangu *pipa*, *pipál*, *pipázik*, minthogy e működés alatt az ajkak pimpognak, pampognak; továbbá *pipacs*, fordítva: *papics*. V. ö. PIPACS. Más alapértelme van a *pipere*, *pipitér*, *pipogya* szókban, melyeket l. saját rovataik alatt.

PÍP, fn. tt. *píp-et*, harm. szr. *—je*, tájdivatosan: *—ja*. 1) A szárnyas állatok nyelve hegyén támadó keménység, csomó, melyről a gazdasszonyok azt tartják, hogy szomjuságból vagyis akkor támad, ha azon szárnyas állatok nyári melegben sok ideig inni nem kapnak. Ezt a hozzáértő nők tűvel le tudják venni. Rokonságait l. PIPITE alatt. 2) Átv. feszesség, merevenség a járásban, magatartásban, honnan *pípes leány*, *menyecske*, am. hegyes, kevélyke, rátartós. V. ö. PIPERE.

Mi e szó elemzését illeti, értelmi és hangi rokonságban van vele a vastaghangu, s ennél fogva nagyobb csomót, kinövést jelentő *púp*, *búb;* oly viszony levén köztök, mint a *csip csup*, *lik luk*, *zig zug*, *gyim gyom*, *líg lóg*, stb. stb. között. Ez elemzéssel egyezőleg Molnár Albertnél: *púposkodik*, am. *pípeskedik*. Hasonlók hozzá a szintén kinövést jelentő *bibi*, *bibis*, *bibircsó*, *bimbó*, *pimpó*.

PIPA vagy PÍPA, fn. tt. *pipá-t*. Különféle anyagu, és alaku börböncze, edényke, melyből dohányozni szokás. *Cseréppipa*, *tajtékpipa*, *fapipa*, *ezüstpipa*, (= ezüstös pipa), *porczellánpipa*, *gyökérpipa*. *Makrapipa*, *lencsés pipa*. *Selmeczi*, *podrecsányi*, *debreczeni pipa*, *török pipa*. *Pipára gyujtani*. *Pipát tölteni*, *kiverni*. *Nem ér egy pipa dohányt*. (Km.). *Pipát cserélni valakivel*, átv. ért. am. pajtáskodni. *Azt se mondta, cseréljünk pipát*. (Km.). *Jól égjen a pipa* (köszöntő mondat, azaz: adjon Isten jó módot, kényelmes életet). *Nagy pipáju, kevés dohányu*. (Km. arról ki nagyobba fog, mint ereje, vagy erszénye birná). *Feltartja pipáját*, azaz nagyra lát, nagyra tartja magát, hegyke.

„Fegyver leszen pipámból,
S kifüstölöm szobámból.“
(Kisfaludy K.).

Kis pipám, dohányos börböncźem. (Faludi). *Pipa, kostök, agár, ló, nemes embernek való*. (Gúnyos km.). A szegedi hajósok nyelvén a bókonytalpnak idegen darabbal pótolt felhajló vége; néhutt: *hablab;* a dunai német ajku hajósoknál: Bockstall. (Kenessey A.).

E szóhoz leginkább hasonlók a svéd, izland *pipa*, olasz *pipa*, *piva*, ángolszász *pip*, *pipe*, dán *pibe*, héber אבוב, német *Pfeife*, szláv *fajka*, stb. Azonban e hasonlóság eredeti alapját mindenütt a hangutánzás teszi, pl. a német a pipát síphoz hasonlította, mely nevét szintén az ajakhangtól vette; a magyar is pipának nevezte ezen dohányos börbönczét, mert midőn szívjuk, ajkaink igy hangzanak : *pi ! pa !* innen vannak a *pöfékel*, *pampog*, *pampogtat* igék is. Szintén hangot, ámbár más nemüt fejez ki a déli szláv *lula*.

PIPAAGYAG, (pipa-agyag) l. PIPAFÖLD.

PIPABÉKA, (pipa-béka) ösz. fn. Mintegy arasznyi hosszu varasbéka, fölül barna, alul szürkés sárga, mely fiait mindaddig hátán hordozza, mig nagyra nem nőttek, Surinámban él. (Pipa.) Idegen eredetü lévén nevének a dohányzó pipával, úgy látszik, semmi köze.

PIPACS, (pip-acs) fn. tt. *pipacs-ot*, harm. szr. —*a* v. —*csa*. A mákok neméhez, különösen a sima tokuakhoz tartozó növényfaj köznépies neve; szára földszint álló szőrökkel borzas, sok virágu; levelei szárnyasan hasgattak, bevagdaltak; tokja gömbölyü; virága szép veres. Növénytani neve : *pipacsmák*. (Papaver rhoeas). Köznépiesen *fejér pipacs* a berki kökörcsin (anemone nemorosa).

Nevét valószinüleg sziromleveleinek *pattanós*, *csattanós*, *pacscsogó* tulajdonságától kapta, átvetve : *papics*. Tudnivaló, hogy játékból kivált a gyermekek e növény szirmait tenyerek között, vagy ajkakon pattogtatni szokták. Innen van a *Klapperrose* német nevezete is. Hangjaikról neveztettek a *huppolyag*, a susogó *csuhu* és *sás*, s a szétpöffedő *pöfeteg* növények is.

PIPACSINÁLÓ, (pipa-csináló) ösz. fn. Kézmives, ki különféle, vagy bizonyos nemü anyagból, pl. tajtékföldből, agyagból, fából, pipákat készit.

PIPACSUTORA, (pipa-csutora) ösz. fn. Csutora vagyis szopóka a pipaszáron.

PIPAFARAGÓ, (pipa-faragó) ösz. fn. Kézmives, ki fából, gyökérből, különösen pedig tajtékföldből, vagy gipszből, s hasonló nemü anyagból kellő eszközök által pipákat készit. Szoros ért. ki habpipákat csinál.

PIPAFÉDÉL, (pipa-fédél) ösz. fn. Fémlemezből, vagy sodronyból való kupak, szelelő likakkal ellátva, mely a pipa tetejére alkalmaztatik. *Ezüst*, *réz pipafedél*. *Lapos*, *tornyos pipafedél*.

PIPAFEJ v. PIPAFŐ, (pipa-fej v. —fő) ösz. fn. A pipának fölfelé nyuló része, melynek öblébe a dohányt tömik. Hová a pipaszárt dugják, *pipanyak*.

PIPAFÖLD, (pipa-föld) ösz. fn. 1) Finomabbféle agyagföld, melyből pipákat alakítani, és égetni szoktak. 2) Széles ért. ide tartozik azon fehér, habszinü kemény földnem is, melyből úgy nevezett hab- v. tajtékpipákat faragnak.

PIPAFURÓ, (pipa-furó) ösz. fn. Pipafaragók furója, melylyel a fa-, gipsz-, tajtékpipákat furják.

PIPAFÜST, (pipa-füst) ösz. fn. Füst, mely a pipában égő dohányból kifejlődik. *Kék*, *fekete*, *bodros pipafüst*. *A szoba eltelt pipafüsttel*. *Nem szenvedheti a pipafüstöt*.

PIPAFÜSTÖS, (pipa-füstös) ösz. mn. Pipafüsttel átjárt, amin pipafüst érzik. Pipafüsttől megbarnult. *Pipafüstös ruha*. *Pipafüstös szoba*.

PIPAGYUJTÓ, (1), (pipa-gyujtó) ösz. fn. Papirszelet, vagy vékonyra hasgatott fácska, melylyel pipára szokás gyújtani. Tréfásan, némely csárdák gúnyneve, pl. Pozsony, Somogy m. melyekben mit sem kapni, legfölebb pipára lehet gyujtani.

PIPAGYUJTÓ, (2), csárda Somogy megyében.

PIPÁKOL, (pipa-ak-ol) önh. m. *pipákol-t*. Pipát szivogat, valamint az, ki pordohányt tömöget orrába : *szipákol*.

PIPAKUPAK, (pipa-kupak) ösz. fn. L. PIPAFÉDÉL és V. ö. KUPAK.

PIPÁL, (pipa-al) önh. m. *pipál-t*. 1) A pipából dohányfüstöt szí. L. PIPÁZ. Átv. ért. füstöl, vagyis úgy látszik, mintha füstölne.

„Füstbokor itt és ott tapad az erdőre,
Mint mikor a hegyek pipálnak esőre.“
Buda halála. (Arany J.).

2) A székelyeknél am. hintálja orrát, pl. a ló. (Kriza J.).

PIPAMARADÉK, l. PIPAMOCSOK.

PIPAMINTA, (pipa-minta) ösz. fn. Pipacsinálók mintája, melynek formájára a pipákat készíteni, metszeni, faragni szokták.

PIPAMOCSOK, (pipa-mocsok) ösz. fn. Dohányzáskor a pipa alján égetlenül maradt nedves salak, valamint a pipa nyakába leszivárgó leves dohánypor is. Mennyiben ezt némelyek kiverni, és szájban rágni szokták, *bagó* a neve. *Pipamocskot*, *bagót rágni*.

PIPÁS, (pipa-as) mn. tt. *pipás-t* v. —*at*, tb. —*ak*. 1) Pipákkal bővelkedő, miben pipák vannak. *Pipás bolt*, *szekrény*. 2) Ki pipából dohányzik. *Pipás török*. *Pipás nemesember*, am. henyélő. Vétetik önállólag főnevül is, amidőn a tt. *pipás-t*, tb. —*ok*. *Nagy pipás*, *jó pipás*.

PIPASZÁR, (pipa-szár) ösz. fn. Csőalaku, végig likas nyel, melyet a pipa nyakába tesznek, és vele a meggyujtott dohányt szítják, s füstét húzzák, fújják. *Kurta*, *hoszszu*, *csutorás pipaszár*. *Sürje*, *tamariska*, *meggyfa*, *szagos pipaszár*. *Mocskos*, *szortyogó pipaszár*.

PIPASZÁRBOT, (pipa-szár-bot) ösz. fn. Csöves bot, melyet egyszersmind pipaszárnak lehet használni.

PIPASZÁRHAL, (pipa-szár-hal) ösz. fn. Halnem, melynek ormánya csőalaku, s némileg pipaszárhoz hasonló. (Fistula tabacaria. L.).

PIPASZÁRLÁB, (pipa-szár-láb) ösz. fn. Tréfás gúnynyal am. igen vékony lábszár; honnan, *pipaszárlábu*, am. igen vékony, s aránylag hosszu lábu. *Pipaszárlábu nápicz legény*.

PIPASZÓ, (pipa-szó) ösz. fn. Azon hang, melyet a pipaszáron húzogatott, fúvogatott levegő ad; továbbá, maga a dohányzás, honnan: *pipaszóval járni kelni*, am. dohányozva.

PIPASZURKÁLÓ, (pipa-szurkáló) ösz. fn. Drótalaku eszköz vasból, rézből, a berekedt pipa nyakát, illetőleg szelelőlikát kitisztítani való.

PIPATARTÓ, (pipa-tartó) ösz. fn. Polczféle állvány, fiókokra osztályozva, melyekbe a pipákat behelyezik, beállítják.

PIPATISZTÍTÓ, (pipa-tisztító) ösz. fn. Dohányzók késnemü eszköze, melylyel a mocskos, kormos pipát megtisztítják, kivakarják.

PIPATOK, (pipa-tok) ösz. fn. Bőrből csinált tok, takaró, melybe a finomabb habpipát megkémélés végett bele teszik.

PIPATÖLTŐ, (pipa-töltő) ösz. fn. Nyelecskével ellátott kerek lemez vasból, melylyel az égés alatt felduvadó dohányt lenyomdossák.

PIPAVÁJÓ, (pipa-vájó) l. PIPATISZTÍTÓ.

PIPÁZ v. PIPÁZIK, (pipa-az v. pipa-az-ik) önh. és k. m. *pipáz-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *—z* v. *—zál*. A pipába töltött, s égő dohánynak füstét szíjja, fújja; másképen: *dohányzik*, *füstöl*, ámbár ezek szélesb értelmüek, mert a szivarozást is magukban foglalják. Átv. köznépi nyelven: *gözölög*, *füstölög*. *Pipáznak a hegyek*. L. PIPÁL.

PIPÁZÁS, (pipa-az-ás) fn. tt. *pipázás-t*, tb. *—ok*, harm. szr. *—a*. Cselekvés, midőn valaki pipából szijja fujja a dohányfüstöt. *Tilalmas a pipázás*.

PIPÁZGAT, (pipa-az-og-at) gyak. önh. m. *pipázgat-tam*, *—tál*, *—ott*, par. *pipázgass*. Folytonosan, vagy némi kényelemmel pipázik, s tölti az időt. *Egész nap nem tesz egyebet, mint pipázgat*.

PIPÁZGATÁS, (pipa-az-og-at-ás) fn. tt. *pipázgatás-t*, tb. *—ok*. Cselekvés midőn vki pipázgat.

PIPÁZIK, (pipa-az-ik) l. PIPÁZ.

PIPÁZÓ, (pipa-az-ó) mn. tt. *pipázó-t*. 1) Aki pipából dohányzik. *Pipázó férfiak, czigánynők, gyermekek*. 2) Hol pipázni szoktak, vagy különösen pipázásra rendelt. *Pipázó szoba a gőzhajón*.

PIPE, (1), fn. tt. *pipé-t*. Fiatal, kis baromfi, különösen liba, kis kacsa, csirke. *Az én Lillám, mint a tói réczepipe, olyan vad*. (Szász József). Eredetére nézve hangutánzó, s egy a csalogatva, édesgetve hivó *pipi* szóval. Átv. *pipe ember*, am. igen gyönge, kinek hamar megárt minden, mint a pipének.

PIPE, (2), erd. falu Küküllő m.; helyr. *Pipé-re*, *—n*, *—ről*.

PIPEEMBER, (pipe-ember) ösz. fn. l. PIPOGYA.

PIPEFŰ, (pipe-fű) ösz. fn. Köznépi neve a pimpók neméből való egyik növényfajnak; szárai heverők, gyökerezők; levelei csonkatollas-szárnyasak, alul ezüstszinü selymesek; másképen szintén köznéven: *lúdpázsit*, *fehér* v. *ezüstös hátu fű*, *vad varádics*; növénytani néven: *libapimpó*. (Potentilla anserina).

PIPEHÚR, l. TYÚKHÚR.

PIPÉG, (pip-ég) gyak. önh. m. *pipég-tem*, *—tél*, *—ett*. Apró nemü fiatal madarkákról mondják, midőn vékony *pip* hangon szólnak. *Pipegnek a csibék, libák*. Rokonai: *csipeg*, *csipog*, *sipog*.

PIPÉGÉS, (pip-eg-és), fn. tt. *pipégés-t*, tb. *—ek*, harm. szr. *—e*. Pip hangon szólás.

PIPEL, (pip-el) önh. m. *pipel-t*. L. PIPÉG.

PIPERE, (pip-er-e) fn. tt. *piperé-t*. Tulajd. ért. mindenféle czifraság, mely az öltözéket, kivált női viseletet himessé, ékessé, tarkává, bodros-fodrossá alakítja, cziczoma, csicsoma, ficsere. *Divatszerü, finom izlésü, női pipere. Falusi nők, leányok piperéje*. Átv. ért. irás- beszédbeli czifraság, czikornya. *Kimaradt minden pipere irásából*. (Szabó D.).

E szónak gyöke *pip* v. *píp*, honnan *pípes* am. csicsomás, és begyes, rátartós, *pipeskedik*, czifrálkodik, és rátartja magát. Ha alapul azt veszszük, hogy a népies pipere kivált a fejkötőkön divatozik, melyeket hajdan búbosan feltornyozni szerettek; valószinünek tarthatni, hogy a *píp* nem egyéb mint a finomitva kicsinyitett *púp*, *búb*, *bób*, honnan *bóbita*, magas fejkötő, *bóbitás menyecske*, am. czifra, magas fejkötőben járó, s csakugyan Molnár Albertnél *púposkodik* am. kevélykedik, azaz, pípeskedik, mint a bubját merengető madár.

Mi alkatát illeti, hasonló a *czondora*, *csutora*, *szapora*, *gugora*, *bengyele*, *dödöle*, stb. szókhoz.

PIPEREÁRU, (pipere-áru) ösz. fn. Női öltözékekhez tartozó különféle cziczomák, p. fodrok, bodrok, csipkék, szalagok, himzett müvek, stb.

PIPEREÁRUSNŐ, (pipere-árus-nő) ösz. fn. Divatárusnő, ki különféle piperéket készít, és árul, vagy öltözékeket piperéz, cziczomáz, s azokkal kereskedik.

PIPEREASZTAL, (pipere-asztal) ösz. fn. Nők öltözködő asztala, melyen a piperézéshez való szerek és eszközök tartatnak. (Toilette, Toilette-Tisch).

PIPEREMŰ, (pipere-mű) ösz. fn. A női divatviselethez tartozó cziczoma, mint kész mű, pl. kalap, fejkötő, gallér stb.

PIPERÉS, (pip-er-e-es) mn. tt. *piperés-t* v. *—et*, tb. *—ek*. Czifrázott, cziczomázott, piperével ékesített. *Piperés fejkötő, kalap, ruha. Piperés hölgyek*.

PIPERÉSEN, (pip-er-e-es-en) ih. Piperével ékesítve, cziczomázva.

PIPERÉSKÉDIK, (pip-er-e-es-kéd-ik) k. m. *piperéskéd-tem*, *—tél*, *—ett*. Öltözetében czifrálkodik, cziczomásan, piperésen ruházkodik; illetőleg rátartósan, begyesen viseli magát.

PIPERÉTLEN, (pip-er-e-et-len) mn. tt. *piperétlen-t*, tb. *—ek*. Pipere nélkül való. Határozóként am. pipere nélkül.

PIPEREVÁGY, (pipere-vágy) ösz. fn. Vágy, illetőleg hiúságos ösztön, mely valakit arra készt, hogy czifrálkodjék, cziczomáskodjék, piperésen járjon.